

UNITÁRIUS KALENDÁRIUM
2018

Unitárius kalendárium 2018

Kiadja a Magyar Unitárius Egyház
Kolozsvár
2017

Megjelent
a Bethlen Gábor Alap
támogatásával

A fedőlapon: a kolozsvári Vallásszabadság Háza.
A felvételt Molnár Lehel készítette.

Kiadja a Magyar Unitárius Egyház

Szerkesztette: *dr. Andorkó Júlia Eszter*

Havi fényképek: *Czire Alpár*

A kalendárium tematikájának összeállítói: *dr. Andorkó Júlia Eszter,*
Márkó László

Jelentős évfordulók: *dr. Kovács Sándor*

Havi kertészkedési tanácsok: *Szilágyi Ágota*

A *Jótanácsok* darabjai az alábbi kiadványból származnak: S. L.: *Néma mester, azaz ollyházi könyvetske, mellyben némelly különös köz-jóknak feljegyzései egybe szerkesztetve feltaláltatnak*, Fűskúti Landerer Mihály bőtitűvel, Pozsony, Pest, 1802.

Az *Alsóboldogfalvi gyermekjátékok* darabjai az alábbi kiadványból származnak: Gálfalvi Gábor: *Ha két az ég szép hajnala*, Udvarhelyszék Kulturális Egyesület–Hargita Megyei Hagyományőrző Forrásközpont, Székelyudvarhely, 2011.

A Magyar Unitárius Egyház egyházkormányzati névtára:
Szabó László és Márkó László

Rejtvények: *Forrai Tibor*

Műszaki szerkesztő: *Virág Péter*

Szövegkorrekció: *Kürti Miklós*

Borítóterv: *Idea Plus*

Nyomdai munkák: *Idea nyomda és kiadóvállalat, Kolozsvár*

ISSN 2285 – 987X

ISSN-L 2285 – 987X

ELŐSZÓ A 2018. ÉVI KALENDÁRIUMHOZ

Kedves Olvasó!

A Magyar Unitárius Egyház 2018-as kalendáriumát örömmel tesszük olvasóink, híveink asztalára. Sok színes olvasnivalót tartalmaz, mely által, hiszem, sokan lelkiekben gazdagodnak.

Az elmúlt évben a refomáció 500. évfordulójára emlékeztünk. Ebben az új évben tovább emlékezünk a megújulást akaró reformáció szellemében.

Év elején a 450 éve elfogadott tordai országgyűlés bölcs határozatára hívnánk fel nemcsak unitárius híveink, hanem minden keresztény ember figyelmét. Ez pedig nem más, mint a jézusi evangéliumban gyökerező hit és vallásgyakorlás szabadsága. Unitárius elődeink a bölcsőhöz, az evangélium tiszta forrásához akartak eljutni. A jézusi tiszta arcot, a derűs tekintetet, a jó munkálásában el nem fáradó, sőt életét is feláldozó istengyermekeket akarják előnkbe tárni.

A kalendáriumban található írások, versek, vallomások ezt az örömet mutatják meg: a keresés és a megtalálás, az állandó és a változó, a hagyomány és az új, a tradíció és a modern hullámsága között élő ember hogyan és miképpen éli meg istenfiúságát. Ebben nagy segítség lehet számunkra az előttünk járó nemzedékek élete, tapasztalata. Olyan lelki nyomokat keressünk ezekben az írásokban, melyek segítenek eligazodni a ma zsúfoltságában és feszültségében élő embernek. Ma is keresi az ember, és meg kell találja a lélek nyugalját. Arra a bölcsességre van igény, amely áthatotta az 1568-as tordai országgyűlés résztvevőit, a rendeket, akik szorongattatott helyzetükben nem a kirekesztést, hanem az egymás melletti megmaradást tartották többre, és törvénybe iktatták itt Erdélyben, hogy senkit hitéért nem szabad üldözni. A kalendárium szerkesztői, a benne található különböző írások és vallomások ez előtt a nagyszerű szellemi tett előtt tisztelegnek. Újra és újra meg kell tanulni a különbözőségek között, hogy miként tudjuk kérdéseinket, gondjainkat, terveinket tisztelettel és szeretettel megbeszélni embertársainkkal. Azzal a reménnyel bocsátjuk a kalendáriumot híveink elé, hogy mindenki talál benne olyan írást, mely hitében megerősíti.

Az örökkévaló egy Isten áldása kísérfje az Olvasó életét és munkáját!

Bálint Benczédi Ferenc
püspök

1. hétfő • Újév, Fruzsina
2. kedd • Ábel, Ákos ●
3. szerda • Benjámín
4. csütörtök • Titusz
5. péntek • Simon, Árpád
6. szombat • Gáspár, Menyhért, Boldizsár
7. vasárnap • Attila, Artúr

8. hétfő • Gyöngyvér, Virág
9. kedd • Marcell, Etele ◐
10. szerda • Melánia, Vilmos
11. csütörtök • Ágota, Barna
12. péntek • Ernő, Erna
13. szombat • A vallásszabadság ünnepe, Veronika, Csongor
14. vasárnap • Félix, Bódog, Edömér

15. hétfő • Loránd, Aurél
16. kedd • Gusztáv, Dániel
17. szerda • Antal, Antónia ○
18. csütörtök • Piroska
19. péntek • Sára, Sarolta
20. szombat • Sebestyén, Tímea
21. vasárnap • Ágnes

22. hétfő • Vince, Alfonz
23. kedd • Zelma
24. szerda • Erik, Erika, Hanga, Xénia
25. csütörtök • Pál, Henrik ◑
26. péntek • Vanda, Aba, Paula
27. szombat • Angéla
28. vasárnap • Károly, Karola

29. hétfő • Adél, Eta
30. kedd • Noémi, Gellért, Gerda
31. szerda • Marcella, Lujza ●

1782. január 1-jén Kolozsváron halt meg **Gejza József** lelkész, tanár, énekszerző, író. Nyomtatásban megjelent temetési beszédei, halotti versei nem mindennapi tehetségéről tesznek bizonyosságot. (1742-ben született Homoródalmáson.)

1883. január 2-án Bencédben született **Benczedi Pál** lelkész, teológiai tanár, író. (1966. június 9-én halt meg Kolozsváron.)

1601. január 3-án halt meg **Várfalvi Kósa János**, egyházunk 4. püspöke. (Várfalván született.)

1720. január 4-én Kolozsváron halt meg **Kolozsvári Dimjén Pál** iskolaigazgató, hittudós, orvos. (1655-ben született Kolozsváron.)

1946. január 7-én halt meg **Józan Miklós** író, műfordító, egyházunk 26. püspöke. (1869. december 6-án született Tordatúron.)

1636. január 13-án Kolozsváron halt meg **Thordai János** költő, az 1632-ben megjelent unitárius énekeskönyv szerkesztője. (1597-ben (?) született Tordán.)

1886. január 13-án Mészkon született **Gálffy Zsigmond** műfordító, igazgató-tanár. (1958. december 26-án halt meg Kolozsváron.)

1885. január 15-én Torockón halt meg **Koronka Antal** unitárius lelkész, író. (1806-ban született Kövenden.)

1889. január 18-án Gyulafehérváron született **dr. Mikó Lőrinczné Zsakó Aranka**, az Unitárius Nőszövetség elnöke. (Kolozsváron halt meg 1968. május 19-én.)

1902. január 18-án Marosvásárhelyen született **Szent-Iványi Sándor** lelkész, író, politikus, a Kolozsvári Teológiai Akadémia tanára, a Polgári Demokrata Párt alapító tagja. (1983. október 16-án halt meg az A. E. Á.-ban, Lancasterben.)

1786. január 21-én halt meg **Agh István** író, természettudós, egyházunk 17. püspöke. (1709-ben született Sepsiszentkirályon.)

1721. január 21-én halt meg **Bíró Sámuel**, egyházunk első főgondnoka. (1665-ben született Homoródszentmártonban.)

1778. január 22-én Bágyonban halt meg **Uzoni-Fosztó István** lelkész, egyháztörténíró. (1729-ben született.)

1899. január 22-én Székelyudvarhelyen született **Dobai István** lelkész, költő, a Tizenegyek egyik szerkesztője. (Meghalt 1938. szeptember 4-én Vargyason.)

1. csütörtök • Ignác, Kincső
2. péntek • Karolina, Apor
3. szombat • Balázs, Oszkár
- 4. vasárnap** • Ráhel, Andrea, Csenge, Csengele.....

5. hétfő • Ágota, Ibla, Ingrid
6. kedd • Dorottya, Dóra
7. szerda • Amanda, Tódor ♣
8. csütörtök • Aranka, Salamon.....
9. péntek • Abigél
10. szombat • Elvira, Gabriella.....
- 11. vasárnap** • Elek, Dezső

12. hétfő • Lídia, Lilla, Livia
- 13. kedd • Húshagyó kedd**, Ella, Linda
14. szerda • Bálint
15. csütörtök • Kolos ○
16. péntek • Julianna, Samu
17. szombat • Donát, Emőd
- 18. vasárnap • Húsvét előtti 6. v.**, Konrád, Ellák, Bernadett

19. hétfő • Ozsvát, Zsuzsanna
20. kedd • Aladár, Álmos.....
21. szerda • Eleonóra, Nóra.....
22. csütörtök • Gerzson
23. péntek • Alfréd, Tas ♠
24. szombat • Mátyás
- 25. vasárnap • Húsvét előtti 5. v.**, Géza, Vanda.....

26. hétfő • Edina, Izabella.....
27. kedd • Ákos, Gábor.....
28. szerda • Elemér.....

1829. február 3-án Lengyelfalván született br. **Orbán Balázs** író, néprajzgyűjtő, történész, alapítványtevő. (1890. április 19-én halt meg Budapesten.)

1842. február 3-án halt meg Kolozsváron **Bölöni Farkas Sándor** útirajz- és naplóíró. (1795. január 15-én született Bölönben.)

1879. február 8-án Nyárádszentmártonban született **Pozsonyi Szentmártoni Kálmán** igazgató-tanár, népmesegyűjtő. (Kolozsváron halt meg 1968. július 11-én.)

1802. február 13-án Kolozsvárt halt meg **Pákei József**, a Kolozsvári Unitárius Kollégium tudós igazgatója, az egyház főjegyzője. (1759. november 10-én született Kolozsváron.)

1820. február 13-án Szentgericén született **Jakab Elek** történettudós, Kolozsvár történetírója, Dávid Ferenc egyházalapító püspökünk első monográfusa. (1897. július 22-én halt meg Budapesten, a Kerepesi temetőben pihent. 1900-ban exhumálták, és december 24-én a kolozsvári Házsongárdban temették el a város által adományozott, főút menti díszhelyre. Síremlékét 1901. szeptember 21-én avatták fel.)

1882. február 13-án Homoródjánosfalván született **Kiss Sándor** lelkész, író, fordító. (Kolozsváron halt meg 1973. december 3-án.)

1903. február 13-án Korondon született **Simén Dániel** lelkész, teológiai tanár, író. (1969. február 25-én halt meg Kolozsváron.)

1928. február 19-én halt meg **Ferencz József** lelkész, tanár, író, műfordító, egyházunk 23. püspöke. (1845. augusztus 9-én született Alparéten.)

1. csütörtök • Albin, Levente
2. péntek • Lujza, Magor ●
3. szombat • Kornél, Kornélia
- 4. vasárnap • Húsvét előtti 4. v., Adrienn, Kázmér**

5. hétfő • Olivér, Adorján
6. kedd • Frigyes
7. szerda • Tamás
8. csütörtök • Zoltán
9. péntek • Franciska, Fanni, Gerő ◀
10. szombat • Ildikó
- 11. vasárnap • Húsvét előtti 3. v., Szilárd**

12. hétfő • Gergely, Ince
13. kedd • Ida, Krisztina
14. szerda • Matild, Pólika
- 15. csütörtök • Kristóf, Lukrécia**
16. péntek • Henriett, Henrik
17. szombat • Gertrúd ○
- 18. vasárnap • Húsvét előtti 2. v., Sándor**

19. hétfő • József
20. kedd • Hubert, Klaudia, Mór
21. szerda • Benedek, Bence
22. csütörtök • Beáta, Kevend, Lea
23. péntek • Emőke, Botond, Emese
24. szombat • Gábor, Karin ▶
- 25. vasárnap • Virágvasárnap, húsvét előtti 1. v., Mária**

26. hétfő • Emánuel
27. kedd • Alpár, Hajnalka
28. szerda • Gedeon, Johanna, Koppány
29. csütörtök • Jónás
- 30. péntek • Nagypéntek, Hunor, Magor, Zalán**
31. szombat • Árpád ●

1853. március 1-jén Kolozsváron született **Pákei Lajos** építész-mérnök, Kolozsvár főépítész. (1921. március 22-én halt meg Kolozsváron.)

1604. március 4-én Luslawicében halt meg **Socinus Faustus**, a lengyel anti-trinitarizmus legnagyobb teológusa. (1539. december 5-én született Sienában.)

1661. március 7-én halt meg **Beke Dániel**, egyházunk 8. püspöke.

1819. március 8-án Szentivánlaborfalván született **Berde Áron** természettudós, lapszerkesztő, a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem rektora. (1892. június 25-én halt meg Kolozsváron.)

1913. március 9-én Bözödön született **Bözödi (Jakab) György** író, szociográfus, történész. (1989. november 25-én halt meg Budakeszin.)

1792. március 11-én halt meg **Suki László**. Végrendeletében minden vagyonát az Unitárius Egyházra hagyta. (1741-ben született.)

1571. március 14-én Gyulafehérváron halt meg **János Zsigmond**, Erdély első unitárius fejedelme. (1540. július 7-én született Budán.)

1888. március 14-én Homoródalmáson született **Zoltán Sándor** lelkész, író. (1979. június 24-én halt meg Budapesten.)

1882. március 20-án Fiafalván született **Kovács Lajos** lelkész, író, szerkesztő, fordító, Kovács Lajos püspök édesapja. (1942. október 20-án halt meg Brassóban.)

1724. március 23-án halt meg **Almási Gergely Mihály**, egyházunk 14. püspöke. (Homoródalmáson született 1654. január 11-én.)

1911. március 27-én Bánffyhunyadon született **Mikó Imre** jogász, műfordító, író, politikus, egyházunk főgondnoka. (Kolozsváron halt meg 1977. március 21-én.)

1888. március 28-án Nagymedeséren született **Kiss Elek** teológiai tanár, író, lapszerkesztő, egyházunk 27. püspöke. (Kolozsváron halt meg 1971. december 7-én.)

1908. március 28-án Brassóban született **Szabó Sámuel** közíró, az egykori *Dávid Ferenc Ifjúsági Egylet* titkára, a *Kévekötés* szerkesztője. (Brassóban halt meg 1993. szeptember 19-én.)

1839. március 29-én Felsőbencéden született **Benczédi Gergely**, a Kolozsvári Unitárius Kollégium igazgató-tanára, író. (Kolozsváron halt meg 1906. december 13-án.)

1758. március 30-án halt meg **Szentábrahámi Lombárd Mihály**, az unitáriusok „szeme, szíve, szája”, egyházunk 16. püspöke. (1683-ban született Városfalván.)

1. **vasárnap** • Húsvét 1. napja, Szörény, Hugó
2. **hétfő** • Húsvét 2. n., Áron
3. **kedd** • Húsvét 3. n., Keresztély, Richárd
4. szerda • Ambrus, Csaba
5. csütörtök • Kocsárd, Vince
6. péntek • Bíborka, Edna
7. szombat • Orsolya
8. **vasárnap** • Dénes, Zselyke ◀
9. hétfő • Dömötör, Géza
10. kedd • Ezékiel, Zsolt
11. szerda • Klotild, Leó
12. csütörtök • Gyula
13. péntek • Ida, Hermina
14. szombat • Tibor, Gusztáv
15. **vasárnap** • Tas
16. hétfő • Bánk ○
17. kedd • Rudolf
18. szerda • Ilma, Andrea
19. csütörtök • Emma
20. péntek • Tivadar, Töhötöm
21. szombat • Zsombor
22. **vasárnap** • Noémi, Csilla ▶
23. hétfő • Béla
24. kedd • György, Györgyi
25. szerda • Márk, Ajnácska
26. csütörtök • Boglárka, Ervin
27. péntek • Gyöngyi, Zita
28. szombat • Valéria
29. **vasárnap** • Tihamér
30. hétfő • Kitti ●

1781. április 8-án halt meg **Fejérvári Sámuel** nyelvtudós, lelkész, tanár. (1721-ben (?) született.)

1792. április 9-én Székelyszentmihályon született **Nagyernyei Kelemen Benő**, az erdélyi modern mezőgazdaság úttörője, a zsibói Wesselényi-uradalom gazdasíztje, alapítványtevő. (Szucságon halt meg 1885. június 3-án.)

1684. április 16-án halt meg **Nagysolymosi Koncz Boldizsár**, egyházunk 10. püspöke. (1624-ben született Nagysolymoson.)

1959. április 18-án halt meg **Szabédi (Székely) László** költő, író, újságíró, egyetemi tanár. (1907. május 7-án született Sáromberkén.)

1808. április 18-án Loughbourban született **John Paget** orvos, író, egyházunk lelkes támogatója, a kolozsvári *Angol Olvasókör* alapítója. (Meghalt Aranyosgyéresen 1892. április 10-én.)

1855. április 19-én Tordátfalván született **Boros György** teológiai tanár, író, egyházunk 24. püspöke. (1941. január 26-án halt meg Kolozsváron.)

1861. április 20-án Nagyajtán született **Nyiredy Géza** természettudós, a Kolozsvári Unitárius Kollégium természetrajz- és kémiatanára, a természetrajzi és vegytani laboratórium szorgalmas gyarapítója. (1914. június 17-én halt meg Kolozsváron.)

1874. április 20-án Tarcsafalván született **Ürmösi Károly** lelkész-esperes, író. (Kolozsváron halt meg 1953. február 6-án.)

1903. április 22-én Kolozsváron halt meg **Mózes András** lelkész, író, tanár. (1837. augusztus 3-án született Ürmösön.)

1868. április 23-án Firtosmartonosban született **Vári Albert** lelkész, teológiai tanár, író, az *Unitárius Irodalmi Társaság* elnöke. (Kolozsváron halt meg 1953. szeptember 22-én.)

1648. április 25-én Kolozsváron halt meg **Dálnoki Nagy Mihály** lelkész, a kolozsvári unitárius iskola igazgatója. (1612-ben (?) született Dálnokon.)

1913. április 28-án Kézdivásárhelyen született **Erdő János**, egyházunk 29. püspöke. (1996. július 27-én halt meg Kolozsváron.)

1737. április 30-án halt meg **Várfalvi Pálfi Zsigmond**, egyházunk 14. püspöke. Halála napján kelt végrendeletében külföldi peregrinációja során vásárolt könyveit a Kolozsvári Unitárius Kollégiumra hagyta. (1724. június 17-én született.)

1. kedd • Fülöp, Jakab
2. szerda • Zsigmond
3. csütörtök • Irma, Tímea
4. péntek • Flórián, Mónika
5. szombat • Kocsárd
- 6. vasárnap • Eliz, Frida, Tamara.....**

7. hétfő • Dalma, Gizella
8. kedd • Győző ♣
9. szerda • Gergely, Beáta
- 10. csütörtök • Áldozócsütörtök, Antónia, Jób, Míra**
11. péntek • Albert.....
12. szombat • Pongrác.....
- 13. vasárnap • Szervác, Imola, Imelda**

14. hétfő • Bonifác, Julianna.....
15. kedd • Zsófia, Izsák ○
16. szerda • Mózes, Botond
17. csütörtök • Andor, Ede
18. péntek • Erika, Erik, Hanga
19. szombat • Buda, Zoárd, Sára
- 20. vasárnap • Pünkösöd 1. napja, Bernát, Hanna, Réka**

- 21. hétfő • Pünkösöd 2. n., Konstantin, Szilárd**
- 22. kedd • Pünkösöd 3. n., Júlia, Renáta, Rita ♠**
23. szerda • Dezső, Vilmos
24. csütörtök • Eszter
25. péntek • Orbán
26. szombat • Aladár, Evelin
- 27. vasárnap • Ágoston, Nándor.....**

28. hétfő • Emil, Csanád
29. kedd • Magdolna ●
30. szerda • Johanna, Janka, Zsanett
31. csütörtök • Marietta, Matild, Angyalka.....

1834. május 1-jén Hosszúaszóban született **Buzogány Áron** lelkész, kormánytanácsos. (Meghalt Budapesten 1888. február 25-én.)

1610. május 5-én született Memelben (Litvánia) **Valentin Baumgart**, a kolozsvári szász unitáriusok nagyhirű papja. (1672. január 13-án halt meg Kolozsváron.)

1907. május 7-én született Sáromberkén **Szabédi (Székely) László** költő, író, újságíró, egyetemi tanár. (Az állambiztonsági szervek zaklatása miatt 1959. április 18-án vonat elé vetette magát Kolozsváron.)

1689. május 12-én halt meg **Szentiványi Márkos Dániel**, egyházunk 11. püspöke. (1637-ben született Sepsiszentivánban.)

1829. május 14-én Kolozsváron halt meg **Sylveszter György**, a Kolozsvári Unitárius Kollégium tanára. (1786-ban született Tarcsafalván.)

1925. május 15-én halt meg Kolozsváron **Péterfi Dénes** lelkész, író, műfordító. (1851. augusztus 30-án született Középpajtán.)

1871. május 20-án Bölönben született **Tóth György** jogász, szakíró. (1942. február 19-én halt meg Budapesten.)

1937. május 22-én Tordán halt meg **Balázs Ferenc** lelkész, író. (Kolozsváron született 1901. október 24-én.)

1859. május 25-én Tordán született **Kanyaró Ferenc** irodalom- és egyháztörténész, a Kolozsvári Unitárius Kollégium tanára. (Tordán halt meg 1910. március 21-én.)

1913. május 26-án Temesváron halt meg **Szentkatolnai Bálint Gábor** egyetemi tanár, nyelvész, utazó. (1844. március 13-án született Szentkatolnán.)

1892. május 29-én Marosvásárhelyen született **Tóth István** festőművész, a Kolozsvári Unitárius Kollégium rajztanára. (1964. május 21-én halt meg Kolozsváron.)

1813. május 30-án Nyárádgálfalván született **Szentiváni Mihály** költő, író, politikus, szerkesztő. (Kolozsváron halt meg 1842. december 10-én.)

1. péntek • Tünde, Álmos.....
2. szombat • Anita.....
3. **vasárnap** • Klotild.....
4. hétfő • Ildikó, Bulcsú
5. kedd • Angéla, Ferdinánd
6. szerda • Délia, Norbert ◀.....
7. csütörtök • Róbert.....
8. péntek • Medárd.....
9. szombat • Félix, Annabella
10. **vasárnap** • Margit
11. hétfő • Barnabás, Barna.....
12. kedd • Villő
13. szerda • Anett, Antal, Tóbiás ○.....
14. csütörtök • Alpár, Vazul.....
15. péntek • Jolán, Vid, Zója, Izolda.....
16. szombat • Juszta.....
17. **vasárnap** • Laura.....
18. hétfő • Arnold, Márkus.....
19. kedd • Gyárfás.....
20. szerda • Keve, Illés, Szilamér ▶
21. csütörtök • Alajos.....
22. péntek • Paulina, Krisztina.....
23. szombat • Zoltán, Szidónia
24. **vasárnap** • Iván
25. hétfő • Vilmos.....
26. kedd • János, Pál
27. szerda • László
28. csütörtök • Irén, Iringó, Leó ●.....
29. péntek • Péter, Pál.....
30. szombat • Tihamér.....

1661. június 2-án halt meg **Járai János**, egyházunk 9. püspöke.

1878. június 4-én Tarcsafalván született **Márkos Albert** tanár, tankönyvíró, műfordító. (Székelykeresztúron halt meg 1949. november 17-én.)

1863. június 11-én Tordátfalván született **Boros Sándor**, a Kolozsvári Unitárius Kollégium igazgatója. (1900. június 28-án halt meg Kolozsváron.)

1704. június 14-én halt meg **Kmita Andrásné Wilhelm Krisztina**, egyházunk jötevője. (1656-ban született.)

1797. június 15-én Torockószentgyörgyön született **Brassai Sámuel**, az utolsó erdélyi polihisztor. (Kolozsváron halt meg 1897. június 24-én.)

1914. június 17-én halt meg **Nyiredy Géza**, a Kolozsvári Unitárius Kollégium természettan- és kémia tanára. (1861. április 20-án született.)

1998. június 17-én Nagyváradon halt meg **László Gyula** régész, őstörténész, művészettörténész, képzőművész, egyetemi tanár. (1910. március 14-én született Kőhalomban.)

1890. június 24-én Bágyonban halt meg **Kovács Dénes** lelkész, alapítványtevő. (Kövenden született 1830-ban.)

1879. június 25-én Szentábrahámon született **Fekete Lajos** lelkész, író, költő. (Brassóban halt meg 1945. április 23-án.)

1772. június 27-én Torockószentgyörgyön halt meg **Kénosi Tőzsér János**, a tor-dai iskola igazgatója, lelkész, egyháztörténész. (1708-ban született Kénosban.)

1811. június 28-án Nagyajtán született **Kriza János** író, költő, népköltési gyűjtő, egyházunk 22. püspöke. (1875. március 26-án halt meg Kolozsváron.)

1. **vasárnap** • Előd.....
2. hétfő • Ottó
3. kedd • Kornél, Soma
4. szerda • Berta, Bíborka, Rajmund.....
5. csütörtök • Emese, Sarolta
6. péntek • Csaba ◀.....
7. szombat • Donát, Evódia.....
8. **vasárnap** • Liza, Teréz.....
9. hétfő • Ruth, Vera.....
10. kedd • Amália
11. szerda • Nóra, Lilla, Lili, Nella
12. csütörtök • Izabella, Dalma.....
13. péntek • Jenő ○
14. szombat • Örs, Ulrik
15. **vasárnap** • Henrik, Örkény
16. hétfő • Enikő, Kármén.....
17. kedd • Endre, Elek.....
18. szerda • Frigyes, Cecília.....
19. csütörtök • Emília, Alfréd ▶
20. péntek • Illés.....
21. szombat • Dániel, Léna.....
22. **vasárnap** • Magdolna
23. hétfő • Lenke
24. kedd • Kincső, Kinga
25. szerda • Jakab, Kristóf.....
26. csütörtök • Anna, Anita, Panna.....
27. péntek • Olga ●.....
28. szombat • Szabolcs, Ince.....
29. **vasárnap** • Márta, Flóra
30. hétfő • Judit, Jutta, Xénia.....
31. kedd • Oszkár, Heléna

1592. július 6-án halt meg **Hunyadi Demeter**, egyházunk 2. püspöke.

1828. július 6-án Nyárádgálfalván született **Nagy Lajos** lelkész, tanár, egyházi főjegyző, a *Keresztény Magvető* egyik alapítója. (1910. május 19-én halt meg Kolozsváron.)

1869. július 16-án Kolozsváron született **Váradi Aurél** ügyvéd, hírlapíró, az Unitárius Teológiai Akadémia és a Kollégium felügyelő gondnoka. (1931. május 9-én halt meg Kolozsváron.)

1603. július 17-én a Brassó melletti csatában esett el **Székely Mózes**, Erdély második unitárius fejedelme. (1553-ban született Székelyudvarhelyen.)

1819. július 17-én Tordán született **Kőváry László**, Erdély történetírója. (1907. szeptember 25-én halt meg Kolozsváron.)

1866. július 20-án Felsőrákoson született **Ferenczy Géza** ügyvéd, lapszerkesztő, egyházunk főgondnoka. (Ürmösön halt meg 1935. március 11-én.)

1836. július 30-án Tarcsafalván született **Simén Domokos** teológiai tanár, író, műfordító. (1878. szeptember 9-én halt meg Kiskadácsban.)

1. szerda • Péter, Reményke, Boglárka.....
2. csütörtök • Lehel, Hajnal.....
3. péntek • Hermina, Kira.....
4. szombat • Domokos, Kriszta ◀.....
- 5. vasárnap** • Zita.....

6. hétfő • Berta.....
7. kedd • Ibolya.....
8. szerda • László, Gusztáv
9. csütörtök • Emőd
10. péntek • Lőrinc, Blanka, Lóránt
11. szombat • Tibor, Zsuzsa ○.....
- 12. vasárnap** • Klára

13. hétfő • Csongor, Gertrúd.....
14. kedd • Özséb, Marcell
15. szerda • Mária.....
16. csütörtök • Ábrahám, Aba.....
17. péntek • Jácint, Anasztáz
18. szombat • Ilona, Lenke ▶.....
- 19. vasárnap** • Huba

- 20. hétfő** • István
21. kedd • Sámuel
22. szerda • Menyhért
23. csütörtök • Farkas, Szidónia.....
24. péntek • Bertalan, Delinke
25. szombat • Lajos.....
- 26. vasárnap** • Endre, Rita, Mónika ●.....

27. hétfő • Ellák, Gáspár
28. kedd • Ágoston, Mózes.....
29. szerda • Beatrix, Erna
30. csütörtök • Rózsa, Róza.....
31. péntek • Erika, Bella, Nimród.....

1691. augusztus 1-jén halt meg **Andreas Lachovius**, a kolozsvári lengyel unitárius menekültek papja. (A lengyelországi Mekarzowban született 1627-ben.)

1880. augusztus 4-én Benczéken született **Gyallay Pap Domokos** író, újságíró, szerkesztő, a Kolozsvári Unitárius Kollégium tanára. (Budapesten halt meg 1970. április 11-én.)

1915. augusztus 5-én Magyarországon született **Bodor András** történész, egyetemi tanár, a Kolozsvári Unitárius Kollégium államosítást megelőző utolsó igazgatója. (Kolozsváron halt meg 1999. október 4-én.)

1901. augusztus 7-én Alsójárán született **Ferenczi Sándor** természettudományi szakíró, a Kolozsvári Unitárius Kollégium tanára. (Sopronban halt meg 1945. március 29-én.)

1846. augusztus 8-án Fiafalván született **Kovács János** igazgató, tanár, utazó, a kolozsvári *Angol Társalgó Kör* alapítója és első elnöke. (1905-ben halt meg Kolozsváron.)

1574. augusztus 8-án halt meg **Johannes Sommer** humanista költő, a kolozsvári iskola tudós igazgatója. (A németországi Pirnában született 1542-ben.)

1862. augusztus 11-én Kolozsváron halt meg **Székely Mózes** püspökhelyettes, tanár, tankönyvíró. (1805-ben született.)

1836. augusztus 16-án Kolozsváron halt meg **Molnos Dávid** teológiai tanár. (Nagyajtán született 1778-ban.)

1882. augusztus 17-én Gyulafehérváron született **Zsakó István** elmeorvos, orvosi szakíró, az *Unitárius Irodalmi Társaság* alapító tagja. (Budapesten halt meg 1966. február 6-án.)

1632. augusztus 18-án halt meg **Radecki Bálint**, egyházunk 6. püspöke. (A lengyelországi Danzigban született 1550 körül.)

1885. augusztus 20-án Küküllődombón született **Ütő Lajos** lelkész, író, lapszerkesztő. (Székelykeresztúron halt meg 1977. július 1-jén.)

1778. augusztus 21-én Abrudbányán született **Gedő József** irodalompártoló, alapítványtevő. (Kolozsváron halt meg 1855. augusztus 29-én.)

1786. augusztus 26-án Tordán született **Székely Miklós**, egyházunk 20. püspöke. (Kolozsváron halt meg 1843. október 9-én.)

1. szombat • Egyed, Egon
2. **vasárnap** • Rebeka, Dorina.....

3. hétfő • Annamária, Hilda ◀
4. kedd • Rozália.....
5. szerda • Lőrinc, Szende
6. csütörtök • Csanád, Zakariás.....
7. péntek • Ivor, Regina, Rege
8. szombat • Mária, Adrienn.....
9. **vasárnap** • Ádám ○

10. hétfő • Hunor, Nikoletta
11. kedd • Teodóra, Zsolna.....
12. szerda • Ibolya.....
13. csütörtök • Ludovika.....
14. péntek • Szeréna, Szerénke.....
15. szombat • Enikő, Tünde, Debóra
16. **vasárnap** • Edit.....

17. hétfő • Gyula, Zsófia ▶
18. kedd • Diána
19. szerda • Vilma.....
20. csütörtök • Frida.....
21. péntek • Ilka, Máté, Vadony.....
22. szombat • Ottó, Móric
23. **vasárnap** • Polixéna, Tekla.....

24. hétfő • Gellért, Mercédesz.....
25. kedd • Adorján, Kende ●
26. szerda • Jusztna.....
27. csütörtök • Albert.....
28. péntek • Vencel.....
29. szombat • Mihály.....
30. **vasárnap** • Őszi hálaadás, Jeromos, Őrs.....

1797. szeptember 13-án született Székelykálban **Aranyosrákosi Székely Sándor** író, költő, egyházunk 21. püspöke. (Marosszentkirályon halt meg 1854. január 27-én.)

1763. szeptember 14-én Kissároson született **Körmöczi János**, egyházunk 19. püspöke. (Kolozsváron halt meg 1836. december 13-án.)

1559. szeptember 15-én Gyulafehérváron halt meg **Izabella királyné**, János Zsigmond édesanyja. (Krakkóban született 1519. január 18-án.)

1912. szeptember 16-án Tarcsafalván született **Benczédi Sándor** szobrászművész. (Kolozsváron halt meg 1998. január 1-jén.)

1856. szeptember 22-én, százegy éves korában halt meg Nagyban **Abrudbányai Szabó Sámuel**, a Székelykeresztúri Unitárius Gimnázium igazgató-tanára. (1756-ban született Abrudbányán.)

1893. szeptember 22-én Budapesten halt meg **Berde Mózsá**, az unitárius alapítványtevők fejedelme. (1815-ben született Laborfalván.)

1945. szeptember 26-án New Yorkban halt meg **Bartók Béla** zeneszerző, zongoraművész, népzene kutató. Felnőtt korában lett unitáriussá. (1881. március 25-én született Nagyszentmiklóson.)

1877. szeptember 30-án Marosvásárhelyen született **Kelemen Lajos** történész, levéltáros, egyházunk főgondnoka. (Kolozsváron halt meg 1963. július 29-én.)

2010. szeptember 30-án halt meg **Szabó Árpád** lelkész, teológiai tanár, egyházunk 30. püspöke. (Homoródszentpéteren született 1935. április 15-én.)

1. hétfő • Malvin
2. kedd • Petra ◀
3. szerda • Helga
4. csütörtök • Ferenc, Hajnalka
5. péntek • Attila
6. szombat • Brunó, Renáta
7. **vasárnap** • Amália, Márk

8. hétfő • Etelka, Gitta
9. kedd • Dénes ○
10. szerda • Gedeon, Bendegúz
11. csütörtök • Gyöngyi, Brigitta
12. péntek • Miksa, Rezső
13. szombat • Kálmán, Ede, Eduárd
14. **vasárnap** • Livia, Beatrix, Helén

15. hétfő • Teréz
16. kedd • Gál ▶
17. szerda • Hedvig, Hedviga, Rudolf
18. csütörtök • Lukács
19. péntek • Nándor, Ferdinánd
20. szombat • Irén, Artúr
21. **vasárnap** • Orsolya, Zsolt

22. hétfő • Előd, Szörény
23. **kedd** • Gyöngyvér
24. szerda • Salamon, Ráhel ●
25. csütörtök • Blanka, Vilma, Dália
26. péntek • Demeter
27. szombat • Szabina
28. **vasárnap** • Simon, Kevend

29. hétfő • Melinda
30. kedd • Kolos, Keve
31. **szerda** • A reformáció ünnepe, Farkas, Kristóf ◀

1692. október 2-án halt meg **Kövendi Nagy Mihály**, egyházunk 13. püspöke.
1798. október 3-án halt meg **Kozma Mihály** lelkész, egyháztörténetíró, a *Kénosi-Uzoni História*jának folytatója.
1811. október 7-én halt meg **Lázár István**, egyházunk 18. püspöke. (Torockón született 1742. szeptember 3-án.)
1837. október 7-én Kissolymosban halt meg **Augusztinovics Pál** alapítványtevő. (1763-ban született Szentábrahámon.)
1886. október 17-én született **Csikszentkirályi Bors Mihály** szindi földbirtokos, a huszadik század legnagyobb unitárius jótévője. (1937. január 8-án halt meg Szinden.)
1886. október 23-án Tordán született **Varga Béla** filozófus, író, egyházunk 25. püspöke. (Kolozsváron halt meg 1942. április 10-én).
1901. október 24-én Kolozsváron született **Balázs Ferenc** lelkész, író, költő. (1937. május 22-én halt meg Tordán.)
1981. október 24-én Székelykeresztúron halt meg **Lőrinczi László** lelkész, szövetkezetszervező, mezőgazdasági szakíró. (Felsőrákoson született 1898. október 27-én.)
1553. október 27-én a Kálvin János vezette Genfben vallásos meggyőződéséért máglyán elégették **Szervét Mihály** spanyol orvost, teológust. (A spanyolországi Villanueva de Sijenában született 1511. szeptember 29-én.)
1821. október 29-én Szentgericén született **Jakab József** szabadságharcos, akadémista. (Száműzetésben, Görögországban halt meg 1855-ben.)

1. csütörtök • Marianna, Itala
2. péntek • Viktor, Ella
3. szombat • Ilka, Szilvia
- 4. vasárnap • Károly, Karola**

5. hétfő • Imre
6. kedd • Lénárd
7. szerda • Rezső, Lázár ○
8. csütörtök • Lehel, Zsombor
9. péntek • Tivadar
10. szombat • Réka, Delinke
- 11. vasárnap • Márton**

12. hétfő • Emília, Levente
13. kedd • Szilvia, Bulcsú
14. szerda • Aliz, Albert
- 15. csütörtök • Dávid Ferenc halálának emléknapja, Lipót ▸**
16. péntek • Ödön, Margit
17. szombat • Gergő, Hortenzia, Hilda
- 18. vasárnap • Jenő**

19. hétfő • Erzsébet
20. kedd • Jolán
21. szerda • Ilma, Olivér
22. csütörtök • Cecília, Csilla
23. péntek • Kelemen, Klementina ●
24. szombat • Emma, Flóra
- 25. vasárnap • Katalin, Karin, Edina, Kata**

26. hétfő • Virág
27. kedd • Elemér, Leonárd
28. szerda • Kupán, Stefánia
29. csütörtök • Taksony, Szabolcs
30. péntek • András, Andor ◀

1690. november 5-én halt meg **Bölöni Bedő Pál**, egyházunk 12. püspöke.

1699. november 6-án halt meg **Petrichevich Horváth Ferenc**, az *Apologia Fratrum Unitariorum* szerzője.

1579. november 7-én a dévai várbörtönben vallásos meggyőződéséért mártírhálált halt **Dávid Ferenc**, egyházalapító püspökünk. (1520 körül született Kolozsváron.)

1873. november 11-én Várfalván született **Pálfi Márton** nyelvész, zenetanár, az új énekeskönyv szerkesztője. (1936. augusztus 11-én halt meg Kolozsváron.)

1909. november 13-án Kissolymosban született **Kovács Lajos** lelkész, teológiai tanár, író, egyházunk 28. püspöke. (Kolozsváron halt meg 1994. október 2-án.)

1726. november 14-én Kolozsváron halt meg **Keresztúri Sámuel** lelkész, tanár. (1680-ban született.)

1845. november 17-én Nagyszebenben született **Gyergyai Árpád** orvostudományi szakíró. (1881. január 27-én halt meg Kolozsváron.)

1806. november 19-én Bölönben született **Mikó Lőrinc** ügyvéd, a Kolozsvári Unitárius Kollégium tanára. (1872. március 10-én halt meg Kolozsváron.)

1804. november 21-én Dicsőszentmártonban halt meg **Petrichevich Horváth Ferenc** főgondnok, a *Marosvásárhelyi Konzisztórium* megszervezője. (1731-ben született.)

1643. november 22-én halt meg **Járai Sámuel** kolozsvári lelkész. (1590-ben született Tordán.)

1886. november 23-án Torockón született **Borbély István** teológiai tanár, irodalomtörténész (1932. március 20-án halt meg Kolozsváron.)

1597. november 24-én halt meg **Enyedi György** tanár, teológus, író, egyházunk 3. püspöke. (1555-ben született Nagyenyeden.)

1845. november 25-én Tordán született **id. Rédiger Géza** lelkész, költő. (1905. június 7-én halt meg Marosvásárhelyen.)

1723. november 27-én szülőfalujában halt meg **Désfalvi Simon Mihály**, egyházunk első főgondnoka. (1653-ban született Désfalván.)

1. szombat • Elza
- 2. vasárnap • Advent 1. v.,** Aranka, Melinda
3. hétfő • Ferenc, Olívia
4. kedd • Borbála, Boróka
5. szerda • Vilma, Ünige
6. csütörtök • Miklós
7. péntek • Ambrus, Ányos ○
8. szombat • Márta, Mária, Emőke
- 9. vasárnap • Advent 2. v.,** Györgyi, Leona
10. hétfő • Judit
11. kedd • Árpád, Dániel
12. szerda • Gabriella
13. csütörtök • Luca, Lúcia, Edda
14. péntek • Huba, Konrád
15. szombat • Dezső, Valér ▴
- 16. vasárnap • Advent 3. v.,** Etelka, Aletta
17. hétfő • Lázár, Olimpia
18. kedd • Augusztá, Álmos
19. szerda • Nemere, Viola
20. csütörtök • Apor, Otília
21. péntek • Tamás
22. szombat • Anikó ●
- 23. vasárnap • Advent 4. v.,** Viktória, Győző
24. hétfő • Ádám, Éva
- 25. kedd • Karácsony 1. napja**
- 26. szerda • Karácsony 2. n.,** István
- 27. csütörtök • Karácsony 3. n.,** János
28. péntek • Kamilla, Apor
29. szombat • Tamás, Tamara ◀
- 30. vasárnap • Dávid, Zoárd**
31. hétfő • Szilveszter

1636. december 2-án halt meg **Csanádi Pál** teológus-orvos, egyházunk 7. püspöke. (Kolozsváron született 1572-ben.)

1548. december 4-én Tordán született **Bogáti Fazakas Miklós** lelkész, zsoltárfordító, költő. (Kolozsváron halt meg a század utolsó évtizedében.)

1869. december 6-án Tordatúron született **Józan Miklós** író, költő, műfordító, egyházunk 26. püspöke. (Kolozsváron halt meg 1946. január 7-én.)

1955. december 8-án Homoródszentpálon halt meg **Vári Domokos** lelkész-költő. (1886. augusztus 16-án született Siménfalván.)

1810. december 15-én Providence-ban (Rhode Island, A. E. Á.) született **Ann Richmond** alapítványtevő. (1881. január 25-én halt meg.)

1841. december 26-án született **Sándor János**, a Székelykeresztúri Unitárius Gimnázium igazgató-tanára és jótévője.

1869. december 27-én Szentgericén született **Gál Kelemen**, a Kolozsvári Unitárius Kollégium igazgató-tanára, pedagógiai, filozófiai és történeti szakíró. (Tatabányán halt meg 1945. február 10-én.)

1890. december 27-én halt meg **Dersi János** alapítványtevő. (1831 augusztusában született Küküllővárt.)

1879. december 28-án Siménfalván született **Ürmösi József** lelkész, író, a szövetkezeti mozgalom elkötelezett híve és szervezője. (Kolozsváron halt meg 1953. január 22-én.)

1879. december 29-én Homoródjánosfalván halt meg **Jánosfalvi Sándor István** lelkész, könyvgyűjtő, író, az *Utazás a két Homoród mentén* szerzője. (1804-ben született Lókodban.)

1911. december 30-án Sófalván született **Lőrinczi Mihály** lelkész, teológiai tanár. (Budapesten halt meg 1991. február 24-én.)

1925. december 31-én Budapesten halt meg **Perczel Ferencné Kozma Flóra** író, a budapesti Dávid Ferenc Egylet alapító tagja. (1864-ben született Barackán.)

Keresztnevek és névnapok az Unitárius Naptárban

A, Á

Aba I. 26., VIII. 16.
Abigél II. 9.
Adél I. 29.
Adorján III. 5., IX. 25.
Adrienn III. 4., IX. 8.
Ajnácska IV. 25.
Aladár II. 20., V. 26.
Alajos VI. 21.
Albert V. 11., IX. 27., XI. 14.
Albin III. 1
Aletta XII. 16.
Alfonz I. 22.
Alfréd II. 23., VII. 19.
Aliz XI. 14.
Alpár III. 27., VI. 14.
Amanda II. 6.
Amália VII. 10., X. 7.
Ambrus IV. 4., XII. 7.
Anasztáz VIII. 17.
Andor V. 17., XI. 30.
András XI. 30.
Andrea II. 4., IV. 18.
Anett VI. 13.
Angéla I. 27., VI. 5.
Angyalka V. 31.
Anikó XII. 22.

Anita VI. 2., VII. 26.
Anna VII. 26.
Annabella VI. 9.
Annamária IX. 3.
Antal I. 17., VI. 13.
Antónia I. 17., V. 10.
Apor II. 2., XII. 28.
Aranka II. 8., XII. 2.
Arnold VI. 18.
Artúr I. 7., X. 20.
Attila I. 7., X. 5.
Augusztá XII. 18.
Aurél I. 15.
Ábel I. 2.
Ábrahám VIII. 16.
Ádám IX. 9., XII. 24.
Ágnes I. 21.
Ágoston V. 27., VIII. 28.
Ágota I. 11., II. 5.
Ákos I. 2., II. 27.
Álmos II. 20., VI. 1., XII. 18.
Ányos XII. 7.
Áron IV. 2.
Árpád I. 5., III. 31., XII. 11.
Avar VI. 24.

B

Balázs II. 3.
Barna I. 11., VI. 11.
Barnabás VI. 11.
Bálint II. 14.
Bánk IV. 16.
Beatrix VIII. 29., X. 14.
Beáta III. 22., V. 9.
Bella VIII. 31.
Bence III. 21.
Bendegúz X. 10.

Benedek III. 21
Benjámin I. 3.
Bernadett II. 18.
Bernát V. 20.
Berta VII. 4., VIII. 6.
Bertalan VIII. 24.
Béla IV. 23.
Bíborka IV. 6., VII. 4.
Blanka VIII. 10., X. 25.
Boglárka IV. 26., VIII. 1.

Boldizsár I. 6.
Bonifác V. 14.
Borbála XII. 4.
Boróka XII. 4.
Botond III. 23., V. 16.

Bódog I. 14.
Brigitta X. 11.
Brunó X. 6.
Buda V. 19.
Bulcsú VI. 4., XI. 13.

C, Cs

Cecília VII. 18., XI. 22.
Csaba IV. 4., VII. 6.
Csanád V. 28., IX. 6.
Csenge II. 4.

Csengele II. 4.
Csilla IV. 22., XI. 22.
Csongor I. 13., VIII. 13.

D

Dalma V. 7., VII. 12.
Dália X. 25.
Dániel I. 16., VII. 21., XII. 11.
Dávid XII. 30.,
Debóra IX. 15.
Delinke VIII. 24., XI. 10.
Demeter X. 26.
Dezső II. 11., V. 23.
Délia VI. 6.

Dénes IV. 8., X. 9.
Diána IX. 18.
Domokos VIII. 4.
Donát II. 17., VII. 7.
Dorina IX. 2.
Dorottya II. 6.
Dóra II. 6.
Dömötör IV. 9.

E, É

Edda XII. 13.
Ede V. 17., X. 13.
Edina II. 26., XI. 25.
Edit IX. 16.
Edna IV. 6.
Edömér I. 14.
Édua IV. 6.
Eduárd X. 13.
Egon IX. 1.
Egyed IX. 1.
Elek II. 11., VII. 17.
Elemér II. 28., XI. 27.
Eleonóra II. 21.
Eliz V. 6.
Ella II. 13., XI. 2.
Ellák II. 18., VIII. 27.

Előd VII. 1., X. 22.
Elvira II. 10.
Elza XII. 1.
Emánuel III. 26.
Emese III. 23., VII. 5.
Emike VII. 19.
Emil V. 28.
Emília VII. 19., XI. 12.
Emma IV. 19., XI. 24.
Emőd II. 17., VIII. 9.
Emőke III. 23., XII. 8.
Endre VII. 17., VIII. 26.
Enikő VII. 16., IX. 15.
Erik I. 24., V. 18.
Erika I. 24., V. 18., VIII. 31.
Erna I. 12., VIII. 29.

Ernő I. 12.
Ervin IV. 26.
Erzsébet XI. 19.
Eszter V. 24.
Eta I. 29.
Etele I. 9.
Etelka X. 8., XII. 16.

Evelin V. 26.
Evetke V. 6.
Evódia VII. 7.
Ezékiel IV. 10.
Éva XII. 24.
Ézsaiás VII. 6.

F

Farkas VIII. 23., X. 31.
Ferdinánd VI. 5., X. 19.
Ferenc X. 4., XII. 3.
Félix I. 14., VI. 9.
Flóra VII. 29., XI. 24.
Flórián V. 4.

Franciska III. 9.
Frida V. 6., IX. 20.
Frigyes III. 6., VII. 18.
Fruzsina I. 1.
Fülöp V. 1.

G, Gy

Gabriella II. 10., XII. 12.
Gábor II. 27., III. 24.
Gál X. 16.
Gáspár I. 6., VIII. 27.
Gedeon III. 28., X. 10.
Gellért I. 30., IX. 24.
Gerda I. 30.
Gergely III. 12., V. 9.
Gergő XI. 17.
Gerő III. 9.
Gertrúd III. 17., VIII. 13.
Gerzson II. 22.

Géza II. 25., IV. 9.
Gitta X. 8.
Gizella V. 7.
Gusztáv I. 16., IV. 14., VIII. 8.
Gyárfás VI. 19.
Gyöngyi IV. 27., X. 11.
Gyöngyvér I. 8., X. 23.
György IV. 24.
Györgyi IV. 24., XII. 9.
Győző V. 8., XII. 23.
Gyula IV. 12., IX. 17.

H

Hajnal VIII. 2.
Hajnalka III. 27., X. 4.
Hanga I. 24., V. 18.
Hanna V. 20.
Hedvig X. 17.
Hedviga X. 17.
Helén X. 14.
Heléna VII. 31.
Helga X. 3.

Henriett III. 16.
Henrik I. 25., III. 16., VII. 15.
Hermina IV. 13., VIII. 3.
Hilda IX. 3., XI. 17.
Hortenzia XI. 17.
Huba VIII. 19., XII. 14.
Hubert III. 20.
Hugó IV. 1.
Hunor III. 30., IX. 10.

I

Ibla II. 5.
Ibolya VIII. 7., IX. 12.
Ida III. 13., IV. 13.
Ignác II. 1.
Ildikó III. 10., VI. 4.
Ilka IX. 21., XI. 3.
Illés VI. 20., VII. 20.
Ilma IV. 18., XI. 21.
Ilona VIII. 18.
Imelda V. 13.
Imola V. 13.
Imre XI. 5.

Ince III. 12., VII. 28.
Ingrid II. 5.
Irén VI. 28., X. 20.
Iringó VI. 28.
Irma V. 3.
István VIII. 20., XII. 26.
Itala XI. 1.
Iván VI. 24.
Ivor IX. 7.
Izabella II. 26., VII. 12.
Izolda VI. 15.
Izsák V. 15.

J

Jakab V. 1., VII. 25.
Janka V. 30.
Jácint VIII. 17.
János VI. 26., XII. 27.
Jázmin II. 24.
Jenő VII. 13., XI. 18.
Jeromos IX. 30.
Johanna III. 28., V. 30.
Jolán VI. 15., XI. 20.

Jób V. 10.
Jónás III. 29.
József III. 19.
Judit VII. 30., XII. 10.
Julianna II. 16., V. 14.
Jusztina VI. 16., IX. 26.
Jutta VII. 30.
Júlia V. 22.

K

Kamilla XII. 28.
Karin III. 24., XI. 25.
Karola I. 28., XI. 4.
Karolina II. 2.
Kata XI. 25.
Katalin XI. 25.
Kálmán X. 13.
Kármén VII. 16.
Károly I. 28., XI. 4.
Kázmér III. 4.
Kelemen XI. 23.
Kende IX. 25.
Keresztély IV. 3.
Keve VI. 20., X. 30.

Kevend X. 28.
Kincső II. 1., VII. 24.
Kinga VII. 24.
Kira VIII. 3.
Kitti IV. 30.
Klaudia III. 20.
Klára VIII. 12.
Klementina XI. 23.
Klotild IV. 11., VI. 3.
Kocsárd IV. 5., V. 5.
Kolos II. 15., X. 30.
Konrád II. 18., XII. 14.
Konstantin V. 21.
Koppány III. 28.

Kornél III. 3., VII. 3.
Kornélia III. 3.
Kristóf III. 15., VII. 25., X. 31.
Kriszta VIII. 4.

Krisztián III. 13.
Krisztina III. 13., VI. 22.
Krizantém XI. 7.
Kupán VI. 24.

L

Lajos VIII. 25.
Laura VI. 17.
László VI. 27., VIII. 8.
Lázár XI. 7., XII. 17.
Lea III. 22., VI. 28.
Lehel VIII. 2., XI. 8.
Lenke VII. 22., VIII. 18.
Leona XII. 9.
Leonárd XI. 27.
Leó IV. 11.
Levente III. 1., XI. 12.
Léna VII. 21.
Lénárd XI. 6.
Lili VII. 11.
Lilla II. 12., VII. 11.

Linda II. 13.
Lipót XI. 15.
Liza VII. 8.
Lídia II. 12.
Livia II. 12., X. 14.
Loránd I. 15.
Lóránt I. 15., VIII. 10.
Lőrinc VIII. 10., IX. 5.
Luca XII. 13.
Ludovika IX. 13.
Lujza I. 31., III. 2.
Lukács X. 18.
Lukrécia III. 15.
Lúcia XII. 13.

M

Magdolna V. 29., VII. 22.
Magor III. 2., III. 30.
Malvin X. 1.
Marcell I. 9., VIII. 14.
Marcella I. 31.
Margit VI. 10., XI. 16.
Marianna XI. 1.
Marietta V. 31.
Matild III. 14., V. 31.
Mária III. 25., VIII. 15., IX. 8.
Márk IV. 25., X. 7.
Márkus VI. 18.
Márta VII. 29., XII. 8.
Márton XI. 11.
Máté IX. 21.

Mátyás II. 24.
Medárd VI. 8.
Melánia I. 10.
Melinda X. 29., XII. 2.
Melissza III. 10.
Menyhért I. 6., VIII. 22.
Mercédesz IX. 24.
Mihály IX. 29.
Miklós XII. 6.
Miksa X. 12.
Míra V. 10.
Mónika V. 4., VIII. 26.
Mór III. 20.
Móric IX. 22.
Mózes V. 16., VIII. 28.

N

Nándor V. 27., X. 19.
Nella VII. 11.
Nemere XII. 19.
Nikoletta IX. 10.

Nimród VIII. 31.
Noémi I. 30., IV. 22.
Norbert VI. 6.
Nóra II. 21., VII. 11.

O, Ö

Olga VII. 27.
Olimpia XII. 17.
Olivér III. 5., XI. 21.
Olívia XII. 3.
Orbán V. 25.
Orsolya IV. 7., X. 21.
Oszkár II. 3., VII. 31.

Otília XII. 20.
Ottó VII. 2., IX. 22.
Ozsvát II. 19.
Ödön XI. 16.
Örkény VII. 15.
Örs VII. 14., IX. 30.
Özséb VIII. 14.

P

Panna VII. 26.
Paula I. 26.
Paulina VI. 22.
Pál I. 25., VI. 26., VI. 29.
Petra X. 2.

Péter VI. 29., VIII. 1.
Piroska I. 18.
Polixéna IX. 23.
Pongrác V. 12.
Pólika III. 14.

R

Rajmund VII. 4.
Ráhel II. 4., X. 24.
Rebeka IX. 2.
Rege IX. 7.
Regina IX. 7.
Regő IX. 11.
Reményke VIII. 1.
Renáta V. 22., X. 6.
Rezső X. 12., XI. 7.
Réka V. 20., XI. 10.

Richárd IV. 3.
Rita V. 22., VIII. 26.
Rozália IX. 4.
Róbert VI. 7.
Roland VII. 15.
Róza VIII. 30.
Rózsa VIII. 30.
Rudolf IV. 17., X. 17.
Ruth VII. 9.

S, Sz

Salamon II. 8., X. 24.
Samu II. 16.
Sarolta I. 19., VII. 5.
Sámuel VIII. 21.
Sándor III. 18.

Sára I. 19., V. 19.
Sebestyén I. 20.
Simon I. 5., X. 28.
Soma VII. 3.
Stefánia XI. 28.

Szabina X. 27.
Szabolcs VII. 28., XI. 29.
Szandra V. 18.
Szende IX. 5.
Szeréna IX. 14.
Szerénke IX. 14.
Szervác V. 13.

Szidónia VI. 23., VIII. 23.
Szilamér VI. 20.
Szilárd III. 11., V. 21.
Szilveszter XII. 31.
Szilvia XI. 3., XI. 13.
Szörény IV. 1., X. 22.

T

Taksony XI. 29.
Tamara V. 6., XII. 29.
Tamás III. 7., XII. 21., XII. 29.
Tas II. 23., IV. 15.
Tekla IX. 23.
Teodóra IX. 11.
Teréz VII. 8., X. 15.
Tibold VII. 1.
Tibor IV. 14., VIII. 11.

Tihamér IV. 29., VI. 30.
Titusz I. 4.
Tivadar IV. 20., XI. 9.
Tímea I. 20., V. 3.
Töbiás VI. 13.
Tódor II. 7.
Töhötöm IV. 20.
Tünde VI. 1., IX. 15.

U, Ű

Ulrik VII. 14.

Ünige XII. 5.

V

Vadony IX. 21.
Valér XII. 15.
Valéria IV. 28.
Vanda I. 26., II. 25.
Vazul VI. 14.
Vencel IX. 28.
Vera VII. 9.
Veronika I. 13.
Vid VI. 15.

Viktor XI. 2.
Viktória XII. 23.
Villó VI. 12.
Vilma IX. 19., XII. 5.
Vilmos I. 10., V. 23., VI. 25.
Vince I. 22., IV. 5.
Viola XII. 19.
Virág I. 8., XI. 26.

X

Xénia VII. 31.

Z, Zs

Zakariás IX. 6.

Zalán III. 30.

Zelma I. 23.

Zenkő II. 18.

Zita IV. 27., VIII. 5.

Zoárd V. 19., XII. 30.

Zoltán III. 8., VI. 23.

Zója VI. 15.

Zsanett V. 30.

Zselyke IV. 8.

Zsigmond V. 2.

Zsolna IX. 11.

Zsolt IV. 10., X. 21.

Zsombor IV. 21., XI. 8.

Zsófia V. 15., IX. 17.

Zsuzsa VIII. 11.

Zsuzsanna II. 19.

Egyházi ünnepeink 2018-ban

január 13., szombat: *a vallásszabadság napja*
február 13., kedd: *húshagyó kedd*
március 25., vasárnap: *virágvasárnap*
március 30., péntek: *nagypéntek*
április 1–3., vasárnap, hétfő, kedd: *húsvét*
május 10., csütörtök: *áldozócsütörtök*
május 20–22., vasárnap, hétfő, kedd: *pünkösöd*
szeptember 30., vasárnap: *ősi hálaadás*
október 31., szerda: *a reformáció ünnepe*
november 15., csütörtök: *Dávid Ferenc halálának emléknapja*
december 2., vasárnap: *advent I. vasárnapja*
december 25–27., kedd, szerda, csütörtök: *karácsony*

Nemzeti ünnepeink

március 15., csütörtök: *az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc emléknapja*
augusztus 20., hétfő: *az államalapító Árpád-házi Szent István király emlék-
ünnepe*
október 23., kedd: *az 1956-os forradalom és szabadságharc emléknapja*

Húsvét időpontja a nyugati és a keleti szertartású egyházaknál (2018–2029)

2018. április 1. és április 8.	2024. március 31. és május 5.
2019. április 21. és április 28.	2025. április 20. és szintén április 20.
2020. április 12. és április 19.	2026. április 5. és április 12.
2021. április 4. és május 2.	2027. március 28. és május 2.
2022. április 17. és április 24.	2028. április 16. és szintén április 16.
2023. április 9. és április 16.	2029. április 1. és április 8.

Jelentős évfordulók 2018-ban

450 éve

- 1568. január 6–13. A tordai országgyűlés határozata: „Urunk őfelsége, amint az ennek előtte való gyűlésekben országával együtt végezett a religio dolgáról, azonképpen a mostanin is ezt megerősíti, hogy ti. a prédikátorok minden helyeken hirdessék az evangéliumot kiki az ő értelme szerint, és a község, ha venni akarja, jó, ha nem, senki rá ne kényszerítse, az ő lelke azon meg nem nyugodván; de tarthasson oly prédikátort, akinek tanítása ő neki tetszik. És ezért senki a superintendensek közül, se mások a prédikátorokat meg ne bánthassák, a religioért senki ne szidalmaztassék, az előbbi constitutiók szerint. Nem engedtetik meg senkinek, hogy a tanításért más bárkit is fogsággal vagy helyétől megfosztással fenyegetsen; mert a hit Istennek ajándéka, a hallásból leszen, mely hallás Isten ígéje által vagyon.”
- 1568. március 8–18. A második gyulafehérvári hitvita. Jelentőségével kiemelkedik az erdélyi hitviták sorából. A hagyomány szerint a hitvitáról hazatérő **Dávid Ferenc** az akkori Tordai utca szegletén, a kerek kőről mondott beszédet, amelynek hatására Kolozsvár unitárius vallásra tért.
- Ebben az évben a kolozsvári óvári iskola unitáriussá lett. A fejedelem és a város támogatásával az iskola magas színvonalú főiskolává fejlődött, hatékonyan szolgálva az unitárius teológia fejlődését és az erdélyi művelődést.
- Az esztendő során a gyulafehérvári nyomdában elkészült a *De falsa et vera unius Dei ... cognitione* című antológia. A művet **Dávid Ferenc** és **Giorgio Biandrata** az erdélyi és a lengyelországi egyházak egyetértésével állította össze.

440 éve

- 1578 márciusában a tordai zsinaton 322 lelkész vett részt, itt mondták ki a szabad vizsgálódás elvét. E szerint senki nem vádolható és ítéltető el, ha olyan kérdéseket vizsgál, amelyekről a zsinat még nem döntött.
- 1578 novemberében **Socinus Faustus** Kolozsvárra érkezett. Az ismert antitrinitárius teológust Biandrata hívta a kincses városba,

hogy győzze meg **Dávid Ferencet** Jézus imáadásának és segítségül hívásának szükséges voltáról. A vita eredménytelenül ért véget.

415 éve

- 1603. július 17-én a Brassó melletti csatában esett el **Székely Mózes**, Erdély második unitárius fejedelme.

400 éve

- 1618-ban **Csanádi Pál**, a kollégium rektora Bethlen Gábor fejedelem jelenlétében nyilvános hitvitát tartott Geleji Katona Istvánnal, a gyulafehérvári református iskola igazgatójával.
- 1618. november 11-én az erdőszentgyörgyi zsinaton az unitárius egyház elhatárolódott a szombatosoktól. A zsidózás vagy szombatosság a 16. század végén jelent meg Erdélyben. A hagyomány szerint alapítója **Eőssi András** volt. A mozgalom szellemi atyja kezdetben **Matthias Vehe-Glirius**, szervezője és tanainak kifejtője **Péchi Simon** volt. A szombatosokat üldözték, a vallás követőit büntették.

380 éve

- 1638. július 1–7. A vallási kérdések rendezésével megbízott országgyűlés Désen tartott gyűlésén egyebek mellett arra kötelezték az unitáriusokat, hogy Jézust imádják és segítségül hívják, hogy a csecsemőket megkereszteljék az Atya, Fiú és Szentlélek nevében. Akik az egyezséget megszegtek, azok fölött a fejedelem és az országgyűlés mondott ítéletet. Ez a megállapodás dési egyezség vagy komplánáció néven ismeretes. A dési egyezség következménye volt az unitáriusok elnyomása, templomaik egy részének elfoglalása és vallásos munkáik kiadásának akadályozása a 18. század végéig.

375 éve

- 1643. november 22-én halt meg **Járai Sámuel** kolozsvári lelkész.

355 éve

- 1663. októbert 21-én az ádamosi zsinaton püspökké választották **Nagysolymosi Koncz Boldizsárt**. Nevéhez fűződik a leghosszabb ideig használt magyar nyelvű unitárius káté megalkotása.

325 éve

- 1693-ban két évszázad kényszerszünet után Almási Gergely Mihály püspöki vizitációt tartott a háromszéki egyházközségekben. A vizsgálat elrendelte a gondnokok választását, ők kellett gondot viseljenek az eklézsiák ingó és ingatlan vagyonára. A püspök rendelte el a templomi perselyes adakozás gyakorlását is.
- Október 10. Az unitáriusok az óvári főiskolát átadták a katolikus egyháznak, és a piac (Főtér) nyugati oldalán levő házakba költöztek át.

300 éve

- 1718. április 2. Az uralkodó döntése értelmében az unitáriusoknak át kellett adniuk az új főiskola épületét is a katolikus egyháznak. Megfelelő épület hiánya miatt a tanítás megszűnt, a tanuló ifjúság szétesett.
- 1718-tól fokozódott az unitáriusok elnyomása és üldözése. Vallásuk miatt kizárták őket az állami hivatalokból, ígéretekkel és/vagy fenyegetésekkel próbálták a katolikus vallásra áttéríteni. Az elnyomás az unitáriusokat nagyobb összetartásra és áldozatkészségre indította, és olyan védelmi intézkedésekre, amelyek az egyház fennmaradását biztosították.
- Április 8. A világi unitáriusok kolozsvári értekezlete. A főiskola elfoglalásának és a tanuló ifjúság szétszóródásának hírére a Kolozsváron ülésező országgyűlés unitárius tagjai elhatározták, hogy:
 - A kolozsvári egyházközség helyett az egyetemes egyház tartja fenn a főiskolát.
 - Az anyagiak megteremtéséért adakozásra szólították fel a híveket és az egyházközségeket.
 - A püspök mellé fő-, az esperesek mellé felügyelőgondnoki tisztségeket szerveztek. Bíró Sámuel és Simon Mihály személyében kijelölték az egyház első főgondnokait. Az esperesek mellé 13 felügyelőgondnokot rendeltek.
- Május 10. A hajléktalanná vált főiskola a Belső-Magyar utcai ún. Huszár-féle házában talált otthonra. Nehéz körülmények között, de újrakezdődött a tanítás. Az iskola éltető lelke Szentábrahámi Lombard Mihály tanár volt.

295 éve

- 1723. november 27-én meghalt **Désfalvi Simon Mihály**, az első főgondnok.
- 1723-ban kezdődött el a kolozsvári egyházközség és az egyetemes egyház pénzügyeinek szétválasztása és egy állandó pénzalap gyűjtése.

260 éve

- 1758. március 31. **Szentábrahádi Lombard Mihály** halála. Fő műve a *Systema universae theologiae christianae* című hittan. Munkái a cenzúra miatt kéziratban maradtak fenn, kivéve az imádságos könyvét, amely 1746 után nyomtatásban többször is megjelent. Őt tartják az egyház második megalapítójának, „az unitáriusok szeme, szíve és szája” volt.

255 éve

- 1763. szeptember 14-én született **Körmöczy János**, egyházunk 19. püspöke, természettudós, filozófus.
- 1763-ban Szentábrahámön született **Augosztinovich Pál** alapítványtevő, az erdélyi főszámvevőszék elnöke, egyházunk főgondnoka. 1837. október 1-jén kelt végrendeletében könyvtárát és minden vagyonát az egyházra hagyta.
- 1763-ban a kolozsvári zsinat kimondta, hogy a templomban senkinek tulajdon széke vagy ülőhelye nincs, mindenki oda üljön, ahol helyet talál.

245 éve

- 1773. június 26-án **Agh István** püspök **Kovács Tamás** főjegyzővel kihallgatásra jelentkezett a Kolozsváron tartózkodó József trónörökös-nél. A püspök előadta az unitáriusokat ért sok sérelmeket, és kérte azok orvoslását.

240 éve

- 1778. június 20-án volt a szentábrahádi zsinat. Határozatai közül a legjelentősebb a Marosvásárhelyi Consistorium megalakítása **P. Horváth Ferenc** főgondnok elnöklete alatt. Ő huszonhat éven át önzetlenül, nagy odaadással szolgálta egyházát. Személyes áldozat-

készsége, a világiaknak az egyházépítés szolgálatára való összefogása és bölcs egyházkormányzása által nagymértékben hozzájárult az egyház belső és külső megújulásához. A konzisztórium hatáskörébe tartozott a kolozsvári konzisztórium (Képviselő Tanács) intézkedéseinek felülvizsgálása és az egyház irányítása. Tagjai kizárólag világiak voltak. A konzisztórium a 19. század elején szűnt meg.

- A szentábrahामी zsinaton határozták el az ún. papmarasztalás megszüntetését. Az eklézsiák belső embereinek (pap és kántor) minden évben nyilatkozniuk kellett: maradnának-e szolgálati helyükön, mint ahogy az egyházközségeknek is: marasztalják-e papjukat vagy sem. A papmarasztalást az egyház a rendelés rendszerével helyettesítette, a belső embereket a konzisztórium rendelte ki.

225 éve

- 1793. július 10-én a homoródalmási zsinaton elhatározták egy közép fokú iskola megszervezését Székelykeresztúron. Az iskola 1804-ben épült fel, jórészt közadakozásból. Az építés lelke **Szabó Sámuel** igazgató volt.

205 éve

- 1813. május 30-án Nyárádgalfalván született **Szentiváni Mihály** költő, író, politikus, szerkesztő.

165 éve

- 1853. március 1-jén Kolozsváron született **Pákei Lajos**, Kolozsvár főépítésze.

160 éve

- 1858-ban látogatta meg egyházunkat **Edward Tagart** londoni, 1859-ben pedig **Alfred Steinthal** manchesteri lelkész. Látogatásuk erkölcsi erőt és anyagi támogatást jelentett az elnyomott egyháznak.

155 éve

- 1863. augusztus 16-án halt meg **Koronka József** iskolaigazgató, pedagógus, a Székelykeresztúri Unitárius Gimnázium egyik építetője.
- 1863. június 11-én született **Boros Sándor**, a Kolozsvári Unitárius Kollégium igazgatója.

150 éve

- 1868. augusztus 30–31-én, a tordai zsinaton ünnepelte az egyház fennállásának 300. évfordulóját. Ez volt az első történeti évforduló, amelyet az eleink nyilvánosan megünnepelelhettek. Erre az alkalomra írta **Kriza János** püspök *Szent örömmérésre gyűl, Isten, e ház népe kezdetű* éneket.

145 éve

- 1873. november 11-én Várfalván született **Pálfi Márton** nyelvész, zene-tanár, műfordító, az új énekeskönyv szerkesztője.

135 éve

- 1883. január 2-án Bencédben született **Benczédi Pál** lelkész, teológiai tanár, bibliográfus, egyházi író, a Kolozsvári Unitárius Kollégium kézirattárának kiváló ismerője.

130 éve

- 1888-ban jelent meg az *Unitárius Közlöny*, a Dávid Ferenc Egylet lapja. Első szerkesztői **Nagy Lajos** és **Boros György** voltak.
- 1888. szeptember 10-én kelt végrendeletében **Berde Mózes** (1815–1893) teljes vagyonát az unitárius egyházra hagyta: „Egész életemben egy szent célért küzdöttem. Meg akartam mutatni, hogy szegény legény is hasznára lehet a társadalomnak, az emberiségnek, nemzetének erős akarattal. [...] Kora fiatalságomtól szívem egy érzést, agyam egy gondolatot táplált: felsegíteni szegény vallásközösségemet, könnyíteni az utat tanuló fiatalságának a tudományok megszerzésére, és segíyezni elaggott szolgálait és tanárait.” A páratlan szorgalommal és önmegtagadó takarékossgal gyűjtött vagyona az egyház hasznára és boldogítására vált.

125 éve

- 1893. szeptember 22-én Budapesten halt meg **Berde Mózes**, az unitárius alapítványtevők fejedelme.

115 éve

- 1903. február 7-én Korondon született **Simén Dániel** teológiai tanár, egyházi író, főszerkesztő.

- 1903. március 13-án született **Kelemen Imre** lelkész, egyházi író, az *Unitárius Szószék* szerkesztője.
- 1913. április 28-án Kézdivásárhelyen született **Erdő János**, egyházunk 29. püspöke.
- 1913. március 9-én született **Bözödi (Jakab) György** író, szociográfus, történész. Végrendeletében könyvtárát az unitárius egyházra hagyta.
- 1913. május 26-án halt meg **Szentkatolnai Bálint Gábor** keleti utazó, nyelvész, kolozsvári egyetemi tanár.
- 1913. október 26-án született **Kelemen Imréné Bedő Boriska**, az Unitárius Teológiai Akadémia első lelkészi oklevelet szerzett nő hallgatója.

90 éve

- 1928. február 19-én halt meg **Ferencz József** püspök. 52 évre terjedő szolgálata a fejlődés és virágzás kora volt. Az egyház megújítása, szervezeti felépítése, az unitárius hitelvek ismertetése és az egyházi irodalom fejlesztése terén felbecsülhetetlen értékű szolgálatot végzett.
- 1928. július 10–25-e között tartotta az unitárius ifjúság első konferenciáját Székelykeresztúron.

70 éve

- 1948. augusztus 3-án megjelent az új tanügyi törvény, ennek alapján történt az oktatás államosítása. Felszámolták a felekezeti oktatást, elvették a még meglevő elemi iskoláinkat, a kolozsvári és székelykeresztúri középiskolánkat, valamint a hozzájuk tartozó tanári lakásokat.

65 éve

- 1953. szeptember 22-én Kolozsváron halt meg **Vári Albert** lelkész, teológiai tanár, író, az Unitárius Irodalmi Társaság elnöke.

55 éve

- 1963. augusztus 13-án hunyt el Homoródszentpálon **id. Pálffy Ákos** unitárius kántor-tanító, kórusalapító, felekezeti iskolaigazgató, egyházi zeneszerző, népművelő.

- 1963. július 29-én Kolozsváron halt meg **Kelemen Lajos** történetszaki, levéltáros, egyházunk főgondnoka.

35 éve

- 1983. október 16-án halt meg az Amerikai Egyesült Államokban **Szent-Iványi Sándor** lelkész, író politikus, a Kolozsvári Teológiai Akadémia tanára, a Polgári Demokrata Párt alapító tagja.

25 éve

- 1993. január 13. Egyházunk rendkívüli főtanácsi ülésen emlékezett meg az 1568-as tordai országgyűlés „lelkiismereti szabadság- és vallási türelem-törvénye” kinyilvánításának 425. évfordulójáról.
- 1993. március 20-án a tordai unitárius és római katolikus egyházközösségek, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség tordai szervezete közös rendezésében ökumenikus istentisztelet és szimpózium keretében emlékeztek a tordai ediktum határon átvívelő jelentőségére.
- 1993. augusztus 1. Egyházunk küldöttsége részvételével Pécs városa és az ottani unitárius gyülekezet szervezésében került sor a Mindenszentek katolikus templom falán elhelyezett tábla leleplezésére, amely az 1588-ban Válaszúti György unitárius és Szkaricza Máté református prédikátorok között lezajlott disputának állít emléket. Ezt követően a Városháza közgyűlési termében nyilvános emlékülésre került sor, amelyen előadások hangzottak el az esemény jelentőségéről.
- Az 1993/94-es tanévtől újraindult az unitárius oktatás a kolozsvári és a székelykeresztúri középiskolánkban Unitárius Teológiai Líceum néven.

Fekete ÁrpádÚJÉVI KÖSZÖNTŐ¹

Adjon Isten füvet, fát
Tele pincét, kamarát
A lopóba szürke barát illatát
A pohárba annak nemes zamatát
A kenyérre friss sonkát
Tenyerünkbe sok krajcárt.

Sok örömet a házba
Boldogságot a hazába
Adjon Isten mindent az új esztendőben
Csak a bánatból ne jussson ránk bőven.

Köszönjük, hogy megtartottál
Mindazt amit eddig adtál
Balra kelet, jobbra nyugat
Isten áldja mindnyájunkat!

¹ Fekete Árpád szavatai ny. történelemtanár kisgyermekként még édesanyjától tanulta meg ezt a köszöntőt és mondta el minden újévkor.

Rüsz-Fogarasi Enikő

KÉPZELETBELI UTAZÁS EGY 16. SZÁZADI VÁROSBA

A városfalak előtt

Amennyiben képzeletbeli utazóként egy 16. századi várost pillantanánk meg, először a helységet övező kőfalakat, bástyákat és tornyokat látnánk meg, majd a falakon belül rejlő templomok tornyait vehetnénk szemügyre. Ha netalán napkelet előtt érkezniénk a város falai alá, meg kellene várnunk a hajnalt, hogy a kapuk megnyíljanak az érkezők és távozók számára. A várakozás közben már a kapuban fogadna esetleg a közelében elhelyezett akasztófa látványa, amely tudomásunkra hozná, hogy milyen településre érkezünk, hiszen belépőként ez figyelmeztetne, hogy olyan helyre érkezünk ahol a közösség az élet és halál ura. Vagyis ha valaki súlyos és a városlakók számára megbocsáthatatlan bűnt követ el, a város igazságszolgáltatása akár halálbüntetéssel is sújthatja. Ez ritka nagy szabadságnak-jognak számított, és komoly fejlődést és küzdelmet kellett megélnen és megvívjon a település, hogy egy ilyen fontos kiváltságot kiharcoljon magának. Az akasztófát szemlélve csak találgathatjuk, hogy a városunk telepített-e, amely induláskor kapta meg a legfontosabb szabadságjogait, vagy hosszú, keserves évtizedek, századok során érdemelte ki vagy járta ki a privilégiumait magának.

Amennyiben jobban szemügyre vennénk a bejáratú kaput, a város címerét is kivehetnénk, habár eléggé kopott szegény, hiszen már régóta viseli, és mindig akad valami más, amire sürgősen költeni kell és így elmarad a város e jelképének a felújítása.

A közélet megszervezése

Ebben az időben minden fallal körülvett város büszke arra, hogy saját maga választhatja meg plébánosát és vezetőit, sőt saját maga szervezheti meg a város gazdálkodását. A városi tanács határozatai minden város-lakó számára kötelezőek, és minden belső kérdésben ezek döntenek. A város negyedekre vagy tizedekre van felosztva azért, hogy jobban meg lehessen szervezni az adó befizetését. Az adóegységet is ilyen tanácsi

rendeletek alapján állapítják meg, ugyanakkor ilyen tanácsi döntések hozzák létre a város számára szükséges intézményeket, választják meg ezek vezetőit, alkalmazottait, fogalmazzák meg működésük mikéntjét. A köztisztletnek örvendő polgárok valamilyen formában jelen voltak, részt vettek ezekben, azaz a város ügyintézésében.

A városokban lakó emberek nem voltak mind polgárok. A polgárrá válás nagy megtiszteltetésnek számított, és több feltételnek is eleget kellett tenni ahhoz, hogy egy szabad ember egy város teljes jogú polgárává váljon. Minden város saját maga szabta meg az erre és más területekre vonatkozó feltételeit. Ami viszont mindenhol a teljesítendő és kizárólagos feltételek közé tartozott, az egy, a városban lévő ingatlan birtoklása és két köztisztletnek örvendő városi polgár tanúskodása volt. Ezek után le kellett tenni az esküt a város törvényeinek betartására és a teherviselésre, majd a város könyvébe bejegyezték az újdonsült polgár nevét. Ez a „cursus honoris” csak a férfiak számára volt nyitva, a polgárasszonyok és lányok férjük, illetve apjuk oldalán részt vehettek bizonyos mértékben a város gazdasági életében, azonban elképzelhetetlen számukra ebben a kora-újkori világban a város vezetésében bármilyen hivatali megbízás.

A társadalmi rétegek és a városi remények

A fallal körülvett város mindig vonzerővel bírt, hiszen itt zavaros, háborús időkben ember és portékái menedéket találhattak. A nemesek számára is természetesen ellenállhatatlan célpontnak számítottak. Minden magára adó nemesi család erősített városban próbált ingatlant szerezni, ahova a zord idők esetén menekülhetett. Némelyek a városi életbe is bekapcsolódtak, élvezve a lehetőségeket, de úgy, hogy a teherviselésből igyekeztek távol maradni. Mindezek miatt a városi polgárok több-kevesebb sikerrel próbálták távol tartani őket, és törvényeik által az ingatlanvásárlást tiltani, nehezíteni.

A nem szabad, azaz jobbágyparasztok számára is hívó hangként, lehetőségként álltak a városok, hiszen a kor bevett szokásainak megfelelően, amennyiben egy városra szökött jobbágy egy évet, egy hónapot, egy hetet és egy napot bizonyítottan meg tud húzódni a város falai között, szabaddá vált, ezért mondták azt, hogy a város levegője szabaddá tesz. A letelt időt követően, hiába talált rá ura, már nem tudta visszavinni birtokára, és a városban új, szabad életet kezdhett.

A város tele volt a kézművesek és kereskedők boltjaival, ahol a helyben készített vagy távolsági kereskedelem révén érkezett áruk leltek új gazdára. A heti vásárok és sokadalmak a környék közelebbi és távolabbi lakóit is idevonzották.

Egyházi élet

A város területén több templom és kápolna is működött, néhol akár több plébániatemplom is ékeskedett. A templomok, kolostorok és kápolnák védőszentjei napját megünnepezték, és körmeneteket szerveztek. A városokat, amelyekben virágzó gazdasági élet volt, és kézműves- és kereskedő-központnak is számítottak, számos idegen kereste fel. A pezsgő élet közelségét a koldulórendi kolostorok is szerették. A prédikáló rendek is alkalmasnak találták itt a munkálkodást.

A városban a szükségben levő személyekről az ispotályok gondoskodtak. Itt szállást, ellátást kaptak, de lelki gondozásban is volt részük, ugyanis a középkor folyamán az ispotályok az egyház keretében működtek. A középkor végi szokásokhoz híven a nemesek és polgárok végrendeletükben gyakran jelentős vagyonokat hagytak az egyházi intézmények javára lélekmegváltás címen. A középkori ember úgy gondolta, hogy minél nagyobb adományt tesz lelke váltságáért, annál biztosabb helye lesz majd a mennyországban halála után. Ezek az adományok (házak, sütőházak, malmok, szőlők, gabonaföldek, állatállomány) az egyházi intézmények kezelésébe kerültek, és olykor jelentős fejtörést okoztak, mert ezeket kezelni, hasznosítani kellett, ami nem mindig sikerült.

Emiatt a városok közössége, látva az egyház birtokában lévő adományok kihasználatlanságát és a sokasodó megoldásra váró kérdéseket, egyre inkább beleszólt a szociális kérdések intézésébe és főleg az ispotályok vagyonának az adminisztrálásába. Egyre több olyan város lesz, ahol az ispotályok a városi igazgatás alá kerülnek, és azok élére, a megfelelő vagyoni gazdálkodás érdekében, a városi tanács által megválasztott városi polgár került.

A város vezetése kezében tartotta mindig a stratégiai fontosságú kérdések intézését. A város falainak, bástyáinak, tornyainak, kapuinak, hídjainak, útjainak, pallóinak, kútjainak, gátjainak karbantartását és védelmét nagy körültekintéssel, felelősséggel végezte, hiszen ezek akadálytalan használata a város biztonságát szolgálta.

Élelmezés

A város és intézményeinek, valamint polgárainak malmai a városban lakók élelmezésének első rangú feltételei voltak. A városok többségében a pékségek, kenyérszékek gondoskodtak a kenyérellátásról. Máshol a sütőházaknak nevezett helyek készítették a mindennapi kenyeret. A hússal való ellátás is a városok stratégiai fontosságú feladata volt. Ezt a kérdést a városban működő húsfeldolgozó céh vagy céhek munkája által oldották meg.

Azok a 16. századi városok, amelyek teljes mértékben birtokában voltak a hűbéri jogoknak, kocsmáállítási joggal is rendelkeztek. Volt, ahol a városi tanács fogadók, kocsmák felállítását engedélyezte, máshol a város határában termett szőlőből készült bor kiárusítását szervezték meg intézményes keretek között. Ott, ahova kitették a borkimérés cégérét, a városi tanács előtt esküdt borkimérők a szabályos mértékek használatát és a kiírt és elvárt minőséget is szavatolták.

A helyi bor eladása a városi polgárok anyagi érdekeit is szolgálta, és a borkimérő helyek a templom, a piac, a malom, a sütőház és fürdőház mellett az emberi találkozások színterei voltak, ahol az ország politikai helyzete, a város ügyes-bajos dolgai mellett az egyházi újdonságokat is megosztották egymással. Sokszor olyan heves viták is kerekedtek, a bornak is köszönhetően, hogy disputájukat a rendfenntartók megjelenése és közbeavatkozása oldotta meg vagy fel.

Művelődés

A kora újkori város polgárai közül már egyre többen tudtak írni-olvasni. Azok a polgárok, akik valamilyen hivatal élére kerültek, vagy valamilyen megbízást kaptak a várostól, szinte mind saját maguk képesek voltak írásban is elszámolni róla. Ezek a városlakók többnyire a város plébániája mellett működő iskolában tanulták meg a betűvetés csínját-bínját. Egy-egy jelentősebb városban lévő iskola a szélesebb régióból érkező, tanulni vágyó ifjakat is fogadta. Az így kialakult írástudó réteg az elinduló nyomdák termékeinek felvevő piacává is lett. A korabeli hagyatékok bizonyítják, hogy a kézműves mesterek után maradt javak között már egyre gyakrabban kapnak helyet a különböző könyvek, nyomtatvá-

nyok. Az új gondolatok és újítások is a nyomdatermékeknek is köszönhetően hatékonyabban terjedtek.

A városba érkező nyugat- és közép-európai egyetemeket járt írástudók magukkal hozták a humanista gondolkodás kritikai szellemét, amely felerősítette az egyházon belül és egyházzal szemben megfogalmazott kritikákat. A városlakókat és a városban megforduló utazókat élénken foglalkoztatták a város közügyei mellett az egyházban eluralkodott állapotok. Az egyházi vezetők eltávolodása a Krisztusi szegénység modelljétől, a nagy egyházi vagyonok kihasználatlansága, az erkölcsi normák megszegése, a biblia egyre szélesebb körben való olvasottsága előrevetítették a változás bekövetkeztét.

Képzeletbeli utazóként tehát azt tapasztalhatnánk, hogy tájainkon a 16. századi város egy-egy vidék központjában áll a kereskedelem és társadalmi mobilitás pezsgő helyszínéként, ahol egyre több kézműves műhely jelenik meg, és egyre több mesterember céhbe szerveződik, ahol a változás az élet természetes része. Ezek a helységek a reformációs gondolatok első rangú befogadói, terjesztői és, ami ennél is fontosabb, központjai is lesznek.

A VALLÁSSZABADSÁG KIHIRDETÉSÉNEK HATÁSA TORDA VÁROSÁRA

Torda a középkorban és a fejedelemség idején Erdély legfontosabb magyar városainak egyike volt. A Gyulafehérvárt Kolozsvárral összekötő főút mentén feküdt, s e városokkal vetekedett jelentősége. Torda egykori fontosságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy 1288–1697 között 127 országgyűlést tartottak falai között. Ez a szám messze meghaladja a bármelyik más erdélyi városban tartott országgyűlések számát. Közülük különösen kiemelkednek a fejedelemség korának kezdetén a reformációval kapcsolatos határozatokat hozók. 1557-ben kimondták, hogy az ország lakosai szabadon választhatnak a régi, katolikus és az új, a lutheránus hit között. Ez az országgyűlés kimondja, hogy „mindenki olyan hitben éljen, amilyenben akar, ha ezt a más vallásúak háborgatása nélkül teszi”. Ezt a gondolatot az 1560-as évek diétái továbbvitték. Hasonlóképpen Tordán nyilvánították az előző kettővel egyenrangúnak 1564-ben a kálvini hitet, ezzel a helvét-svájci református vallást ismerték el hivatalosan. És végül a leghíresebb tordai országgyűlést 1568. január 6. és 13. között tartották. Ezen hirdették ki – Európában elsőként – a vallásszabadságot, amely biztosította a recepta religiók (bevett vallások), a katolikus, a lutheránus, a református és az unitárius vallások szabad gyakorlását és terjesztését.

Hogy milyen nagy hatással volt a tordai polgárok életére a vallásszabadság kihirdetése, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a városvezetés 300 évvel később sem talált kiválóbb történelmi eseményt képi megörökítésre, mint ezt. Mire is szeretnék utalni ezzel? Arra, hogy a Tordai Történelmi Múzeumban található egy nagyméretű történelmi festmény, amely az 1568-as tordai országgyűlés történelmi pillanatát, a vallási türelem és a szellem szabadságának deklarálását örökíti meg. Ezt a képet a millenniumi (a magyar honfoglalásnak 1896-ban ünnepelt ezredik évfordulója) képrendelések alkalmából készítette a városvezetés Körösfői-Kriesch Aladár festőművésszel. Hála Istennek, hogy ma is megtekinthető e monumentális alkotás a Tordai Történelmi Múzeumban.

Vajon mi indíthatta arra a tordai városvezetést, hogy a vallásszabadság kihirdetésének magasztos pillanatát örökíttesse meg a magyarság ezeréves évfordulója alkalmával? – tehetjük fel a kérdést. Erre próbálok választ keresni a rendelkezésemre álló történelmi forrásokból, a városi jegyzőkönyvekből és a korabeli sajtóból.

A városi képviselő-testület közgyűlési jegyzőkönyve, egyéb dokumentumokkal együtt Torda város levéltárába került. S bár később e művelődéstörténeti értékkel bíró jegyzőkönyvnek nyoma veszett, szövege az isteni gondviselésnek köszönhetően megmaradt, és a kutatás rendelkezésére áll. A Dávid Ferenc Egylet 1898. április 24-i tordai gyűlésén Simó János tordai unitárius lelkész (1867–1900) előadásában felidézte a millenniumi kép megfestésének történetét, éspedig eredeti levéltári dokumentumok alapján. A szóban forgó jegyzőkönyv eredetijéről Velits Ödön polgármester és Nesselfeld Miklós főjegyző engedélyével másolatot készített. Az *Aranyosvidék* 1898. április 30-i száma leközölte előadásának teljes szövegét *A tordai országgyűlés képe 1568-ból* címmel. Az itt idézett jegyzőkönyvszöveget tehát teljesen hitelesnek tekintjük. A fiata-

lon elhunyt Simó János tordai unitárius lelkész így számolt be a kép megfestésének történetéről az *Aranyosvidék* című hetilapban [Kiemelések tőlem, J. I. L.]:

„Tisztelt közönség! Ismeretes a magyar nemzet egyetemének az a kiváló és hazafias fellángolása, hogy itt lakásunk millennáris évfordulóján mily fényesen, mily káprázatosan ünnepelt. A millennáris fény eltűnt, a káprázatos külső ragyogás immár nem látszik. De a mély nyomok a szivekben, a kegyelet a különböző intézményekben, az írásokban, az állandó jellegű szobrokban és festményekben s itt elő nem számlálható más monumentális alkotásokban megmaradtak. Ugy gondolom, hogy egyetlen testület sem mulasztotta el megünnepelni ezt a nagy időt úgy, hogy annak jelt is ne állított volna. *Jól esik nemes Torda városát is ezen testületek között látnunk s hozzá nem is az utolsó helyen.* El merem mondani, hogy *frappanssabb alkotást egyetlen testület sem produkált mint Torda, midőn azt a világhistóriában is jelentékeny országgyűlést festette meg, mely az 1568-iki s mely a hit s lelkiismereti szabadságot iktatta törvénybe s recipiálta az unitárius vallást is.* Engedje meg a tisztelt közönség, hogy én jelen felolvasásom szűk keretében ennek a képnek keletkezési történetét ismertessem meg s aztán egy rövid bepillantást tegyek abba a korba, melyben a történet lefolyt, levonván néhány tanulságot is azon mozgalmas idő vallásos harcaiból. Előre is megigérhetem, hogy a dogmatikai vitatkozások tartalmával nem fogom fárasztani hallgatóimat. Adataimat – polgármester és főjegyző urak [Velits Ödön és Nesselfeld Miklós] szívesége folytán – a városi levéltárból, Jakab Elek *Dávid Ferencz emléke* című művéből és Orbán Balázs *Torda és környéke* cz. emlékiratából vettem.

A millenárius ünnepségek előkészületeinek lázas napjaiban a nagynevű br. Eötvös Loránd ült a kultuszminiszteri székben. *A nagynevű és tudós miniszter 1894-ben 31185 szám alatt a különböző testületeket, vármegyéket leiratilag arra hívta fel, hogy gondoskodjanak valami emlékjelről a nagy év számára.* A vármegyei főhatóság útján Torda városához is megérkezett a jelentőségteljes leirat... a tanács városunk akkori s jelenlegi főjegyzője Nesselfeld Miklósnak fogalmazásában a következő meleg és hazafias hangú *indítványt terjesztette a városi képviselő testülethez:* [Idézet a jegyzőkönyvből]

»Tek. Képv. Testület! Magyarország ezeréves fennállásának megünnepléséhez és ezen világraszóló ünnepély fényének emeléséhez – úgy az egyeseknek mint a hatóságoknak és testületeknek lelkesültségük egész melegevel, anyagi erejük lehető áldozatkészségével – hozzájárulni, úgy valljuk, elengedhetetlen erkölcsi kötelességük. Ebből kiindulva a közokt. min. úr ő nagyméltóságának hazafias kezdeményezését egész örömmel üdvözljük s tesszük magunkévá s annak teljesítéséül a következő indítványt terjesztjük elő: *Határozza el a képviselő testület, hogy azon nagy jelentőségű történeti eseményt, midőn 300 évvel ezelőtt az unitárius vallás egyenjogúsága kimondatik az itteni országgyűlésen – egy nagyobb szabású történeti képen korhűen megfesteti, megörökíti s erre a célra 3 éven át 500 frtos részletekben fizetendőleg 1500 frtot megszavaz s a kép közelebbi tárgyának és méreteinek meghatározására polgármester [Velits Ödön] elnökle s főjegyző [Nesselfeld Miklós] tollvitele mellett egy nyolcz tagu bizottságot küld ki.* Nagyszerű eseményekben – ugymond tovább az indítvány –, kiemelkedő történelmi tényekben, melyek városunkban folytak volna le, nem bővelkedünk. Bármiképpen lapozgatjuk is a történelem könyvét, az indítványunkban megjelölt eseménynél kiválóbbra – mint a mely a lelkiismereti szabadság dekrétálása [deklarálása]–utalni nem tudunk. A hunnok, az avarok korszaka, a honfoglalás időpontja, a mult idők bizonytalan homályába vesz el. Fejedelmeink, királyaink korszaka pedig semmi személyhez kötött monumentális eseményt nem mutat fel. S a miről a legenda és a népmonda meg is emlékezik, nélkülözi a történelmi hitelesség kritériumait. *Ámde az indítványunkban kiemelt momentum nagyban kimagaslik valamennyi felett.* Nem egyes egyén szellemi vagy testi erőbeni nagyságát, vagy nagy alkotásait van hivatva megörökíteni, *hanem erdélyi hazarészünk egyik korszakának egész gondolkozási módját, egész lelki világát, lelki életének egyik legfenségebb megnyilatkozásában, mely megnyilatkozás, mint egy üstökös csillag gyult ki a kis Erdélyből a világ mind a négy tájéka felé,* hogy a szabadság, a testvériség, az egyenlőség és a vallási türelem eljövendő fényes napjának előhírnökeként az éjjeli sötétség oszlásának kezdetét inaugurálja s nekünk azt az azóta büszkeségünket képező epinhetont [epithetont] hogy 'Erdély a vallási türelmesség országa' megszerezze.

Az ész, a tudás, a felvilágosultság és a keresztényi türelem ezen diadalát azon momentumban a mikor a haza nagyjai a törvényt meghozzák s ajkaikon a hazafiság szava elhangzik, arcaikon a lélek tulvilági lelkesült-

ségének megszentelt enthusiasmusra ragyog fel – kívánjuk és indítványozzuk megörökíteni, *első helyen azért, mert ehez hasonló momentum nemcsak városunk, megyénk, de szűkebb hazánk egész történelmében sem igen fordult elő, s ezért méltó és érdemes, hogy az ezred éves kiállításon minden nemzet fiai előtt hirdesse, hogy a magyar nemzet már 3 század előtt[három évszázada] – itt e földön – a felvilágosodás fáklyáját lobogtatta, hogy tanulják megismerni ebből mai politikai értékét és megbámulni életképességét s ne irigyeljék s ne avatkozzanak be azon munkálkodásába, melynek célja a második ezredévben is Magyarországnak tartani meg azt a földet, melyet apái diadalmas csaták vérfürdői között hódítottak meg maguknak és a civilizációnak.* Második helyen ajánljuk azért, hogy a városi teremben felfüggesztve – *míg a város áll, hirdetője és terjesztője legyen a szabadság, egyenlőség és türelmesség örök eszméinek.*» [Eddig tart a jegyzőkönyv]

A városi képviselő testület 1894. szeptember 5-én tartott közgyűlésében 50. számú határozatával általános lelkesedéssel és egyhangulag fogadja el a tanács indítványát, s költségekre nem 1500, hanem 3000 frtot szavaz meg. *Legnagyobb tisztelettel kell megemlítenem az egyhangu határozatot, mert ez a lelkes hangulat nemcsak a nemes város képviseléséhez volt méltó, de méltó volt ahhoz a ragyogó történelmi tényhez is, mely megfestésre várt.* Megfinomult történelmi érzékről, jól kifejezett lelki érettségről tanuskodik az esemény kitűnő választása. S kinek lelkében először villant meg 1568-nak fénye, méltó büszkeséget érezhet kebelében. Ugy is mint hazafi, úgy is, mint unitáriusok igaz nagyrabecsülést érezünk e szép eszme megvalósultán... A gyönyörű kép 1896. május 2-án készen volt. A kiállítás látogatói a képzőművészeti múcsarnok [Budapest] első termében szemlélhették. *Király ő felségének magas figyelmét is megragadta, s legmagasabb dicséretével tüntette ki.* A magyar kiállítás bezárta után a művész a müncheni kiállításra is elvitte, honnan csak a jelen év [1898] folytán érkezett városunkba s most ott diszeleg a városi díszterem északi falán, hol mindig rámosolyognak a felkelő nap arany sugarai a lelkiszabadság e gyönyörűséges symbolumára. Megtekintheti bárki, bármikor s tekintés is meg, mert kinek érzéke van az ily dolgokhoz, igazi lelki élvezettel, magasabb rendű gyönyört fog érezni látásán annak a ragyogó képnek.”

Simó János a következőképpen fejezi be előadását: „*Mint a természet égre nyúló köszálait – úgy mond Jakab Elek – oly magasan helyezi e tör-*

vény Erdélyt, nagy és művelt országok fölébe; örök hirdetője lesz ez János Zsigmond unitárius koronás fejedelem és az akkori törvényhozók bölcsességének és igazság érzetének. A történetírónak joga van e tárgyról büszke önérzettel szólni, kötelessége az ősök szabadelvűségéről tisztelettel emlékezni meg.« E nagy esemény Torda várossát a lelki szabadság klasszikus földévé avatta s a gyönyörű kép létrehozása a méltó dicsőség fényével öntötte el. Így symbolizálni a mult nagyságát, csak megtisztult gondolkozás módtól telik. Ez a kép büszkesége Erdélynek is, Tordának is, az unitáriusoknak is. Valahányszor e képre tekintünk, mindig ajkainkra jönnek a vallásos költőnek e gyönyörű szavai: »Itt nyertük a szent örökséget,/Hirdetni az Istenegységet./Itt hazánkban,/Bércz ölében,/Vert gyökeret hitünk,/Szent e föld nekünk.« Mindnyájunknak pedig hatalmas tanító mester arra, hogy egymás meggyőződését, legyen az akár vallási, akár politikai, tartsuk tiszteletben. E kölcsönös tisztelet szüli a békét, a béke ölében virágzik a haza, s épül az Isten országa. Végezetül – azt hiszem, tehetem – mindnyájunk nevében megköszönöm Torda várossának, hogy e képet a mult emlékéül, a jelen tanulságául, s a jövő türelem talizmányául létrehozta. A magam részéről pedig örömmel hálálkodom, hogy jelen felolvasásom anyagául oly kedves tárgyat adott.”

E szép szavak után meghatottan állunk és megértjük, hogy miért esett a tordaiak választása történelmünknek e felfénylő pillanatára.

ÖNAZONOSSÁGUNK HITELVEINKEN INNEN ÉS TÚL

1.

Egyházunk intézményesülésének 450. évfordulója elmélyült önvizsgálatra hív. Az ünnepi találkozások, megemlékezések mellett szükséges csendben, de őszintén számot vetnünk eddigi megtett utunkról, egyenként kezünkbe venni és szemünk elé emelni értékeinket és sérelmeinket. Szükséges megvizsgálni hitelveink és eszményeink rendszerét, és a megtett gondolati út következtetéseit egyberostálni. Mit is jelent unitáriusnak lenni? Mit jelentett ez évszázadokkal ezelőtt, és ez miképp hat a mában, illetve mit jelentsen ez holnap, miután elmúlik az ünnepi láz, és fel kell kerekedni az új ismeretlenek felé?

E mostani írás azt a célt tűzte maga elé, hogy a jelen viszonylag stabil alapján állva tekintsen vissza, és értelmezze, elemezze a fentebb felvetett kérdéseket. Tegyük ezt azzal a tudattal, hogy az ilyen történelmi visszatekintéseknek, hagyományértelmezéseknek alfája és ómegája mindig a jelen. A ma élő ember kérdezi a múlttá merevedettől azt, hogy ki is ő valójában. A múlt pedig felel képeket, eseményeket, eszméket tárva a kérdező elé, amit aztán az élő rendszerez, értelmez, magyaráz.

Ha végigtekintünk a mai vallási palettán, unitarizmusunk sajátos és egyedi színfoltként érvényesül. Több nagycsaládnak is tagja vagyunk, de igazán mindenhol „kilógunk” egy kicsit. Vajon mitől vagyunk mi, unitáriusok olyan mások, mint a többi keresztény felekezet? Vajon hogyan formálódott ilyen sajátosan a mi felfogásunk? Mi okozta azt, hogy 16. századi eleink a korban közismert és elfogadott tételek mögé tekintsenek? Honnan a szomjúság, amivel epedeztek a tiszta igazságért? Bizonyára nem elégedhetünk meg azzal a válasszal, hogy azért, mert ők értelmesebbek vagy bátrabbak lettek volna, mint a többi reformátor. Nem! Mélyebbre kell ásni és felkutatni azt a titkos „hozzávalót”, ami unitárius eleink számára megadta az erőt a lépéshez. A mélybe, a gyökerek felé kívánunk haladni, túl a káté meghatározásain, túl a hitelvi következtetéseken ahhoz az alapvető igazságfelismerő rendszerhez, ami az egyes posztulátumokat lehetővé teszi.

Mint minden embernek, az egyes vallásoknak is van egy belső karaktere, egy alapvető érték- és problémamegoldó rendszere, amit automatikusan alkalmazunk az újdonsággal való szembesüléskor. Mint minden ember, a vallások is növekednek, tapasztalatokat szereznek, reakciókat alakítanak ki, viselkedési sémákat hoznak létre. Célunk e jelen írással az, hogy megkeressük az unitarizmus alapvető struktúráit, hitelveinek a tekintélyforrását, s innen elindulva rajzoljuk meg a hitcikkelyek egymáshoz való viszonyát. A Szentháromság dogmájának meredek elvetése ugyanis következmény, nem pedig kiindulópont. E tézis mögött egy egész rendszer húzódik meg, amiből kiindulva juthatunk e következtetésre. Tény ugyanakkor az, hogy a 16. század forrongó második felében Erdélyben is a vita középpontja a Szentháromság és Krisztus személye volt. A kérdés viszont az, hogy mi motivált egyeseket arra, hogy az életüket is kockáztatva védelmezzék az általuk megtalált és igaznak vélt gondolatot, ami – ha az idő számukra lehetővé tette volna – bizonyára más kardinális dogmákra is kiterjedt volna.

A konfirmáció alkalmával alapszintű tudásra teszünk szert egyháztörténetből, hittanból. Ez az írás egy kicsit e tanulási folyamatnak a második felvonása kíván lenni, a hitelveink egy új megközelítése, a bevezetés utáni fejezet, amely immár mélyebbre hatolva keresi a biztos hitpontot.

A Luther Márton által elindított egyházmegtisztítási folyamat legalapvetőbb kérdése az ember üdvözülésére vonatkozik. A reformátor elsősorban ezt a célt szem előtt tartva fogalmazza meg híres következtetését és a protestantizmus szempontjából meghatározó tételét, miszerint az üdvösség Isten kegyelméből, a Szentírás által, a Krisztusban való hit révén valósul meg. Persze ez azt is jelenti, hogy az ember cselekedetei, a bűcsújárás, valamint a jótettek nem játszanak alapvető szerepet az üdvözülésben, hanem inkább következményei, a kegyelem révén, a Szentírásan keresztül ébredő hitnek. E szerint az álláspont szerint az ember bűnben élő, esendő lény, aki önerőből nem képes a jóra, az üdvözítőre. Az egyedüli dolog, amit tehet az, hogy firtatja az Írást (és egyedül csak a Bibliát), hogy Isten üzenetét minél jobban megértse, s ennek köszönhetően szívében felébredjen a hit Krisztus megváltó szerepében. E hit az isteni ingyen kegyelem lehetőségére adott válasz. Ezt szem előtt tartva válik érthetővé a lutheri reformáció iránya, amely nem a kereszténység alapvető dogmáit célozza meg, hanem annak a bibliai tisztaságnak a

visszaállítását, amelyről a Nyugati Egyház látványosan lemondott. Ez a középkori német miszticizmus hatására formálódó felfedezés válik aztán a lutheri és a helvét protestantizmus mozgatórugójává. E ponttól kezdődően e két ágát a protestantizmus, a „fideisztikus” (a latin *hit* jelentésű *fides* szóból) jelzővel fogom illetni, az ettől eltérő vonulatot pedig „humanistának” nevezem majd.

E fogalomválasztás kapcsán szükséges pár megjegyzést tenni. Először is azt, hogy a George Hunston Williams által felállított magiszteriális és radikális megkülönböztetés nem elég pontos. A jeles szerző a két oldal között a világi hatalomhoz való viszonyban látja a különbséget. Eszerint a magiszteriális reformáció elfogadja a világi hatalom beleszólását az egyház ügyeibe, sőt az uralkodókat és nemeseket Isten akaratából a rend és az igazság letéteményeseinek láttatja, a radikális reformáció nézőpontja szerint a vallási és a világi hatalomnak nincs közük egymáshoz. Míg az így felállított rendszer valóban sikeresen vázolja a lutheri és a helvét reformáció, valamint az elsősorban anabaptista (újrakeresztelkedő) közösségek között fennálló különbséget, pontosan a mi erdélyi helyzetünk sajátossága objektál a felállított rendszer ellen. Erdélyben ugyanis a teológiájában a radikális reformációhoz sorolható anti-trinitarizmus magiszteriális jellemvonásokat mutat. Éppen ezért, főleg az eszmetörténeti jellegű indokokból kifolyólag, helyesebbnek tartom a fentebbi megfogalmazást kiegészítve azzal, hogy létezik még legalább egy csoport a korai protestantizmuson belül, akiket „radikálisoknak” (a görög *kériugma*) nevezhetünk. E harmadik csoporthoz sorolnám mind az anabaptistákat, mind a spiritualistákat, közös tulajdonságukat a Biblia szélsőségesen szó szerinti értelmezésében, valamint a mindenkor jelenben kiáradó Szentlélek általi ihletés igaz és normatív jellegének állításában ragadom meg. A fideisztikus reformáció két nagy ága – a lutheri és a helvét – az 1530-ban Philipp Melancthon által írt *Ágostai hitvallás*, valamint az 1563-ban, Zacharias Ursinus által írt *Heidelbergi katekizmus* formájában öltött testet. E mostani írás központjában viszont a humanistának nevezett reformáció áll, amelynek prominens képviselői az erdélyi szentháromságtagadók.

A fideista gondolkodásmód meghatározó felismerése az ember maradtalanul romlott mivolta, aki bűne miatt képtelen az önerőből való felemelkedésre. A bűn annyira meghatározza az ember életét, hogy eget ostromló nagyképűség lenne azt feltételezni, hogy az egyén képes önere-

jéből, tettei által az üdvösség elnyerésére. Nyilvánvalóan az emberekből álló egyházi struktúra sem mentes ettől az állapottól. Isten viszont mérhetetlen kegyelméből ingyen adja az embernek az üdvözülés lehetőségét. Ennek egyedüli feltétele Jézus Krisztus keresztdozatában és feltámadásában való hit, és ennek a megvallása. A bűntől gúzsba kötött ember egyedüli valóban szabad tette a hit beengedése a szívébe, ami így aztán lehetővé teszi az üdvösségét. E hit viszont a Biblia olvasása, valamint annak helyes magyarázatának hallgatása révén születik az emberi szívben. Ezért válik olyan fontossá a protestáns reformáció számára az anyanyelvre lefordított Biblia és az anyanyelvű prédikáció. A hívek többsége számára érthetetlen latin nyelven zajló istentisztelet semmit sem nyújthat, hiszen nem értik. Az üdvösségre való megnyírást csupán az teszi lehetővé, amit a gyülekezet saját anyanyelvén hall.

Az így megválaszolt alapkérdés – az üdvözülés problémája – megoldottnak látszott, és úgy tűnt, nem szükséges górcső alá venni a kereszténység dogmatikai rendszerét. A keresztény ember számára a Biblia az üdvözülés záloga, ám az Isten lényegére, vagy a Krisztus kettős természetére vonatkozó kérdés meginoghatatlanul igaz maradt. A fideista reformáció célkitűzései között nem szerepelt a keresztény alaptanítás értelmezése, értékelése vagy a Bibliával való összevetése, ugyanis mindez megfelelően alátámasztottnak és igaznak tűnt.

A lutheranizmus – teológiai újszerűsége mellett a társadalmi elégedetlenségnek köszönhetően is – futótűzként terjedt egész Európában, így Erdélyben is, magával ragadva a keresztények jelentős hányadát. A mai Németországból kiindulva, Hollandián és Svájcra keresztül, Magyarországra és Erdélyre, valamint Lengyelországra terjedt a protestáns hullám. Tájainkon elsőként Honterus brassói környezetében vert gyökereket az új tan. A jó termőtalajt Erdély sajátos helyzete mellett az is biztosította, hogy itt a papság vezető rétege a reformkatolicizmus pártjához tartozott. E csoportosulás látta az egyház megújításának a szükségességét, ám a változást nem az elszakadás, hanem a belső átalakulás révén kívánta megvalósítani. A reneszánsz korában élő, igen művelt és nagy befolyású főpapok Luther fellépése előtt már évtizedekkel sürgették a változás fontosságát, ám ennek a meglépése nem szolgálta a Kúria érdekeit, ugyanis a reformban a pápa tekintélyének az aláaknázását vélték felfedezni.

JÁNOS ZSIGMOND

Magyar király, Erdély első unitárius uralkodója volt (1540–1571).

János Zsigmond hirdette meg Erdélyben és először a világon		Könyvben lapozó	Amerikai film-rendező	Japán autójele	Verseny-szakasz	Skalahang	Tűzet meg-szűntet	Francia film-rendező (Autant)	Régi magyar rádiómárka	Modern táv-beszélő eszköz		Az 1568-as híres or-szágyűlés jelzője
Volt	János Zsigmond címe Könyvet megjelentető										Tonna	
Juhok szállása				Tömegben erőszakkal haladó Kló							Becézett Dénes	
Költészet						Fizetési mód Angol Anna						
Orosz személy-autó-márka				Hasadó közet Lenti helyen					Rövidítés menet-rendben Beőciai hős			
Becézett Ádám				Intő lényege! Antonov gépjelzése				... iacta est! (latin szólas) Utcára dob				
Íztelen a leves							... Patkó János, színész volt! Regél					
Siemens	Oxigén-módosulat Áruba bocsát					Mely tárgynak? Fontol						
Szeg közepe!		Rangjelző Talmi			... Tolsztoj Kórokozó				Tészta sul benne Kálium vegyjele			
Lovas nép volt				Fém szántó eszköz Női név							Dehogyis! Oló része	
A szív oklala			Feltétel Knock out, röviden						Lassító berendezés Csavar			
Juttat		Ölel Derűre jön						Tasziló PéNZ, argóban				
Az átnérő jele	Dül Ily módon						Rost-nóvény Lóbetegség				Kén vegyjele Tetejére	
Magyar folyó és csatorna			Ozmium vegyjele Pajta			Ada holland úszónő Magad				Sir A terv vége!		
„Száll a madár ... ágra” gyerekekkel Itt halt meg János Zsigmond				Róma folyója Francia autójel								A sugár jele a mértanban

SZOBÁNK DÍSZE

A **VITORLAVIRÁG** és hibridjei (*Spathiphyllum* spp. et hybr.) a kontyvirágfélék családjába (Araaceae) tartozó szobanövényünk, amely Közép- és Dél-Amerika trópusi erdeiből származik. Sötétzöld levelei tőállóak, hosszú levélnyelük van. Leveleinek formája lándzsás, hosszúkás-tojásdad. A levélszél ép, hegyes csúcsa van. Fehér torzsavirágzata van, amely a levelek fölé emelkedő hajtáson képződik. A virágzatot eleinte fehér, majd a virágzás előrehaladtával megzöldülő buroklevél borítja.

A növény mérgező anyagokat tartalmaz, ezt vegyük figyelembe, ha vele dolgozunk!

Fényigény szempontjából világos, félárnyékos helyet válasszunk neki, azonban közvetlen napfénynek ne tegyük ki.

Egyenletesen meleg környezetet biztosítsunk a vitorlavirágnak egész évben. Vigyázzunk, hogy ne érje huzat vagy hirtelen hőmérsékletváltozás.

A vegetációs időszakban talaját tartsuk mérsékelt nedvesen. Ugyancsak ebben az időszakban 2-3 hetente hígított tápoldattal kényeztethetjük.

Télen kevesebb öntözést igényel. Kedveli a magas páratartalmat, gondoskodjunk tehát a növényünk párasításáról is.

A vitorlavirágot könnyedén szaporíthatjuk tőosztással.

Kovács Sándor

A KEREC KŐ

A reformáció 500. évében számba sem lehet venni azt a temérdek rendezvényt, konferenciát, játékfilmet vagy könyvet, amelyek Luther Márton emlékét idézik fel. A magyarországi és az erdélyi reformáció jeles képviselői korántsem ilyen szerencsések, életükről alig maradt fenn hiteles adat. Az unitárius egyház alapítójáról és első püspökéről egyetlen korabeli portré sem készült; arca, termete 450 év után is a múlt homályába burkolódik. Luther életéről anekdoták sokaságát jegyezték le kortársai. Dávid Ferencről ugyan nem hallgatnak a krónikák, de életének anekdotába illő epizódjait nem ismerjük. Áldott szerencse, hogy megmaradt az a kerek kő, amelyről azt tartja az évszázados hagyomány, hogy Dávid Ferenc erről mondta el az emlékezetes prédikációt, „melyre az egész Kolozsvár népe meghódolt”, és az unitárius hitre tért.

A kerek kőről és Dávid Ferencről szóló első írásos említés 1734-ből való. A Habsburg uralom alá került város az erdélyi főhadvezér felszólítására a tanács megbízásából elkészítettett egy latin nyelvű ismertetést.¹ Ebben az unitárius vallás keletkezéséről a következőket írták:

„[Az unitárius vallás] *Terjesztésében sokat buzgólkodott egy pár férfi; legtöbbet Dávid Ferenc, ki egyébként bizonyos hittételekben eltért az uni-*

¹ *Kolozsvár leírása 1734-ből*, szerk. Péter Pál, Pataki István, Gyergyai Pál tanácsosok és Füzéri György, a város főlesküdt jegyzője, ford., bev. jegyz. Márkos Albert, Erdélyi Ritkaságok 18., szerk. dr. Jancsó Elemér, Kolozsvár, Minerva Rt., 1944, 39.

A kerek kő

táriusoktól.¹ Ő, amint mondják, fölállott egy kerek köre, mely most a Torda-utca túlsó szögletén áll, arról hosszasan prédikált, úgyhogy az őt hallgató népnek, sőt a város akkori első papjának, Helti vagy Heltai Gáspárnak helyeslő tapsolása közben a fönt említett, még egészen el nem készült nagytemplomba vitték, s a szószerket neki felajánlották. Így aztán az egész várost a maga és hittestvérei vallására térítette, melyet a gyulafehérvári vitatkozás után unitáriusnak neveztek el.”

A fél évszázaddal később Kénosi Tőzsér János és Uzoni Fosztó István az *Erdélyi unitárius egyház története* című monumentális műben ugyanezt ismételte meg.²

1 Itt emlékeztetem arra az Olvasót, hogy 1734-ben, a szöveg írásba foglalásakor a hivatalos unitárius álláspont teljesen elhatárolódott a Dávid Ferenc képviselte nonadorantizmustól.

2 Kénosi Tőzsér János – Uzoni Fosztó István, *Az erdélyi unitárius egyház története I.*, ford. Márkos Albert, a fordítást a latin eredetivel egybevetette Balázs Mihály, s. a. r. Hoffmann Gizella, Kovács Sándor, Molnár Lehel (Az Erdélyi Unitárius Egyház Gyűjtőlevéltárának és Nagykönyvtárának kiadványai 4/1), Kolozsvár, 2005, 149.

Az idézett részletből is látni, hogy már a 18. százdban sem tudták napra és évre pontosan meghatározni az eseményt. Az „*amint mondják*” a hagyományra utal, anélkül azonban, hogy bármi konkrétumot mondana az eseményről. A kerek kő „most”, azaz 1734-ben a Torda utca szegletén állt, mintha a szöveg azt sejtetné, hogy a kő esetleg máshol lehetett korábban. Amit biztosan állíthatunk az, hogy a kollektív emlékezet megőrizte azt a hagyományt, miszerint Dávid Ferenc egy kőre felállva prédikált Kolozsvár népének. Aranyosrákosi Székely Sándor püspök szerint¹ mindez 1566-ban, az első gyulafehérvári hitvitát követően történt: „*Visszajövé a gyületről Dávid Ferenc² már a népnek is kezdé hirdetni az unitária vallást és hiteles szóhagyomány szerint, Kolosvárt Torda-utsza szegletén egy kerek köven prédikációt tart a nép előtt, melly a kedvelt szónokot vállain vivé be a piaci nagy szent-egyház termeibe...*”

A kollektív emlékezet és a mítoszépítés elemeit tudatosan kezelő Aranyosrákosi Székely Sándornak oroszlánrésze volt abban, hogy Dávid alakja bekerült a közbeszédbe és köztudatba. 1846-ban Szilágyi Sándor a *Kerek-kő. Történeti beszély* címen közölt a Kolozsvári Naptárban egy elbeszélést. Tekintettel arra, hogy Szilágyi szövege jószerivel ismeretlen, hosszabban idézem:

„...Egy az Isten a végtelen természet felett, egy Isten alkotá a földet, az egyetemet; kormányozza, tartja fenn végtelen hatalmával... az Úr hatalmát hirdetem, – térjetek az igaz hitre!»

E végszavakat a Tordautcza szögletén *kerekkőről* egy férfi szónokolta. Ez ember szakállszálait a szél lengeti, szabályos arcvonalmain a kitűrés és férfiaság nyomait olvashatni, kopasz feje fődellen. [...] Ki ne ismerné e nevezetes vallás térítőt? Ki fennemlített egyetlen szónoklatával egész Kolozsvárt megtéríté, kinek édes hangzatu s csábszavaitól elragadtatva, meggyőződve fellelkesült nép, rögtön a szónok hitére áttérve, vállain vezeté-be papját a hajdon zsarnok Zsigmond által épített piaci nagy székesegyházba, hol ez ideig lutheránus lelkészek hirdeté az Úr végtelen

1 Aranyosrákosi Székely Sándor, *Az unitária vallás története Erdélyben*, Kolozsvár, 1839, 62.

2 Aranyosrákosi az első gyulafehérvári hitvita időpontját hibásan 1566. február 24-re datálja. A gyűlésre nem februárban, hanem áprilisban került sor.

hatalmát.”¹ Aranyosrákosi megállapításait módosította 1879-ben Jakab Elek a Dávid Ferencről írott monográfiájában. Szerinte Kolozsvár megtérésére a második gyulafehérvári hitvita (1568. március 8–18.) után került sor, ekkor fogadta a város lakossága győztesen hazatérő papját a Torda-kapunál.² A kerek kő 1879-ben már nem a Torda utca szegletén állt. Gyergyai Ferenc³, a kolozsvári unitárius eklézsia gondnoka megőrzés céljából az 1850-es években Széchenyi-téri háza elé szállíttatta.⁴ A Széchenyi térről a követ 1868-ban a Belmagyar utcai templom keleti oldala mellé vitték. 1872-ben földemet építettek fölé, hogy az időjárás viszontagságaitól megóvják, 1884-ben pedig felirattal jelölték meg:

*„Dávid Ferencz
a hagyomány szerint ezen a kövön tartotta
a Torda utca szegletén 1566-ban
midőn a gyulafehérvári*

1 Kolozsvári Naptár 1846-ra. 2-dik év, kiadja ifj. Tilsch János. Kolozsvártt az ev. Református kollégium’ betűivel nyomtattatta Tilsch János, 52–58. A történet rövid tartalma: Az ifjú szónokot, Dávid Ferencet féltékenység mardossa, szemével a tömegben feleségét keresi, de nem találja. Baráth Kata szívét az óvárban Báthori Kristóf ostromolja. A hazatérő Dávid együtt találja a fiatalokat, nejét házasságtöréssel gyanúsítja, majd szóváltásba keveredik Kristóffal, akit orrba is ver. A következő jelenet is Dávidék óvári házában zajlik, a gyermekágyas Barát Kata Báthori Kristóftól kap levelet, a pecsétet férje tőri fel. A levélben ez áll: „Kedvesem! Mint hallom, fiad van? Sok szerencsét gyermekünkhöz; - nem feledem el! Csak ügyelj, goromba férjed titkunkat meg ne tudja. Kedvesed Báthori Kristóf.” A feleség zokogva tagad „ily pokoli ármányt csak ördög gondolhat ki”. Dávid rettenetes dühbe gurul és bosszút forral. Kirántja felesége karjaiból a mosolygó, mit sem sejtő gyermeket és kezéből földre ejti, s a gyermek rögtön szörnyet hal. „Helyesen... jól történt! Bár akaratomon kívül; hitvány poronty, ne éld felyül örök gyalázatom; legyen átkozott a nap, melyen gyalázatomra megpillantád a napsugárt!” – s őrült nevetéssel nézte a halt tetemet.” A történeti beszély folytatásában Dávid Ferencet hitújításért elítélték és a „dévai fogház egyik nedves, sötét földalatti szobájába vetették.” Halála előtt titokban meglátogatta Báthori Kristóf, akitől megtudta, hogy szerencsétlenül járt gyermek az övé, és felesége soha nem volt hűtlen. Dávid Barát Katát szólongatja és bocsánataért esedezik. A meglehetősen zavaros történet azzal ér véget, hogy az agg Baráth Kata megbocsát, s „Dávid Ferenc egy nő ápoló karjai közt elhunyt.”

2 Jakab Elek, *Dávid Ferencz emléke*, Budapest, 1879, 128.

3 Gyergyai Ferenc egyenes ágú leszármazottja annak a Gyergyai Pálnak, aki részt vett a *Kolozsvár leírása 1734-ből* elkészítésében.

4 Rezi Elek, *A „Kerekő” = Dávid Ferenc 1579–1979*, Kolozsvár–Napoca, Unitárius Egyház, 1979, 73–76.

*egyh. gyűlésről hazaérkezett
azt a beszédet, amelyre
az egész Kolozsvár áttért
az unitárius vallásra. 1884.”*

Az átvésett évszám

*A nyolcas számjegy
az avatás évszámában*

A kő 1922-ben kerül jelenlegi helyére, a belvárosi templom bal oldali bejáratához került. Feliratát 1910-ben újraaranyozták, valószínű, hogy ekkor véshették át az eredeti 1566-os dátumot 1568-ra.

A legújabb magyar szakirodalomban a kerek kőről elmondott beszédet a vallásszabadságot kimondó 1568. évi januári tordai országgyűléssel hozzák kapcsolatba.¹ Angol és amerikai unitárius körökben is valamiért ez vált népszerűvé.

A kerek kő története nagyon erős bibliai alapokkal bír, a Zsolt 118,22–23-ban illetve Mt 21,42-ben ez olvasható: „Az a kő, amelyet az építők megvetettek, az lett a sarokkő. Az Úrtól lett ez, csodálatos a mi szemünkben.” Dávid Ferenc halála után sokan érezhették, hogy a mindenki által megvetett unitárius egyházra nem érdemes jövőt építeni. A gondviselés mégis úgy intézte, hogy éppen az a kő sarokkő lett. Úgy gondolom, hogy a Kolozsvárott élő unitáriusoknak nem a hely és az év pontos behatárolása volt a fontos, hanem az, hogy a kő, amin Dávid Ferenc állt, sarokkő lett a szó legszorosabb biblikus értelmében. A kerek kő – szegletkő párhuzam önmagától adódott, és ehhez már nagyon korán hozzákapszolódhatott Dávid Ferenc alakja. Annak is van történeti alapja, hogy a város első papját beiktatáskor vállra emelik. Hogy Dávid Feren-

¹ Jakab Albert Zsolt, *Emlékállítás és emlékezési gyakorlat*, Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság – Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2012, 137.

cet vállán vitte-e a nép a főtéri templomba, azt nem tudjuk, de hogy beiktatásakor ugyanaz a ceremónia zajlott, mint néhány évtizeddel később, annak talán van valóságalapja. A városi tanács jegyzőkönyvében megörökítették a lengyel származású Radecke Valentin plébánossá választásának és beiktatásának történetét. Az 1622-ben készült jegyzőkönyvben egyebek mellett azt olvassuk, hogy Kolozsvárott a főtéri nagytemplomban négy egyházfi, kettő a szász, kettő a magyar nációból vállára emelte a frissen beiktatott plébánost. Hogy a kolozsváriak képzelete hogyan alakította az eseményeket 450 év távolából, aligha tudjuk megmondani. Szent-Iványi Sándor 1937-ben tanulmányt szentelt a Dávid Ferenc-jelenségnek, ennek záró sorait idézem: *„Jelenjék meg hát előttünk a kerek kő, az ezt körülvevő sokaság és főként Dávid Ferenc a kövön. S nézzük őket azzal a szeretettel és lelkesedéssel, ami mindannyiuknak méltán kijár. Unitarizmusunk csak akkor válik ismét mindent átható, fel-emelő és megszentelő erővé bennünk, ha lelkiünkben – a meggondoló ész alapot rakó munkája után és mellett – az a hit, az a hev és az a láng lobban fel, mely a kerek kőről vállain vitte Dávid Ferencet az unitarizmus felkelő napja felé”*¹.

1 Szent-Iványi Sándor, *Dávid Ferenc és a tömeg (tömeglélektani tanulmány)* KerMagv, 69. évf. (1937), 81.

LAPOK KÖZÖTTI SÉTA: UNITÁRIUS TÖRTÉNETEK KOLOZSVÁRON

Jó napot kívánunk, üdvözlünk mindenkit a Korzo Egyesület rendhagyó „városnézésén”! Lapok közötti sétánk során olyan terekhez és épületekhez fogunk képzeletben ellátogatni, amelyeket a Kolozsváron élők valószínűleg jól ismernek. Ezúttal olyan érdekességeket igyekszünk megmutatni, amelyek a hitújításhoz és az unitáriusokhoz kötődnek. Rövid sétánkból szándékosan kihagytuk az unitárius templom és a kollégium épületét, mert ezek széles körben ismertek, de mellőztük az unitárius püspöki házat is, amelynek története a még zajló kutatások miatt alakulóban van.

Mai ferences kolostor és templom, Óvár

Kezdjük az Óvárban, a ferences templom és kolostor előtt, a város egyik legrégebbi egyházi épületénél. Az első, Kolozsváron megjelenő szerzetesrend a domonkosok voltak, akik valamikor az 1300-as évek második felében telepedtek le itt. Jelenlétük arról árulkodik, hogy a város akkoriban már fejlődő település, hiszen csupán a városokban volt lehetőségük alamizsnából fenntartani magukat. Az akkori piactér melletti területre néhány évtizeddel később, a 15. században emelték kolostorukat és templomukat, késő gótikus stílusban.

A reformáció azonban nem hagyta érintetlenül ezt az épületegyüttest sem. A régi és az új hitűek békés egymás mellett élése csak az első néhány évre volt jellemző, az 1550-es években kiűzték Kolozsvárról a szerzeteseket, 1556-ban pedig szekularizálták az egyházi vagyonokat. A kolostorba beköltöztették a város iskoláját, a termeket így szerzetesek helyett mostantól diákok töltötték meg. Kolozsvár unitárius hit melletti elköteleződése magával vonta, hogy a kollégium is az unitáriusok vezetése alá került – ebben János Zsigmond fejedelemnek is szerepe volt, aki tá-

1 Barazsuly Viktória Adrienn és Újvári Dorottya

A ferences kolostor falfirkái (Márkó László)

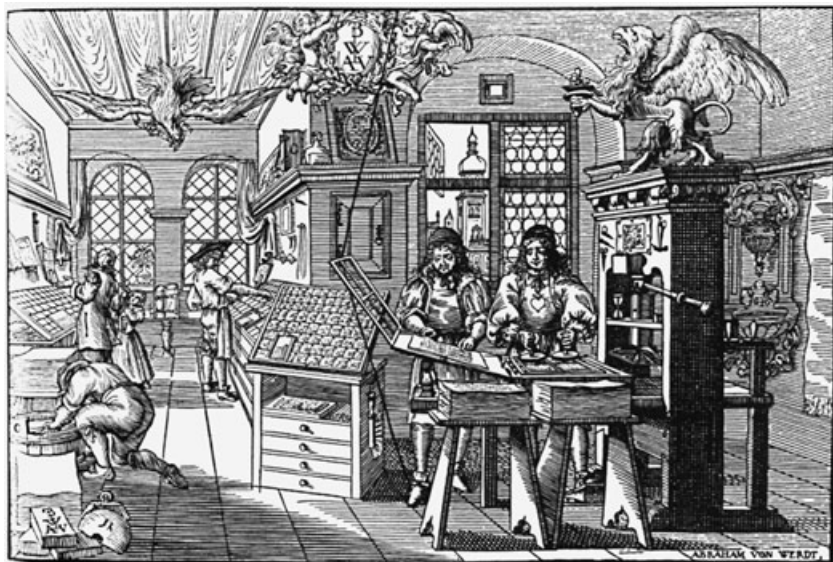
lopokon vagy a kőkereteken több 17. századi falfirka is megőrződött, amelyek mellé kerültek újak a zeneiskola vagy a most itt működő osztályok tanulóinak jóvoltából.

mogatta az intézményt. A templommal sokat nem foglalkoztak, változás akkor állt be, amikor 1609-ben Báthory Gábor fejedelem átadta a reformátusoknak. Kolozsvár vezetősége ekkor teljes mértékben unitáriusokból állt, akik tartottak attól, hogy súrlódások lesznek a két felekezet között, főleg, hogy az unitárius iskola szomszédságában ezentúl reformátusok tartották istentiszteletüket. Ezt a fejedelem is szeretne volna elkerülni, ezért elrendelte, hogy befalazzanak olyan ajtó- és ablakkereteket, amelyek az átjárást biztosíthatták volna. A korabeli diákélet nyomait ma is felfedezhetjük, mert a köosz-

Szent Mihály-templom, Főter

A város főtere és plébániatemploma, a Szent Mihály-templom közismerten a hitújítás kezdeti pontját képviseli, hiszen Dávid Ferenc prédikált a szószékéről, az unitáriusok pedig több évtizeden át használták a gótikus épületet. A templom építéstörténete vagy használata helyett most könyvekről olvashatnak.

A 17. század végére a Habsburg jelenléttel együtt az ellenreformáció is egyre erősebben érezte hatását Erdélyben. Az unitáriusok és a re-

Abraham van Werdt (1636–1680): Középkori német nyomda, 17. század

formátusok 1693-ban el kellett hagyniuk az óvári kolostort és templomot, a több mint 100 éve ott működő iskolát átköltöztették a Főtérrre. A kollégium könyvtárát is áthelyezték a Szent Mihály-templomba, az egyház könyvtára mellé.

A templomban viszont nem csak őriztek, hanem nyomtattak is unitárius könyveket. Pontosabban a sekrestyében, mások szerint a plébánia épületében kezdte meg működését a nyomda 1697-ben. A 17. század utolsó évtizedében több tipográfia is működött Kolozsváron. Nem teljesen bizonyos, de úgy tűnik, hogy az említett nyomda Lengyel (Kmita) Andrásné és az „unitárius ecclesia” cégjelzéssel ellátott nyomtatványok megjelenési helye. Kmita András özvegye, Wilhelm Krisztina Danzigból költözött Kolozsvárra szintén özvegy édesanyjával együtt. A kolozsvári unitáriusok ez időtájt egy saját nyomda létrehozásával próbálkoztak, ez pedig kapóra jött az özvegynek, aki sietett újra beindítani a férje után örökölt nyomdát. Az egyháznak viszont nem sikerült kifizetnie a teljes vételárát, így a nő résztulajdonos maradt, sőt megjelentek könyvek kizárólag az ő cégjelzésével is. Ilyenek voltak például a Szent-Páli Nagy Fe-

renc *Verböczi-Compendiuma*, a katolikus Beniczky Péter *Magyar rhytmusok* című verseskönyve vagy a Vizkeleti Zsigmond kolozsmonostori prelátust üdvözlő *Vale Eucharisticum* – olyan könyvek, melyek esetében nem tűnt célszerűnek a nyomda unitárius kötelékeinek hangsúlyozása. A vállalkozást valószínűleg Kmitáné éltette, hiszen 1702-ben bekövetkezett halálával megszűnt a nyomda tevékenysége is. A használaton kívüli felszerelést a templomban raktározták el, a betűanyagot pedig a kolozsvári nyomdászatot kutató Ferenczi Zoltán szerint a reformátusok vásárolták meg.

A korszakban gyakori tűzesetek nem kímélték a templomot, s a benne őrzött könyveket sem. A legnagyobb veszteséget viszont az ellenreformáció idézte elő 1716-ban. Erdély Habsburg fennhatóság alá kerülése után arra kényszerítették az unitáriusokat, hogy adják vissza a főtéri plébániatemplomot. Mártonffy György katolikus püspök pedig elrendelte, hogy égessék el az itt őrzött kiadványokat, amelyek a reformációt követően jelentek meg. A korabeli leírások alapján a templomot kívül-belül végigseprűztette, majd szentelt vízzel is „megtisztította”. Az unitáriusok püspöke, Kolozsvári Dimién Pál mindezt tehetetlenül nézte végig.

Dimién családi hátteréről keveset tudunk. Egy helyi unitárius polgárcsalád gyermekeként született 1655-ben, tanulmányait a kolozsvári, majd a tordai iskolában végezte. Szorgalmával és tehetségével kiérdemelte az eklézsia ösztöndíját, így külföldre mehetett tanulni. Az ösztöndíj viszont már akkor is kötelezettségekkel járt. Dimién Pállal megfogadtatták, hogy vallását minden körülmények között megtartja, külföldön is teológushoz méltóan fog öltözni, a három év alatt olyan tárgyakat fog tanulni, amelyet itthon majd az egyház hasznára tud fordítani, az ösztöndíjat pedig csak tudományos célra költi. Ezenkívül kitértek arra is, hogy az egyház hívására rögtön hazatér, és elfogadja azt az állást, amelyet felajánlanak neki. Ezek megszegése esetén kényszerítik az ösztöndíj teljes összegének visszafizetésére – amire természetesen nem került sor. Dimién Leidenbe ment, ahol teológiát hallgatott, és az orvosi egyetemre is beiratkozott. Doktori diplomáját 1689-ben szerezte meg, ezt ma az unitárius levéltárban őrzik. Egy évre rá visszatért Kolozsvárra, és meg is választották a kollégium rektorává. Ez ekkor még az Óvárban működött, utána, a fent már említett okok miatt, átköltöztek három főtéri polgárházba.

Lengyel unitáriusok háza, Unió/Memorandumului utca 17.

A gótizáló épületről kevesen tudják, hogy a kolozsvári lengyel unitáriusok használták közel száz éven keresztül.

A lengyelországi hitújítás története – akárcsak az erdélyi – nem volt konfliktusoktól mentes. A svédek elleni háborút követően a vallási intolerancia megnövekedett, s bár 1556-ban a lengyel országgyűlés engedélyezte a nemesek számára, hogy szabadon válasszák ki, melyik felekezethez szeretnének tartozni, két év elteltével kivonták ez alól az ariánusokat, vagyis a lengyel antitrinitáriusokat. Választás elé állították ezt a közösséget: vagy áttérnek a római katolikus hitre, vagy elhagyják az országot 1660. július 10-ig. Több száz család döntött a hitük megtartása, s így az ország elhagyása mellett. Többen Erdélybe indultak, a kolozsvári unitáriusok ugyanis kapcsolatban álltak a lengyel hittársaikkal is. Máramarosban viszont német katonák kifosztották őket, sokan visszafordultak, ezért csak 30-40 család érkezett meg Kolozsvárra, Bethlenbe, Bánffyhusnyadra, Árkosra és Ádámosra.

Beke Dániel püspök 1661-ben egy körlevélben kérte az erdélyieket, hogy segítsenek a hazátlanná vált unitáriusokon, lehetőségeikhez mérten lássák el őket ruházattal és élelemmel. A kolozsváriak gondoskodtak az érkező lengyel unitáriusokról, a pestisjárvány miatt viszont alig 30 ember maradt életben. 1680-ban a kolozsvári lengyel unitáriusok lelkipásztora, Lachovius András és felesége, Gucci Sára 250 forintért megvásárolta ezt a házat, s az egyházra hagyták, hogy lengyel nyelvű istentiszteleteket tartsanak benne. Az istentiszteleteket az utcára néző helyiségben tartották, az épület hátsó fele pedig a lelkipásztor lakásaként szolgált 1784-ig. Ekkor egyesült a lengyel egyház a magyar unitárius egyházzal, s az épületet eladták, a bevételt pedig az új templom építésére fordították.

Lachovius András (később Lakovszkyra magyarosította a nevét) 1627-ben született Lengyelországban, s valószínűleg valamelyik jelentős antitrinitárius lengyel iskolában tanult. A zsinati iratokban 1645-ben tűnik fel először a neve: kiemelik jelleméért és tanulmányi eredményeiért. Később az összes kijeji unitárius gyermek lengyel tanítója lett, lelkesként tevékenykedett, de politikai feladatokat is ellátott, hiszen 1657-ben tagja volt annak a küldöttségnek, amely Krakkóban tárgyalt X. Károly Gusztáv protestánsbarát svéd királlyal. Nem az első hullámmal érkező lengyelekkel jött Kolozsvárra, a városban 1666 januárjában tűnik fel a

neve, amikor az unitárius kollégium tanárává választják. Lachovius a kolozsvári unitárius közösség jelentős személyiségévé vált, élete végéig pedig a lengyel unitáriusok papja volt. 1691. augusztus 6-án, 64 éves korában halt meg, a sírkövét pedig 1885-ben a kolozsvári belvárosi unitárius templomban helyezték el. Mai napig ott látható.

Mai sétánk ezen a ponton véget ér. Köszönjük, hogy velünk korzóztak a 16–18. századi Kolozsváron! Az Unió utcában buszra várva emlékezzenek a lengyel unitáriusokra, amikor pedig átsétálnak a Főtéren, jusson eszükbe, hogy a templomnál nyomda működött, a tógás diákok pedig éppen órára igyekeztek, görögöt tanulni vagy filozófiát hallgatni.

Felhasznált irodalom

- Ferenczi Zoltán: *A kolozsvári nyomdászat története*. Kolozsvári Kereskedelmi és Iparkamara, Kolozsvár, 1896. [online: <http://mek.oszk.hu/07800/07852/07852.htm#11>]
- Gaal György: *Kolozsvári Dimién Pál (1655–1720)*. Keresztény Magvető, 116. évf., 2. sz. (2010) [online: http://epa.oszk.hu/02100/02190/00222/pdf/KM_2010_02_172.pdf]
- Gaal György: *Magyarok utcája. A kolozsvári egykori Bel- és Külmagyar utcák telkei, házai, lakói*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 1995. [online: <http://mek.oszk.hu/02800/02808/html/#8>]
- Gulyás Pál: *A könyv sorsa Magyarországon*. OSZK, Könyvtártudományi és Módszertani Központ, Budapest, 1961. [online: <http://mek.oszk.hu/14500/14582/14582.htm>]
- Rácz Norbert: *Otthonra lelni a hitben. Rövid emlékezés Lachovius Andrásra (1627–1691) és az Erdélyben letelepedett lengyel unitáriusokra*. Unitárius Közlöny, 24. (84.) évf. 3. sz. (2014. március), 11–13. [online: <http://kozlony.unitarius.org/2014/uk2014-03.pdf>]
- Sipos Gábor: *Reformata Transylvania. Az erdélyi református egyház 16–18. századi történetéhez*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2012.

AMIKOR A HARANGOK IS CSATASORBA ÁLLTAK

A 20. század első nagy világégése minden korábbi háborúhoz képest jóval nagyobb gazdasági erőfeszítést követelt. A modern háborúkhöz hatalmas mennyiségű élelmiszerre, ruházatra, fémre és egészségügyi anyagra volt szükség. Az első világháború kitörésekor, 1914 nyarán a harcban álló országok politikai és katonai elitje egy rövid háborúval számolt, így a felhalmozott hadianyag úgy tűnt, hogy elég lesz a háború végéig. A háború elhúzódásával azonban kénytelenek voltak átállni a hadigazdálkodásra, jelentős nyersanyagkészleteket vontak el a hátszázgtól, és a fronton lévő katonák és fegyverek utánpótlása lett a legfontosabb. Ausztria és Magyarország fémekből behozatalra szorult, már az első világháborút megelőzően. A háború elhúzódásával egyre nagyobb gondot jelentett a fémek beszerzése az ágyúk öntéséhez, fegyverek, golyók készítéséhez. Így a kormány kénytelen volt a magánszemélyekhez, egyházakhoz fordulni, és minden fontos fém és fémötvözet begyűjtését megkövetelni. Leginkább a réz volt fontos, mert azt a töltényhüvelyek és lövedékvezető gyűrűk előállítására használták. A háború kezdetén elkezdtek már a civilek használatában lévő réztárgyak gyűjtését. A következő lépésben a kormány 1915. augusztus 18-án köriratot intézett az egyházak vezetőihez, hogy templomaik nélkülözhető harangjait adják át a hadvezetőségnek. A minisztérium felkérte az egyházakat, hogy 1915. szeptember 15-ig készítsenek kimutatást egyházközségeik összes harangjáról. A kimutatásban szerepelnie kellett: a helység nevének, a lakosok számának, a hívek létszámának, a templomok, kápolnák számának, a bennük lévő harangok számának, a régi harangoknál a készítés időpontja, a harangok hozzátétőleges súlya, a harangok anyaga is számított, a megtartani szándékozott harangok megjelölésének, valamint a műértékkel bíró harangokról is tudni akart a hadvezetőség.

Ferencz József unitárius püspök a miniszternek a következőt válaszolta a felhívásra: „Az Unitárius Egyházba tartozó egyházközségek templomainak harangjai mind nélkülözhetetlenek. Az egyházközségekben egy templom, esetleg egy kis imaház van, és a hívek nagy áldozat hozásával szereztek be a harangokat is. Nélkülözni nem tudják. Isten

őrizzen meg, ha oly idők következnek, hogy hadi célokra a harangok is szükségesek lesznek, az unitárius egyházközségek sem fognak vonakodni, meghozni e tekintetben is az áldozatot.”

Az egyházi vezetés és a települések lelkészei is érezték, hogy rövid időn belül sor kerül a harangok rekvirálására. A harangoktól mind a hívek, mind a lelkészek nehezen váltak meg. Az unitárius egyház sajtótermékeiben is nyomon követhető a harangok búcsúztatása. „A harangok búcsúznak! Búcsúznak a falutól, a falu tornyától. A templom három helyett csak egytől fog zúgni, kettő helyett talán egytől sem. Az ágyú hívja a harangot, mert ő már elkopott, megrepedezett. Nem tudja tovább ontani a tüzet, a vasat az ellenségre. [...] Búcsúzzatok harangok, most már titeket hív a haza! Jó kedvvel induljatok, segítsétek legjobb embereiteknek. Mentsétek a hazát, hívjátok, segítsétek vissza a hívek sokaságát! Üres a templomok egyik oldala. A férfiak helye hideg, poros. Az énekes könyv régóta betéve. Nincs, aki kísérje az orgonát énekkel. Siessetek harangok, most titeket hív a haza. Legyen belőletek békét parancsoló ágyú.” (*Unitárius Közlöny*, 1915, 11. szám)

Az 1916 augusztusi *Unitárius Közlöny*ben jelent meg Gál József recsenyédi lelkész verse *Búcsú a harangoktól* címmel, nem is sejtve akkor még a román betörés okozta traumát és azt, hogy rövid időn belül tényleg sor kerül a harangok leszerelésére és elvitelére.

Búcsú a harangoktól

Elviszik a harangunkat,
Elviszik a csatatérre,
Búcsúznunk kell nemsokára
Búcsúzni tán mindörökre.

Fájdalmas lesz a megválás
Régi, kedves barátunktól,
Csengő-bongó édes hangja
Többé nem szól a tornyunkból

Reggel, délben, este, vészben,
Ha megcsendült komoly hangja,
A nép, mint az Isten szavát
Kalap-levéve hallgatta.

Mindig szépre és nemesre
Intette a falu népét,
Örömből, bánatából
Is kivette mindig részét.

Ünnepeken hangja hívott
Megszentelő áhítatra,
Ha gyászunk volt, hallottunkat
Velünk együtt elsíratta.

S mikor hazánk védelmére
Elindultak háborúba
Áldást kért az égből rájuk,
A távozó hős fiukra...

Most már réá került a sor,
Besorozták mennie kell,
Eddigi szép hivatását
Öldökléssel cseréli fel...

Isten veled, hű barátunk!
Ha már el kell menned tőlünk,
Utoljára, ha meghallgatsz
Egy szívességre megkérünk:

Hit-, remény- és szeretetre
Intettél te mindig minket,
Ezekre intsd ezután is
A mi bátor hőseinket,

Azoknak meg kik ellenünk
Emeltek fel gyilkoló kart,
Tanítsd meg a régi leckét,
Hogy nem bántsák a hős magyart!

Az erdélyi harangokat két részletben szerelte le a hadvezetőség. 1916 nyárutóján és őszén gyűjtötték be a harangok nagy részét. 1917-ben azonban újabb harangbegyűjtésre került sor. A katonai hatóságok sok esetben előzetes bejelentés nélkül érkeztek, és előfordult, hogy olyan harangokat is leszereltek, elvitték, amelyek történelmi értékkel bírtak, bár az egyházközségek korábban jelezték, hogy ezekhez a harangokhoz ragaszkodnak. Több településen a harangokhoz óraszerkezet is társult, amelyek a leszereléskor megsérültek és használhatatlanná váltak. A katonai rekviráló bizottság semmilyen igazoló iratot nem adott a harang leszerelésről, annak súlyáról az éppen a faluban tartózkodó egyháztagoknak. A harangokért majd csak 1918-ban kaptak az egyházközségek kilogrammonként 4 koronát, amelyet a nagyszebeni császári és királyi katonaparancsnokság kellett átutaljon a lelkeszi főhivatalnak.

A háború végéig az unitárius egyház harangjainak több mint felét rekvirálták, előfordult, hogy a település összes harangját elvitték, mint például Korondon ahol mind a három harangot elvitték az unitáriusoktól. A történelmi Udvarhely megyében az unitáriusok 110 haranggal rendelkeztek, ebből levéltári források alapján 68 harangot szereltek le és vitték el a katonák. Ami azt jelenti, hogy a megye unitárius harangjainak több mint 50%-ából fegyver lett, vagy más célra használták fel. A székelykeresztúri esperes által 1920. április 14-én tett jelentés alapján a körben még több olyan település volt, ahol hiányoztak a harangok. A településeknek csak az 1920-as években sikerült pótolni a régi harangok által hagyott űrt.

ÖNAZONOSSÁGUNK HITELVEINKEN INNEN ÉS TÚL

2.

Kétségtelen, hogy Erdély legjelentősebb reformátora viszont Dávid Ferenc volt, aki a reformkatolikus vezető klérusnak köszönhetően tett wittenbergi tanulmányutat, majd fokozatosan vállalta fel a lutheri reformációval ekkor már együtt járó különválást a középkori katolicizmustól. 1557-ben, az immár zömében protestáns Erdély első magyar püspökévé választották. Érdemes itt megjegyezni, hogy a középkori erdélyi püspökség helyén a tárgyalat korszakban két különálló, de dogmatikailag azonos nézeteket valló szuperintendencia létezett, egy magyar nyelvű, amelynek székhelye Kolozsvár volt, és egy szász, Nagyszeben központtal. Dávid a magyarok püspöke lett, függetlenül dogmatikai nézeteiktől.

Ha már itt tartunk, lényegesnek tűnik néhány mondatot szólni a sajátos erdélyi társadalmi berendezkedésről, elsősorban azért, mert a náció vagy nemzet fogalma alatt abban a korszakban egészen mást értettek, mint ma, s sajnos eléggé gyakran vetíti a mai olvasó, értelmező a korabeli állapotokat az akkori helyzetre, modern alapokon kérve számon egyes döntéseket és megnyilvánulásokat. A 16. századi Erdélyben három náció képviselői alkották az állam legfontosabb döntéshozó testületét, az országgyűlést. E három náció a magyarok, székelyek és szászok voltak. E hármasság viszont nem etnikai megkülönböztetést jelentett, hanem egy-egy sajátos társadalmi szerveződési formát. A magyarok vármegyékbe szervezkedtek, a szász városok együttesen az Universitas Saxorumot, azaz a szász egyetemet alkották, élükön a nagyszebeni bíróval, míg a székelyek székekben éltek. A három náció nem a modern értelemben vett kulturálisan és nyelvíleg elkülönült nemzetként határozta meg magát, hanem azon társadalmi berendezkedés alapján, amely az adott területen adott volt. Éppen ezért a manapság sokszor hangoztatott érv, miszerint egyesek, mint például a románok, elnyomva éltek a Fejedelemség területén, mivel nekik nem volt képviselőjük az országgyűlésben, helytelen megállapítás és komoly csúsztatás, ugyanis a megkülönböztetés nem etnikai alapú volt, hanem adminisztratív jellegű. Beszédes példa e tekintetben a szász nemzetiségű Dávid Ferenc (édesapjáról egy-

értelműen tudjuk, hogy ehhez a nációhoz tartozott, az édesanyja magyar mivoltának 19. századi feltételezését semmi sem támasztja alá), aki mind magyarul, mind németül ír és prédikál, és akinek nem jelent gondot – szász mivolta ellenére – az, hogy a magyarok püspöke legyen.

Visszatérve eszmetörténeti barangolásunkhoz: Erdély tehát kezdetben a lutheri, majd fokozatosan a helvét, elsősorban kálvini reformáció felkarolójává vált, élén dogmatikailag jól képzett püspökével, Dávid Ferencsel. És történetünk itt véget is érhetne, ha 1566 elején e főpap valami hallatlant nem prédikált volna a kolozsvári templom szószékéről, jelesül azt, hogy a Szentháromság dogmájának bibliai alapja nincsen. Mi okozta vajon ezt a lépést? Mi vezette a mind karrierje, mind az európai műveltség szempontjából kora zenitjén álló embert, hogy egy mindenki által eretneknek tartott eszmeiséget felvállaljon? A jelen tudásunk szerint maga az antitrinitárius gondolat János Zsigmond fejedelem orvosának, Giorgio Biandratával (magyarosítva: Blandrata György) „szivárgott” Erdélybe, és hatott Dávidra. Blandrata pedig annak az észak-itáliai ropant művelt, humanista tudóscsoportnak volt a tagja, akik már az 1550-es évek közepén nemcsak receptálták a reformáció tanait, hanem szellemi kapacitásuknak köszönhetően részben tovább is fejlesztették.

Ezen a ponton vélem felfedezni azt a meg nem nevezett „hozzávalót”, ami a fideista reformáció megállapításaival nem elégedett meg, hanem az üdvözülés hit által történő tana mellett olyan vallásosságra törekedett, amely maradéktalanul összhangban van mind a bibliai tanítással, mind az értelem szavával.

Történetünk részleteit az idő köde fedi. A pontos lépések és szövegek, a megfogalmazás fázisai csak foszlányokként állnak elénk, így nagyon óvatosan és körültekintően kell fogalmazni. Az elsősorban német nyelvterületen születő és ható reformációval párhuzamosan létezett még egy szellemi irányzat, amely úgyszintén döntően átrajzolta Európa szellemi arculatát. Ez pedig nem más, mint a reneszánsz, valamint meghatározó eszmeisége, a humanizmus. E mozgalom Itáliában, az ókori görög és római kultúra gazdagságának a felismeréséből született. A középkori skolasztika sivárságával, megfogalmazásainak merev, gyakran szórszálhasogató stílusával szemben, a 14. század itáliai kutatói a görög és római antikvitásban (mind a költészetben, mind az építészetben, mind a bölcséletben) egy olyan eszme- és értékrendszert leltek meg, amely átrajzolta gondolkodásmódjukat. Tárgyunk szempontjából kulcsfontosságú

az a mozzanat, amellyel e korszak személyiségei a szövegek felé fordultak. Platón és Arisztotelész ókori bölcselek műveiben egységes, összefüggő, de a keresztény tanítást nélkülöző filozófiát fedeztek fel. Cicero retorikai műveltséggel és nagy szakmai tudással megkomponált alkotásai pedig csodálattal töltötték el őket. A természet immár nemcsak öntudatlan háttérként jelent meg, hanem a forma, az élet és szépség forrásaként. E világban pedig az emberi méltóság valós tényezőként öntudatára ébredt. A kor filológiai érdeklődése nemcsak azt jelentette, hogy az ókori szövegeket újraolvasták, stílusukban újakat fogalmaztak, hanem felébredt egy olyan tudományos igényesség, amely az eredeti mondanivalót kívánta felkutatni. A tudomány és a művészet központi szerepet kezdett betölteni. Az embernek lehetősége volt arra, hogy önmaga művelése által teljesebb életet éljen. Virágzott a képzőművészet, olyan mesterek, mint Michelangelo vagy Leonardo Da Vinci tevékenysége révén. Pico della Mirandola és Marsilio Ficino az irodalom és a filozófia területén alkottak világra szólót. Mindazonáltal a humanisták fedjedelme a holland Rotterdami Erasmus volt, e szegény sorból származó katolikus pap, aki tudásával kivívta magának kortársai elismerését. Erasmus egész életében megmaradt papi hivatásában, a fentebb már említett reformkatolicizmus áramlatának a híveként. Ez nem jelenti viszont azt, hogy nem volt legalább oly kritikus az egyházi hatalommal, mint Luther. Ám az ő javaslatai a belső megújulást szorgalmazták, az elszakadással szemben. Humanista beállítódottságának köszönhetően hitt az ember szabad akaratában, a művelődés általi fejlődés eszméjében, valamint a tudományosan felszínre hozott igazság értékében. Páratlan műgonddal és tudással megalkotott tudományos és irodalmi művei viszont nem hoztak osztatlan elismerést számára. Az egyházi hatalom benne veszélyforrást látott, halála után nem sokkal műveit indexre tették. A tudás akkor is, ma is veszélyes fegyver volt...

A humanizmus és a reformáció rövid, de annál viharosabb találkozása a Luther és Erasmus vitájában jóformán ki is merült. Erasmusnak a szabad akaratról írott művével a wittenbergi reformátor nem érthetett egyet. Válaszként meg is írta a maga szolgai akaratról szóló munkáját. A szó szót hozott, és a két szellemóriás egyre elmérgesedő vitája jelezte azt is, hogy reformáció és humanizmus egymással inkább szemben álló, mint egymást kiegészítő nézetek lesznek. Sőt, egyes kutatók azt is megkockáztatják, hogy kimondják, maga a lutheri reformáció, sajátságos

miszticizmusával, pesszimista emberképével pontosan a humanizmus optimizmusát hivatott ellensúlyozni. Bárhogya is legyen, a 16. század deleire a két irányzat képviselői elkönnyelheték: kevés közül van egymáshoz.

Ám mi történne, ha mégis, a sors fintorából kifolyólag, egy csoport olasz humanista műveltséggel és egy sajátos, nagyon tény-orientált eszmeiséggel felruházott személyiség nekilátna annak, hogy a reformáció nyújtotta lehetőséget kihasználva tudásukat a hitbeli dolgokra is alkalmazzák? Bár nagy bizonyossággal nem tudunk válaszolni a felvetett kérdésre, kétségtelen, hogy az unitarizmus ismeretlen „hozzávalója” szempontjából a humanizmus ideológiája jó jelölt lenne. Feltevésünket közvetetten bizonyítja Erasmus műveinek nagy számú jelenléte Kolozsváron, de talán még ennél is fontosabb, hogy a humanista „ad fontes” (a forrásokhoz) jelszó szellemi tartalma jól megválaszolná azt a kérdést, hogy Dávid Ferenc és a hozzá hasonlóak az üdvösség keresésének folyamatában az igazság lehető legteljesebb felszínre hozására tegyenek kísérletet.

Ha a fentiek igaznak bizonyulnak, akkor eszmerendszerünk két forrásból merítkezne. Az európai kultúrtörténet egy sajátos fordulatában, a reformáció sola Scriptura tézise találkozna az ad fontes humanista jelszóval, egy egyedi vonásokkal rendelkező gondolkodásmódot létrehozva, amely törekvésében osztozik a protestantizmus vallástisztítási szenvedélyével, de módszertanában, pontosabban episztemológiájában a reneszánsz habitusát ölténé magára.

Mit jelentsen mindez? Ez egy olyan eszmei alapot teremt, amelyből az unitárius teológia alapstruktúráját ki tudnánk hámozni. Ha az ember számára vallásos kötelesség az eredeti bibliai tanítás felfedése, akkor ezt a szöveg, és egyedül csak a szentírásbeli szöveg értelmezése révén lehet megtenni. Ám az igazság természetéből adódik, hogy az megannyi árnyalatban mutatkozik, így az eszmék megmérésére egyedül alkalmas párbeszéd központi jelentőségűvé nő. E kommunikáció viszont azt feltételezi, hogy a felek megelőlegezik egymásnak azt a bizalmat, hogy a partner tézisei figyelemre méltóak, azt érdemes komolyan venni, ami toleranciát szül. Az igazság keresésére tett kísérletben ugyanakkor az embernek párbeszédbe kell elegyednie a szöveggel is, önnön létének javát, tudásának teljességét arra kell szánja, hogy alázatosan, de bizakodóan lásson neki a szöveggel való küzdelemnek. A cél pedig az, hogy a

megtalált igazság nyomán az ember több, másabb, műveltebb legyen, és ez az életfogytiglan tartó törekvés szerepet játszik az egyén üdvösségében is. Az igazságért való küzdelem így vallási kötelességgé válik, aminek mind az egyéni létre, mind a közösségre nézve pozitív hatása van.

A bibliai szövegből kiindulva, tudásunk javát felhasználva, keresni az igazságot azzal a céllal, hogy az evangélium tanításának fénye a lehető legtisztábban ragyogjon az emberek előtt, és vezessen az üdvözülés felé! Ez a korai antitrinitarizmus alapelve, és ez az igazságtartalom ma is érvényes. Erről az álláspontból lehet következtetni Isten egységére, Jézus emberi természetére, de magyarázatot nyerünk arra is, hogy miért és hogyan válhatott a korabeli Kolozsvár Európa egyik legpezsgőbb szellemi központjává, ahol a sokféle gondolkodó szabadon vitathatta meg a maga nézeteit, tudva azt, hogy sokszor meredek tanítását nem máglyával, hanem ellenérvekkel „fizetik” majd meg. Végül ez az alapelv magyarázhatja Dávid Ferenc heroikus kitartását nézetei mellett. Az igazság kötelező érvényű, bármilyen körülmény adódjon! A felismertet ki nem mondani, az igazabbat el nem fogadni, azt nem életté formálni jószerivel vétekké válik.

A fentiek tükrében érthetővé válik ugyanakkor az is, hogy miért jelentett olyan megsemmisítő csapást teológiai gondolkodásunkra a dési egyezség 1638-as uniformizáló diktátuma: pontosan azt ragadta el tőlünk, amit a legnagyobb becsben tartottunk: a továbbgondolás, az újraértelmezés lehetőségét, és belekényszerített egy olyan hitvallásba, amelynek törvény jellege miatt teológiai fejlődésünk pár évszázadra megtorpant.

Am – amint az lenni szokott – a történelem azért a kényszerítő jellegűt előbb vagy utóbb leveti magáról, így, amint a lehetőség megengedte, egyházunk legjobb gondolkodói a felvilágosodás hatására ösztönszerűen választották az igazabbat a bevett, hagyományossal szemben.

EMLÉKEZET KÖVE

Felbúg az orgona, nem cikornyás ének
Szól híváságosan az ősök Istenének.
Egyszerű zsolozsma, az áhitat szárnyán
Mennyei szent trónhoz alázattal szállván.

Nincsen itt külső dísz, égre törő falak
Kápráztatás nélkül fenséggel állanak.
Csak a megindult szív őszinte érzése
Vonja az arcokat ragyogásba, fénybe.

Künn templom falának rejtett szögletében
Kerek görgetegkő vonul meg szerényen.
Mint valami kincsnak, úgy viselik gondját,
Esőtől, vihartól kegyelettel óvják.

Oh, e szürke kőről fényes sugárkéve
Ragyog a merengő álmatag lelkére,
Sugárözöne a hű emlékezetnek,
Mikor nagy eszmékért éltek, lelkesedtek.

Szegletkő volt akkor valami ház sarkán.
Szabad gondolatok folyama áradván,
Dávid Ferenc, a nagy apostol rajt' állott,
hirdetve az ígét, örök tanuságot.

S delejes áramként szava búve, bája
Ezereknek szívét-lelkét átaljárta.
Ezerek ajkáról tört fel igaz hitben,
Megszentelt erővel: Egy, csak egy az Isten!

Oh, ez a szürke kő győzelem emléke,
Erős meggyőződés dicsőítésére,
Mikor nem önérdek, igazság szózatja
Vitt a küzdelembe, tüzelt viadalra.

Lelkünket kicsinyes tusák szennyezék be,
Ez egyszerű kőnél tán magához térve
Újra nagyokra tör, tisztán, szennytelenül,
Bús szürke egünkön talán új fény derül.

BOGÁTI FAZAKAS MIKLÓS

Szent hegedős! hol vagy?... mely sirban nyugoszod álmad?
Három századon át – kő se jelölte porod!...
Ah! minek is márványt annak, ki él mi közöttünk?
Dávid hárfáján zengeti szent dalait!...
Élsz!... bár testedet a sir éjjele rég befedezte:
Szellemed itt lakozik szent dalaidba velünk!...

ÉNEKEK ÉNEKE

(Ford. Bogáti Fazakas Miklós, 1584 – részlet)

Sulamitha

1

Monda szép leány ű szeretőjének:
„Engemet szívem, szerelmem csókolj meg,
mert az te szerelmid nálam édesbek
drága bornál és gyönyörűségesbek.

2

Oly becsületes az szépeknél neved,
mint jó szagú, ritka és drága kenet,
neved jó szagáért téged szeretnek,
szép asszonyok, szűzek igen kedvelnek.

3

Siess, fogd kezemet és vonj utánad,
ágyas házba indulj, futok utánad,
mikor béviszsz, mind örülök te rajtad,
szent szerelmeden, kit minden jámbor tart.

4

Zsidó lányok! noha fekete vagyok,
de illik az mert azzal oly szép vagyok,
mint kívől festett királyi sátorok,
kiben belől gyöngy, arany, víg lakosok.

5

Az nap sütött engem, azt ne nézzétek,
mert bátyjaim haragjokban kiküldtek,
hőben velem az szőlőt őriztették,
hon őrzenem én szőlőmet nem túrték.

6

Lelkem! nekem mondd meg, hol keresselek?
hol eteted nyáj juhaid s delleted?
Társid csordái közt ne keresselek,
ne költsenek tisztátalan személynek.”

Salamon

7

„Oh, szép kegyes!” mond az ifjú vőlegény,
„ha nem tudod, hol találsz meg a fűvön,
jőjj mezőre mind a juhok ösvényén,
nyájad etesd sátorok környékében.

8

Marhám nekem olyan mint lovag hadam,
aegyptusi kaszás, szekeres hadam;
fülbenvetőddel ékes vagy galambom,
gyöngy láncos az nyakad édes virágom.

9

Oly fülbevetőt, fűkötőt csenáltatok,
kit inkább illeni testedhez látok,
semmi kénccset túled, szívem nem szánok,
sok színő köveket arra adatok.”

Sulamitha

10

„Nárdus és myrrha ruhámon, testemen,
de azok szagát én akkor érzem,

mikor mátkám ölel vagy ül mellettem,
tűle drága, szagos az én kebelem.

11

Az én mátkám énnekem marok myrrha,
az én mátkám drága, muskotály szaga,
kinek éjjel is nálam marad szaga,
ha távol is, én lelkem él utána.”

Salamon

12

„Szinte szép vagy kellemetes virágom,
szinte szép vagy, én gerlicém, galambom,
szemeid mint galambnak szép házasmom,
vigak, rám mosolygók, oh, szép madaram.”

Sulamitha

13

„Úgy vagyon, de így virágos mi ágyunk,
hogy te's szép vagy, úgy díszes az mi házunk,
Cédrus, cyprus, minden palotánk, házunk,
kiben én, rózsád, virágod, úgy lakunk.”

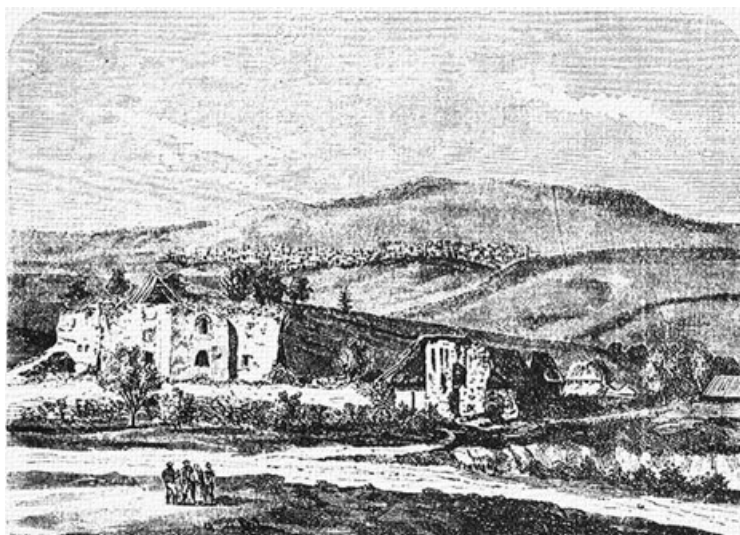
PSALTERIUM MAGYAR ZSOLTÁR

*Két az üdökbeli históriák
értelme szerint
különb-különb magyar ékes nótákra,
az Isten gyülekezetinek
javadra fordított*

BOGÁTI FAZAKAS MIKLÓS

MAGYAR HELIKON
1979

A Kornis-kastély romjai (Orbán Balázs nyomán)

BOGÁTI FAZAKAS MIKLÓS

Lelkész, költő, pedagógus volt a XVI. században (1548–1592/1598 körül).

A Komisok szolgálatában e faluban is élt Bogáti		Karimás fejfedő	Zöldes szín-ármolat	... Vegas, amerikai nagyváros	Opus, röviden	Ház végel	Takaré- koskodik	... engedelmeskedik, mindent meglesz	Cipész szerszáma	Fogaival őrl		Ez is volt Bogáti
Hidrogén vegyjele		Ebben a városban hunyt el Viszonylagos									Zorro jele Hangszeres együttes	
Időmérő része						Izzó szén Példa-értékű						
Magyar opera-énekes (György)					Tartó Török nyelvű nép volt			Jelentése: föld Méter				
Északi férfinév				Sas fegyvere Hunor testvére						Holland autójel Pincészag		
Zenei stílus			Massenet operája Vig						Determináns, rövid. Színházban dolgozik			
Oda-vissza férfinév		Régi magyar férfinév Rettenetes						Későre Járni kezd!				
Dolgozik a karmester							Fafajta Feszélyeztettség					
Balti állam										Karfa része Motor-márka		
Kézvél	Ilyen hamar? Puskába tették				Földet forgat Kés része			Fejetlen Joel Kén vegyjele		Órigó Szem...Jű, gyógy-növény		
Áram-forrás				Lángolás Ünnepi sütemény				A román televízió jele Munkatárs				
Felésege van			Dolly, a birka Tógó fővárosa					Korhol Angol férfinév				
Terep széle!		Skálahang Részestül			Svéd autójel Igeképző		Mutató névmás Római légióegység		Jelentése: kettő Kérdés személyre			
Nagyon rossz, sátáni						Formál Pata közepel						
Transz-formátor												
Liter	Ide menekült üldözöttese elől			CS	Ez volt a Komis családnál Bogáti							

SZOBÁNK DÍSZE

A **RÁNCLEVÉL** vagy alokázia (*Alocasia sanderiana*) mintás levélzete miatt nagyon dekoratív lakásdísz. A kontyvirágfélék családjába tartozó, Délkelet-Ázsiából származó dísznövény.

Az árnyékos és félárnyékos helyet kedveli, így a kevésbé világos lakásokat díszíthetjük vele. A 20 °C körüli hőmérséklet ideális számára, télen vigyázzunk, hogy ne kerüljön 17 °C-nál hűvösebb helyre.

Vízigénye nagy, tavasztól őszig tartsuk a talaját nyirkosan, télen viszont mérsékelten öntözzük. A pangó víz gyökérrothadást eredményez ezért vigyázzunk, hogy ne öntözzük túl. A kéthetente történő tápoldatozást meghálálja. Figyeljünk oda, hogy a környezetét rendszeresen párásítsuk.

Kétévente ültessük át, a februári hónap folyamán. Átültetéskor szaporíthatjuk is a növényt a rizóma osztásával. Az alokázia mérgező dísznövény, a növényi nedvek bőrre kerülve irritációt okoznak, ezért ültetéskor használjunk kesztyűt!

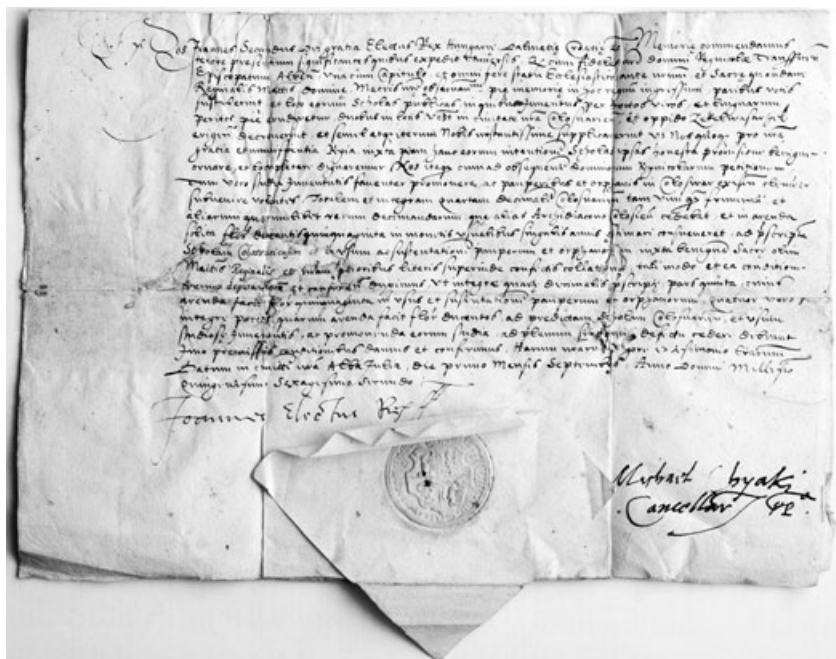
JÁNOS ZSIGMOND ADOMÁNYLEVELE A KOLOZSVÁRI ISKOLÁNAK

„Mi, második János, Isten kegyelméből Magyarország, Horvátország stb.választott királya, jelen írásunk rendjén emlékezetül adjuk mindazoknak, akiket illet, hogy miután hűséges országrendjeink az erdélyi fehérvári püspökséget a káptalannal és szinte minden egyházi hivatallal egyetemben még a mi és boldog emlékü, tiszteletre méltó, néhai anyáknak, ő királynői fölségének ez országbajövetele előtt eltörölték és helyébe két helyt, úm. a mi Kolozsvár városunkban és Székelyvásárhelyt két nyilvános iskolának föllállítását határozták el, hogy ott az ifjúság tudós és nyelvekben jártas férfiak által jámborságban neveltessék; továbbá mivel bennünket is igen alázatosan kértek, hogy a magunk kegyelme és királyi bőkezősége szerint, az ő kegyes céljuknak megfelelőleg ezeket az iskolákat tisztességes ellátással jóindulatilag segítni és gyarapítani méltóztatnánk: tehát mi is, az országrendjeinek alázatos kérésére, mind az ifjúság tanulását kegyelmesen előmozdítani, mind pedig a Kolozsvárt levő szegényeket és árvákat jóakarátulag gyámolítani akarván, a kolozsvári dézsma teljes negyedrészt egészben, és pedig bornak, gabonának s minden más egyéb dolgoknak, melyekből tizedet szoktak szedni, s mik eddig a kolozsi esperest illették, és amiknek évi bérét, forgó pénzben, 250 forintra szokták becsülni, néhai ő királynői szent fölségének és ami erről írott előbbi közös levelünknek értelmében, kegyes adományként, a fönt írt kolozsvári iskolára s a szegények és árvák fönntartására adományozzuk, olyan módon és föltétellel azonban, hogy az egész dézsma egy-negyedének ötöd része, mely haszonbérben 50 forintot tesz ki, a szegények és árvák fönntartására, négyötöd része pedig, melynek bére 200 forint, nevezett kolozsvári iskolára, a tanulóifjúság javára fordítassák,

teljes egészében, minden levonás nélkül. Tehát az előrebocsátott föltételekkel adjuk és ráruházzuk jelen levelünk erejénél és tanúságánál fogva.

Kelt Gyulafehérvárvárosunkban, 1562. szeptember hó 1. napján.

János választott király
Csáki Mihály kancellár.”

Fotó: Molnár Lehel

**UNITÁRIUS PAP A „KUTYAFEJŰ” TATÁROK
RABSÁGÁBAN**

Az Erdélyi Fejedelemség több mint negyven esztendeig tartó virágzásának a 17. század derekán az vetett véget, hogy II. Rákóczi György 1657-ben – a török Porta engedélye nélkül – beavatkozott az akkor már két éve folyó északi háborúba. Illúziókkal teli, veszélyes álmodat dédelgett az ifjú fejedelem: a lengyel trón megszerzésével egy olyan államalakulatot akart létrehozni Kelet-Közép-Európában, amely a Báthoryak uralmával is vetekedhetett volna. Kezdetben nagy sikerrel kecsegtetett a háború. Rákóczi bevette Krakkót, és a svéd csapatokkal bevonult Varsoba. Szövetségese azonban ekkor elhagyta, Svédországot ugyanis – csapatai távoli lekötöttségét kihasználva – megtámadták a dánok. Így a kiszolgáltatott helyzetbe került és idegileg összeomlott Rákóczi a fenyegető tatár támadás hírére megalázóbékét kényszerült kérni a lengyelektől, majd – megfogyatkozott és legyengült seregét fővezérére hagyva – 300 katonájával visszatért Erdélybe. Már visszaérkezett fejedelemsége határára, a máramarosi Hosszúmezőre, amikor elhagyott serege a mai Ukrajna területén (Trembowlánál) a rab(szolga)kereskedő és -tartó tatárok kezébe esett.

A tatár fogságba esett erdélyi sereg veszteségeiről megoszlanak, sőt, egyenesen ellentmondásosak az egykorú források értesülései (4-5000 ember?), s az is kérdéses, hogy hányan jutottak el a hosszú út után élve a krími tatár kánságba. Hiszen feltehetőleg sokan meghaltak korábbi sebesüléseik miatt, és alighanem a tatárok sem voltak kíméletesek a foglyaikhoz. „Lónak sebessége mellet, / Kötözve ha nem mehetett, / Szegény rab hogyha elesett, / Vonva vitetett. / Mellymiá meg is fulladtak...” – meséli el egy ének egy ilyen út viszontagságait. A hazaírt levelekben is gyakran esik szó kínzásokról. Főleg csigázták a rabokat, s azzal fenyegették őket, hogy fülüket, orrukat lemetszik, fogaikat kitépik, bőrüket kikészítik stb. Ezzel váltságdíjukat akarták felszólolni a rabtartók, vagy épp az volt a céljuk, hogy a rabok sürgessék az otthoniakat (akik egyébként távollétükben számtalanszor igyekeztek őket vagyonukból teljesen kiforgatni), hogy azok minél gyorsabban szedjék össze a kiváltáshoz szük-

séges pénzt. Az egyik fogoly arról is beszámolt, hogy „kezemet lábamat hátra összehelvén az derekamra igen nagy követ kötvén felakasztottak, többig 3 vagy 4 óránál ugyannyéra, hogy holt elevenen vettek le, az ágyékom kiszakadván az belem kijött...” Nagy megpróbáltatást jelentett a rabok számára az is, hogy a tatárok legtöbbször a beteg vagy elpusztult lovak leginkább nyers vagy félig főtt húsát adták nekik, amiktől sokan megbetegedtek vagy meghaltak közülük. Megölni őket azonban nem állt érdekében a rabokat eltartó/életben tartó tatároknak sem.

Mivel Rákóczi a személyes anyagi áldozathozatalt megtagadta, és végül a rabok váltságdíját fedező adó sem folyt be, a rabok kiváltása a családjuk feladata volt. Néha azonban a család egyáltalán nem kívánta, hogy a rab visszatérjen. Akadt olyan is, aki saját személyét is lekötötte, hogy kifizethesse az általában 70 és 600 tallér körül mozgó sarcösszeget. Legtöbbször azonban zálogba adták a rab birtokait vagy eladták azokat. Arra is van példa, hogy a rabok hosszú idő alatt, birtokaik éves jövedelméből tétették félre a sarcukhoz szükséges összeget. A történészek viszont nem tudnak olyan esetről, amikor egy egyházi szerv közkölségen akart volna kiváltani valakit a tatár fogságból. Pedig ismeretes, hogy papok is raboskodtak Krímben. Ilyen volt II. Rákóczi György udvari papja, Szigethi Péter vagy szemerjai Bora/Bara Dániel is. Bara személye azért is érdekes, mert nevét nem tartalmazza az a jegyzék, amelyet Ivanics Mária a ma név szerint ismert 302 rabról közölt. Bara több mint egy évtizedig raboskodott. Ezt onnan tudjuk, hogy Csíkszentmártonban az unitárius zsinat még 1668. június 3-án is gyűjtést rendezett kiváltására. Nem ez volt azonban az első gyűjtés a javára. Már 1666-ban a főkonzisztórium alatt azt a határozatot hozták, hogy „szemerjai Bora Dánielt váltsák ki a tatár rabságból”. Ennek kapcsán maradt ránk a klérus kezeslevele ugyanebből az évből, amely azért nagyon értékes, mert tartalmazza a Bara Dániel pap kiváltására adakozó papok és mesterek névsorát, s így számos eklézsia pásztorának (p.) és rektorának (r.) a kilétét tudhatjuk meg belőle. E levéltári darabra, amelyet itt közlök, jelzete nélkül már 1879-ben hivatkozott Ürmösi Kálmán a *Keresztény Magvető* lapjain. Szövege azonban eddig ismeretlen volt.

Bora Dániel tatár rab saccáért (=váltásdíjáért) a' klérus kezeslevele de a. 1666.

Az Dániel Bara rab atyánkfia sancáért (=váltásdíjáért) kezesek lőnek in synodo Haranglábini celebrata a. 1666. die XI. Julii (= a Haranglábbon 1666. július 11. napján tartott zsinaton)

Püspök uram pro Tall[erorum] 15.

Matthaeus Szentkirályi pastor Kolozs. Tall. 2.

R. Stephanus Bordáts senior sed. Aranyas (=Aranyosszék esperese) Tall. 3.

R. Michael Ajtai pastor Szentgyörgiensis Tall. 2.

R. Valentinus B. Szentmártoni p. Torockiensis T. 3.

R. Franciscus Benczédi pro Tall. 2.

R. Paulus Szentmártoni pro Tall. 2.

R. Joannes Kökösi pastor Bágyoniensis Tall. 2.

R. Georgius Pókai pastor Mészköensis Tall. 1.

R. Georgius Kökösi p. Járaiensis Tall. 1.

Küküllő vármegye

Michael Szentgyörgyi senior Tall. 4.

Joannes Karácsonfalvi p. Sárosiensis Tall. 2.

Stephanus Sárdi p. Dücsőszentmártoniensis Tall. 2.

Stephanus Szentmártoni p. Dombóiensis Tall. 1.

Thomas Hermányi p. Szentbenedekiensis Tall. 1.

Stephanus Kökösi p. Kutyalvaiensis Tall. 1.

Georgius Bölöni p. Désfalvaiensis Tall. 2.

Stephanus Szentpáli p. Ádámosiensis Tall. 1.

Marusszék

Georgius Papolci senior Tall. 1.

Georgius Ádámosi p. Csókfalvaiensis Tall. 1.

Stephanus Magyarosi p. Szentrontásiensis Tall. 2.

Basilus Karácsonfalvi Csíkszentmártoniensis Tall. 2.

Petrus Kőrispataki p. Ernyeensis Tall. 1. (?)

Udvarhelyszék

Matthaeus Illyefalvi senior Tall. 3.
Michael Árkosi p. Jánosfalvaiensis Tall. 1.
Franciscus Városfalvi p. Városfalviensis Tall. 1.
Thomas Szentmártoni Vargyasiensis Tall. 2.
Petrus Miklósvári r. Oklándiensis Tall. 1.
Ambrosius Vargyasi r. Vargyasiensis Tall. 1.
Georgius Muzsnai p. Almásiensis Tall. 1.
Andreas Muzsnai p. Gyepesiensis Tall. 1.
[v] Franciscus Muzsnai p. Szentpáliensis Tall. 1.
Michael Szentpáli rector Szentpáliensis Tall. 1.
Georgius Ajtai rector Dersiensis Tall. 1.
Ioannes Erdélyi p. Tordátfalvaiensis Tall. 1.
Georgius Almási p. Keresztúriensis Tall. 1.
Matthaeus Medeséri Véckeiensis fl[orenorum] 1.
Joannes Dobolyi p. Bordosiensis Tall. 1.
Nicolaus Szentlászlai p. Újfalvaiensis fl. 1.
Gregorius Szentábrahányi Solymosiensis fl. 1.
Sámuel Némái p. Szentábrahányiensis fl. 1.
Stephanus Makai rect. Szentábrahányiensis Tall. 1.
Clemens Bölöni p. Semjénfalvaiensis Tall. 1.
Georgius Vargyasi Szentmihályiensis fl. 1.
Franciscus Oklándi p. Tarcsafalvaiensis Tall. 1.
Ioannes Árkosi Énlakaiensis Tall. 1.

Fejér vármegye

Matthaeus Szentkirályi senior Tall. 5.
Georgius Hévízi p. Pálosiensis Tall. 1.
Thomas Szentiváni Sárpatakiensis Tall. 1.
Georgius Köpeci Hévíziensis Tall. 2.
Petrus Rákosi m. Datkiensis Tall. 1.
Valentinus Ajtai Felsőrákosiensis Tall. 1.
Samuel Szentmártoni Alsórákosiensis Tall. 1.

Háromszék

Reverendus Michael Kövendi senior Tall. 2.

Reverendus et clarissimus Stephanus Pauli Tall. 4.

Ez felyül megíratott személyek unanimi consensu (=egyhangúlag) fenn megírt dologról kezesek lévén az kolozsvári unitaria eklézsia bónuminak (=javainak) kurátorinak szubszkribáltatják (=aláíratatják). Actum in synodo nostra generali Haranglábini habita die 12. Julii 1666 (=történt a Haranglábbon tartott általános zsinatunkon 1666. júliusának 12 napján).

Jur[atus] not[arius] s[ancti] synodii mpia (=a szent zsinat esküdt jegyzője a saját kezével).

P. H.

Források

Bora Dániel tatár rab saccáért a' klérus kezeslevele de a. 1666., a Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári Gyűjtőlevéltára, jelzete: RegA [89] E. 31.

Prot. Generale Consistorium, 1629^{ik} évtől 1736-ig terjedő jegyzőkönyv. 70. lapján: „4to decretum est, ut ad redimendum reverendum dominum Danielelem Bara Szemerjainum ex captivitate Tartarica conferatur mutuo ex Dálnakiana pecunia tantum, quantum requiritur, hac lege, ut ubi liberatus fuerit, quam primum potuerint, ecclesiae refundat. In quem finem iterum iniunctum est reverendis dominis senioribus, ut ministros suarum dioecisium serio moneant et urgeant, ut ex misericordia promissam in huius boni viri lytrum pecuniam contribuere haud negligant aut differant.” 74. lapján: „Reverendi domini fratres in praememorata synodo congregati promiserunt, quisque pro sua facultate, in litrum reverendi fratris Danielis Bara erogationem pecuniae, ita, ut hinc redeuntes reverendi domini fratres, seniores procrastinatione posthabita convocent partialem conventum, ubi quisque id quod impendere intendit, eroget ex affectu misericordiae.”

Felhasznált irodalom

- Erdély története*, 2., szerkesztette Makkai László, Szász Zoltán, a kötet szerzői Péter Katalin, Trócsányi Zsolt, R. Várkonyi Ágnes, a mellékleteket szerkesztette Szász Zoltán, képszerkesztő Szvoboda Gabriella, az illusztrációkat és térképeket rajzolta Palovics Lajos, Bp., Akadémiai, 1987.
- Ivanics Mária, *Rabszerzés és rabkiváltás a krími kánságban a 16–17. században* (Az 1657. évi lengyelországi hadjáratban fogságba esett erdélyiek történetéhez), *Századok*, 141(2007), 1483–1514.
- Katkó Gáspár, *A krími tatárok fogságába esett erdélyi sereg története = Szerencsének elegyes forgása, II. Rákóczi György és kora*, szerkesztette Kármán Gábor és Szabó András Péter, L'Harmattan – Transylvania Emlékeiért Tudományos Egyesület, 2009, 205–240.
- Kénosi Tözsér János – Uzoni Fosztó István, *Az Erdélyi Unitárius Egyház története*, II., fordította Márkos Albert, a fordítást a latin eredetivel egybevetette Balázs Mihály, sajtó alá rendezte Hoffmann Gizella, Kovács Sándor, Molnár B. Lehel, térképeket készített Elekes Tibor, Kolozsvár, Erdélyi Unitárius Egyház, 2009 (Az Erdélyi Unitárius Egyház Gyűjtőlevéltárának és Nagykönyvtárának kiadványai 4/2.).
- Magyarország története*, főszerkesztő Romsics Ignác, írták Bálint Csánád, Font Márta, Katus László, Kubinyi András, Pálffy Géza, Romsics Iván, a Bibliográfiát összeállította Paksa Rudolf, Bp., Akadémiai, 2007.
- Okiratok a török-tatár rabok történetéhez*, közli Deák Farkas, *Történelmi Tár*, 3/9(1886), 110–126.
- Tüdös S. Kinga, *Erdélyi védőrendszerek a XV–XVIII. században* (Háromszéki templomvárak), Bp., Püski, 1995.
- Ürmösi Kálmán, *Az Alsó-Siménfalvi unitária eklezsia*, *Keresztény Magvető*, 14(1879/3), 177–191.

ÍROTT ARCKÉP

Azt hiszem, akik olvasunk, mindannyian tapasztaltuk már, hogy van olyan pont az életben, amikor úgy érezzük, valaki megszületett a lelkünkben. Akárcsak egy igen kedvessé vált családtag, egy gyermek, házastárs, barát... Ezt a valakit talán soha nem láttuk, nem ismerhettük, de ahogy bejártuk élete útját, és írása alapján közelebb került hozzánk, ismerőssé, barátá vált. Így fontos helyet talált szívünkben. A lelkünkben való megszületés alatt valójában azt értem, hogy életre keltjük a régmúltat vagy éppen a jövőndőt. Így született meg Boriska is az én lelkemben.

Bedő Borbála, vagy ahogy mindenki ismerte és szólította, Bedő Boriska élete hivatástudatról, kitartásról, újra és újra talpra állásról tesz tanúbizonyságot a ma emberének, de nekünk, már hivatásunkat betöltő vagy jövődöbéli lelkésznöknek is, akik itt-ott felismerjük magunkat sorsában, vagy csupán példát merítünk erős akarásának, kitartásának erejéből, hogy miként kell munkálkodni nőként, anyaként, magyarként egyházunk és társadalmunk javára. Az ő élete áll példaként előttem is, és ennek tudatában igyekszem ismertetni életútját írása alapján. Bedő Boriska a Magyar Unitárius Egyházunk első lelkésznöje, aki kora patriarchális nézeteivel mondhatni szembement és tanulmányai révén lelkészképesítő oklevelet szerzett. Nem titkolhatjuk el, hogy mindezek ellenére soha nem szentelték lelkésszé sem őt, sem az utána következő és ugyancsak oklevelet szerzett két lelkésznököt sem (Szánthó Vilma, Deák Berta). Ennek ellenére Bedő Boriska úttörő volt, hiszen Erdélyben, unitárius vonatkozásban, ő nyitotta meg a teológiára felvételiző hölgyek sorát.

Bedő Borbála életútjának legkézenfekvőbb adatait, történéseit az általa írt kéziratos munkájából ismerhetjük meg a családfájának apai és anyai ágának bemutatásától kezdődően férjhez meneteléig, amelyet azal a céllal írt, hogy „*saját életrajzát, élete történetét*” gyermekei megismerjék, hogy tudják, „anyai-nagyanyai ágon honnan-kiktől származnak.” Az önéletírás főként ifjúkorára összpontosít, amely telve van lendülettel, ifjúi bohósággal, ugyanakkor hittel teli jellemének megnyilvánulásaival.

*Bedő Boriska, az első unitárius
lelkész nő (1913–1991)*

Bedő Borbála 1913. október 26-án született Fogarason, és még abban az évben megkeresztelte Árkosi Tamás unitárius lelkész. Gyermekkorára a jólét volt jellemző, hiszen édesapja, Bedő Ferenc járásbíróként a városi polgárság körében mozgott, valamint 1901–1948 között a Felsőfehéri Egyházkör felügyelő gondnokának választották, így családjának az egyházhoz való ragaszkodást tanította meg. Az édesanyja, Szinte Karolina magyar és német iskolában tanult, így kiválóan írt és beszélt mind a két nyelven, gyermekei is beszéltek a németet. A család magas színvonalon élte mindnapjait, amint mutatja az a tény, hogy az édesanyjának szakácsnője is volt, egy csíki származású asszony, valamint szobalánya. De a nagyszülőknél is

szolgált egy leány. Tizennégy évnyi házasság után született meg 1912. februárjában Julianna leánygyermekük és a következő évben Boriska. Ezt a jólétet az első világháború lényegesen megváltoztatta: 1916-ban a Vöröstoronyi-szorosnál betörték a románok, és Fogaras felé tartottak, ezért elrendelték a város kiürítését, mindenkinek menekülnie kellett. A Bedő család Makóra menekült.

Hazatérésük 1917 őszére tehető, de sajnos a menekülés utáni fellélegzés rövid ideig tartott, hiszen 1918 újra megtörte az addigra mondhatni anyagilag helyreállt családot. Az édesapát, Bedő Ferencet állásából eltanácsolták. A család gazdálkodásba kezdett, és a házuk szobáit adták ki bérbe, némi jövedelemszerzés reményében. A nővér, Júlia, német iskolában kezdte meg tanulmányait, de 1918-ban átíraták a Fogarasi Református Egyházi Elemi Népiskolába, ahol 1919-ben, 6 évesen Boriska is megkezdte tanulmányait. A trianoni békeszerződés következtében az iskolák román tannyelvűvé váltak, így a szülők visszaíraták a német iskolába lányaikat. Polgári életük igen mozgalmas és színes volt, szüleikkel

részt vettek mindenhol, ahol a magyarok összegyűltek. Édesapja, habár nem kapta vissza járásbírói állását, amelyet a háború előtti időkből töltött be, kétévnyi munkanélküliség után egy román ügyvédhez szegődött, ahol írnokként, majd ügyvédjelöltként működött.

Boriska és Júlia általános iskolájukat elvégezve Kolozsváron a Református Leánygimnáziumban tanultak tovább (ma az Apáczai Csere János Elméleti Líceum) és az Unitárius Leányotthonban lakhattak bérmentve, hiszen anyai ágon rokoni szál fűzte őket Berde Mózsához, így az alapítványa által nyújtott segítségből ők is részesültek. Az iskolai életre szívesen emlékezik vissza írásában Boriska, zongorázni tanultak nővérével, szavaló, éneklő esteket szerveztek a bentlakásban, amelyeken ők is részt vettek. Nevelőire nagy tisztelettel és szeretettel nézett fel: Kovács Margit tanárnőre, aki az 1921-ben létrehozott Leányotthonnak 1925–1944 között volt a vezetője, Sigmond Ilona nevelőre, akit Jobbágyfalváról tanítónői állásából helyeztek át Kolozsvárra, és a betegszoba felügyelőjére, Gombos Eszterre. A Református Leánygimnáziumban sikeresen leérettségiztek, és Júlia a jogra, míg Boriska a teológiára felvételizett. Boriska és édesapja Boros György (1928–1938) püspökhöz fordultak azzal a kéréssel, hogy Boriska felvételizhessen a Teológiai Akadémiára. A püspök semmi akadályát nem látta, sőt az önéletírás annak ad hangot, hogy az egyházi vezetőség örömmel fogadta őt. Hogyan felvételizhetett abban az időben nőként a Teológiai Akadémiára Boriska? Boros György püspök nem zárta ki a nők tagságát már a Dávid Ferenc Egylet megalapításakor sem, valamint a 20. század elejének nőmozgalmai nálunk is kezdték felütni a fejüket.

A kisebbségi sors egyházunkat és az erdélyi társadalmat is egyaránt érintette, talán pontosam a nehézségek hatására igyekeztek minél hamarabb talpra állni, és különböző mozgalmak segítségével felépíteni mindazt, amit a politika és a hatalom lerombolt. Boriska ebben a szellemben nőtt fel középiskolásként, és mint hű unitárius nyitott szemmel szemlélte egyházát. Nem nevezhetjük feministának, de a női mozgalmak légköréből ő sem maradhatott ki, valamint folyamatosan vállalt különböző szerepeket, főként teológus éveit alatt. A nagy zűrzavarban az egyház súlyos ügyekkel volt elfoglalva, a női hallgatók kérdése így csak akkor vált sürgetővé, amikor az egyetem befejezése előtt álltak, és a hagyományos nézeteiket és szerepeiket, tán még férfiúi önértéküket is féltő teológiai hallgatók beadványt intéztek a Képviselő Tanácshoz a hölgyek ügyével kapcsolatosan.

Két nő iratkozott be teológiára abban az évben: Gyergyai Judit azonban néhány hét után átment az orvosira. Boriska teológiai évei előtt már igyekezett részt venni a Dávid Ferenc Egylet programjain. 1930 májusában a Dávid Ferenc Egylet 30 éves évfordulójának emlékünnepeére került sor az Unitárius Kollégium tornatermében, ahol Boriska, nővére, Júlia és még két hölgy francia négyest táncoltak.

Az *Erdélyi Fiatalok* lapjában olvashatunk az Unitárius Teológiai Akadémia önképzőköréről, amely október havának első napjaiban alakult, és a gyűlést Fülöp Árpád elnök nyitotta meg, amelyet „Kovács Domokos szavolata követett; a második gyűlésen Mikó Imre főmunkatársunk adott elő „Az erdélyi magyar egyetemi ifjúság tíz éve” címen. Ugyanekkor Bedő Boriska szavalt Ady- és Reményik-verseket.”

Boriska a teológiai évek bemutatása kapcsán meséli el, hogy minden reggel fél 8-kor részt vett az áhítatokon, ha ő tartotta, akkor gondosan megírta az imáját. Minden hónapban időben beadta a megírt egyházi beszédet. Tanáiról, társairól elmondja, hogy vele mindig „rendesen viselkedtek”, és az önképzőköri eseményeken is engedték szerepelni. Tanulmányai megkezdése után Szentiványi Sándor (1927–1934) Kolozsvár-Belvárosi Unitárius Egyházközség lelkésze csakhamar felkérte, hogy az unitárius elemi iskolásoknak tartson vasárnapi iskolát. Vasárnaponként istentisztelet után volt a foglalkozás, ahol egyházi énekeket, szerepeket tanított a kisdíákoknak 4 évig.

II. éves teológiai hallgatókként, Erdő János évfolyamtársával együtt, sikeres alapvizsgát tettek jó és jeles eredménnyel. III. éves korukban pedig angol nyelvű vizsgájukért, szintén Erdő Jánossal, az A. I. Bowen Evans-alap kamataiból 500 lejes pályadíjban részesültek. Ugyancsak III. éves (1933) korában lesz az *Erdélyi Fiatalok* lapjának terjesztője az Unitárius Leányotthonban.

Ötödév már a gyakorlati évnek számított, és 1935. január 1-jétől Budapestre kapott segédlelkészi kinevezést, így a gyakorló éve is elkezdődött, amely fontos volt a lelkészképesítő vizsga letételéhez. Elmondása szerint Józán Miklós püspöki vikárius is jó lélekkel fogadta. Józán Miklós helynök úr felkérte egy szószéki szolgálatra a debreceni szórványban, és a büszke nagybácsi, Szinte Gábor, akinél debreceni tartózkodása alatt lakott, örömmel adta hírül mindenkinek, hogy nő fog prédikálni a szószéken. Így történhetett meg, hogy az újságírók a *Tolnai Világlapjától*, *Új-Somogytól* stb. tolongtak az istentiszteleten.

Szerette a főváros pezsgő életét és az egyházközséget is, tanított és néhány alkalommal prédikált. A Misszió Házban, ahol laktak, ismerkedett meg az ürmösi kántortanító fiával, Nagy Sándorral, aki mint tehetséges ifjú zenész kedves társaságnak bizonyult Boriska számára. Az ott tartózkodása idején tanulásra is fordított időt a jövőbeli lelkésznő, hiszen a gyakorlati év végén, júniusban kellett letegye a lelkészképesítő vizsgát. 1935. májusában Debrecenbe utazott az említett Nagy Sándorral, és ott csatlakozott hozzáuk Erdő János teológus társa, akivel együtt Kolozsvárra mentek a lelkészképesítő vizsgára, amelyre hárman jelentkeztek, a többi társuk később tette le. A vizsga eredménye büszkeséggel töltötte el az ifjú lelkésznőt, hiszen jó eredménnyel vizsgázott.

Abban az évben, 1935 nyarán Nagy Sándor megkérte Boriska kezét, a szülők vonakodva tekintettek a frigyre, hiszen akkoriban nem tekintették komoly mesterségnek a zeneművészeti főiskolát. A fiatal zenész, mintegy a szülői előítéletek cáfolataként, meghívást kapott a Nagy Ignác utcai unitárius egyházközség kántori állásának betöltésére.

A fiatal lelkésznő vallástanári pályára szeretett volna lépni, de mivel csak Kolozsváron lett volna erre lehetősége, és ott nem volt üres hely, ezért hazaköltözött szüleivel, de nem mondott le az angliai tanulmányút gondolatáról sem. Ezzel a tervével társra talált Szánthó Vilmban, és így ketten kérvényezték dr. Kiss Elek teológiai tanártól, hogy járjon közbe az érdekükben. A tanár kérésüknek eleget téve felvette a kapcsolatot az angliai unitárius nőszövetség elnöknőjével, aki örömmel fogadta a hírt. Amíg a külföldre való kijutás intézkedései folytak, püspöki kinevezést kapott Fogarasra 3 hónapig mint segédlelkész, onnan ugyanis Simén Dániel lelkész Lupényba ment át. Boriska 1936 novemberétől 1937 februárjáig teljesített ott szolgálatot, akkor ugyanis meghívást kapott Angliába egy papi családba. Február végén Pestre utazott, onnan készült Manchesterbe.

Az *Unitárius Közlöny* hasábjain olvasható a hír, mely szerint „Szánthó Vilma angliai tanulmányúton tartózkodó okl. lelkészünk az angol unitárius nőszövetség negyedévi gyűlésén angol nyelvű prédikációt fog tartani. Örömmel vettük a hírt, hogy sikerült Bedő Boriska okl. lelkész számára is elhelyezkedést találni Manchester városában egyik unitárius lelkészi családnál. Örvendünk, hogy két nőlelkészünk az angol unitárius élet két fontos gócpontjában alkalomhoz jut, hogy az angol nyelv elsajátítása mellett az egyházi életben is tevékenykedhessenek. Reméljük,

hogya a nyári nemzetközi unitárius nőszövetségi gyűléseken már magyar unitárius nőfelszólalókkal is találkozunk.”

1937. április közepén Prágába utazott, ahol várt rá a prágai unitárius lelkész felesége, aki városnézésre vitte őt, amíg a következő vonata megérkezett. Prágából Nürnbergig, onnan pedig Oostendéig, a La Manche csatornáig utazott. A vám és vízumellenőrzés miatt lekészte az első Angliába induló vonatot, amelyre Szánthó Vilma (Luci) és a nőszövetség ott-honának a gondnoknője kiérkezett, hogy fogadják Boriskát. Egy órával később megérkezett a Victoria állomásra, ahol nem várták őt, de segítséggel eljutott az Essex Hallhoz. Egy éjszakát az Essex Hall egyik szobájában töltött, onnan indult másnap Manchesterbe. Lucival töltötte az estét, és boldogan állapították meg, hogy végül sikerült eddig eljutniuk. Manchesterbe három hónapig tartózkodott a Cottier lelkészi családnál, ahol ideje nagy részében szótárazott, szavakat tanult, igyekezett elsajátítani az angol nyelvet legjobb tudása szerint.

1937-ben az IARF Oxfordban tartott konferenciát, amelynek az ifúságot képviselő csapata egy hétig Kinverben táborozott, amelyen Boriska is részt vett. Így volt lehetősége, hogy ellátogasson a táborozókkal a Stonehenge-hez. Oxfordból Lewis városába ment, ahová egy hónapra kapott meghívást szintén egy lelkészi családhoz. Felkérték istentiszteleti szolgálatra az ifjú lelkésznőt, aki sikernek könyvelte el szószéki szolgálatát, amiért még 1 font fizetséget is kapott.

Lewisből Londonba ment két hétre a League House-ba. Itt tartózkodása a város megismerésével telt. Innen indult Kent megyének egy vilákból álló helységébe, ahová egy idős hölgy hívta meg, aki leányával élt. Itt a helyi tanítónő, akit a fogadó hölgy bérelt Boriska számára, oktatta is őt. Bristolba utazott a lelkészi családhoz, ahol egy hónapot töltött. Majd Londonba tért vissza, ahol három helyen lakott: East Enden, ahol egy lelkésznő fogadta, akivel közös hangra találtak, és aki többször is lehetőséget biztosított Boriska számára prédikálni; a másik megálló Streatham volt, ahol egy hetet töltött. A hideg lakásokat, a zord időt nem tudta megszokni. Innen London szívébe, a Victoria Streetre költözött egy képviselő özvegyéhez, aki még színházba is magával vitte. Költözéseinek sora itt sem ért véget, habár Londonban maradt, de átköltözött a Hampstreet nevű városrészre, ahol egy orvos özvegye fogadta.

Innen már hazafelé vezetett útja 1938. február közepén, de mivel az IARF-konferencián a holland nők szövetségének elnöknőjétől meghí-

vást kapott, így először Hágába hajózott, és három hetet töltött egy protestáns lelkész nőnél. Útja során megállt Lipcsében a tavaszi vásáron, valamint Drezdában, ahonnan a prágai unitáriusokhoz utazott két napra. Csehország határában már várta a vőlegénye, Sándor, és néhány pesti nap után érkezett haza Fogarasra.

1938. július 17–18. napjain részt vett a Dávid Ferenc Egylet közgyűlésén a Felsőfehéri Egyházkörben, Ürmösön. Az első napon a Dávid Ferenc Egylet műsoros ünnepélyt tartott, amelyet egy ének és Boriska megható imája követett.

Hazatérte után egyházi tevékenysége a kántorizálásban merült ki, valamint angolt tanított egy zsidó testvérpárnak és egy magyar fiúnak. Ekkor történt Boros György püspök lemondatása, és Varga Béla püspökké választása, így ő nem is várt kinevezést, és nem is írt a püspökségre, hogy helyezték ki, mert nem látta értelmét a zavargások miatt. 1938. szeptemberében felutaztak nővérel, Júliával, Kolozsvárra a püspökszentelő zsinatra. Azt remélte ettől az utazástól, hogy majd érdeklődni tud egy állás iránt. Ez ugyan nem sikerült, de ekkor ismerkedett meg Kelemen Imrével, az akkori oklándi lelkésszel, akivel később házasságot kötött. Boriska ekkor Nagy Sándor jegyese volt, de mivel a kapcsolatuk egyre inkább romlott, felbontották a jegyességet.

Boriska állásreményei valóra váltak, Kolozsváron évfolyamtársát, Erdő János vallástanárt kellett helyettesítse. Kolozsvári tartózkodása alatt nővérét és két lelkészt letartóztattak és Segesvárra vitték, mivel úgynevezett „repülő titkára” volt a Dávid Ferenc Ifjúsági Egyletnek és éppen a Felsőfehéri Egyházkör ifjúsági egyleteit látogatták. Datkon voltak, amikor a kántor (Kovács Gyula) haragból feljelentette lelkészét, Szén Mihályt és Júliát is, mivel „*irredenta*” dalokat énekeltek ottlétükkor. Az olthévízi lelkészt, Fülöp Árpádot is velük tartóztatták le. Boriska a hír hallatán és az egyhónapos vallástanítói munka befejeztével Segesvárra indult. Ekkor összetalálkozott Kelemen Imrével, aki épp őt akarta meglátogatni, együtt utaztak Segesvárra. Boriskának nem sikerült nővérel beszélni, így mind a ketten haza mentek. Imrével tartották a kapcsolatot és újévben meg is látogatta őt, hiszen tudta, hogy Boriska karácsony másodnapján leutazott Craiovára, ahol nővérét a politikai foglyok közt tartották. Júlia egy ügyvédnővel és egy segesvári kereskedő lányával volt egy cellában. A tárgyalás határozata kimondta, hogy 6 hétig fogva tartják őket, de Júliát 40 nap után kiengedték jó magaviselete miatt, és a sors

iróniája, hogy nemzetvédelmi keresztet is kapott.

Boriska továbbra is a fogarasi egyházközségnél teljesített szolgálatot. 1938. december 22-én karácsonyi ünnepélyt tartottak a templomban. A karácsonyfa-ünnepély megrendezésében, a szeretetcsomagok előállításában, illetve az adományok összegyűjtésében időt és fáradságot nem kímélve segédkezett az ifjú lelkész nő és édesanyja.

1939. február 5-én templomi ünnepség keretében emlékeztek meg a legnagyobb székelyről, Orbán Balázsról, születésének 110 éves évfordulója alkalmával. Ez alkalommal imát mondott Bedő Boriska lelkész nő, felolvasást tartott Lukácsi Mózes lelkész *Megemléke-*

zés a legnagyobb székelyről címen. Ugyancsak Fogarason műsoros estélyeket szerveztek. Két alkalommal angliai élményeiről érdekfeszítően számolt be Bedő Boriska *Mi illik és mi nem?* címen.

Innen már a közös életszálon haladunk tovább, hiszen Bedő Boriska és Kelemen Imre összeházasodott. 1939. július 1-jén a polgári, július 2-án a templomi esküvőt tartották meg.

Habár életének legmeghatározóbb döntései, eseményei a házasságot követő időszakban történtek, mégis fiatalakora jelentette azt az alapot számára, amellyel élete végéig kitartóan állta a rá bízottakat. Egyszerűsége, szerénysége és főként tudása emeli őt a nagy nevek sorába.

Habár szószéken kevés alkalommal szólhatott az oklándi gyülekezethez, a mindennapokban ott élt közöttük és velük, lelkészfeleséggént vállalta, hogy egyenrangúan hordozza lelkész férjének terheit, és hasonlóan szerepet vállal a gyülekezet jobbá, szebbé formálásában.

Lelkész nő-elődömet, Boriskát hordozom lelkemben, mert ott született meg ő, és hordoznia kell mindenkinek, aki ismerhette őt, hogy emlékezete, példája ma is hasson.

Enyedi György

GISMUNDA ÉS GISQUARDUS HISTÓRIÁJA

(részlet)

Igen kazdag király Tancredus vala,
Mint ki Olaszországnak ura vala,
Országában békességgel él vala,
Salernumban ennek lakása vala.

Vala az királynak egy szép leánya,
Kereszttségben neve Gismunda vala,
Vén királynak kedve csak ebben vala,
Mert férfi magzatja néki nem vala.

Sok úrfiak királynak Gismundáért,
Udvarlának királynak leányáért,
Sokan nála szenvednek szépségeért,
Úgy fáradnak ifjak leány kedvéért.

[...]

Példa legyen ez az jámbor atyáknak,
Ne gerjesszék lángját az ifúságnak,
Szent Pál mondja, hogy azzal nagyot ártnak,
Jó intéssel sokkal többet használnak.

Az atyákban, vaj, ki kevesen tudják,
Hogy miképpen magzatjokat tanítsák,
Tudatlanok, mert magok sem tanulták,
Jó erkölcsnek plántáját nem kóstolták.

Tanításnak tisztit meg sem tanulják,
Sokan semmi munkának azt alítják,
Verességben, haragban áll, azt tudják,
Mint Tancredus, csak dühöskedő atyák.

Ifjak közt ha látod a szeretetet,
Feneképpen, kérlek, ne rettsentsed,
Szeretetnek dühi mert nagyot tétet,
Isten szerént házasságra sőt intsed.

Ezt hogy látá, Gismunda elbúsula,
Édes atyja hogy látni nem kívánja,
Semmi gondját látja jövőendő kárra,
Fohászkodván szemét veté urakra.

Nem tűrheté, könnyvei hullnak vala,
Nem nézheti atyját, azt bánja vala,
Szép szemei vérrel fordulnak vala,
Kegyelemre királt ez inti vala.

Tartóztatá Gismunda vég siralmát,
Könyveitől törli gyenge orcáját,
Hogy isméré királynak nagy haragját,
Férfi szível így kezdé el mondását:

„Isten nélkül nem lehet semmi, tudom,
Végezése ellen nincs tanács, vallom,
Minden dolgok tőle bíratnak, látom,
Egymás szeretőkre gondját jól tudom.

A szerelmet bennem nem titkolhatom,
Nem is illik az ellen rugódoznom,
Nóha tőled, uram atyám, vádlatom,
Érts meg, mely méltatlan azokat hallom.

Méltóságát felségednek becsülöm,
Ítéleted vénségedhöz mértéklek,
Haragodat semmiben nem kérleltem,
Hízeltedő szóval fülöd sem kentem.

Azt ne véljed, atyám, hogy haragoddal,
Most használhass rajtam búsulásoddal,
Nem ijeszthetd szívemet fene szóddal,
Sőt szerelmem gerjeszted inkább azzal.

Mert kész vagyok az halált megkóstolnom,
Szörnyű ítéletit rajtam próbálnom,
Szép Gisquardust hogy nemmint hátrahadnom,
Szerelméért haláloamat nem szánom.

(1574)

Szász Ferenc

ENYEDI GYÖRGY

mindenre van ó és új magyarázat
olvasd az írást kitartó türelemmel
krónikák örök bentlakója vagy
meghitten hűtlen történelemben

s mint érintett a folytonosság őre
ki visszafele igyekszik előre
míg elgyepesül a régi csapás
reménye teljes maradás

az árulás mindenkor bonyolítja
a dolgok rendjét ebben áll a titka
egyetlen jó barátunk az alázat

mert jönni kell még meg nem alkuvónak
s ha mi végére járunk dolgainknak
nem kell érvelni elég ha lázad

ALSÓBOLDOGFALVI GYERMEKJÁTÉKOK – 1.

Két kör

A játékosok párosával kört képeznek és arccal a középpont felé felállnak. A pár egyik tagja a belső körben áll, a másik a külsőben. A kör közepén van a nyúl, pár nélkül.

A belső kör énekkísérettel a nyúl körül mozog, a külső kör egy helyben áll. A nyúl különböző mozgásokat végez, a többiek leutánozzák.

A vezető jeladására a belső kör széjjeloszlott, ekkor minden résztvevő új párt keres magának azokból, akik helyükön maradtak. A nyúl szintén párt keres magának.

Aki pár nélkül maradt, beáll nyúlnak. Ekkor a játékot tovább folytatják, most azonban a nyúl körül a második, külső kör játékosai forognak.

Mindent fordítva

A játékosok egymás kezét fogják, és kört képeznek, melynek közepén áll a nyúl. A nyúl elindul jobbra, a kör mentén, a játékosok pedig balra. Ha a nyúl balra fordul, a játékosok jobbra. Ha a nyúl hirtelen megáll és a feje fölött tapsol, mindenki leeresztett kézzel kell tapsoljon. Ha a nyúl leeresztett kézzel tapsol, a többiek a fejük fölött tapsolnak.

Aki tévedett, beáll nyúlnak.

Tilos mozdulat

A játékosok kört képeznek, a játékvezető megállapítja a tilos mozdulatokat. Például nem szabad felemelni a kezét, tapsolni, leguggolni stb. A játékvezető ellenőrzi, hogy megértette-e mindenki, melyik mozdulat a tilos. Ezután kezdődik a játék, a vezető különféle mozdulatokat végez, amelyeket mindenki utánoz. Váratlan időközönként a tilos mozdulatot is beiktatja. Ilyenkor mindenkinek mozdulatlanul kell állnia, nem szabad utánózni a vezetőt. Aki mégis megteszi, az vesztes, kiáll a körből. A játék addig folytatódik, amíg egyetlen gyermek marad, ő lesz a nyertes és a következő kör játékvezetője.

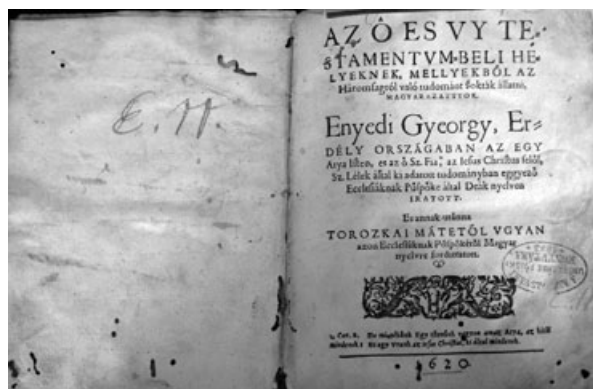
ENYEDI GYÖRGY

Az unitáriusok harmadik püspöke (1555–1597) volt.

Vízszintes: 1. ... *Locorum Veteris et Novi Testamenti, ex quibus trinitas dogma stabiliri solet*, Enyedi 1598-ban megjelentetett műve.

14. Biciklizik. 15. Jó barát, gyerekünk keresztapja. 16. Hangaféle, de női név is. 18. Adós. 19. Önkívületi állapot. 20. Olasz fizikus, róla nevezték el a feszültség mértékegységét. 23. Semmirekellő. 24. A mindennapi nyelvben: rozsdásít. 26. Gépkocsi. 27. Mázol. 29. Valamire nagy kosarat tesz. 31. ... Power, Albano énekes társa. 33. Megfontoltan, ésszel. 35. Esetleg. 38. Sereg szélei! 39. Magyar megye, folyó és szobrász (György). 40. A bűvös sárkány. 42. Nemesfém. 44. A végein szép! 46. Mustárgáz. 49. Lusta. 52. Világtalan. 53. Tamási személyneve. 54. Császárnév. 55. Izomkötő. 56. Ellenértéke. 57. Líra. 59. Kiabál. 61. Kettős mássalhangzó. 62. Karfa része! 63. Volt ilyen varga is. 66. Rossz bor. **67. Ebben az országban is tanult Enyedi.** 68. Juttat.

Függőleges: 1. Szántóeszköz. 2. Fénymásoló eljárás. 3. Az első hang a zenében. 4. A föld felé. 5. Csernáton nevezetessége. 6. Tengeri emlős. 7. Amíg az az idő eltelik. 8. Tehergépkocsin látható felirat. 9. Ahol az iratokat nyilvántartásba veszik. 10. Hibáztató. 11. Orr, tréfásan. 12. Első tanuló. 13. Az ész sportja. 17. Magyar zeneszerző volt (1903–1983). **19. Erdélyi város, ahol Enyedi tanított, lelkészkedett, majd püspök lett.** 21. Idegen női név. 22. Vakond igéje. 25. Becézett női név. 27. A legnépesebb állam. **28. Ebben a városban született a püspök.** 30. Régi magyar rádiómárka. 32. Ilyen korán? 34. Franz Kafka műve. 36. Osztrák és francia autójel. 37. Finn város. 41. Grimasz. 43. Szlovákiai város magyar neve. 45. Édességféle. 47. Hibát csináló. 48. Káposzta része (tájnyelvi változat). 50. Győri sportklub. 51. Angol tagadás. 58. Női hangnem. 60. Büszkeség. 63. Frekvenciamoduláció rövidítése. 64. Páratlan Opel! 65. A nagy varázsló. 66. Éneklő szócska.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
14									15			
16			17		18							
19				20	21		22		23			
24		25				26				27		28
29	30						31		32			
33				34		35	36	37			38	
39				40		41		42			43	
44	45	46			47		48	49	50	51		
52			53				54				55	
56			57	58			59			60	61	
62		63	64					65	66			
67											68	

SZOBÁNK DÍSZE

A **VIASZVIRÁG** (Hoya), más néven porcelánvirág vagy még Mária könnyének is nevezett növény a selyemkórófélék (Asclepiadaceae) családjába tartozó nemzetség. Magyar nevét a viasz vagy porcelán hatású, csillag alakú virágzatáról kapta. A virágok fehérek vagy rózsaszínek vörös folttal a közepükön, viszont számos eltérő színű hibridfaj is létezik.

Virágai tavasztól ősziig nyílnak. A bő virágzáshoz helyezzük a növényt déli, napos, meleg, állandó helyre. Virágot az idősebb, nem mozgatott példányoktól várhatunk. Ne feledjük, hogy magas páraigényű növény. Ha túl száraz a levegő, a rügyek elszáradnak. A viráglevelek hervadása és lehullása után visszamaradó kis kocsányt nem szabad levágni, mert a következő évben ebből nőnek az új virágok.

Nyáron több vizet igényel, virágzás közben néha finoman permetezzük. Virágzás után csökkentsük az öntözővíz mennyiségét. Télen csekély vízigényű.

Átültetni csak a fiatalabb példányokat kell, az idősebbeket nem. Az átültetést tél végén hajtsuk végre, nagyobb cserépbe, komposzt tartalmú földbe. Nem tűri a visszavágást.

Hajtsdugványról szaporíthatjuk tavasszal vagy nyáron. Néhány fiatal hajtást törünk legalább két levélkével, a szárat a levelek alatt 1-2 centiméter hosszúra hagyjuk, úgy ültessük el, és bőségesen öntözzük.

Gálfalvi Gábor

AZ UNITÁRIUS VALLÁS APOSTOLAI

Luther Márton és Kálvin János reformátorok arra törekedtek, hogy az egyházban jelentkező visszaéléseket, a keresztények életét jobbjátsák meg a Biblia alapján. Ezáltal megnyitották az utat a további fejlődésre: ezen az úton haladt tovább Szervét Mihály, akivel új korszak kezdődött, amelyet unitárius reformációnak nevezhetünk.

Szervét Mihály (1511–1553) előkelő nemesi családból származott, kiváló vallásos nevelésben részesült. A vallás mellett sokat foglalkozott a jogtudománnyal, földrajzzal, matematikával, csillagászáttal, bölcsészettel és orvostudománnyal. Sokoldalú ember volt. Származásánál és nevelésénél fogva élhetett volna kényelmes életet mint orvos, gyűjthetett volna vagyont, de mindez nem csábította őt. Sokoldalúságában kiemelkedő volt vallásos ember volta, a hittudós, Isten országának bátor lelkű munkása. Kedvelte a csendes magányt, amikor mélyen belemerülhetett gondolataiba. A Bibliában elmerülve csodálatos fényesség támadt lelkében. Nem azt az égi lényt találta ott Jézus személyében, akit a niceai zsinat az örök Istennel egylényegűvé tett, s akiről Szervét is azt tanulta, hogy a szentháromság egyik személye. Nehéz lelki harc után szakított azzal a Krisztussal, akit a vallásos könyvekből s a katolikus egyház tanításaiból ismert meg. Így már 20 éves korában írt egy könyvet a *A Szentháromság tévelygéiről* (1531). Ezzel a művével Szervét egy új reformációt indított útjára, s ezáltal az unitárius vallás úttörője lett. Szervétnek mind a katolikusok, mind a reformátusok ellenségei lettek, mivel ő nem fogadta el a niceai zsinat határozatait. Szervét ezért el kellett menekülnön hazájából, Spanyolországból, álnév alatt bujdosott különböző országokban. Franciaországban mint orvos tartotta fenn magát, de lelke folyama-

*Claude Roch: Szervét Mihály
(1908)*

tosan a hit dolgaival foglalkozott. Itt írta meg azt a híres könyvét (*Christianismi restitutio*, 1553), ami miatt a katolikusok elfogták. A börtönből megszökött, Olaszországba akart menni, de tervétől eltérve Genfbe tért be. Kálvin elfogatta, s a genfi városi tanács mint eretneket máglyahalálra ítélte, amit 1553. október 27-én végre is hajtottak. A helyet, ahol elégették, később Genf Golgotájának nevezték, majd az újabb időkben azon a helyen emlékoszlopot állítottak, amelyet a kiengesztelés oszlopának is neveznek.

Bár a reformátorokat mindenütt üldözték, a reformációt nem tudták megakadályozni. Beteljesült a Jézus mondása, hogy akik a testet megölik, a lelket mégsem ölhetik meg. A reformációt lelkes apostolok behozták Erdélybe is. Itt a jó talajon szárba is szökött, új, sajátos hajtása is lett, mert egy olyan ember állott többek között a reformáció élén, amilyen Dávid Ferenc volt. Az ő nevéhez fűződik az unitárius vallás megalapítása.

Dávid Ferenc 1520 körül született Kolozsváron, apja szász csizmadia-mester volt. Szülei papi pályára szánták, s a kolozsvári iskola elvégzése után Gyulafehérvárra küldték, ahol a püspöki székhely is volt. Éles elméjét azonban kár lett volna nem pallérozni, tovább és többet akart tanulni. Különösen vágyott Németországba, Wittenbergbe, ahol abban az időben a reformáció már el volt terjedve. 1548-ban utazott oda, nagy szorgalommal tanulmányozta Luther iratait és a Bibliát. Mikor külföldi tanulmányait befejezte, hazajött, előbb iskolaigazgató volt Besztercén, s onnan hamarosan plébánosnak ment Petresre. Itt sem maradt sokáig, mert szülővárosába hívták, hogy ott legyen iskolaigazgató. Közben egyszerre hívták meg Kolozsvárra és Nagyszebenbe papnak, ismét szülővárosát választotta.

Hirdette Luther tanait, ő lett a reformáció vezéregyénisége, ami abból is kitűnik, hogy a lutheránusok őt választották püspöküknek. Kiváló szónokként, nagy tudású teológusként többször is vitázott a lutheránus prédikátorokkal, ám rájött, hogy Kálvin felfogása az úrvacsora kérdése-

*Incze Ferenc: Dávid Ferenc
(1959)*

ben tisztább, és közelebb van az igazsághoz, mint Lutheré. Ezért Dávid lemondott a püspöki állásról, híveit igyekezett rábírní a Kálvin nézeteinek elfogadására. A szászok azonban kitartottak a lutheri tanok mellett. János Zsigmond fejedelem Enyedre országgyűlést hívott össze, ahová egy munkatársát, az olasz orvost, Blandrata Györgyöt küldte el. A szászok hajthatatlanok voltak. A magyarság, élén Dávid Ferencel, Kálvin vallásához csatlakozott. A reformátusok Dávidot püspöknek választotta, a fejedelem pedig udvari papjának nevezte ki. Dávid Ferenc azonban továbbra is kutatta az igazságot, ebben támogatta őt a tudós Blandrata, aki Lengyelországból érkezett Erdélybe. Lengyelországban pár évtizeddel korábban néhány teológus új vallási eszméket terjesztett, amelyek nagyon hasonlítottak Szervét Mihály tanaira, mert a szentháromságot nem fogadta el egyikük sem. Blandrata is ezeket a vallási tanokat tartotta igaznak, és megismertette Dávid Ferencet velük.

Dávid Ferenc ismét nehéz választás elé került: a református püspökség vagy a bizonytalanság útjára vivő egyetlen Isten hite? Az utóbbit választotta, mert ennek igazságáról győződött meg, mert az Isten mind személyében, mind lényegében csak egy. Ez az egy Isten a világ teremtője, fenntartója, kormányzója. Így lépett rá arra az útra, mely az unitárius egyház megalapításához vezetett. Új meggyőződését is nyíltan kezdte hirdetni, ezért Méliusz Juhász Péter debreceni püspökkel vitába keveredett. Rövid idő alatt négy könyvet adott ki. Ellenfelei tovább gúnyolták, ekkor a fejedelemhez fordult, hogy hívasson össze hitvitát. Gyulafehérvárra hívta egybe a fejedelem a gyűlést, amelyre Méliusz is megérkezett paptársaival. A hitvita győztese egyértelműen Dávid Ferenc lett, ekkor tért át a fejedelem is, a főurak is az unitárius vallásra. A hazaérkező Dávid Ferencet a kolozsváriak nagy tömege várta. Dávid felállott egy nagy körre, s olyan beszédet intézett a sokasághoz, melynek hatására az egész város unitáriussá lett. A nép vállára vette a prédikátort, s a főtéri templomba vitte.

A gyulafehérvári nyilvános hitvita után újabb vitára került sor Nagyváradon. A fejedelem ezen a dispután is részt vett, Dávid Ferenc itt is fényes győzelmet aratott, aminek következtében 3000 nagyváradi tért unitárius hitre.

Az új vallás gyorsan terjedt el egész Erdélyben, sőt még Magyarországon is. Előbb Tordán s azután Marosvásárhelyen szabadságát törvénybe iktatták 1568-ban és 1571-ben. Dávid Ferencet az újonnan alakult egy-

ház püspökévé választották. Prédikációiban az egy igaz Istent hirdette, imádta, ami még az unitárius körökben is nagy felzúdulást váltott ki, mert az unitáriusok egy része is újításnak tekintette tanait. Nagy szerencsétlenség volt, hogy János Zsigmond fejedelem igen korán elhunyt, így az új vallás és alapítója pártfogó nélkül maradt. A következő fejedelmek katolikusak voltak, akik Dávid Ferencet elbocsátották udvari papi tisztéből, nem engedték, hogy Tordán és Kolozsváron kívül zsinatot hívhasson össze.

A legszomorúbb az, hogy éppen Blandrata György tett Dávid Ferenc ellen feljelentést a fejedelemnél. Dávidot így eltiltották a prédikálástól, majd mint foglyot őrizték saját házában. 1579-ben Gyulafehérváron ítéletet tartottak felette, ekkor már beteg, megtört ember volt. A fejedelem előtt hiába fejtette ki, hogy egy az Isten, és őt kell imádni, még híveinek egy része is ellene fordult. A gyűlés rásütötte az újítás vádját, amiért holtig tartó börtönre ítélték. A gyűlésről Dévára szállították a beteg püspököt, s a vár börtönébe zárták. Az Isten azonban irgalmas volt hozzá. Nem kellett hosszasan szenvednie. Néhány hónap után meghalt. De emléke minden unitárius ember szívében él, s hálával gondolunk arra a nagy férfira, aki az egy Isten hitét szent örökségül ránk hagyta.

**SZÜLŐFÖLDJE ÉS SÍRJA A GONDOLATSZABADSÁG.
A DÁVID FERENC-I MODELL¹**

A dévai várhegyen van egy dévai várrom, kézzelfogható szimmetriájaképpen a balladának, melyben tizenkét kőműves összetanakodék, az ő magas várát hogy felépítenék. A két fázis között valahol egy nyirkos esztén a kapubolt alatt lovak patája csattogott, a fáklyafényből ásítva meredt a sötétkékködbe a strázsa, foglyot hoztak, foglyot vittek. Élve vagy halva. Mikor meghalt az öreg pap, zezugos sötét folyosókon, alig letakarva vitték ki, vitték le elföldelni; még nem tudta senki, hogy valaha, mint egyetlen épséges hajlék, az a lyuk, az ő cellája marad meg tanúbizonysággul és tanulsággul utókoroknak, körülötte lebontja az idő-tér-természet egy háromsága az összes fedelet, falat, hadd essék csak ide a világosság, hadd legyen legláthatóbb a márványtábla igazságszolgáltatása. A sosem késő.

Holtáig tartó várfogságot egy 69 esztendő öregnek, várban, börtönben, mely a testnek ugyan kalicka, de az igazi elnyomni valónak, a különvélemény másként éneklő madarának maga a mártír-mennysorság – a korabeli bírák előtt nem így szokott összeállni a kép.

Déván 1579. november 15-én este – ködös időszak ez a mi tájainkon – meghal egy öreg fogoly, valami tudós vagy tébolyult papi ember, fejében, eszméletében magával vívén a korabeli s a korból valóban értéknek bizonyuló kincsek közül valamennyit: mindössze roppant tudást és ismeretanyagot, emberi érvelőerőt és meggyőzni tudást, hevét a vélt vagy valódi igazságnak. Wittenberg egyetemén tanult előtte harminc évvel, és maga a történelem nyilvánította alkalmasnak arra, amire ezernyi korabeli kiképzett közül egyetlen egy ha elhivatott lett. A hitviták divatosak is, de mi mindent vittek előre, mi mindent, még dadogó nyelvezetet, bícsakló stílust, kis- és nagypolitikát, társadalmat és grammatikát, retorikát és a szellemi szabadság örökké defecitárius ügyét. Az ilyenek, egyenként kidőlvén, magukkal vittek sziklányi, várhegynyi kvantumokat az

1 Megjelent az *Unitárius Közlönyben*, 5–6 (1990), 5.

erkölcsből, tartásból, legalább ugyanannyit, mint a latin és indigén rabuliztikából s a váltig vitatott helyi érdekű változatokból s árnyalatokból.

Különben azt „fogták rá”, ami volt is – újító, csak hogy közelről mindig is elképesztő az ilyesmi, nem nagyon érdem; különös, de ellenségei gyorsabban s pontosabban veszik észre, értékelik fel, ellenfelei képednek el legirigyebben merészségén.

Amit a történelem ítéletének nevezünk, az is, mindig is, az utódok ítélete csupán, szám szerint alig változó tömeg szavazata: akkor már csak az utódoké, visszamenőleges igényű, de ugyanolyan válogatós, érdek szerinti, funkcionális, elfogult ítélet, legfennebb szenvedélymentesebb, s állítólag egyre bölcsebb. Ám már sok minden apróságról nem tud, nem is veszi hát tekintetbe. Főleg a dolgok érzelmi-indulati oldala aligha mérhető pontosabban utólag.

Első és szinte egyetlen tétel a türelmetlenségről: csak az üdvözítő, amit én hiszek, az enyém az igazi! Minden vallás a korábit hibásnak, elhibázottnak tartja. Legfennebb türelmes, vagy nincs abban a helyzetben, hogy türelmetlen legyen. (A nem-szabadság feltételeinek elkeserítő és megalázó közegében kezdi minden újítás). A (hit) újítás ellenfelei többnyire abban a helyzetben voltak. De maga a reformáció is deltásodott jócskán. Nem utolsó sorban a nyomás alatt is dereformálódnia kellett, új közege is engedett a régi hibáknak. Ehhez csak súlyosbító adalék egy-két főbb képviselőjének inkompatibilitása épp az újító szereppel, minden személyes hiba, személyes ambíció és aberráció, személyi érdek vagy gyengeség, ha az egész-séget, az egységet, a közös álláspont egész-ségét bántja, bontja. A nyomás körülményei közt mégis miként kell, lehet megnyilvánulnia a különben szükséges differenciálódásnak, dialektikus különbözésnek?

A Dávid Ferencé nem kiosztott, hanem feltalált vezéri szerep, megtalált emberi csomópont, nem egészen véletlenül, bár elég különösen kitapintható kor-ganglion a disputált dolgok idegrendszerén.

Ezekről tudni s eszerint cselekedni fontosabb, mintsem ezek odavagdosásával nyílt konfrontációba bocsátkozni. Márpedig az egyértelműség egyenlő az állandó konfrontációval. És nem babra megy! Ugyanabból a korból különböző példák esetrendszere: Kopernikusz halála utánra időzíti. Galilei akár vissza is vonja. Cinikus? Gyávább a kelleténél? Ugyan! Más súlycsoport, hol az erősebb a törekenyebb. De attól még „mégis mozog”!

Az újítást is újító Újító kénytelen következetes maradni. Pedig aggodva nézik ezt vele rokonszenvező olyan kritikusai is a fennállónak, akik kerülni szokták az egyensúly felbomlását s az ebből sérvként kitüremplő rendbontást főleg! Aggódnak a közös esélyért, az alkalomért, melyet, szerintük, kockára vetnek, sőt elszalajtanak így.

A megcsontosodott már nem védekezhet a forrásokkal, csak a birtokolt bekerített sánccal: a hatalommal, s az annyi, mint: tovább süllyed, tovább kompromittálja magát. A források a támadó fegyverzetét jelentik, gazdagítják, ez szinte játékszabály; bár a hatalom biztos birtokában úgylis mindig meg lehet magyarázni, hogy csakis egyféleképpen értelmezhetők azok a micsodák, valamik. Mindez társadalmilag – értsd: a gyakorlatban – nem is azt fogja fényesen bizonyítani, hogy ellentmondások forognak fenn, hanem, hogy egyesek kezében mi mindenre használható akár egy liliomszál is.

Kísérlet. Kísértés. Kísértet. Szög. Szöveg. Szövevény. S jöhetnek a manipulációk. A kereszténység már messze áll eredeti, induló önmagától. Már nem mozgalom, hanem magát örökérvényűnek kívánó rend. Egy messzemenően elbonyolódott, egyazon ideológia burjánzásán belüli közegben ama boldog, csak kétfrontos, világos, fekete-fehérre osztó-koncentrááló logika már nem elég erkölcsi iránytűnek, de szellemi iránytűnek is alig. A manipulációk és intrikák pedig – történelmileg tulajdonképpen úgylis térdig ha érnek – szolgálhatják ugyan a konkrét kis egyéni felvonásokat, ügyeket, érdekeket, de az egészet semmiképpen. A tragikomikus, hogy az, ami az egészet hivatott szolgálni, csak ezek szűrőjén keresztül juthat szóhoz. Számtalan személyes tragédia szülője ez. A Dávid Ferencé is.

Mert az egész attól megy elébb, aki az egészre koncentrálni. Még ha elbukik is, ha alul is marad pillanatnyilag, s ellenzői ülhetnek diadalt, iszonyúan felülkerekedve, akkor is előre löki, kényszeríti az egészet. Ő lökte előre a dolgokat. Mint később egy Danton, egy Robespierre.

NB! Persze, egy cselekvő, szervező, lendítő, gyakorlati forradalmár sosem tépelődik, hogy fontossági sorrendet, értékrendet állapítván meg a dolgok, tennivalók, megbírálni és megváltoztatni valók közt, valahogy a sor elejére kerülve, méltányos sorrendben, logikusan végezessen, vihesse véghez az egészet. Még ha okos, akkor sincs ideje. Hanem mindig ott fog neki, ahol éppen van. Őt az idő a résig viszi, s ott rohamra vezeti, beveti, begyömöszöli – élve vagy halva: törjön csak át!

A történelem illetén jellegű nyomása alatt nagyjából kétféle álláspont idvezíthet: 1) hibátlanul megőrizni a tartást, a személyest, ennek össze-
geképpen a közösét, mondván: megőrizni a hazát annyi, mint megőrizni
magunkat; a kockázatnak, önfeláldozásnak semmi értelme. Ez lesz a
megőrzés sikerének egyetlen mércéje: a folytonosság. És 2) arra kon-
centráltni, hogy túlélni lehessen bármi áron, bármilyen erkölcsi, anyagi
veszteséggel.

A lexikonokban, kézikönyvekben „erdélyi tudós pap, az unitáriusok
első püspöke”, ki született Kolozsváron 1510-ben, meghalt a dévai vár-
ban 1579-ben. Azok világtörténelmi fajtájából való volt, akik nem azo-
nosították az ügyet a testükkel, s ennek megtöretését elkerülendő, nem
hoztak szégyent, bajt amarra. Nem habozott, mikor személyes fizikai
vagy morális kényelme s a cél között esett a választás. Már csak azért
sem azonosította az ügyet tulajdon személyével, mert ennek elbukásával
végig számolnia kellett. Lévéen ez az egyetlen szféra, ahol igazának min-
denhatósága is természetszerűleg tehetetlen.

A korban meglátott, a korból kiérzett álláspontja (a tordai országgyű-
lésen a világtörténelemben először – s itt mégsem a copy right a fontos,
nem is nagyon vevődik észre szülőföldjének eme világtörténelmi áldott-
sága és megtiszteltetése – nyilatkoztatta ki a lelkiismeret szabadságát) a
nagy haladóké, akik megingathatatlanul hittek az igazolásban, soha nem
tulajdon érdekükben, hanem mintegy ama természettudósok megszá-
lottságával, akik minden vitán felülinek tudhatták már, amit felfedeztek
az értelem személyes kulcslyukán keresztül az ember igazi szerkezeté-
ből, mely igazi méreteiben és arányaiban még ma is csak fel-feldereng.

(1979. XII. 25.)

ÖNAZONOSSÁGUNK HITELVEINKEN INNEN ÉS TÚL

3.

Miért nincs egyetlen korszakban sem unitárius ortodoxia? Miért nem alakulnak ki olyan parázsviták, mint más közösségekben az újat vallók és a hagyomány betűjéhez ragaszkodók között? A válasz ennek az egyedi vallásnak egy meghatározó karakterisztikumában áll, mégpedig a párbeszédre, az érvek és igazságok egymással való kicserélésére való nyitottságban áll. Így például míg a felekezete Apáczai Csere Jánost majdnem elúzi karteziánus nézetei miatt, az unitáriusoknál csupán egy szűkszavú bejegyzés említi, hogy Kolozsvári Dimjén Pál tanítani kezdte a filozófiát. Miközben egy évszázaddal később Kant téziseit indulatos viták révén disputálják a testvérfelekezetek, Körmöczy János immár a köungsbergi bölcs értelmelőnek műveit hozza magával peregrinációjáról. Vagy miközben a 19. században a modernnek szilaj harcot vívnak a hagyományt mindenekfelett tisztelőkkal szemben, az unitárius teológia, néhány nagy tudású személyiségének köszönhetően, összeveti önmagát a tudományos felismerésekkel, és ezeknek tükrében lényegében új alapokra helyezi önnön hitét. Miért? Mert korai elődeitől valahogy átörökölte azt, hogy a felismert igazságot komolyan kell venni. Hogy önmagunk folyamatos értelmezése nem a szeszélyesség vagy a bizonytalanság jele, hanem sokkal inkább az alázaté, amely kimondatja velünk, hogy senki sincs a teljes igazság birtokában, így minden felismerést össze kell vetni azzal, amit tudunk.

Teológiánk jelenlegi állása, amint arra fentebb is utaltam, a 19. században, a modernista paradigma hatására kristályosodott ki. Ezt a rendszert emeltük át a 20. századba, s hoztuk magunkkal ebbe a mostaniba. Hogy helyenként kopott vagy korszerűtlen, az nem a mi hibánk, hanem azé a totalitárius rendszeré, amely alatt egyházunk évtizedekig sínylődött, amikor messze nem adatott meg senkinek sem az a luxus, hogy eszmerendszerét értelmezze vagy elemezze. Tény, hogy az a romantikus, szögletesen modernista rendszer, ami például a Ferencz József-féle kateból kiolvasható, mára már nem tartható fenn minden vetületében. Erről már sokan írtak a huszadik század elején, volt is próbálkozás, de a kom-

munizmus mindegyiket elpusztította. Mára viszont – a tudományos igényességgel végzett történelmi és bibliai kutatásoknak köszönhetően – úgy tűnik, hogy levetközzük magunkról az 1800-as évek későromantikáját, a személyi kultuszt és a mitizált önszemléletet, majd e dekonstrukció után remélhetőleg megtaláljuk a korszerű önértelmezésünket. Az utat és fáradságot nem spórolhatjuk meg! Ezt mutatja a huszadik század bölcselete is, amely kicsivel előttünk, de hozzánk nagyon hasonlóan kellett szembenézzen önnön magával, kellett lebontsa korábban megingathatatlanak tűnő tételeit, és kellett nekilásson az önépítés fájdalmas folyamatának. De van jó hír is! Először is, hogy teológiánk alapállása nagyon szívós, sokat elbír, és könnyen asszimilálja az újat, illetve másfelől megannyi bölcsességet megfogalmaztak előttünk olyanok, akik hasonló kérdésekkel néztek szembe.

Ez írás elején azt ígértem, hogy felelek a Kik is vagyunk mi valójában? kérdésre. Íme egy válasz: Mi a protestantizmus és a reneszánsz humanizmus metszéspontjában intézményi arculatot nyerő eszmei áramlat letéteményesei vagyunk. Szellemi felmenőink között ott találjuk a reformáció legtisztább eszményeit, de úgyszintén előzményként tarthatjuk számon a humanizmus által vallott értékeket is. Mikor ezt így megfogalmazzuk, azt is hozzá kell tenni, hogy a 14. században útnak induló reneszánsz, majd a 16. századi reformáció csupán kimagasló pillanatai egy-egy örök érvényű eszmeiségnek. Más szavakkal: mindkét szellemi irányzat mondanivalója megtalálható korábbi időkben is, így a felismert értékek mentén eredetünket messze a reformáció kora elé tudjuk vezetni. Hitünk foglalata a Biblia. A történetkritikai iskola kezdeti túlkapásai után mára már tudjuk, hogy a tudományosan értelmezett Szentírás bölcsessége édesebbé válik annak értelmező olvasása révén. Nem vitatkozni akarunk az évezredekkel ezelőtt élt szerzőkkel, nem megkérdőjelezni akarjuk szándékukat, hanem az ő mondanivalójuk esszenciáját keressük a mában, mai fogalmakkal. Nem a keleti képes nyelvezetet, nem is az akkori társadalmi viszonyokat kívánjuk lemásolni, hiszen erre nincs lehetőségünk, de annál inkább kívánjuk megtalálni a minden bizonnyal meghúzóódó jó szándékot, és ezt szeretnénk az értelmezés építő tevékenysége révén a mába emelni. Tisztában vagyunk azzal, hogy a szövegnek nem egy végleges és megmásíthatatlan értelme van. Minden leírt szó attól válik élővé, hogy föléje hajol egy értelmező, akinek tudatában az ősi igék új köntösbe öltözhetnek, sőt a különböző értelmezési le-

hetőségek békében férnek el egymás mellett. A Biblia olvasásával nem az a célunk, hogy a szó szerintiség bővületében kitepjük önmagunkat a mából, hanem sokkal inkább az, hogy a leírtakon való tudományos alapokon álló töprengés a mában műveljen bennünket. A Szentírást évezredekken keresztül írták, de megírták! A mi dolgunk az, hogy a leírt történeteket újraéljük, a mi életünkbe emeljük hangulatukat, mondani-valójukat, bölcsességüket a mában megízleljük, és saját életünk gazdagítására alkalmazzuk.

A Szentírást képzeljük úgy el, mint egy kincsesbányát. A mélyben ott hevernek a nemesércek és gyönyörű kőzetek, ám ezeket a felszínre kell emelni, a napvilágra kell hozni, hogy a fény ragyogása kiemelje szépségüket. Ezt az értelmező munkát teológiai alapállásunk következő nagy vetülete, a mindenkori szemlélő, élő emberi elme teszi meg. A vallás nemcsak személytelen törvények betöltéséről és betartásáról szól, hanem az élő, eleven ember értelmezési készségéről. Az értelem az a menyeyi ajándék, amelynek fényénél a bibliai kincseket új fényben mutatjuk meg.

A mindenkori jelen unitárius tanítása sem a Biblia kizárólagos kiemelésével, sem a csupán értelemre való apellálás révén nem valósul meg. Az igazság a kettő összjátékában, a közös kommunikációs térben valósul meg. Ez az értelmező párbeszéd aztán nem pusztán információként raktározódik el az emberi elmében, hanem a létezést átalakítja. Ez az, amit a huszadik század nagy gondolkodójával, Hans Georg Gadamerrel műveltségnek nevezünk. A Szentírással való értő párbeszéd eredménye a minőségibb, tágabb, jobban értelmezett lét, ami végső soron bölcsességet eredményez.

Végső soron a cél a lét minél jobb értése, az élet megélése. Ez a humanista eszmeiség 21. századunkban újra elemi erővel tör a felszínre. Korábbi időkben az emberek hittek egy teljesebbé, egyre jobbá váló világban. Egy olyan korszak eljöveteleiben, amelyben a tökéletes társadalom megvalósul e földön. Értéket az egyéni életnek pedig az a tudat nyújtott, hogy a kicsiny ember tevékenysége nyom a latban. Lehet, hogy mi nem érzük meg az eszményi világot, de a jó szándékunk építőköve annak. A két világháború viszont durván rácăfolt erre a törekvésre. Manapság emberi létünk célját önmagunk teljesebbé tételében láthatjuk. Nem abban, hogy várjuk vagy reméljük a teljesebb társadalmat, hanem azáltal, hogy földi létezésünk folyamán az életet próbáljuk minél teljesebben

megélni. Ez nyilván vonatkozik mind egyéni, mind közösségi kapcsolatainkra.

Unitarizmusunk alapvető ismeretelméleti rendszerét nem zárhatjuk a hagyomány fontosságának a kiemelésével, ugyanis ennek sajátos, normatív szerepe van. Abból a történetből, amit a ma talaján állva megkomponálunk, következtetésként vonjuk le, s eldönthetjük, hogy kik vagyunk mi valójában. E mindig változó történet hozzájárul ahhoz, hogy önmeghatározásunk zökkenőmentesen haladjon.

Íme tehát az a három lábon álló rendszer, amelyen keresztül megérthető teológiai tanításunk! A Bibliával folyamatos párbeszédben álló elme a történelem nyújtotta értelmezési lehetőséggel kiegészülve hordozza vallásunk szavakba önthető rétegét. Innen szemlélve az unitárius vallás a mindig alakuló, folyamatosan önvizsgálatot gyakorló, de mindig az igazságot kereső felekezet profilját kínálja. Egy olyan közösség, amely nem csélcsap módon, pusztán a nívó üzése céljából néz szembe az újdonsággal, hanem sokkal inkább folyamatosan megméri önmagát, és arra törekszik, hogy a felismert igazságok mentén saját létezését igazibbá tegye, megnyilvánuló szellemi arcát egyre élesebbé alakítsa.

Meg kell hagyni, unitáriusnak lenni nem könnyű, mert egyszerűbb lenne belekapaszkodni néhány történelmi megfogalmazásba, kiragadni egy-egy posztulátumot, hittételt, s egyszerűen hagyni, hogy minden, amivel szembesülünk, a régi mentén nyerjen értelmet, ám emberi, s ezen belül humanista gyökereink nem teszik lehetővé számunkra a vizsgálódás lehetőségét. Ellenkezőleg: arra buzdítanak, hogy létünk megértéséért élet legyen.

Ezekkel a gondolatokkal kívánom egyházunk minden tagjának, hogy ebben a jubileumi esztendőben is, de főleg a következő csendesebb években saját szellemi erőnk latba vetésével tegyünk meg mindent hitünk tisztázása érdekében, s ami még ennél is fontosabb, létünk megértése érdekében.

HÚSVÉTI ÖNTÖZŐVERS¹

Álmomban az éjjel
Zöld erdőben jártam,
Minden ágon-bokron
Rózsavízzel tele
Üvegecskét láttam.
Mikor felébredtem
A víg madár szóra,
Rózsavizes üveg volt
A párnám alatt
Húsvét-virradóra.
Kapom az üveget,
Jöjjetek, kislányok,
Szagos lesz az utca,
Amerre csak lépek,
Amerre csak járok!

1 Fekete Árpád szovátai ny. történelemtanár közlése.

HÚSVÉTI VERS HITETLENEKNEK

Hiába pattan a sziklasír?
A jó lélek nem lehet fakír,
míg zsoltárt énekel
az érces értelem.

Mit is jelent az, hogy hit,
midőn rügyezve gyógyít
a zsongító tavasz,
és te is megmaradsz ?

Az anyag mélyén tükör a sejt,
hol üres a mélység, az selejt,
üres a sziklasír,
hallgatni megtanít.

Húsvét a hitre-hallás hangja,
az élet és lélek harangja,
halál után vigasz,
midőn hitre virradsz.

JÓZSÁNÁCSOK

Bánatnak elűzéséről

Erdei méhfüvet, azaz vadcitromot
ha fehérborba főve egynéhány napig
iszod, melyedet tisztítja, szívedet erő-
síti, bánatodat és melankóliádat el-
űzi. Ismét: Akinek szívében vagyom
szomorúság, éljen a sáfránnyal, lesz
abban is vígság, erőtlen tagokba jön
ettől vastagság, májat is megtisztít,
oly jeles orvosság.

Bornak tulajdonságairól

Hogyha jó bort kívánsz inni jó kedvedből,
Megesmérheted azt ilyen öt jelekből:
Kellemes illatról, erejek s színekről,
Hívességről, mikor töltöd, fel-felszökésről.
Az édes és fehér borok táplálóbba,
Testedet tartani, higgyed, azok jobbak,
Tagjaid az ilytől lesznek zömök jobbak,
Erőd ezzel épül, s inaid gyorsabbak.
Ha piros bort iszol felettébb s gyakorta,
Haspuffadással lesz annak ártalma,
Sőt ha tiszta volt is torkodnak hangja,
Rekedést ad neked, mert szód megzavarja.

Bornak levonásáról, hogy jól elálljon

Az északi szélnek megszűnése után borodat vond le, úgy nem forr fel
sem holdfogytán. Ha pedig a levonás a hold nevededésekor esik, meg szo-
kott ecetesedni. Amely borok száraz helyen teremnek, karácsony után, a
másfélék pedig mindszent nap után vonattassanak le, de reá kell vigyázni,
hogy a hold a föld alatt legyen. Arra is kell vigyázni, hogy a boroknak le-
vonása akkor ne essen, amikor a rózsák és a szőlőfák virágoznak. A levo-
nás után mindenkor gyengébbek lesznek a borok.

THORDAI JÁNOS

Lelkész, műfordító, a kolozsvári unitárius kollégium tanára volt (1597?–1636).

Helyezzék el a megadott szavakat a mellékelt hálókba, majd másolják át a számozott négyzetekbe lévő betűket az alsó, egysoros hálókba. A sötétített sorokban és a kis hálókban kialakul Thordai születési helyének, egyik foglalkozásának és annak a királynak a neve, akinek zsoltárait fordította, valamint egy jelentős unitárius kiadvány, melynek szerkesztésében vett részt.

2 betűsek: AL, AR, ÁS, DO, IL, LÁ, MI, OI, OR, ÖL, SI, TK

3 betűsek: AKÓ, ALG, ANO, A NŐ, ARM, DER, ELV, GÁT, ÍGY, KOS, LÚD, MAE, ORR, POR, RIA, REM, SZÓ, TAS

4 betűsek: ATOM, DALT, EROS, GOST, IRAM, MAKE, SZAB, TALÁ

5 betűsek: ANGEL, KOSÁR, MAKOG, SEGÍT, TIMID, TISZA, TUMOR

6 betűsek: ÉTELES, KELETI, ORIANA, OSZTAG, TERASZ, VIL-LON

7 betűsek: BETEKER, KERETEZ, KIMÁRTÓ, LAKATOS, LEGURÍT, TETEMES

9 betűs: KIBOGOZÁS

13 betűsek: TORDAI HASADÉK, SZOKNYABOLOND

SZOBÁNK DÍSZE

A **GOLGOTAVIRÁG** (*Passiflora caerulea*) a golgotavirág-félék (*Passifloraceae*) családjába tartozó nemzetség, Brazíliából származó kúszó szárú, csavarodó kacsokkal kapaszkodó évelő. Meleg, jól szellőző, világos helyre tegyük, de egyes fajták a félárnyékot is elviselik. A növény számára az optimális hőmérséklet 13–18 °C között van.

Edényben, szinte minden jó vízáteresztő talajban termeszthető, de meghálálja, ha a talaj sok humuszt és mészt tartalmaz.

Áprilisban kezd nőni, ettől kezdve hetente egyszer locsoljuk, a 2–3 hetenkénti tápoldatozást bő virágzással hálálja meg, viszont vigyázzunk, nehogy túltrágyázzuk, mert akkor több lombot nevel és kevesebb virágot. Helyigényes növény, mivel kúszó hajtásai akármilyen hosszúra megnőhetnek. Legjobb hely számára a délre néző ablak, de erkélyre, teraszra is kitehetjük. Virágzása májustól szeptemberig tart, ezt elősegíthetjük, ha eltávolítjuk róla a gyenge ágakat. A virágok 24–48 óráig nyílnak, viszont a nagy virágtömeg miatt nem feltűnő, hogy a tegnapi virág már elvirágzott.

Hűvös helyen teleltetjük, 5–10 °C között. Télen keveset öntözzük, de vigyázzunk arra, hogy a földlabda ne száradjon ki teljesen. Ha télen is meleg helyen tartjuk, vigyázzunk a rendszeres öntözésre és tápoldatozásra, így a növényünk folytathatja a virágzást. Tavaszi ápolása a növény 20 centiméteresre való visszavágásából áll. Nem igényli az évenkénti átültetést.

Szaporíthatjuk magról, hajtásdugványokkal és bujtatva. A magról szaporított növények a negyedik-ötödik évben virágoznak, a dugványok és bujtások már a második-harmadik évtől egész nyáron virágoznak. Tenyészidőben a hajtások minden részéből jó dugványt készíthetünk.

A bujtatást a következőképpen végezzük el: az idősebb növények fejlett hajtásait dugjuk le egy másik edény laza, homokos földjébe úgy, hogy a hajtás csúcsa a talajból (30–50 cm) kiálljon. A talajt tartasuk állandóan nedvesen, hogy a szárrész gyorsan gyökeret fejlesszen. Ha meggyökeresedett, leválasztjuk az anyanövényről.

Vilius Rudra Dundzila

A TÖRTÉNELMI RAKÓW TELEPÜLÉSÉRŐL

Az unitárius felekezetnek igen hosszú történelme van. Az első gyülekezet 1565. június 10-án alakult meg Lengyelországban – két évvel az erdélyi megalakulás előtt –, ez a közösség és követői a lengyel testvérek (vagy a kisebbig lengyel–litván protestáns egyház) néven vált ismertté a történelemben. Az unitáriusok végül a Szentháromság tanáról, a Jézus szerepéről, a szentségekről vallott más, radikálisabb nézeteik miatt kiváltak a frissen alakult protestáns felekezetből. Hasonló szétválás történt még az unitárius felekezet történelmében is: évszázadok múlva, 1825-ben az amerikai egyházközségek és a történelmi unitárius irányzatot követők is szétváltak.

De visszatérve a 16. századi kezdetekhez, amikor még híre-hamva nem volt sehol a legifjabb kontinensen is gyökeret verő unitarizmusnak: a fiatal lengyel közösségek földrajzilag zömmel Krakó és Lublin vonzáskörében alakultak ki, de voltak közösségek a Lengyel–Litván Unió északi, litván területein is.

2017-ben volt 450 éve, hogy 1567-ben Jan Sienieński (?–1599) lengyel nemes megalapította az unitárius várost, Rakówot (magyarul: Rákos). Sienieński református volt, de a felesége, Jadwiga Gnoińska (születési és elhalálozási adatai ismeretlenek) és a fia, Jakub (1568–1639) unitáriusok voltak (a korban ariánusoknak nevezték őket). A város kiváltságlevele párja nélküli volt a korban, mivel a városlakóknak teljes vallási szabadságot biztosított: „minden lakónak, mígnem Isten kiárasztja rájuk kegyelmét, és hitettségbe nem vonja mindüket az örökéletben, a magam és örököseim nevében ígérem, hogy meghagyom a hitét.” Két év múlva kezdtek is beköltözni az emberek, s igen hamar majd

másfél ezren lakták a kiváltságos várost. A rakóviai meggyőződéses pacifisták voltak, ahogyan ma neveznénk őket: a korabeli szokással ellentétben a férfiak nem kardot, hanem pici faszablyát viseltek, hogy ezzel is jelezzék ellenállásukat a háború és a vérontás minden formájával szemben. A városban a korban éppen csak megtúrt zsidók is zsinagógát emelhettek. A vallási szabadság egyetlen felekezetre nem terjedt csak ki: a katolikusra, nekik ugyanis nem szabadott templomot építeniük itt.

Raków híres unitárius akadémijáról, amely 1602–1638 között működött. Az intézményben több mint 1000 diák és tanár tanult és oktatott! Európa minden szegletéből érkeztek ide az unitárius tudósok, hogy oktassanak, hogy maguk is tanuljanak, eszmét cseréljenek. A szabadelvűség párja nélküli megvalósulása a korban az is, hogy ezen az egyetemen minden felekezet részt vehetett a vallási jellegű párbeszédekben, eszmecserékben. A diákoknak nem kellett tandíjat fizetniük, de a szálláshelyért és a kosztért dolgozniuk kellett.

Raków nemcsak liberális szellemiségű oktatásával, de nyomdatermékeivel is igen nagy hatású örökséget hagyott az utókorra. A rakóvi nyomda 200-nál is több lengyel, ruszin és latin nyelvű munkát adott ki. A leghíresebb mindezek közül a *Rakóvi káté*. Ez a káté kimondja, hogy az Isten adta emberi értelem kell legyen az alapja a Szentírás értelmezésének, hogy Jézus, a legnagyobb próféta, ember volt, ő mutatta meg az embereknek az utat Isten felé.

A nyomda kiadványai között számontartunk még énekeskönyveket, zoltáros könyveket, amelyek a reneszánsz dallamvilág remekeit őrizték meg napjainkig.

Mindezek ellenére, vagy tán mindezek miatt, Raków nem maradhatott fenn sokáig: a környező katolikusok, akiket az ellenreformáció és a jezsuiták is erősítettek, az egyre népszerűbb protestantizmus megállítása törekedtek. 1638-ban azt állították, hogy az akadémia részeg diákjai megszegették egy katolikus keresztet. (Ehhez hasonló mondavacsínált vádakat fogalmaztak meg mindenfelé a lengyel–litván királyságban élő protestánsok ellen.) A királyi bíróságnak csak ennyi kellett: azonnal elrendelték az akadémia és a nyomda bezárását, és kötelezték a városlakókat, hogy négy hét leforgása alatt ürítsék ki a várost. A katolikusok lerombolták a várost, és az ariánus kápolna helyére felépítették a Szentháromság templomát. A templom homlokzatán latin felirat hirdeti, hogy az ariánus eretnekségtől szabadulni kell.

A lengyel testvérek üldöztetése ezzel nem ért véget: 1658-ban a teljes királyság területéről elűldözték őket.

A Starr King lelkésképző intézetben oktató lelkész-kutató, Jay Atkinson 2017 júniusában tanulmányi utat szervezett a lengyel unitarizmus kialakulásának helyszíneire. A résztvevő amerikai egyesült államokbeli, erdélyi, német és lengyel unitáriusok a lengyel testvérekhez kötődő történelmi helyszíneket látogatták meg. A következő tanulmányi útra 2019-ben kerül majd sor, Raków városának kialakulása kapcsán.

Fordította Bordás Beáta

A lengyel testvérek Czieskowyban álló kápolnája

Felújított kápolna Ludyniában

TÚL AZ ÓPERENCIÁN

Nem sokan mondhatják el magukról, hogy „megjártam Amerikát”, de én most már büszkén állíthatom. Nagyon régi álmom vált valóra, amikor megtudtam, hogy én is azon szerencsések közé tartozom, akik élhetnek ezzel a lehetőséggel.

A Székelyudvarhely melletti Homoródszentmártonban születtem és lakom most is. Egyházunk 24 éve tartja a kapcsolatot a kaliforniai San Joséban levő First Unitarian Church of San José egyházközséggel. Nagyon kedves, figyelmes és szerető emberek alkotják a közösséget. Ahhoz, hogy fenntartsuk a két egyházközség közötti barátságot, és még szorosabbá tegyük, minden második évben két hetet töltünk egymás társaságában, így évről évre, találkozásról találkozásra válik egyre szorosabbá barátságunk. Kevés embernek adatik meg a lehetőség, hogy ilyen utazásban vehessen részt, de ennek a kis csoportnak, akik mentünk, szerencséje volt átélni, hála a távoli barátainknak. Kilencen láttunk neki a készülődésnek, és mindenki izgatottan várta, hogy milyen az a világ, amit eddig csak a tévéből ismerhetett. A tiszteletes úr, Pál János és a gondnok úr, Szász Barna is velünk tartott, felnőttként elkísért minket Sorbán Camelia és Balázs Csaba. Nagyon jó társasággá váltunk, jó hangulat alakult ki köztünk és a felnőttek között. Három középiskolás, Vass Rita, Bencze Rajmond és Szócs Norbert, míg Bancsi Rigó Zsuzsanna és én voltunk, akik az egyetemisták közül részt vehettünk. Így lett teljes a csapat, és láttunk neki az útnak.

Az indulásnál nem is sejtettük, mennyire hosszú út áll előttünk. Ismertük egymást, de az út alatt még szorosabb barátságok alakultak ki, míg a hosszú várakozásokban kártyáztunk, beszélgettünk és viccelődtünk. Sokan közülünk, ahogy én sem, nem ültünk még repülőgépen. És bár némi félelemmel, de nekibátorodtunk a több órán át tartott utazásnak a felhők felett. Izgatottság töltött el mindenkit, amikor távolodtunk a földtől, s nem csak a madarak, de mi magunk is kezdtünk madártávlatból látni. Egyre kisebbek lettek a fák, az autók, a házak s a nagy főváros, Budapest is. Negyven óra folyamatos utazás után fáradtan, de végre szerencsésen földet értünk az óceán partján húzódó San Franciscóban. Tá-

voli barátaink már nagy lelkesedéssel, örömmel és tárt karokkal várták megérkezésünket a repülőtérén. Másnap reggel mindenki megújult erővel kezdett neki a napnak. Boldogsággal tölt el, ha visszagondolok az első napra, ahogy kimegyek az utcára, és a tipikus amerikai kertvárosban találok magam, ahol nyugalom van, amerre nézek, pálmafák, amerikai Mustangok parkolnak a garázsok előtt, és lobognak a zászlók a házak oldalán – én tényleg itt vagyok, és ez nem csak egy álom! A halk és nyugodt utcák csendjét felváltotta a város megszokott zaja, amikor San Franciscóba utaztunk. Meglepődve tapasztaltuk, hogy egyik percben a meleg medencében úszkáltunk, s a következőben (pontosabban egy óra utazás után) a nagyvárosban a meleget a kabát adta, és nem a napsugarak. Nem is csoda, hiszen a csendes óceán csak nagyon ritkán haladja meg a 14 Celsius fokot. Viszont ez sem tartott minket vissza, hogy a parton sétálva belelépjünk a hideg hullámokba, amik a lábainkat csapkodták.

Sok látnivalót tartogatott még San Francisco számunkra. Voltunk a Golden Gate parkban, sétáltunk a belvárosban, és troliztunk a tipikus dombos város utcáin. Végre elérkezett a pillanat, amikor elindultunk a híressé vált híd felé, ami 80 éve az Amerikai Egyesült Államok leghosszabb függőhídja. Percek választottak el attól, hogy megpillantsuk és a kezemet összeszorítva reménykedtem, hogy a sűrű köd nem foszt meg minket a szép látványtól. A San Franciscóban nevezetes köd általában teljesen beburkolja a Golden Gate-et, ezért is hívják a köd városának. De ott tündökölt a napfényben az óriási építmény, amit oly régen szerettem volna látni. Sokunknak ez a nap telt a legjobban az ottlétünk alatt, pedig rengeteg helyre ellátogattunk még. Ahogy ott álltunk a hatalmas hídon, egy addig nem ismert érzés lett úrrá rajtunk. Csodálatos volt.

A híddal szemben egy sziget, rajta egy nagy épülettel, ami a valaha volt legbiztonságosabb börtönről híres világszerte, ez nem más, mint az Alcatraz.

Minden nap új élménnyel lettünk gazdagabbak. Oaklandben az állatkertben óriásteknőssel is találkozhattunk, és meg is simogathattuk érdes bőrét, ami szemmel láthatóan tetszett neki, úgy nyújtogatta nyakát felénk. Barátságos volt, mi sem féltünk tőle, nem úgy, mint amikor egyik este beszélgetésünket egy kaliforniai tarantula zavarta meg. Sikítózva szaladtunk el, hiszen egy nagy, fekete, szőrös pók mászott pár centire tőlünk a falon, ami itthon cseppet sem szokványos dolog. Persze, vendéglátóink megnyugtattak, hogy ez ott természetes, nem kell félnünk. Cso-

dáltuk ezeket az embereket, fáradtságot nem ismerve nap mint nap azért keltek fel korán, és voltak velünk késő estig, hogy a nap minden pillanatában kívánságainkat teljesítsék, hogy mutassák meg szülőföldüket. Kihozták a maximumot magukból, és nagyon jó programokat szerveztek, hogy minél gazdagabb élménnyel jöhessünk haza.

Ellátogattunk a híres Yosemite-be is, ahol nagy hegycsúcsokra túráztunk. Ahogy mentünk felfele, a naptól és a meredek úttól fáradtan elgondolkodunk, hogy mennyi kitartás van vendéglátóinkban. Annak ellenére, hogy idősek voltak, nem adták fel, és megmászták a hegycsúcsot. Minden tisztelem nekik, mert nekünk, fiataloknak is voltak olyan pillanataink, amikor éreztük, tovább már nem tudunk menni. A hegycsúcsra felérve el is feledkeztünk a fáradtságról, éreztük, hogy volt értelme a sok verejtékezésnek: gyönyörű volt a kilátás. Nagy vízesés, óriási fák és kis aranyos mókuskok vettek körül minket.

Visszafelé még medvével is találkoztunk. A többi turista fényképezőgéppel futott a közelébe, de milyen is a székely ember? Tudja, hogy a medve nem játék. Egy pillanatra meredten, mozdulatlanul, megrökönyödve álltunk, a másik pillanatban már több méterre voltunk a váratlan találkozó helyszínétől, az egyik lábunk itt, a másik ott.

Más kultúrákkal is ismerkedtünk, voltunk a nagy kínai negyedben, láttuk, miként élnek ők, az ebédünket is egy híres éttermükben költöttük el. Felkacagtak az amerikaiak, amikor ijedten elkiáltottam magam: „Ez csirkeláb?” – miközben kiemeltém az ételt a tálból. Más kultúra, más ízvilág, ezt a mexikói étteremben ismét visszaigazolták nekünk az ízek.

Jó volt, hogy ezt is megismerhettük. Jártunk Columbia kisvárosában, a Columbia State Historic Parkban, ahol pár óra erejéig visszamehettünk az időben: megcsodálhattuk, milyen lehetett az akkor még csak kis falucska akkoriban, amikor az első aranyrögöket emelték ki a természetből, ebben segítségünkre voltak a megmaradt régi házak és a környezet. Kis indián falucskát is láttunk.

Voltunk hajókázni az óceánon, ahol több bálnát is láttunk, és gyönyörködhettünk bennük. Hatalmas élmény volt, amikor az óceánon kajakozva körülöttünk fókacsládok süttették hasukat a nappal.

San José belopta magát a szívünkbe, az 1 milló fős város megmutatta nekünk, hogy van bőven, amivel büszkélkedjen. Az egyiptomi múzeumban száj tátva bámultuk a múmiákat, a régmúlt idők messzi tájairól idekerült testeket. A winchester puska feltalálójának, Winchester házának udvarát is körbejárhattuk, miközben arról meséltek, hogy a család egyik női tagja a szellemektől félve építtette tele csapdákkal és a semmibe vezető ajtókkal a hajlékot, amelyet ma Winchester Mystery House-ként ismernek. Jártunk a mindannyiunk által ismert Google-nél, és az animációs filmet készítő Pixarnál nézhettük végig, miként készítik híres, bájos, szórakoztató alkotásaikat.

San José központjától nem messze helyezkedik el az ottani unitárius templom. Látszik, hogy az emberek lelkesedve mennek az istentiszteletre, hisz mindkét alkalommal is nagy számban voltak jelen. Nagyon szépen köszöntöttek minket, szeretetvendégséggel fogadtak minden alkalommal. Készültünk egy rövidke előadással, amelyben Bancsi Rigó Zsuzsanna bemutatta a falunkat, és mi székely néptáncot adtunk elő. Egyik este ellátogattunk az ottani magyar táncsoporthoz, akik innen, Erdélyből mentek ki egy jobb élet vagy munkahely reményében, de hagyományaikat őrizve hetente táncra perdülnek.

Nem volt sok időnk arra, hogy honvágyat érezzünk, mert mindig valami új történt. De néha talán mindenki szíve húzott haza a kis falucskába, bármennyire is jól telt. Mégis, amikor elérkezett a búcsúzás, szomorúan láttuk, hogy ez a kirándulás véget ért, és ott kell hagynuk azt a sok jó embert, bár annak reményében, hogy két év múlva viszontlátunk mindenkit. A repülőre felülve még egy utolsó pillantást vetettünk Amerikára, és hálát adtunk érte, hogy ott lehettünk, mindezt átélhettük, hogy találkozhattunk óceánon túli hitfeleinkkel saját otthonukban is. Remélem, még egyszer láthatom a ködös hidat az óceán mellett, és sétálhatok rajta.

MESEVARÁZS

Kedvenc tornácán ült Ferencz Miksa a verőfényes délután hűvös árnyékában. Nem a saját tornáca volt, hanem a szomszédéké. Már egy ideje csak egyedül lakott egy tarka cicával, s mindinkább átkívánczolt oda, ahol több mozgás volt. S még a levegő is kellemesebb.

Palkó néni az udvaron tett-vett, kenyeret készült sütni a kemencében, s igyekezett jól behevíteni. Lehetőleg saját kezűleg készítette elő az ebédre valót, s ezt mindig értékelték a vendégek. Zöldmellényes középkorú férfi rözsét hozott elő a hátán, közben Aba, a legfiatalabb házlakó, lépdelt a lába körül.

A nap korongja lassan fordult egy fertilityórát. Az öreg eperfa árnyéka átvetült az asztalon összegöngyölt kockás abroszra. Imát kezdett mormolni, csak úgy félhangosan, félig magában, mielőtt tovább ült volna.

Fiatal korában sosem imádkozott. Nem is tudta, hogyan kellene, mit is mondana. Még azt hitték volna környezetében, hogy magában beszél, s kicsúfolják. Pedig meghagyta Varga pap, hogy „imádkozunk csendben, magunkba szállva”. Csak épp azt nem magyarázta senki, hogy miként is szólítsuk meg azt a magasságos Jóistent. Nem is erőltette senki. A sors tanította meg végül imádkozni, miután átélt jónéhány megpróbáltatást.

A mai fiatalok már karórán hordozzák az alkalmi imádságokat és a közismert bibliai idézeteket. Érintésre lehet lapozni egyet, s visszaválaszol a szerkezet, ha beleszólnak, vagy épp keresni lehet benne várakozás közben.

Most másként van. Minden másként, mint amit ő megért a szülőfalujában hajdanán. Megyeközponti lakótelepről utaznak át hétvégenként az unokák egy órácskára. Kész időutazás számukra. Mindig nagyokat kacagnak, amint nyikorog a falépcső, kiviláglik az ujjnyi rés az ajtódeszkan, vagy a legyek ellepik a konyhaasztalt.

Ferencz Miksa még Háromszékről telepedett át, ahol mintha jónéhány évvel lassabban járt volna az idő kereke. Születésekor még a Mihály nevet adták volt szülei, a vitéz arkangyal után. Orosz származású hivatalnokok szerkesztették át keresztlevelet a költözés indokával. Majd ráragadt az új falujában is, s ő lassan megszokta.

Egyszer azért megpróbálta visszahelyesbíteni a hivatalnál, de Laurențiu jegyző kategorikusan kijelentette, hogy az általa kívánt név nem szerepel a hivatalos keresztnévjegyzékben. Mi több, jobban tenné, ha átállna ortodox vallásúnak, mert az unitárius amúgy is hamarosan megszűnik. Elbeszélgettek akkor egy hosszú kávé mellett. Pontosabban Laurențiu úr beszélt a bőrfotelben, Miksa meg hümmögött. A diószí-nűre újrapácolt kanapé, amelyet azelőtt való héten hoztak a cigányok, felnyikordult, amint Miksa sóhajtott egyet-egyet.

– Az unitárius vallás a hitetlenek vallása. Mert az unitáriusok nem hisznek semmiben. Sem a Jóisten kegyelmében, ami által mindegyre megbocsátja velünk született bűneinket, sem Jézus istenvoltában, de még az örökkévalóságban sem. Az ateistáktól is csupán annyiban különböznek, hogy épp nem tagadják a Fennvaló létezését.

Miksa nem hitt a fülének. Sose hallott még ehhez foghatót szűkebb hazájában. Egyszerű paraszti világnézettel még egy épkezláb érvelést sem tudott összeszedni, annyira váratlanul érte ez a megbélyegzés. Elké-külve jött ki a fogadóirodából, a mindig mosolygós Diána köszönését is a recepciótól csak fél füllel hallotta meg.

Lépteit nyomban a községi könyvtár fele irányította. A legelső könyv, ami kezébe akadt, Balázs Ferenc tevékenységeiről szólt. Lázasan lapozta fel minden nap munka után, s lassanként megismerte azt a hőskorszakot, amikor egyháza az elnyomás-megengedés, válság-újjaépülés zavaros korszakában növesztett új gyökereket.

Későbbben már inkább szórakoztató írásokat vett kézbe. Gyakran szemelgetett Kriza János gyűjteményéből, főleg egy-egy terjedelmes mesét. Ezek nyomán formálódtak a híres szövevényes történetek, amiket az unokáknak mesél.

Ahogy megérkeznek, rögtön körbeülnek a nagy eperfa alatt s csodálattal hallgatják. Egyikőjük mindig vételezi, s élő adásban megjelenteti személyes csatornáján, hogy az osztálytársak is hallgathassák.

– Miksa apó, honnan találja ki mindig ezeket a muris történeteket?

Ilyenkor csak sokatmondóan hunyorog:

– A Jóisten súgja nekem, de csak akkor, mikor itt vagytok.

„Máskor nem is tudok mesélni, csak visszaemlékezni, hümmögni meg csodálkozni” – teszi hozzá magában, s észrevétlenül kigördül egy könnyecsepp bal szeméből.

A TÖKKÁSA¹

Tudnivaló, hogy az egész emberi nemzet két nagy csoportra oszlik. Az egyik csoportba tartoznak azok, akik szeretik a tökkását, a másikba, akik nem szeretik.

A régiek állítása szerint a tökkásaszeretők serege éppen akkora, mint a tökkásanemszeretőké. Igaz-e, nem-e ez az állítás, bajos volna megítélni. Annyi azonban bizonyos, hogy Vas János a tökkásanemszeretők felekezetébe tartozott. Futott még a szagától is, mint az állat, ha égésbűzt érez.

No, az történik Vas János ifjúlegény urammal is, ami minden valamire való emberrel legalább egyszer az életében meg szokott esni: megházasodik.

Régi szokás, hogy első nap az új menyecske kását főz az urának. Azt tartják, hogy akkor szerencsés lesz a fiatalok házaselete. Amíg hát János a gazdaságban teszen-veszen, az új asszony térül-fordul, bésajdul a vete-ményeskertbe, egy nagy zöld disznótököt leszakaszt, szépen meghántja, megreszeli, s tejben megfőzi annak rendje-módja szerint. Nem telt bele fél óra, már az asztalon párolgott két tányérban a jó zöldes-fehér eledel. Még a teteje meg is volt szemetetve finomra tört nádmézes fahéjjal.

A menyecske beszélítja a gazdát. János belép, megcsapja a kása illata.

– Te mit főztél, Kata? – kérdi nyugtalanul a menyecskét.

– Egy kicsi tökkását, édes uram – feleli szerényen az új asszony.

János elsápad. Mit csináljon? Megmondja, hogy ezt az ételt még az öregapja sem szerette? Ez már mégiscsak pogányság volna az új asszonynál szemben. Éppen az első nap!

Sóhajt hát egyet, s letelepszik a tányér mellé. Szembe vele az asszony csipeget szemérmesen kalánhegygel a tányér széléről.

János leszegi a nyakát, a szemét behúnyja, s egy percre belapátolja az egész tányér tartalmát.

– Van-e még, Kata? – kérdi aztán nekibúsulva.

1 Megjelent az 1944-es unitárius kalendáriumban.

– Van, édes uram, van – mondja készségesen a menyecske.

– Nohát tölts még egy tányérral.

A tányér megtelik. Jánosnak a homloka kigyöngyözött, nyakán az inak megvastagodtak, hanem azért csak betemeti a második tányért is.

– Van-e még, Kata? – kérdezi megint.

– Még van – feleli Kata.

– Nocsak, hát töltsed az ántiját neki!

János akkorákat fúj, mint valami megneszült vadkan, de csak bevermeli a harmadik tányér kását is.

– Van-e még, Kata? – kérdi tovább rendületlenül.

– Nincs biz itt több, édes János – mondja szégyenkezve a menyecske.

– Ha tudtam volna, hogy úgy szereti, többet főztem volna.

– Nohát csak azért – mondja nagyot szusszanva János –, mert én most egyszerre meg akarom enni egész házaseletünkre a tökkása-részemet. Istennek hála, már túl is vagyok rajta. Ezután hát, édes feleség, ehhez tartsd magad!

ASZTAL

mikor gazdagon terítve maga köré
hívta pajkos gyermekeit
mint ezüsthajú
gőzölgő vacsorára szaladtam én is
kerülgetve anyám szoknyáját
a forró kását ráborítva
ma székek pihennek rajta
égre néző patkolt lábakkal ők döglött paripák
alszanak időtlen mély álmodat hol megunta
szű a kaparást lám nem pihen
rajtuk s mellette senki
ki tudná összefonni pókháló helyett
emlékeim fölött átsétált a jövő
s itt élni ülni állni enni volna jó

anyám fiai akiket egészen vagy félig
engedtek asztalhoz ülni
boldogan sarkához ha volt neki ép sarka
mely kibírta volna pálinkák s borok mérges
ütéseit viseli szótlanul
beszél most nekem verselve mihaszna
olvasod s nem érzed
mert mit mondhatna neked felszíne
melyen volt csirkehús
rántott asztalfiók alatt papíron heverő érvelés
mely szerint EGY család vagyunk
most szétszórva földeken
fizetett abroszok szegélyébe törlöm s törlöd a száz
ízét gerjeszti otthoni illat
föltálalt asztalokra oly becses császári fogás melyet
ő nem bírt meg fáradt lábaival

lehullott róla a morzsa alázat
miért hiányzik

örökösök rokonok, testvérek
mikor tűzbe vetitek szemem előtt
az asztalt én sírok
de a könny nem ég el s tüzet oltani nem elég
hát ahhoz dagasszon sós veritékkel
friss kenyérnek valót anyám
tekenő nyikorgó jössz-vissza-dalával altasson el
s álmodjak – egy néma fadarabról –
amit az asztal mesél el.

JÓZANÁCSOK

Dühös mardosás ellen

Ha dühös állattól ember vagy más állat megmarattatik, [...] hirtelen főzz fokhagymát mézzel, azt kösd a marásra, kiszívja a mérgét. Vagy: a kender leveleit és magvait megszárasztván törd össze, a dühös embernek reggel és este egy ólomkanállal azon porból borban vagy csak vízben míg a nyavalya nagyon el nem éri, add bé.

Égésről

Az égés, ha forró zsír vagy forró víz vagy tűz által esett, jó mindjárt ecetes vízben ruhát mártani, azt reá borítani. Vagy: tartsd a megégett részt a tűzhöz, hints reá gyakran sót, ez ugyan fáj, de használ. Vagy: kenegesd az égést rózsaoalajjal. Vagy: kavarj faolajt és tojás fehérjét együvé, azzal kend az égést. Ilyen ereje van az aludttejnek is, ha az égést azzal békötöd.

Gelesztákról

Főzd meg édes tejben a fokhagymát, add enni a gyermeknek, főképpen akit a geleszta miatt a nehéz nyavalya tör. Noha a geleszták ellen nem lehet hathatósabb orvosság, mint a sárgarépanak gyakorta való eledele akár nyersen, akár főve.

SZÉKELY MÓZES

Erdélyi fejedelem volt 1603. április 15. és 1603. július 17. között (1553 körül–1603).

Vízszintes: **1. A fejedelem apjának, Literati Székely Jánosnak a János Zsigmond magyar király idejében viselt tisztsége. 10. Havasalföldi fejedelem, csapatai Brassó mellett legyőzték Székely Mózes hadait.** 14. Literatura. 15. Sportcsónak. 17. Savval való kezelés. 18. Meleg tavaszi szél népies neve. 19. Az első nő. 21. Nagynéni, németesen. 22. Aszkéta. 24. Jó ...! – köszönés. 25. Az egyik apostol. 26. Régi vármegey-vezető. 28. Orvosságos üvegecske. 31. Bodri háza. 32. Maros megyei város lakója. 34. Illeték. 36. Tisztít. **38. Erdélyi folyó, Székely Mózes kardját foga közé fogva átúsztá, és levágott két Habsburg-párti katonát.** 40. Lepusztítás. 43. Öltözik. 44. Sebre tesz. 46. Pulóvert készít. 47. Magunk. 48. Vonat fut rajta. 49. Gabonát vág. 51. Az ilyen eső káros. 54. Angol diákváros. 56. Kis sebességű. 58. Van ilyen méz is. 61. Becézett Erika. 63. ... Bearzot, olasz fociedző. 64. Kiteljesedő létszámú (lista). 65. Költői napszak. **67. Ebben a Fehér megyei városban iktatták be Székelyt fejedelemnek.**

Függőleges: **1. Ebben a Hargita megyei faluban kapott birtokokat vitézségéért a fejedelem.** 2. Szlovákiai folyó. 3. Éveink száma. 4. Bizonyít. 5. Sötétben keresgél. 6. Kaukázusi lovas nép volt. 7. Szitaló. 8. De. 9. Hímzésre használt arany vagy ezüst szál. 10. Royal Air Force, röviden. 11. Szájszél. 12. Deli. 13. Az urán vegyjele. **16. A fejedelem felesége.** 18. Benny ..., angol komikus színész volt. 20. Öreg bácsi. 23. Arzén vegyjele. 25. Mezei rágcsáló. 27. A színcinege tudományos neve: ... maior. 29. Erre a helyre. 30. Idegen női név. 33. Iurie ..., román színész volt. 35. Azon a helyen. 33. Sakkdöntetlen egyik formája. 37. Szemmel érzékel. 39. Állam és folyó az Amerikai Egyesült Államokban. **41. Ebben az Udvarhely széki faluban is voltak birtokai.** 42. Mobil telefonos üzenet. 45. Nemesfém. 50. Tokaji borfajta. 51. Pásztor bundája. 52. Héber betű. 53. A magyar adóhatóság rövid neve. 55. Elgondolás. 56. A felsőfok jele. 57. Latin nap (SOL). 59. Az orrához. 60. Habzó ital. 62. Tetejére. 66. GR.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
14								15				16
17							18					
19		20	21					22	23			
24					25			26		27		
28	29			30	31		32		33			
34		35	36				37	38			39	
40						41		42	43			
44	45				46			47		48		
49		50		51	52		53		54	55		
56			57		58			59	60	61	62	
63				64						65		66
67												

SZOBÁNK DÍSZE

A **KÓCSAGVIRÁG** (*Habenaria radiata*) galambra emlékeztető virágformája miatt ázsiai fehér madárvirágnak is nevezik. A 30 cm magaságú, kerti orchidea-különlegesség cserépben is jól érzi magát.

Tavasszal, április-májusban ültetjük tápanyagban gazdag, jó vízáteresztő képességű talajba, félárnyékos helyre. Vízigénye közepes. Tápanyag-utánpótlásra orchideatápoldatot használjunk.

Virágzása júliustól szeptemberig várható. Ősszel, ha a hőmérséklet 15 °C alá esik, a növényünk visszahúzódik. Nem télálló növény, viszont a lakásban kiteleltethetjük. Ha nagy virágcserepbe ültetjük, könnyedén szállíthatjuk fagymentes helyre. Télen 10 °C-on tároljuk, és ne hagyjuk, hogy teljesen kiszáradjon.

Bartha Alpár

FONALVÁGÓ

Elgondolkodtam, hogy valójában mi is mozgatja a gondolataimat, tetteimet, döntéseimet, vagyis: mit miért teszek, mi az énem igazi mozgatórugója? Most persze mondhatod, hogy miért érdekel ez engem, meg minek is ezt tudni, de azért én azt gondolom, hogy nem árt tudatosítani, hogy mi mozgat minket belülről, vagy éppen kívülről. Mennyire s életünk mely részeiben vagyunk igazán szabadok?

Nem tudom, kedves Olvasó, Te hogy vagy vele: én rendkívül bonyolultnak tartom a szabad akarat valóságát. Egyrészt mert nemcsak hiszem, de tapasztalom is, hogy szabad vagyok, mindeközben meg folyton botladozom akadályok sokaságában, amelyek korlátoznak, beszűkítenek, néha megkötöznek. Klein Dávid mesélte egy interjúban, miután két hónapot töltött a Himalájában, ahol elmondása szerint megélte a teljes szabadságot, hogy utána milyen érzés volt pénzzel vásárolni és nem önrőből megtenni akár néhány száz métert. Bár tudom, hogy a hegyekben is rengeteg külső tényező segítette, vagy éppen gátolta, mégis, „távol” az emberek alkotta világtól, talán teljesebben, szabad akaratával és szabad akaratából élhette át újabb expedícióját.

Ehhez hasonló tapasztalatok járultak hozzá, hogy érezzem: vannak pillanatok, amikor mások cselekedetein, döntésein, gondolatain is múlik az adott helyzet. Az ókori Róma hatalmas amfiteátrumáiban, ha az egyik gladiátor a másikon felülkerekedett, nyomban felnézett a döntőnői székekben ülőre: ha az ujját felemelte, akkor könyörölni, ha lefele mutatott, akkor ölni kellett. Mégis vallom, hogy létünk igazán fontos dolgai egyedül rajtunk, saját döntéseink által megvalósított tetteinken múlnak. Hiszen Istenben bízó emberek csodálatos lehetősége a szabad

akarat. Mindennapi, talán jelentéktelennek tűnő döntéseinken múlik, hogy milyen egyéni, családi, közösségi életünk.

Mielőtt azonban mélyebben belebonyolódnánk a dologba, kérlek, fogadj el tőlem egy képzeletbeli, de mégis valóságos ajándékot: egy fonalvágót. Nagyon jól figyelj,

mert most adom oda neked! Megvan? Elvetted? Neked adtam, már a tiéd! Ne félj tőle, nem bántani akarlak vele, de nem is azért adom, hogy te bánts vele másokat!

Tudod, a Bibliában Pál apostol bátorít, de egyben int is, hogy: ne szabjátok magatokat e világhoz (Róm 12,2). A negatív kicsengésű mondat pozitív üzenete: nálad van a fonalvágó, tiéd a lehetőség, rajtad áll, hogy kihez és mihez szabod magad. Tőlünk függ, hogy az élet piacán, ahol sokan sokfélét kínálnak nekünk, kihez és mihez szabjuk magunkat. Életünket. Saját pillanatainkat.

Lelkészként el kell mondanom neked, hogy sokszor érzem e döntési szabadság áldásait, de egyben átkait is, hiszen az adott szolgálatok és események mellett vannak esetek, amikor mi tervezzük hivatásunk napjait, mi állítunk fel fontossági sorrendet az elvégzendők, megvalósítandók között. A választások, a döntések azonban nem tárgyak, dolgok, hanem élő, Istent kereső lelkek felett, mellett történnek. S mindezt nehezítik a bennünk szüntelenül megfogalmazódó kétségek, kérdések, amelyek, hiszem, hozzád is szólnak, időnként benned is megfogalmazódnak: munkánk, szolgálatunk mivé formál bennünket, családunkat, közösségeinket? Egyáltalán formál vagy deformál? Tudunk valóban élni az élet lüktető ritmusában? Választásaink, tetteink elnyomják személyiségünket, elriasztanak a növekedéstől? Hogyan tudok elérhető egyensúlyt teremteni önmagam, családom s közösségem között? A sort folytatva kiegészítheted az éppen téged legégetőbben foglalkoztatóval.

A válaszokat, az igaziakat, amelyek lelkünknek is nyugalmat hoznak, nem könnyű megtalálni, és lehet, hogy időről időre újra kell gondolni őket.

Meddig terjed a szabad akaratom? Mi mozgatja valójában tetteimet?

Az isteni mérce szerinti józanul gondolkodás, amely segít megtalálni egyedi, pótolhatatlan helyemet a világban, ahol kamatoztatni tudom lelki-szellemi ajándékaimat. Ahogyan Hamvas Béla is megfogalmazta: „élni annyi, mint helyet foglalni, kitárulni, tért hódítani. Úgy mondják ezt, hogy nőni. Mindig nagyobbnak lenni. Az élet szüntelen terjeszkedés. Különösen, ha az ember az anyagban már nem nőhet, nő a szellemben és a lélekben: a láthatatlanban.”

Megvan még a fonalvágód? Hallom a válaszod! A sajátod, mindig nálad van. Ezért mered az életedet az isteni értékekhez szabni. Mellette döntesz, olykor alig hallható hívogató szavát komolyan veszed. Nem felelőlről vársz cselekvést, döntést, hanem benne élve találod meg a mindennapokban a szeretni való élethez vezető felelősségteljes szabad akaratodat.

UNITÁRIUSKÉNT MA ÉS HOLNAP

Ott álltam a nyárádszentmártoni templom piacán, az úrasztala mellett, hangosan imádkoztam, s velem együtt még közel 150 hasonló korú fiatal. Reggeli áhítatra hívtuk mindazokat, akik abban az évben részt vettek az Erdélyi Unitárius Ifjúsági Konferencián. A készülődés izgalma elnyomta a fáradtságot, alig aludtam aznap éjjel. Világi személyként életemben először nyílt alkalmam arra, hogy áhítatot tartsak a konferenciázóknak. Ezt pár évvel korábban vezettük be az ifjúsági szervezet életébe, s azóta is gyakorlat maradt.

Igyekeztem kívülről elmondani azt a szöveget, amivel készültem. Idéztem a Bibliából, majd imára kulcsolt kézzel folytattam. Jó, hogy előttem voltak a leírt gondolatok. A sorok végére már nyeltem a torkomban feltörő gombócokat, és igyekeztem visszafojtani a rám törő sírást. Megmagyarázhatatlanul boldog voltam. Akkor és ott – bár nem először – ismételten hálát adtam, hogy unitáriusként konfirmáltam, s rátaláltam tizen- és huszoneves életem legfontosabb közösségére: az egyletre. Az áhítatra készült szövegnek nemcsak ez volt az üzenete. Ha jól emlékszem, arra kértem a jó Istent, hogy nézze el ifjúságunk számos vétjét, s tartson meg gondviselésében.

Azóta több év eltelt, és valahányszor a konferenciák reggeli vagy esti áhítatára eljutok, utolér ugyanaz az érzés: unitáriusnak lenni jó! Nemcsak az ODFIE közösségében megélt élményekért, nemcsak az erdélyi unitárius épített örökségért, az unitárius iskolákért és tárgyi emlékekért, melyet felhalmozott egyházunk az elmúlt 450 évben – hanem az unitárius szellemiségért, amit képviselünk. S ezzel megérkeztem a legnagyobb kihíváshoz, ami a jelen és a jövő egyházát illeti. Az unitárius vallás az értelem vallása, hirdetjük gyakran, s éppen ezért a legnehezebb: saját belátásunkra bízva az élet nagy kérdéseire adott válaszokat, mint ahogy a hétköznapi életben hozott döntéseket is – Jézus prófétánk Bibliában hátrahagyott intelmeinek, parancsolatainak tiszteletben tartásával. A legfontosabb a szabad akaratunk és az eredendő bűntől való mentességünk. Tiszta lappal indulunk az életben, s mankónak ott van mindaz, amit Jézus életéből tanulhattunk. Fontos elem: vallásunk Erdélyben szü-

letett, magyar nemzeti kultúrkörben. Így él bennem és sokunkban vallásunk és magyarságunk – egymásra épülve, egymást kiegészítve.

A jelen nagy kérdése, hogy a vallásunkban meghatározott szabadelvű gondolkodásmód, a másság elfogadása, a tolerancia hogyan érvényesülhet úgy, hogy közben megmaradjon közösségünk – magyarnak és unitáriusnak – itt a Kárpát-medencében. Az utóbbi években az említett szavak – szabadelvűség, tolerancia – olyan jelentéstartalmakat kaptak, melyek egyházunkat méltatlan módon beskatulyázhatja és elszigetelheti. Másfelől: létezésének 450 éve óta felbecsülhetetlen az unitárius egyház szerepe – más erdélyi történelmi egyházakkal együtt – a magyar nemzet megtartásában. A jelenkor kihívása tehát ez: sikerül-e úgy megőrizni unitárius eszmeiségünket, hogy az továbbra is egyaránt szolgálja vallásunk, egyházunk és nemzetünk javát? Kell-e, tudunk-e alkalmazkodni, megújulni, ha létezésünket világméretű trendek veszélyeztetik? Szükséges-e odafigyelni külső és belső intésekre, vagy elég szilárd és egy irányban elkötelezett egyház vagyunk? Tudom, nagy kérdések, mondhatnám, illendőek egy 450 éves egyházhoz. A válaszok mindannyiunkban – ma élő magyar unitáriusokban – vannak. Tegyük őket láthatóvá, hallhatóvá!

A SZÉP SZÓ¹

Az öreg Palkó Bálintnak nagy keserősége volt a leánya miatt. Más faluba futott férjhez s kicsodához, micsodához? Egy gyöngye gazdácskához, akinek földje volt ugyan valamicske, de marhája bizony borjófarknyi sem volt.

Már pedig mit ér a föld igavonó segedelem nélkül? Annyit ér, mint a cimbalom verő nélkül, vagy még annyit sem.

Hogyhogy? Hiszen az öreg Palkónak volt jármas barma többrendbéli, miért nem adott egy párat a fiataloknak? Jussba is adhatta volna, meg ajándékba is. Ha a marhátlanság volt a vő fogyatékosága, azon senki könnyebben nem segíthetett volna, mint Palkó Bálint.

Csakhogy nem a marhátlanság volt az igazi baj, hanem az, hogy az öreg Palkó máskülönben sem tudta szívélni a vejét.

Hogy miért nem tudta? Természetre jár az efféle.

Tavaszi szántáskor a menyecske hazalátogatott szüleihez. Csak az anyját találta otthon, az apja szántani volt. A menyecske pedig az apjával akart beszélni. A sütőház küszöbére telepedtek, és várták az öreget. Az anyja váltig pártolta volna a leánya föltett szándékát: hogysis ne? De keveset hitt a maga ereje felől.

– Apád dolga! – ... Kicsit hajt ő az én szavamra! – sóhajtott.

Déltájban megjött Palkó Bálint a szántóból. Csak úgy villanólag, a szeme sarkából pillantott leányára, s félujjával érintette a kalapja kari-máját, amint az ekével elhaladt az udvar felé.

– Rosszkor jöttél, gonosz kedvében van! – riadozott Palkóné. – Ezek az átokverte tulkok megöletik a méreggel... Rosszul járnak a barázdában, nem bír velük apád...

Az öreg Palkó bekötötte a tulkokat, és előre következett a fehérnépekhez.

– Hát te? – nyújtotta kezét kedvetlenül leányának.

1 Megjelent az 1944-es unitárius kalendáriumban.

– Biz én nagy kéréssel jöttem volna, édes apámuram – bátorkodott a menyecske.

– Ott akarod hagyni az uradat? Visszafogadlak, csak gyere!

– Nem akarom én otthagyni, édes apám! Hogy hagynék ott olyan jó embert?

Palkó Bálint leült a kis kerekszékre, ingujjával megtörölte verejtékes fejét, nyers fő volt az még, mint a lassan készülő, téli gyümölcs, aztán renddel-móddal pipára gyűjtött. A menyecske tétován babrált kendőjével. Szóváltás fog itt keletkezni, meg tudja-e védelmezni urát?

– Áldott ember hm! – kezdte az öreg, jó erősen megszuszogtatva pipáját. – Nagy az áldás, erősen nagy, de két rongyos tinócscsa... az nincsen...

– Van jó erkölcs, van szép, tisztességes élet... Az én uram nem iszik, nem hányódik a korcsmákon.

– Bizon, aki nem bírja, ne is igyék.

– Nem is dohányzik...

– Meg fog gazdagodni! Azt szokták mondani... Talán még két rongyos marhácskát is fog akasztani magának...

A menyecsket elöntötte az indulat, könnyel telt meg a szeme. A nyelve meghegyesedett, mint a méh fullánkja.

– Az én uram nem botránoztatja a népeket pogány káromkodásokkal...

– Mint én, úgy-e? – nevetett farkasmódra Palkó Bálint. – Hát biz én megcselekszem... Mert én bajjal éltem a világot, hallod-é. A bajban pedig úgy könnyít magán az ember, ahogy tud. A káromkodásra? A káromkodás, ha lélekből jön, kifújja az emberből a mérget, mint a szél a polyvát. Megenyhíti az embert, jót csinál belőle... ez az igazság!

A menyecske perlő kedve összeroppant ekkora pogányság hallatára.

– Csúf beszéd: gonosz ítélet! – jegyezte meg csendes hangon. – Okos ember nem szóból ítél, leányom, hanem a cselekedetből. A jó Isten is a cselekedeteket vizsgálja... Amiért egy kicsit gaz a szám, a jócselekedettemmel megállok én Isten, ember előtt. Hej, azok a simanyelvű, istenes, áldott, jó emberek...

– A jámbor beszéd is jöhet lélekből...

– Jöhet, jöhet, de inkább álnokságból szokott jönni. Már én szeretem azt a kutyt, amelyik szép nyersen, becsületesen megugat, de amelyik alázatosan sunnyaszkodik körülöttem...

A menyecskében megint fölpattant a harciasság, mint a megriasztott kotlóban.

– No, az én uram nem sunnyaszkodik édesapám körül, nem lehet panasza. Mióta nem jött errefelé? Nem akar sem marni, sem koncert könyörögni. Engemet is alig bocsátott el...

Pár percig hallgattak, az öreg a szája végén eregette a füstöt.

– Aztán miért jöttél? – sandított a leányára.

– Segítsen meg édesapám pár napi szántással! – mondta meg a menyecske félénken. – Az is jócselekedet Isten s ember előtt.

Az öreg Palkó nem siette el a választ. A pipaszárával jobbról is, balról is végigsimított a bajusza alatt, megköhögte magát.

Az asszonyok aggódva hunyorgattak a feje fölött. Mi fő a fazékban?

– Jól van, ne mondjátok, hogy rossz ember vagyok, megsegítlek – hangzott el végül a biztatás.

– Mikorra várjuk az édesapámat? – kérdezte a menyecske muzsikáló vidámsággal.

Az öreg számadást tett magában.

– Holnap végzek a magaméval, holnapután reggel nálatok leszek.

Harmadnapon indult Palkó Bálint a veje megsegítésére. A felesége is talpon volt: jó asszonynak látnia kell ura megmozdulását. Csak össze-csapta kezét, mint az ura a pitvar elé állott az ekével.

– Mit gondolsz, ember? Csak nem mész ezzel a két rosszféle tulokkal? Leszakad a karod az ekeszarván, megöl a méreg...

– Ohó, csakhogy nem én fogom az ekét tartani, hékám. A szent embernek adom át... a drága, jámbor vejemnek... Majd meglátjuk: tud-e boldogulni ezekkel a tulkokkal csúf szótétel nélkül. Dejszen, éppen számításból megyek ezekkel a gazokkal a szent ember megpróbálására! – nevetett csúfondárosan Palkó Bálint.

A fiatalok nagy tisztességgel fogadták az öreget. Kikalauszolták a zabföldre. A menyecske is ment: közbeállni, ha a férfiak szembefordulnának.

Palkó Bálint a föld szélén fölszerelte az ekét s oldalra fordította.

– No, vejem-uram, kapj rajta! Én eleget hurcolódtam életemben...

A fiatal gazda nagy örömmel nyúlt az ekeszarva után. Szántani a maga földjében! Előre ment a rúd végéhez s a tulkokat a barázdába állította. Aztán reájuk szólt szelíden:

– Hi elé, Daru, Vidám!

A Vidám előrerántotta a jármot, a Daru jobbra facsarodott, aztán usgye: megbolondult mind a kettő. Vejem-uram elejükbe ugrott, megfogta a rúd végét, s hívogató szóval visszakommandérozta a makrancosokat a barázdába.

Az öreg a föld végén üldögélt, a leánya mellett. Nézték a fiatal gazda forgolódását. Az öreg hunyorgó mosolygással, a leánya riadtan.

– Nem ismerik a hangomat! – mentegetőzött az ekefogó némi ségnykezéssel. – Meg kell szokniok a hangomat!

Megint biztatni kezdte a tulkokat.

– Ne Daru, ne Vidám, ne!... Hi elé kicsi, te...

Néhány lépést haladtak előre. De hirtelen balra facsarodott a Vidám, ijedség, vagy mi állott beléjük? Eszeveszetten nekirugaszkodtak a hágónak. A fiatal gazda néhány ugrással megint eléjük került, elfogta a rudat s megállította a vadakat. Mi az? Hát nem káromkodik a mamlasz? Ellenkezőleg, kényeztető szavakat mondogat a dögöknek. – Te bolondos jószág, te!... S meghúzogatta a fülüket, megvakargatta a marjukat. Aztán nyájas biztatásokkal megint a barázdába vezette őket.

A menyecske égő arccal várta az új próbát.

Elindultak. Mentek-mendegéltek a rosszcsontok, jobbra-balra csaptak, de mégis csak mendegéltek. Már a föld végén álltak, a fiatal gazda fordulóra váltotta az ekét. Visszafelé minden marha szívesebben, egyenesebben megy. Szép egyenesen ment a két tulok vissza, Palkó Bálint irányában... A fiatal gazda újra váltott, de mielőtt visszafordult volna, kalapjából zabbal etette meg a tulkokat. Aztán megveregette a hátukat, megvakargatta a marjukat, homlokukat. A következő forduló simán ment.

Csendes szóval szólogatott a tulkokra az ifjú gazda:

– Ne, kicsi, ne! Hi elé, ne!...

A harmadik forduló kezdetén megint baj történt. A tökéletlenek megállottak, semmi biztatásra nem akartak húzni. A fiatal gazda pedig olyan gyöngéden, becézően beszélt hozzájuk, mint más ember a szerelmeséhez. Az öreg Palkó nem bírta hallgatni.

– Riaszkodjál rájuk, te málészájú, te!... Végy ostort, s csördíts közéjük, te istennek báránya!...

A fiatal gazda csak mosolygott.

– Világért sem. Megint zabot szeretnének kapni a huncutok, azért állottak meg. Adok nekik egy keveset...

Megetette őket a markából. Hát csakugyan vígan feszítik neki a nyakukat, s nagy igazsággal teszik a szolgálatot. Egyik forduló a másik után...

– Ne kicsi, ne! Hi té... hó te!...

A napfényben csak úgy ragyogtak a friss barázdák... A pacsirta dicséretet zengett a munkához. Az öreg Palkó hanyatt dőlt, egy darabig az eget nézte, majd mintha elszenderedett volna. A menyecske diadalmas arccal követte az urát az eke nyomán.

Egyszer fölkel az öreg, megtörölgette a szemét, mintha álomból ébredt volna föl. Ott álltak a fiatalok a közelében. Kezet nyújtott vejének.

– Adjon Isten jó munkálkodást, én hazamegyek.

– Hát a tulkok? Mikor vigyük haza? – kérdezte a menyecske.

– Hozzám ugyan ne hozzátok a dögöket! Engem éppen eleget rongáltak... Tartsátok meg magatoknak...

Sándor Szilárd

...SEGÍTS, HOGY

tiszta szívvel hallgassam Igéd,
és szétozthassam jó ízét
áldásaidnak, s jó gyümölcseit,
mit jól ismertek drága őseink,
mikor templomot építettek,
hűen hitet lelkükbe vetettek,
átadva nekünk a szép jövőt,
mint szent idő-kikötőt.

Szász Ferenc

PAGET JÁNOS

mire is lettünk volna képesek
ha minden angolt asszimilálunk
talán csak azért vagyunk vétkesek
hogy ezt az erényt ma is szimuláljuk

bennfentes s büszke ősfajukban
míg életünket elviseljük
szegénylegényi mivoltunkban
hazánkat hátunkon cipeljük

s míg lassacskán magunkra maradunk
hívogatókat fojt el panaszunk
kiráz a fohász elemészt a láz

erdélyben ez a rengeteg mészkö
hátunkra púpnak sírkőnek jövődő
ég a szarvunk ropog a csigaház

JÓTANÁCSOK

Ecetnek hasznairól

Az ecet nem csak arra jó, hogy vele sokféle ételt készítsenek, és hogy a húst a bűzhödéstől megőrizze [...]. Ugyanis ha két icce vízbe két kanál ecetet töltenek, igen jóféle ital lesz belőle a munkásembernek a nagy melegségben való meghívésítésére. [...] Hasznos orvosság az ecet sok méreg ellen, ha azt melegen az ember a szájában tartja, a fogfájást gyakran elállítja. Aki az ujját vagy egyébét megvágja, mindjárt dugja ecetbe azt, akár mossa meg a sebt, s igen hamar eláll a vére, és a seb meggyógyul. [...] A vérfolyásból származó elájulásban, a forró hideglelésben, a gutaütésben is oly hasznos az ecet, hogy mihelyt azt az orra alá tartják a betegnek, vagy a vakszemeit véle megkenik, mindjárt feléled és megújul.

Akinek ragadó nyavalyákban fekvő betegek közt kell forgani, loccsantson először egy-két kanál jó ecetet eleven szénre, s azzal füstölje meg magát.

Fogak ínyének megerősítéséről

Rutát, zsályát, bodzavirágot, tárkonygyökeret összevagdalván egy borsonyi kámfort közé tevén, egy icce borba, fele légyen víz, együtt főzd kenyérhaj alatt, lágy melegen azzal mosogasd gyakran, és öblítsd szádát.

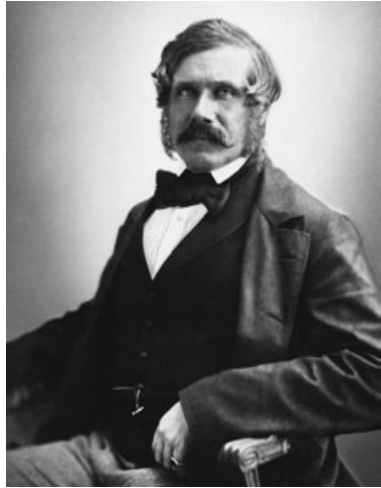
Dagadásról

Kukoricának lisztjét ha tejjel és kevés zsírral összekevered, és azt jó melegen egyszer is, másszor is a dagadt tagra kötöd, a daganatot eloszlatja. Úgy a fogfájástól és hidegleléstől okozott daganatokat is aszerint meglohasztja.

PAGET JÁNOS

Angol származású, magyarra lett
mezőgazdász, író (1808–1892).

Helyezzék el a megadott szavakat a
mellékelt hálóba, majd másolják át a
számozott négyzetekben lévő betűket
az alsó, egysoros hálóba. A sötétített
sorokban és a kis hálóban kialakul
Paget kórházi tanulmányai városá-
nak, elhalálozási helyének és a Gari-
baldi seregében harcoló fiának a neve,
valamint születési helyének a neve.

2 betűsek: AR, ÁY, HÓ, ÍV, KÁ,
KM, LZ, NÁ, RA, RÓ, RU, TÓ, ZA,
YK

3 betűsek: ABA, AKI, APA, ARA, A SÓ, IDA, KAP, KAR, KEL, PÁL,
OKT, OLT, OMO, ÓRA, ZSÓ

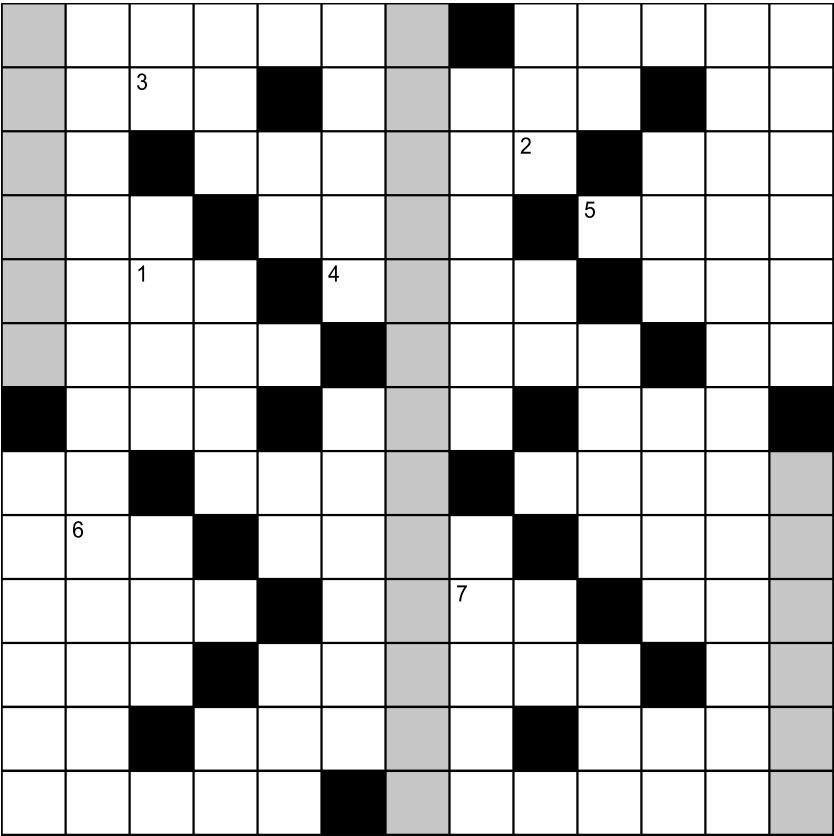
4 betűsek: AKÓS, ALOM, ANYA, ÁRUL, DÉRY, GYÍK, HAMU,
KÁTÉ, ÓRÁS, PÁRA, RÓNA, SARU, SZEG, TART, URAL, ZALA

5 betűsek: ALTAT, ARASZ, ATTÓL, HETES, KOPOG, OROSZ,
SLÓKA, URALÓ

6 betűsek: KATONA, KIRAKÓ, ODAÍRÓ, TAPADÓ, TÁRULÓ,
ZENDÍT

7 betűsek: PIROSKA, SZATYOR

13 betűsek: ÁRAMÁTALAKÍTÓ, IRODALOMBARÁT

1	2	3	4	5	6	2	7	2	3	4	5	
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	--

SZOBÁNK DÍSZE

A **ZEBRAPLETYKA** (*Tradescantia zebrina*) Közép- és Dél-Amerikából származó növény, amely fagyérzékenysége miatt nálunk mint szobanövény tartható. Lecsüngő hajtásai erőteljes növekedésűek. Közismert ámpolanövény. Lándzsaszerű, kihegyezett végű levelei vannak, amelyek bordó és ezüst vagy zöld és ezüst színekben pompáznak. A levelek fonákja meg egységesen bíbor színű. A levelek hónaljában, a hajtások csúcsi részén apró háromtagú rózsaszín vagy fehér virágokat hoznak.

Világos helyet keressünk számára, viszont a közvetlen napsütéstől védjük. A tarka levelű fajták fényigényesebbek az egyszínű társaiknál. A kevés fény egységes levélszín eredményezhet.

Melegigényes növény, a szobahőmérséklet megfelelő számára. Télen a hűvösebb hely is megfelel, de vigyázzunk, hogy ne kerüljön 12 °C hőmérséklet alatti helyre.

Öntözés szempontjából vigyázzunk, hogy a talaja egyenletesen nyirkos legyen, de kerüljük a pangó vizet. Télen, hűvösebb helyen kevesebb öntözést igényel. Kedveli a levegő magas páratartalmát. Meleg helyen figyeljünk, hogy gyakran párásítsuk a környezetét.

Nyáron kéthetente, télen pedig havonta igényel tápoldatozást.

A bokros természetű, kompakt növény elérése érdekében a megnyúlt hajtásokat csípjük vissza. Az idős, felkopaszodott hajtásokat távolítjuk el.

Szaporítása egyszerű. Vegetatíván könnyen szaporítható, mivel a hajtásvégek hamar gyökeresednek.

Bartha Márta

MEGÉLNI FELELŐSSÉGGEL A MINDENNAPOKAT

Felelősséget kell vállalnunk a gyermekeink születésekor, a hivatásban, munkánk elvégzésében, felelősséget kell vállalnunk a világért, amit ajándékba kaptunk, amit mi alakítunk nap mint nap, a gyermekeinkért, akiket felnevelünk, a betegekért, akiket gyógyítunk, a híveinkért, akiket gondozunk, a földért, amelyet megművelünk... Úgy érezhetjük, hogy mindez súlyos teherként nehezedik ránk. Mégis egyetlen szó, egyetlen érzés képes ezt feloldani: a szeretet. Erich Fromm szerint „aki szeret, az felelős”, mert a felelősség önkéntes, belülről kell jönnie, és szeretettel, tisztelettel társulnia. Akit vagy amit szeretünk, az iránt felelősséget érzünk.

A felelősségtudattal kapcsolatban ösztönösen jöttek az emlékeim, a megélt pillanatok, a tapasztalataim:

Sokszor mondták a családukban a szüleimnek, hogy „szépen” nevelitek a gyermekeiteket. Ilyenkor édesanyám azt válaszolta: mi nem neveljük, mi „csak” szeretjük őket. Életem során megtapasztaltam anyaként, nagymamaként, tanítóként, hogy a nevelés felelősségteljes feladat, és azt kísérnie kell a feltétel nélküli szeretetnek és a tiszteletnek. Ami belülről jön és nem parancsszóra, ami örömet, megelégedést és belső nyugalmat áraszt, csupa tiszta érzéseket és ugyanez sugárzik vissza felénk.

Egy másik emlékem néhai Erdő János püspök úrral, akkori főjegyzővel való első találkozásomhoz kapcsolódik. Röviddel a házasságunk után a férjem egy lelkészi értekezés alkalmával a székhelyudvarhelyi templom udvarán bemutatott a főjegyző úrnak, aki kézfogás közben a következőt mondta nekem: „Remélem, tudja, mit jelent unitárius papnénak lenni.” Akkor nem tudtam válaszolni, meglepett a kérdés, megdöbbenett, de a tartás, az arc, a személy, aki mondta, bátorító, erőt su-

gárvó volt, olyan mély hatású, amit ma is magamban őrzök. Talán mondhatom sok év után, hogy értem, talán értem, hogy az egyház iránti felelősségérzet mondatta azokat a szavakat, és az elmúlt években is sokszor éreztem e szavak súlyát, a belőle áradó felelősségtudatot.

A kérdést pontosan később sem tudtam megválaszolni, de a szeretet és a felelősségtudat ott volt, és ott van a közösségi munkám minden területén.

Mindannyiunk életében vannak olyan pillanatok, amikor tudatosul bennünk a hivatásunk vagy tetteink iránti felelősségérzet. Leginkább a döntések előtti vagy utáni pillanatokban, vagy ha válsághelyzetbe kerülünk. Bárhol élünk, bármilyen feladatunk legyen is, előbb vagy utóbb szembe kell néznünk a felelősségvállalás tényével. Általában az, amiért felelősséggel tartozunk, összhangban áll erkölcsi normáinkkal és értékeinkkel, ezért vállaljuk tetteink következményeit is. Sokatmondó volt számomra az is, ahogyan a témában megkérdezett személyek nyilatkoztak.

Érdekelt, hogy az ismerőseim, a körülöttem élő személyek hogyan vélekednek a felelősségvállalásról. Így személyes beszélgetéseim során sok érdekes és hasznos meglátást hallgathattam.

Egy reflexológus így vélekedett: ez az emberi kapcsolatok egyik formájára vonatkozik. Fontos a kölcsönös bizalom, hogy az egyén szeretettel közeledjen a munkájához és ezáltal az emberekhez, akikre egyenlő félként tekint. Valóban hitelesen és eredményesen csak ilyen hozzáállással „gyógyíthat”, kerülhet közel a hozzá forduló személyekhez.

Egy diáklánynak a felelősségről a gyermek, a gyermekvállalás jut eszébe, mely örömet jelent: „az jó dolog, ha valakiért felelősek vagyunk, mert az számunkra fontos”. Akár folytathatjuk a gondolatot a kis herceggel, aki arra tanít, hogy a gyöngé, gyanútlan virágért és a megszeliidített rókaért egyformán egy életre vállaljuk a felelősséget.

Felelősek vagyunk azokért, akiket megszelídítettünk: a természetért, fogyasztókért, ügyfelekért, tulajdonosokért, olvasókért... és felelősek vagyunk azokért a dolgokért is, amiket megtehettünk volna, de nem tettünk meg.

Egy másik fiatal véleménye, hogy „bár földre érkezésünk önkéntelen, mégis mikor belépünk a földi világba, felelősség zúdul ránk, felelősség minden léptünkért. Emberi kötelességünk minden lépésünket tudatosan és hívón megtenni, felelősek vagyunk az Úr asztalára tett virágért”.

Bizony időről időre megéri magunkba fordulni, behunyni a szemünket, és azt mondani a sötétben: *„Én vagyok a varázsló, és amikor kinyitom a szememet, látni fogom a világot, amelyet én teremtettem, és amelyért csak én vagyok felelős.”* (Richard Bach) Ez a világ olyan legyen, amelyik mosolyog, hálás és szerető, meleg és befogadó. Egy olyan világ, ahol a felelősségben ott a kitartás, a hűség, az elfogadás, a megértés, amelyben mi emberek otthon érezzük magunkat, amelyben elégedettséggel szentül le a nap, tudva, hogy holnap is fényt és életet fog adni Isten, és nekünk kell elindulnunk feléje.

MÉRÉS FELELŐSSÉG

Eszembe jutott ez a szokatlan szókapcsolat. Mit gondol, kedves Olvasó, van ilyen?... Az alábbiakban a felelősségről gondolkodom, megtisztel, ha velem tart.

Amikor elvállaltam ezt az írást, felelősséget vállaltam. Felelős vagyok azért, hogy a szöveg időben elkészüljön, és minőségileg vállalható, lehetőleg olvasmányos, főként pedig tartalmas legyen, ezzel tartozom első sorban magamnak, de a szerkesztőnek és Önnek is. A felelősséget nyilván abban az esetben is vállalom, ha a minőségi kritériumokat nem sikerül teljesíteni, és a szerkesztő visszautasítja az írást, vagy negatív visszajelzéseket ad, esetleg a szöveg átírását javasolja, avagy Ön egy majdani idő utcasarkán számon kéri tőlem a leírtakat...

A felelősség nem visszavonható, az átruházása, avagy hárítása viszont gyakori gesztus, még akkor is, ha ez kínos a „felelősre” nézve.

A felelősség szóbeli vállalása akár könnyűnek is nevezhető, de a vállalással járó cselekvések már kitartást, fegyelmet, időt és energiát követelnek. Megvan tehát a maga terhe, nyomása, de egyben motiváló ereje is van: meg kell csinálnom, össze kell szednem magam, mert számítanak rám, várnak tőlem valami jót. Megelőlegezik bizalmukat – és ez az egyik legértékesebb gesztus, amit az egyik ember a másiknak adhat az egymásra figyelemmel járó szeretet mellett. Sokan irigyelhetünk előkelő pozícióban levő személyeket hírnevük, vagyoni helyzetük miatt, de könnyen elfelejtjük, hogy a munkájuk, funkciójuk, sőt hírnevük is tehert jelenthet számukra, avagy mekkorát jelentene számunkra, ha mi az ő pozíciójukban lennénk. Egy város, egy ország vezetője legyen is jól megfizetve, mert nagy felelősséget vállal, és az a munka sok stresszel jár – mondott valami hasonlót egy ismerősöm. A teherviselést pedig sem a vagyon, sem a hírnév nem helyettesíti, inkább csak enyhíti vagy „kárpótolja”. Mennyire más ez a nézet, mint az, hogy: bezzeg ők, akik ott ülnek, és csak kapják a nagy gázsikat, én meg, aki ennyit és ennyit gürcölök...! Igaza lehet neki is. Minden ilyen megnyilvánulás mögött számos tényező áll, de ő vajon mekkora felelősségeket vállal és hordoz nap mint nap?

És eszembe jut egy másik megjegyzés, mégpedig egy milliárdostól, aki arról panaszkodott, hogy mennyire nehéz felelősen elkölteni a sok pénzt. Látszólag nevetséges kijelentés, de ha belegondolunk, hogy mekkora felelősség jár minden nagy beruházással, hogy a pénz tényleg a lehető legjobb módon és a legjobb helyre kerüljön, meg biztonságos folyamatokat indítson, nem is gyerekjáték...

A felelősségvállalás számomra mindig is magammal kezdődik és végződik. Ha az én felelősségvállalásom abban merül ki, hogy kifogásokat keressek saját bajaimra megoldások helyett, és másokban keresem, avagy másokra kenem a hibákat, akkor sem becsületes, sem tisztánlátó, sem érett, sem bölcs nem vagyok. Ettől még az én bajaimnak is vannak rajtam kívüli, akár személyekben keresendő okai is, de a végső okokért, az én személyiségemért és cselekedeteimért a felelős én vagyok.

A felelősségvállalást egy döntés előzi meg, egy tudatos hozzáállás egy adódó helyzethez. A döntés kisgyerek korunktól jelen van életünkben, de minél idősebbek vagyunk, annál fontosabb dolgokban dönthetünk, és egyre szabadabban, másoktól függetlenül vállalhatunk felelősséget. A szabadakarat gyakorlása és a felnőttiség, érettség a felelősségvállalással szorosan összekapcsolódik. Ha nem saját akaratból döntök, hanem más ruházza rám a felelősséget, akkor ő is felelős. Ha felnőtt személy vagyok, akkor minden szükséges tapasztalatom meg kell(ene) legyen a legnehezebb döntések meghozására is. Még akkor is, ha olyasmivel kapcsolatban vállalom felelősséget, amivel korábban nem volt dolgom.

A felelősségvállalás összefügg tehát a megbízhatósággal is. Nagyon megerősítő, ha megbíznak bennem, de nekem van-e elég önbizalmam, hiszem-e, hogy képes vagyok helytállni az újszerű (el)vállalt helyzetben? Ahogy nővünk, egyre felelősségteljesebb munkákat bízunk ránk, és (szabadságunk növekedésével) egyre felelősebbek leszünk magunkért, de egyben egyre több dologért, történésért is: mi vagyunk a felelősek a munkánkért (hogy mit, mennyit és hogyan dolgozunk), kapcsolatainkért, hogy mennyire ápoljuk, tápláljuk őket, párkapcsolatunkért, hogy mennyire sikerül harmóniában, mégis fejlődésképesen együttélni, majd szülőként egy újfajta felelősséggel is gazdagodik életünk. Szülőként a gyerek megfogadásától felelősek vagyunk érte – igaz, a gyermek növekedésével párhuzamosan csökken az érte hordozott felelősségünk. Döbbenetes kutatási eredménynek számít(ott), hogy azoknak a szülőknak gyermeke – akik nem várták és nem örültek a megfogant életnek, sőt

meg kívántak szabadulni tőlük gondolatban vagy tettelesen is – azok körében gyakori az öngyilkosság(i kísérlet, olyannyira, hogy gyakran a kamasz vagy felnőtt gyermek azon a módon kíván megszabadulni életétől, amilyen módon az édesanyja tett „kísérletet” ellene). A szülő tehát már gondolataival, érzéseivel, tetteivel – felelősséget vállal az első pillanattól kezdve... meddig is?

Hogy milyen mértékben és meddig vagyunk felelősek gyermekünkért, avagy a párkapcsolatban is ki mennyire felelős a „boldogságért” – ez már nagyon nehéz kérdés. Ismerős-e az a helyzet, hogy harminc-, akár negyven s annyi évesen hazamegyünk a szülői házba, és a szülő olyan kijelentést tesz, mintha még nem töltöttük volna be a tizennyolcat. Még mindig felelősséget érez, vagy úgy érzi, elmulasztott valamit elég alaposan megtanítani... de lehet, ez már sok más emberi tényezőről is szól. Amúgy az idős ember próbál szabadulni a felelősségektől, örül, ha egészséges és magáért felelős, nem szorul senkire.

Van, aki már fiatalon is menekül, mások meg mintha túlságosan felelősnek éreznék magukat. Pilinszky János ember volta miatt szégyellte magát a holokauszt szörnyűségeiért. Mindannyian egyenként felelősek vagyunk, hogy ez megtörténhetett – vallotta. Teréz anya is maximálisan sorsközösséget vállalt a szenvedőkkel. Felelőtlenség lett volna ez részéről, vagy az, hogy önmegtartóztatóan élt? Inkább megingathatatlan felelőség- és kötelességtudat volt benne. Ez a krisztusi felelősségtudat nem elméletben nehéz, hanem a gyakorlatban. Ha arcul csapnak, miért ne csapnék vissza? Felelős vagyok-e az ütésemért, ha a másik kezdte? Igen. A visszacsapásért felelős vagyok.

Ha kényelmesen élhetek tonnányi szemét között, miért aggódom, miért tegyek bármit is, hiszen csak egy kis ember vagyok, mások a hibások, a „multik” a hibások. Ilyen az élet, ez van most, semmit sem tehetek: nem vagyok felelős – hazudjuk magunknak, és bedugjuk a fejünket önáltatásoktól amúgy is hemzseggő világhálónkba, hogy a trendek és lényegtelen dolgok elhalványítsák látásunkat, lelkiismeretfurdalásunkat, ha még van, és ne emlékeztessen semmi arra, hogy lényegében mi is struccpolitikát folytatunk, hogy kisebb legyen a teherviselés, a valódi felelősségvállalás. Vannak azok, akik nem tudnak a világ dolgairól, vannak azok, akik nem akarnak tudni a világ dolgairól, és még vannak mindenfélét, de az biztos, hogy minden élőlény, hatalmát tekintve elsősorban az ember: minden egyes ember! felelős azért, ami a lelkében, a háza tá-

jékán és településén, összességében a Föld nevű bolygón történik. És felelős kapcsolatai minőségéért is.

Megszelídited, hát felelős vagy érte – jut eszünkbe Exupery is. Mit jelent ez a megszelídítés? Közel engeded magadhoz, megszereted, megszeretteted magad vele, gondoskodsz róla, figyelsz rá... És milyen közel engedjem magamhoz a lányom, a párom, a munkatársam? Ha valaki boldogtalan és elégedetlen a közvetlen környezetemben – mennyire vagyok felelős az ő boldogtalanságáért és elégedetlenségéért? Mennyire kell segíteni a nyomorultakon, a rászorulókon? Félek, hogy lehúznak: ha az egyik ujjamat odanyújtom, a karomat kérik majd, olyan leszek, mint ők, tehetetlen leszek, aki saját magáért sem tud felelősséget vállalni... Akkor az kinek jó? Elsősorban a saját boldogságomért vagyok felelős és utána a körülöttem élők boldogságáért. Azokéért, akikkel nap mint nap szelídítjük egymást. De ne áltassam magam azzal, hogy a földön történő dolgokhoz és a tőlem legtávolabb élő emberhez semmi közöm.

Van, hogy a felelősség csorbát szenved, baj történik, és már majdnem mindegy is, hogy ki a felelős, és vállalja-e vagy sem a felelősséget tette vagy mulasztása nyomán, mert nagyobb, erősebb a baj, a veszteség, vagy

a szenvedés. Van, hogy felszámolódik a bizalom, megszakad a kapcsolat, de a felelősség mindig a legérintettebbek vállán vagy szívéen, lelkén marad. A lelkén szárad – szoktuk mondani.

A szabad akarat kérdésénél bejön a hit kérdése is. Ha azt hiszem, hogy minden cselekedetemet Isten irányítja, és nekem nincs szabad akaratom, eleve elrendeltetett minden, akkor ahhoz a téves logikához jutok, hogy Isten számon kérhető és felelősségre vonható, én pedig csak egy kiszolgáltatott, alárendelt áldozata vagyok az isteni akaratnak, még akkor is, ha éppen jó dolgom van. Vagy eleve bűnös vagyok, úgy születtem. Szép esély, szép kilátás... Miért lennék felelős a bűnökért?

Az unitárius vallás a szabad akarat hangsúlyozásával egy érett, öntudatos, felelősséget vállalni tudó és akaró világképen, hitrendszeren alapul. Hogy mennyire sikerül az unitárius hitben élőknek ezt megélni és megvalósítani, mármint az öntudatos felelősségvállalást – erősebben-e, mint más hitben élőknek? – azt nem tudom, e téren nem is vagyok elfoglalt, de az biztos, hogy nem mindegy, hogyan gondolkodunk, és miben és mennyire hiszünk. Én hálás vagyok azért, hogy hitem szerint Jézus nem halt meg a kereszten a bűneimért, hanem teljes mértékben én vagyok felelős tetteim pozitív avagy negatív következményeiért. Nincs szabadítóm, de velem van Isten gondviselő szeretete egészen a halálomig, sőt hiszem, hogy azon túl is. Jézus tanításaiból pedig most azt emelném ki, hogy érdemes olykor akár az árral szemben is menni, avagy új, kevésbé járt utakon elindulni, nem törődni azzal, hogy más mit gondol. De ezt csak akkor érdemes, ha belülről egy csendes, hiteles és biztos hang, kitartó meggyőződés irányít afelé, azzal az érzéssel, hogy ezt kell tenned, ez jó lesz, ne félj. Csak merészen, és amennyire lehet: felelősen.

A TÖRVÉNY

(részlet)

I.

Születése rendetlen volt, azért szerette szenvedélyesen a rendet, a megtörhetetlent, a parancsot és tilalmat.

Ifjúkori fellángolásában ölt, azért jobban tudta a tapasztalatlanoknál, hogy a megöletés drága ugyan, de az ölés sokkal rettentőbb, és hogy nem szabad ölni. Forró érzékű volt, ezért sóvárogta a szellemiséget, a tisztaságot és szentséget: vagyis a láthatatlant, mert ezt szelleminek, szentnek és tisztának látta.

A midianitáknál, egy a pusztában elterjedt serény, pásztor- és kereskedő-népnél, kikhez Egyiptomból, születésének országából, kellett menekülnie, mivelhogy ölt, (rövidesen rátérünk), megismerkedett egy Istennel, akit nem lehetett látni, ő azonban látott téged; egy Hegyekben-lakozóval, aki ugyanakkor láthatatlanul egy hordozható ládán ült, sátorban, ahol sorsvetéssel jövődöt mondott. A midianiták számára ez az istenség, kit Jahve-nak hívtak, egy isten volt a többi közt; nem sokat törődtek szolgálatával, melyet csupán biztonság kedvéért és mindenre számítva, a többi istenével együtt láttak el. Eszükbe jutott, hogy akadhat az istenek között olyan, akit nem lát az ember, egy Alaknélküli, és csak azért áldoztak neki, hogy semmit el ne mulasszanak, senkit meg ne sértsenek, és semmi elképzelhető oldalról ne vonjanak kellemetlenségeket magukra.

Mózére viszont, tisztaság és szentség utáni sóvárgása folytán, mély benyomást gyakorolt Jahve láthatatlansága; úgy találta, hogy semmilyen látható isten nem veheti fel szentségben a versenyt egy láthatatlannal, és csodálkozott, hogy Midián gyermekei jóformán alig helyeznek súlyt egy olyan tulajdonságra, mely számára mérhetetlen tartalmak teljét sejtette. Hosszú, nehéz és heves töprengésekben, miközben a pusztában midianita felesége testvérének juhait őrizte, felfedezések és kinyilatkoztatások által megrendülve, melyek egy bizonyos esetben saját bensőjét is elhagyták, és lángoló külszínt vettek fel, szó szerint veendő híradással és elháríthatatlan megbízatással ostromolták lelkét, – arra a meggyőző-

désre jutott, hogy Jahve nem lehet más, mint El'eljon, az Egyetlen-Magas Elro'i, az Isten-aki-lát-engem, Ő, akit mindig is »El Saddaj«-nak, »a Hegy Istenének« hívtak, El'olan, a világ és örökkévalóság Istene, – egyszerűen, senki más, mint Ábrahám, Izsák és Jákob Istene, az atyák Istene, vagyis azon szegény, sötét, imádásában már teljesen összezavarodott, gyökere-szakadt és rabszolgává vált törzs atyáinak, otthon Egyiptomban, melynek vére atyai ágon az ő, Móze ereiben folyt.

Ezért eltelve e felfedezéstől, lelkében a súlyos megbízatással, s egyúttal remegve is a vágytól, hogy a parancsot teljesítse, véget vetett sokéves tartózkodásának Midián gyermekeinél, feleségét, Ciporát, egy igen előkelő nőt – lévén Reguelnek, Midián pásztorkirályának leánya, és Jethrónak, egyik nyájában gazdag fiának nővére –, számárra ültette, úgyszintén két fiát, Gerszomot és Eliézert, és hétnapos úttal sok pusztaságon át nyugat felé visszatért Egyiptomba, vagyis az ugaron fekvő Alsó-országba, ahol a Nílus szétválik, és ahol egy tartományban, melyet Kosznak, illetőleg Gosemnek, Gózemnek és Gozennek is hívtak, atyáinak vére lakott és robotolt.

Ott, amerre csak járt, a kunyhókban, réteken és munkahelyeken, azonnal elkezdte ez előtt a fajta előtt nagy tapasztalatának kifejtését, miközben: azt a szokást vette fel, hogy széttárt karral ökleit teste mindkét oldalán remegve rázta. Tudomásukra hozta: hogy újra megtalálta az atyák Istenét, aki öneki, Móseh ben'Ámrámnak megmutatta magát Hór hegyén a Szin sivatagban, egy bokorban, mely égett és el nem égett; Jahvének hívják, ami azt jelenti; »vagyok aki vagyok, öröktől örökig«, úgyszintén fúvó szellőben és nagy robajban is megmutatkozott; s tettségére telik az ő fajtájukban és feltételesen hajlandó szövetséggel kiválasztani őket minden nép közül, feltéve természetesen, ha teljes kizárólagossággal reá esküsznek, és szövetkeznek egymással a Láthatatlannak egyedüli, képmás nélküli szolgálatára.

Ezzel közéjük vegyült, és rázta öklét rendkívül széles csuklóiból. És mégsem volt teljesen őszinte hozzájuk, hanem titokban tartott több dolgot, így a Leglényegbevágóbbat is, amivel, úgy gondolta, merő félelemből, hogy még nem riasztja el őket. A láthatatlanság tartalmáról, tehát a szellemiségről, tisztaságról és szentségről, nem mondott nekik semmit, és inkább nem utalt arra sem, hogy mint a Láthatatlannak felesküdt szolgálói, a szellem, a tisztaság és szentség elkülönített népévé kell válniuk. Aggodalomból hallgatta el ezt, hogy meg ne rémítse őket; mert olyan

nyomorult, megalázott és az imáadásban összezavart test voltak, atyáinak vére, hogy nem bízott bennük, noha szerette őket. Igen, ha hirdette nekik, hogy Jahve, a Láthatatlan kedveli őket, Istenre utalt, és belevitte azt, ami valószínűleg Istené is volt, egyúttal azonban sokban sajátja is: ő volt az, aki atyáinak vérét kedvelte, mint ahogy a kőfaragó kedveli a kifaragatlan sziklát, melyből finom és magas alakot szándékozik metszeni keze munkájaként, – innen eredt a reszkető vágy, mely őt az elhivatás nagy lelki terhével együtt eltöltötte, mikor a midianitáktól felkerekedett.

Amit azonban hasonlóképpen visszatartott még magának, az ígéretnek második fele volt; lévén az kettős természetű. Nemcsak azt célozta, hogy hirdesse a törzseknek az atyák Istene újramegtalálását és az ő hajlandóságát hozzájuk, hanem egyúttal azt is, hogy az egyiptomi szolgaházból kivezesse őket a szabadba és sok pusztán át az Ígért Földre, az atyák országába. Ez a megbízatás függeléke volt a kinyilatkoztatásnak, és elválaszthatatlanul hozzá kapcsolódott. Isten és a felszabadítás a hazatérésre; a Láthatatlan és az idegen iga lerázása: számára egy és ugyanazon gondolat volt. A népnek azonban nem beszélt róla, mert tudta, hogy egyik a másikból adódik, s azért sem, mert remélte, hogy a másodikat maga is elintézheti Fáraónál, Egyiptom királyánál, akitől egyáltalán nem állott távol.

De akár azért, mert beszéde a népnek nem tetszett – mivel rosszul és akadozva szólt, s gyakran nem lelte a szavakat –, akár azért, hogy ökleinek reszkető rázása közben a Láthatatlanságnak, valamint a szövetségi ajánlatnak tartalmát megsejtették és megértették, hogy ezáltal megérőltetőbb és veszélyesebb dolgokra akarta őket csábítani –, a nép bizalmatlan, nyakas és aggodalmaskodó maradt az ő hevével szemben, az egyiptomi botosispánokra sandított, és fogai közt mormogta:

– Mit nyögöd a szavakat? És miféle szavak azok, amiket kinyögsz? Valaki téged talán felügyelővé vagy bíróvá tett fölöttünk? Nem tudjuk, ki csoda.

Ez nem volt új számára. Már akkor is hallotta tőlük, mielőtt Midiánba menekült.

II.

Apja nem volt apja, és anyja nem volt anyja, olyan rendetlen volt a születése. Ramesszu Fáraó második leánya játszótársnőivel szórakozott fegyveres örök védelmében a Nílus-parti királyi kertben. Ekkor egy hé-

ber szolgát vett észre, aki vizet merített, és elfogta érte a vágy. A férfinak szomorú szeme, fiatalos álszakállkaja és erős karja volt, amint a merítés közben kitűnt. Izzadságban fürdött és viselte sorsát; Fáraó lánya számára azonban a szépség és vágyakozás képe volt, és megparancsolta, hogy küldjék be hozzá egy pavilonba; akkor belefúrta drága kezecskéjét az izzadt hajba, megcsókolta karjának izmát és felgerjesztette férfiasságát úgy, hogy a férfi erőt vett rajta, az idegen szolga a királygyermeken. Miután ez megtörtént, útjára bocsátotta, de nem mehetett messze, harminc lépés után leütötték, és gyorsan elkaparták, így semmi sem maradt meg a napleányzó gyönyörűségéből.

– Szegény! – szólott, mikor ezt meghallotta. – Mindig ilyen túlbuzgók vagytok. Űgy is hallgatott volna. Szeretett engem.

De utána terhes lett, és kilenc hónap múlva nagy titokban fiút szült, akit asszonyai szurokkal bekent nádkosárákába fektettek és elrejtették a nád közt a víz szélén. Ugyanott meg is találták és így kiáltottak:

– Ő csoda, egy lelenc és nádi-fiú, egy kitett gyerek! Akár csak a régi mesékben, pontosan úgy, ahogy Szargonnal történt, akit Akki, a vízmerítő a nád közt talált, és szíve jóságában felnevelt. Mindig előfordul ilyesmi! Mit csináljunk most ezzel a lelettel? Legbölcsebb, ha szerzünk neki egy alacsony származású dajkáló-anyát, akinek fölös teje van, hogy felnevelje önmaga és tisztességes férje gyermekeként.

És átadták a gyermeket egy héber nőnek, aki levitte Gózem vidékére Johebédhez, ki felesége volt Ámrámnak, a letelepedettek közül származó férfiúnak, Lévi magvából. Az asszony Áron nevű fiát szoptatta és volt teje fölösen; ezért, mivel hogy kunyhójának felülről csurrant-cseppent egyet-más jó, a bizonytalan eredetű gyermeket jóságosan szívére zárta. Így Ámrám és Johebéd szüleivé lettek és Áron testvérévé. Ámrámnak marhái és földje volt, Johebéd egy kőfaragónak volt lánya. De nem tudták, mint nevezzék a titokzatos fiúcskát; ezért félig egyiptomi nevet adtak neki: azaz, egy egyiptomi név felét. Mivelhogy az ország fiait gyakran hitták Ptah-Mózenak, Amen-Mózenak, vagy Rá-Mózenak, vagyis isteneik fiainak nevezték őket. Az Istennevet Ámrám és Johebéd inkább elhagyták és a fiút röviden Mózenak nevezték. Így egyszerűen csak »Fiú« volt. Csak az volt a kérdés, kié.

III.

Mint a bevándoroltak egyike növekedett föl, és az ő nyelvükön fejezte ki magát. Ennek a nemzedéknek ősei egykor a nagy szárazság idején mint „éhező beduinok Edomból”, ahogy Fáraó írnokai nevezték őket, a határország engedélyével jöttek az országba, és Gózem tartományt utalták ki számukra legeltetésre, az alföldön. Rosszul ismeri gazdáikat, Egyiptom gyermekeit, aki azt hiszi, hogy ott ingyen legeltethettek. Nemcsak marháikból adóztak, még pedig keményen, hanem mindenki, akinek ereje volt, munkaszolgálatot kellett, hogy végezzen, robotot bizonyos építkezéseknél, melyek olyan országban, mint Egyiptom, szüntelen folyamatban vannak. Különösen azonban mióta Ramesszu Fáraó, ezen a néven a második, Thébában trónra lépett, kezdtek szertelenül építkezni, – ez volt az ő gyönyöre és királyi kedvtelése. Tékozló pompájú templomokat épített országszerte, és lent a torkolatvidéken nemcsak a régóta elhanyagolt csatornát javíttatta ki és építtette újra a keleti Nílus-ág és a Keserű-tavak között úgy, hogy a Nagy Tengert a Vörös-tenger csúcsával összekötötte, hanem a csatorna mentén két teljes raktárvárost is emeltetett, Pitom és Ramszesz névvel, és a letelepedettek gyermekeit, ezeket az ibreket összeszedték, hogy téglát égessenek, vánszorogjanak és rángatózzanak testük izzadságában az egyiptomi botok alatt.

Ez a bot inkább csak jelvénye volt Fáraó felvigyázóinak, fölöslegesen nem verték vele őket. Bőven volt ennivalójuk is robotjukban: sok hal a Nílus-ágból, kenyér, sör és marhahús jóllakásig. Ettől eltekintve azonban nem illett és ízlett nekik a robot, mert nomádok voltak, szabadon kóborló élet hagyományaival, és az óránként szabályozott munka, miközben izzadni kell, szívüknek idegen és sértő volt. Hogy azonban rosszallásukat kifejezzék és egyértelemre jussanak fölötte, ahhoz ezek a törzsek túlságosan lazán voltak összefűzve, és a megfelelő öntudat is hiányzott belőlük. Több nemzedék óta sátorozván egy átmenő országban szülőhazájuk és a tulajdonképpeni Egyiptom közt, lelkük alakatlanná vált, ingadozó szellemmel és biztos tan nélkül; sok mindent elfeledtek, mellest felvettek egyet-mást, és valódi középpont hiányában nem bíztak tulajdon kedélyükben, és a bosszankodásban sem, melyet a robot miatt éreztek, mert a hal, sör és marhahús megzavarta őket.

Mózenak ekkor, hivatalosan Ámrám fiának, mikor gyermekből felserdült, szintén lapogatni kellett volna Fáraó tégláit. De ez nem történt meg, mert az ifjút elvették szüleitől, és Felső-Egyiptomba iskolába küld-

ték, egy igen előkelő internátusba, ahol szíriai városkirályok fiaival és bennszülött nemesi csemetékkal együtt nevelték. Ide rakták be; mert test szerinti anyja, Fáraó gyermeke, ki őt megszülte a nádznak, egy ledér, de nem szívtelen teremtés, reá gondolt, elkapart apja, a szakállkás és szomorú szemű vízhordó kedvéért, és nem akarta, hogy a vadaknál maradjon, hanem egyiptomivá alakuljon és udvari hivatalt nyerjen, isteni félvérőségének hallgatólagos félelismerése mellett. Így Móze, fehér gyolcsba öltözve és fején parókával, csillagászatot, földrajzot, írásművészetet és jogot tanult, de nem érezte jól magát az előkelő internátus hetykéi között, hanem magányosan járt közöttük, tele vonakodással az egész egyiptomi finomság iránt, noha annak kéjvágyából született. Az elhantoltak vére, kinek ezt a kéjvágyat szolgálnia kellett, erősebb volt benne az egyiptomi résznél, és lelkében a szegény otthoni gózemi névtelenekkel tartott, kiknek nem volt bátorságuk a haragra, s ez szembeállította őt az anyai vér ledér sötéttségével.

– Mi hát a neved? – kérdezték tőle iskolatársai.

– Mózénak hívnak – felelte.

– Ah-Mózénak vagy Ptah-Mózénak? – faggatták.

– Nem, csak Mózénak – válaszolta ő.

– De hisz ez kevés és töredékes – mondták a lurkók, és ő feldühödött; szerette volna őket agyonütni és eltemetni. Mert megértette, hogy efféle kérdésekkel csupán az ő rendetlenségeiben akartak vájkálni, melyeket homályos körvonalakban mindenki ismert. Legalább maga ne tudta volna, hogy csupán az egyiptomi gyönyör diszkrét gyümölcse; ha ez nem általános, bár gyakran csak bizonytalan tudás lett volna – fel egészen Fáraóig, aki előtt gyermekének félrelépése épp oly kevéssé maradt rejtve, mint Móze számára a tény, hogy Ramesszu, az építés ura, az ő balkézfelőli nagyapja, – a kegyetlen, gyilkos gyönyörűség okából! Igen, Móze tudta ezt, és azt is, hogy Fáraó tudja, és gondolatban fenyegetően rázta kezét Fáraó trónja irányában.

IV.

Mikor már két éve élt a thébai iskola nyegléi közt, nem bírta tovább, átmászott éjjel a falon, és haza vándorolt Gózembe, apja fajtájához. Közük ámolýgott keserű képpel és egyik nap a csatorna munkánál Ram-szesz új építményei mellett meglátta, hogy az egyik egyiptomi felvigyázó egy robotost, aki bizonyára lustálkodott vagy feleselt, botjával vert. Elsá-

padva és villogó szemekkel vonta felelősségre az egyiptomit, aki felelet helyett orrtövön vágta úgy, hogy Mózésnak élete végéig törött, horpadt csontú volt az orra. Erre kiragadta a botot a felügyelő kezéből, rettenetesen sújtott vele és szétzúzta a férfi koponyáját, hogy rögtön szörnyet halt. Még csak körül se nézett, hogy látja-e valaki. De a hely magányos volt és senki ember nem volt a közelben. Így egyedül temette el az agyonütöttest, mert az, akinek védelmére kelt, közben kerekét oldott; és úgy érezte, hogy agyonütés után az elkaparás gondolata mintha már benne élt volna.

Felhevült tette rejtve maradt, legalább is az egyiptomiak számára, kik sose jöttek rá, hol maradt társuk. Évek teltek el a tett után. Móze tovább kószált atyja nemzetsége közt, és sajátosan parancsoló módon elegyedett ügyeikbe. Egyszer két robotoló ibret látott egymással civódni és kicsi hiányzott, hogy nem mentek ököltre.

– Mit civódtok, tán még verekedni is akartok? – szólt hozzájuk. – Nem vagytok elég nyomorultak és elárvultak, hogy összetartanátok, inkább vér a vérrel, ahelyett, hogy fogatokat fenitek? Ennek nincs igaza, láttam. Ez engedjen és tágítson anélkül, hogy a másik felfuvalkodna.

De ahogy történni szokott, a két veszekedő hirtelen egyesült ellene és így szóltak:

– Mit szólsz bele a mi dolgainkba?

Különösen az, akinek nem adott igazat, volt rettenetesen nagyhangú:

– Ez már igazán a teteje! Ki vagy te, hogy beleütd a kecskeorrodát olyan dolgokba, amikhez semmi közöd? Aha, Móseh vagy te, az Ámrám fia, de ezzel még nem mondtam meg mindent, s tulajdonképpen senki sem tudja, ki vagy te, még magad sem. Szeretnénk tudni, ki tett fölötünk parancsolóvá és bíróvá. Tán meg is gyilkolnál, mint akkoriban az egyiptomit meggyilkoltad és eltemetted?

– Hallgass már! – ijedt meg Móze és ezt gondolta: Hát ez hogy derült ki? Még aznap belátta, hogy nincs maradása az országban, átlépett a határon, ahol nem nagyon őrizték, a Keserű-tavaknál, a gázlókon át. Átvándorolt a Színai-föld sok sivatagán, s Midiánba érkezett, a mineusokhoz, és Reguelhez, a papkirályhoz.

V.

Mikor onnan visszatért, telve Isten-felfedezésével és hivatásával, élete csúcán járó férfiú volt, derekas, horpadt-orrú, kiálló pofacsontokkal,

kettéválasztott szakállal, távolfekvő szemekkel és széles csuklóval, mely különösen akkor tűnt ki, ha, mint többször megtörtént, jobbát töprengve szája és szakála elé emelte. Kunyhóról kunyhóra és roborthelyről roborthelyre járt, öklét rázta combjai mellett, a Láthatatlanról, az atyák szövetségre kész Istenéről beszélve, noha alapjában véve nem tudott beszélni. Mert természettől fogva dadogó volt és felindulásában botladozott a nyelve, azonkívül tulajdonképpen egyik nyelvben sem volt igazán otthon és három között kereskedett beszédközben. Az arám-szírkaldeait, melyet atyja nemzetsége beszélt és melyet szüleitől tanult, elfedte az egyiptomi, melyet az iskolában kellett elsajátítania, és ehhez járult a midianita-arab, melyet oly hosszú ideig beszélt a pusztában. Így mindezt összezagyválta.

Nagy segítségére volt testvére, Áron, egy nyurga, szelíd ember, fekete szakállal és nyakszirtjén fekete fűrtkarikákkal, aki nagy, kidomborodó szemhéjait szívesen sütötte le jámborul. Őt mindenbe beavatta, teljesen megnyerte a Láthatatlan és minden jelentése számára, és mivel Áron szakála mögül olyan balzsamos-folyékonyan beszélt, legtöbbször elkísérte Mózes toborzó útjaira, és beszélt helyette, minden esetre kissé olajos simasággal s nem elég magával ragadóan, úgy hogy Mózes, a kísérő öklörázással több tüzet próbált vinni szavai mögé és gyakran belevágott arám-egyiptomi-arab makaróni-zagyvasággal szavába.

Áron feleségét Eliszébának hívták s Amminadab lánya volt; ő is részt vett a toborzó- és terjesztőutakon, akárcsak Mózesnek és Áronnak az egyik húga, Mirjám, egy lelkes nő, aki tudott énekelni és üstdobolni. Mózes azonban különösen egy ifjúhoz vonzódott, aki annak idején testelkével melléje állt kinyilatkoztatásainak és terveinek, és nem hátrált meg. Tulajdonképpen Hozeának hívták, Nun fia volt (ami halat jelent), és Efraim törzséből származott. Mózes azonban a Jehosua Jahve-nevet adta neki, vagy röviden Jósuát, amit ő büszkeséggel viselt. Egyenes állású, inas fiatalember volt, gyapjas hajjal, kiugró ádámcsutkával és szemöldei közt mélyen bevésődő redőpárral, akinek az egész dolgot illetően megvolt az egyéni nézőpontja: nem annyira vallási, mint inkább katonai természetű; mert számára Jahve, az atyák Istene mindenekelőtt a hadak Istene volt, és az ő nevéhez fűződő gondolata a menekülésnek ebből a szolgaházból egybeesett az új és saját ország meghódításának gondolatával a héber törzsek számára – ami elég következetes is volt,

mert valahol lakniuk kell, és akár megígérték, akár nem, az országot ajándékba meg nem kapják.

Jósua bármily fiatal volt, minden fontos tényrt elraktározott egyenes és szilárd tekintetű göndör fejében s Mózéval, idősebb barátjával és urával, szakadatlanul ezeket tárgyalta. Anélkül, hogy a pontos népszámlálás eszközeivel rendelkezett volna, kikövetkeztette, hogy a Gózemben sátorozó és a Piton és Ramszesz város körül kényszermunkát végző törzseknek létszáma, beleértve ezeknek messzeföldön rabszolgaként elszórt tagjait, mindenestől körülbelül tizenkét-tizenháromezer főre rúg, ami körülbelül háromezer fegyverfogható férfit jelent. A számokat később mértéktelenül túlozták, Jósua azonban megközelítő pontossággal tudta s nemigen volt megalégedve vele. Háromezer ember távolról sem retgett haderő, még akkor sem, ha mint számították, útközben összeszednek mindenféle rokonokat, kik a pusztában kóborolnak, s ezek is növelik az országszerzők törzsét. Nagyobb vállalkozásokat ilyen erőre támaszkodva nem lehetett tervezni; velük átverekedni magukat az Ígért Földjére lehetetlen volt. Jósua belátta ezt, és éppen ezért egy szabadban lévő helyet szeretett volna, ahol a törzs először megszilárdul, és ahol, tűrhetően kedvező körülmények közt, egy időre még ráhagyható a természetes szaporulásra, mely, miként Jósua népét ismerte, kettő és felet jelentett százanként minden évben. Egy ilyen várakozó és fogózkodó hely után kutatott az ifjú, ahol meggyarapodhatna a fegyveres erő, és többször tanácskozott Mózéval erről, miközben kiderült, hogy meglepően világos áttekintése van arról, hogy sorakoznak a helyek egymás mellé a világon, és fejében az illetékes kiterjedéseknek hosszúság, napiút és vízmentő-hely szerinti térképféléje volt felvázolva, különös tekintettel az ott lakók harciasságára.

Móze tudta, hogy mit jelent neki Jósua, tisztában volt vele, hogy szüksége lesz rá, és szerette buzgalmát, noha annak közvetlen tárgyai kevésbé foglalkoztatták. Szája és szakála elé emelve jobbát, hallgatta az ifjú hadászati fejtegetéseit, miközben egyébre gondolt. Számára ugyan Jahve szintén a kivonulást jelentette, de nem annyira az országszerző hadjáratot, hanem a kivonulást a szabadba és az elkülönülésbe, hogy ezt a tanácstalan, különböző erkölcsiségek közt ingadozó fajt, ezeket a nemző férfiakat, szoptatós anyákat, szerencsét próbáló ifjakat, szimatoló orrú gyermekeket, atyjának vérét, valahová kivigye a szabadba, s a szentláthatatlan Istent, a tisztát, a szellemet beléjük préselje, gyűjtő, formáló

középponttá tehesse számukra, és az ő képmása szerint alakíthassa őket egy minden néptől különböző, Istenhez tartozó, szentség és szellemiség által meghatározott népi alakzattá, melyet a többiektől irtózás, tartózkodás és istenfélelem választ el, azaz: félelem a tisztaság gondolata iránt, fegyelmező alapszabály, amely, mivel a Láthatatlan tulajdonképpen a világ Istene, a jövőben mindenkit egybeköt, de mindenekelőtt számukra bocsáttatott ki, és szigorú előjoguk kell, hogy legyen a pogányok között. Ez volt Mózésnak hajlandósága az atyai vérhez, alkotó hajlam, mely egy volt számára Isten kegyelmi kiválasztásával és törzsi rokonszenvével; és mivel azt tartotta, hogy Isten kiformálása minden vállalkozást meg kell, hogy előzzön, mit az ifjú Jósua fejében forgatott, továbbá pedig, hogy idő szükséges ahhoz, szabad idő, kint a szabadban – így nem volt ellenére, hogy Jósua tervei még akadoztak, és a fegyverfogható emberek számának elégtelenségébe ütköztek bele. Jósuának időre volt szüksége, hogy a nép előbb még természetes úton szaporodjon – továbbá még arra is, hogy ő maga idősebb legyen, hogy hadvezérként szerepelhessen; Mózésnak pedig idő kellett az alakítás művéhez, amire istenhite sóvárgott, így különböző szempontjaik mellett is megegyeztek.

1MÓZ 9,5B

Itt vagyok, Uram, előtted. Lásd, mit tettem.
Számon kérhetsz. Nem lázadok ellened.
Őrzőn vigyázom életemre szórt áldásod,
hogymiként, azt csak Te tudod és látod.

Uram, lásd meg áldásaid jóságát bennem,
lásd meg vétkeim jóvá tételének vágyát.
Őrizd bennem megtartó hitemnek álmát.
Mutasd meg, Veled milyennek kell lennem.

Itt vagyok, testvérem, hozzád szólok most.
Kérlek, ne játszd előttem se a nagyokost.
Számon kérem tőled ellenem megélt időd.

Ha szükséges, hát kérd te is számon tőlem:
lelkedben a csendet bántón ha megöltem.
A szeretetben van bocsánat – bőven.

JÓZANÁCSOK

Baromfiak hizlalásáról

A tyúkokat, kappanokat, ludakat és egyéb házi állatokat könnyen meghizlalhatod köleslisztből készült galuskákkal, a sertésmarhákat is kölesből csinált moslékkal. Ludakat holdújság (a. m. újhold) kezdetén zablisztból csinált eledellel legjobban hizlalni, néha fővenyt elegyíteni az eledelhez hasznos, mert a gyomrát tisztítja.

Bolhák ellen orvosság

A bolhák ellen oltalmazhatja magát kiki, hogy ha az ágylepedőket, paplanokat, sőt a testet is száraz vagy zöld ürömmel megdörögli. Vagy: főzz ürmet és koriándrummagot vízben, s azzal locsold a házat. Vagy: végy egy botot vagy darab pálcaforma fát, kend meg azt róka vagy tövises disznónak a zsírjával, arra a bolhák mind reá gyűlnek, kapd fel a botot, s vedd a tűzbe.

Vakondok ellen

Metéld darabokra a fokhagymát, és tedd a vakondok által feltúrt lyukba, onnét elűződ. Vagy: zöld koriándrumfüvet dugjál a vakondok túrásába, ennek a fűnek kemény szaga megöli, avagy elűzi a vakondokat. Ha pedig zöld koriándrum nem volna, annak magvát vedd a vakondok túrásába.

RICHMOND ANNA

Rhode Island-i (A. E. Á.) születésű unitárius jótevő (1810–1881), so-
kat adakozott egész életében, többek között a leégett cambridge-i egye-
tem újjáépítésére, az ottani unitárius lelkészképző intézet számára, ma-
gyar unitárius tanárok fizetését is gyakran fedezte. Lelkésze mondta
sírbeszédében: „ne hullassatok könnyeket, mert ő oda költözött, ahol
...”, folytatás a rejtvényben.

	Lakrészek	Az arénában zajlik	Lopakodik	Gyom-növény	Zsindely	Norvégia fővárosa	Kaletti játék	A Maros hűga	Kálium vegyjele	Székel-udvarhelyi tánc-csoport	Kozmetikai márka	Attila hun király felesége	
I. rész													E
Nyerő számot kihúsz									Elhamvad				
	Egyházi ének						Becézett Teréz		Ritka női név				
II. rész							Amerikai állam						
Katolikus főpapa								Meteorológiai műszer					
								Fát beolt					
Evangelikus röviden			Magunk			Női név						Észak	
			Norvég			Jód és neon vegyjele						Felszáml	
Borókapálinka				Ónózo							Sereg szelét		
				Platina vegyjele							James Cameron filmje		
Madridi lap			Allam Latin-Amerikában							Színezék-csoport			
			Görbe része							Középen hatol			
Női név					Szolgáti személy-neve				Unnep-lyesen átad				
					A magasba				Félszakl				
Maró anyag				Francia autójel		Kazahsztán fővárosa							
				Román pénznem		Heveny							
Kés része			Ráskai kódex-másoló			Szintén				Megtett út			
			Kis erdő			Mattia Pas-cal két ... (Pirandello)				Lel			
Svéd autójel		III. rész	Régi magyar férfinev						Nyugat-Szahraa pénzneme	Halszelet			
Vékony borscsik					Középen hulll			Hátsórész				A sugár jele	
					Pláné			Számlógép-memória				Hordó-mérték	
...-zug				Termé-keken							Indulatszö		
				Magad							Féltoltl		
Tápláló						Randevú							
						Ezerl							
	R												

SZOBÁNK DÍSZE

A **KIRÁLYBEGÓNIA** (*Begonia rex*) a begóniák közül az egyik legsebb dísnövényünk. Kissé ferde állású, szív alakú levelei teszik különlegessé, amelyeknek színezete igen feltűnő. Lehetnek piros, bordó, ezüst, tarka vagy épp halványzöldek. Vannak köztük teljesen sima levelűek, másoknak molyhos vagy épp hólyagos a teteje. Virágzata jelentéktelen, fehér vagy rózsaszínű, idősebb példányokon jelenik meg. Laza, jó vízáteresztő képességű, tőzeges talajba ültetjük. Elég, ha 2-3 évente ültetjük át nagyobb cserépbe.

Vízigénye közepes, viszont rendszeresen öntözzük meg 2-3 naponta. A túlóntozás veszélyes számára. Vigyázzunk arra is, hogy öntözéskor ne maradjon víz a leveleken, mert az kedvez a betegségek kialakulásának. Ősztől kevesebb a vízigénye, a növényt helyezjük a fűtéstől távolabbi helyre.

A szép levélszín és mintázat kialakulása érdekében olyan helyre tegyük, ahol sok fényt kap. Vigyázzunk azonban hogy direkt napfény ne érje, mert ez égési foltokat eredményez a leveleken. Ha túl árnyékos helyre tesszük, a levelek fakók lesznek.

Leggyorsabban hajtásdugvánnyal szaporíthatjuk: a hajtást levágjuk a növényről és vízben vagy tőzeges talajban gyökereztetjük meg. A tőzeget állandóan nedvesen, 20 °C feletti hőmérsékleten, félárnyékos helyen tartjuk.

Egy másik szaporítási módja a királybegóniának a levéldugványozás. Ennél a módszernél csupán egyetlen levélből kaphatunk új növényt. Az anyanövényről levágunk egy levelet, amelyet tőzeges talajra helyezünk úgy, hogy a levélnyel a talajba süllyedjen, a levél felülete is minél nagyobb részben érintkezzon a talajjal. A földet tartjuk mindig nedvesen. A levél pár hét alatt gyökerezsedik. A hajtás a levéllemez és a nyél találkozási pontjánál fog megindulni.

Szabó László

DIÓHÉJBAN A TÍZÉVES GONDVISELÉS SEGÉLYSZERVEZETRŐL

Az Unitárius Egyház 2007-ben létrehozta saját segélyszervezetét, és megbízta az egyházon belüli szeretetszolgálati, segélyezési és más szociális tevékenységek megszervezésével, koordinációjával és szakmai-anyagi támogatásával. A Gondviselés Segélyszervezet eszerinti küldetése: a szükségben és bajban levők segítése, s ezáltal az egyház ember- és közösségszolgáló hivatásának kiteljesítése. Az unitárius egyházi alapon nyugvó, azonban felekezeti korlátok nélkül tevékenykedő segélyszervezet Erdélyben és Magyarországon működik, önálló jogi személyiséggel rendelkező egyháztársadalmi szervezetként. Tevékenységi beszámolóí, alkalmi hírei és lényegesebb szervezeti adatai a www.gondviseles.org honlapon olvashatóak.

Az egyházi szeretetszolgálat eszmei alapja és megvalósításának ke- retei

Az unitárius eszmeiség az elmúlt 450 évben társadalmi felelősségvállalásra kötelezte egyházunkat. Elég megemlíteni az oktatásban, a közművelődésben, a közjó szolgálatában betöltött példás szerepet, amelynek megélését és eredményességét bizonyos történelmi korszakokban elsősorban az államhatalom akadályozta. A felsoroltak mellett a szociális gondok iránti érzékenység sem hiányzott elődeink világnézetéből, amit elsősorban az egyházközségek keretében váltottak gyakorlattá, ugyanakkor dicséret illeti a mindenkori nőszövetségi vezetőket és tagokat, akik helyi szinten áldásos szeretetszolgálati tevékenységeket szerveztek.

Amikor az 1989. évi államhatalmi változás nyomán ismét lehetővé vált a kommunista diktatúrában betiltott egyháztársadalmi szervezetek életre keltése és újak létrehozása, sajnos elmaradt az egyházi szeretetszolgálat ilyenfajta megszervezése. További tizennyolc év és egy pusztító árvíz kellett ahhoz, hogy meg-

alakuljon egy átfogó unitárius egyházi segélyszervezet. Mielőtt rátérnék ennek ismertetésére, ismételten megemlítem, hogy a Gondviselés Segélyszervezet megalakulása előtt is létezett egyházi szeretetszolgálat. A teljesség igénye nélkül sorolom fel azokat az unitárius egyházi vagy egyházközeli intézményeket és szervezeteket, amelyek különböző szeretetszolgálati tevékenységeknek és szociális szolgáltatásoknak is keretet biztosítanak napjainkig: az egyházközségek és egyházkörök, az Unitárius Nők Országos Szövetsége, az Országos Dávid Ferenc Ifjúsági Egylet, az egyházi tanintézetek, a Lókodi Kiss Rozália Ökumenikus Öregotthon (1992-től), a marosvásárhelyi unitárius egyházközségek Unitarcoop Alapítványa (1996-tól), a fogyatékkal élő ifjakat és felnőtteket felkaroló kolozsvári Reménység Alapítvány (1999-től), a falugondnoki szolgálatok (2000-től) stb. A felsorolt intézmények és szervezetek jelenleg is a Gondviselés Segélyszervezet kiemelt fontosságú partnerei.

A Gondviselés Segélyszervezet megalakulása és szervezeti felépítése

A Nyikó mentén és a környékbeli udvarhelyszéki településeken 2005. augusztus 23-án emberemlékezet óta nem látott árvíz tette tönkre több ezer ember élete munkáját. A tizenhat halálos áldozatot is követelő árvíz óriási anyagi károkat okozott, amelyek enyhítése céljából unitárius egyháztársadalmi alapon azonnal létrejött a *Nyikó menti Árvízi Segélyező Bizottság*. (A bizottság munkájáról a www.gondviseles.org honlapon részletes beszámolók és szemléltető fényképek találhatóak.) A két évig működő bizottság a segélyezési és újjáépítési tevékenységének végén megtervezte egy egyházi alapú, átfogó tevékenységű segélyszervezet lét-

2005-ös árvízi kép Kobátfalváról

rehozását. E kezdeményezés alapján az Egyházi Képviselő Tanács 2007. március 30-án elvi jellegű határozatot fogadott el egyházunk szociális szervezetének megalapításáról, amire formailag 2007. november 12-én került sor. Két nap múlva a kolozsvári bíróság – önálló jogi személyiségű egyesületként – nyilvántartásba vette a Gondviselés Segélyszervezetet.

A segélyszervezet felépítése kétszintű, amelyben a felső szintet az anyaszervezet képezi, míg az alapfokú szervezeti egységek a területi fiókszervezetek. A Kolozsvár székhelyű

anyaszervezet területi fiókszervezetei egyházköri/egyházkerületi vagy megyei alapon szerveződnek. Ezidáig a következő területi fiókok alakultak meg: 2011-ben a magyarországi tagozat, 2012-ben a Hargita megyei fiókszervezet, 2014-ben a háromszéki (Kovászna megyei) fiókszervezet, 2017-ben a Brassó megyei fiókszervezet.

Működési területek, szakmai tevékenységek

A megalakulást követő időszakban a segélyszervezet akkori tisztségviselői igyekeztek személyesen végiglátogatni az egyházközségeket. A körútszerű látogatások célja az volt, hogy ismertessük a segélyszervezet küldetését és céljait, önkéntes munkatársakat toborozzunk, körvonalazzuk a helyi szintű együttműködési formákat és az átfogóbb tevékenységi területeket, ugyanakkor részletesen felmértük a helybeli szociális helyzetképet. A kezdeti tevékenységi tervek és programokat az akkori egyházközségi felmérések alapján állítottuk össze, amelyeket igyekszünk

Hajléktalanok ebédeltetése Kolozsváron

Kirándulás

Segélycsomagok kiosztása Erdővidéken

rendszeresen frissíteni. Tájékoztatásként és egyben ötletadás céljából az alábbiakban címszerűen ismertetjük segélyszervezetünk működési szakterületeit és az azokon belül ajánlott tevékenységi formákat.

- Szegénységi küszöb alatt élők segélyezése: rendszeres vagy alkalmi élelmiszercsomagok; szeretetkonyha/ebédprogram működtetése; ruházat és lábbeli, tűzifa, tanszerek és más természetbeni adományok.

- Sérült személyek (fogyatékossgal élők) és hozzátartozóik segítése: célirányos közösségi programok és fejlesztő foglalkozások szervezése, segédeszközök és sajátos játékok beszerzése, utazásszervezési és ügyintézési segítségnyújtás, sorstársközösségi találkozók szervezése a hozzátartozóknak, lelki gondozás, szakmai tanácsadás, templomok és közösségi terek tárgyi akadálymentesítése, a gyülekezeti és társadalmi életben való részvételük elősegítése.

- Árvákról, félárvákról és kallódó gyermekekről való gondoskodás.

- Szociálisan hátrányos helyzetű, illetve „elhanyagolt” neveltetésű/iskoláztatású gyerekek felzárkóztatása: iskolai tanórákon kívüli (délutáni) oktató-nevelő foglalkozások, vakációs programok.

- Diákösztöndíj-program.

- Falugondnoki szolgálat és hasonló jellegű keretprogramok.
 - Otthoni beteggondozás és/vagy szervezett háztáji segítségnyújtás. Ilyenfajta tevékenységi formák: bevásárlás, hivatali és más ügyintéзések, ebéd házhoz szállítása, segédeszközök és gyógyszerek beszerzése, személyszállítás (pl. orvosi vizsgálatra, istentiszteletre és közösségi rendezvényekre).
 - Adománygyűjtés rendkívüli egyéni/családi szükséghelyzet esetén (pl. baleset nyomán, költséges műtét és/vagy kezelés alkalmával, tűzkárok esetén stb.).
 - Alkalmi kalákák és önkéntes munkatáborok (kalákatáborok) szervezése.
 - Csoportos egészségügyi programok és segítségnyújtás: felmérések és orvosi vizsgálatok megszervezése, tájékoztató előadások stb.
 - Szenvedélybetegeknek szóló programok.
 - Idősek közösségi programjai: alkalmi vagy rendszeres találkozók szervezése, nappali foglalkoztató központok célirányos programjainak működtetése.
 - Más tevékenységek, programok, segítségnyújtási formák: pl. részben szociális jellegű családsegítő programok; szociális szálláslehetőség biztosítása (a jelenlegi öt helységbeli mintára) stb.
- Segélyszervezetünk egyik meghatározó szakterülete a természeti csapásokra való felkészülés – megelőzési, mentési és segélyezési programok által. Ilyenfajta tevékenységeinket az utóbbi hét évben az Erdély Mentőcsoporttal karöltve végeztük, amelynek előzményét szintén árvízi segélyezés képezi. 2010-ben széles körű szervezatközi együttműködést kezdeményeztünk az anyaországi árvízkárosultak segélyezése céljából, ami elvezetett az Erdély Mentőcsoport anyaszervezetének és területi fiókjainak megalakulásához (2011–2012-ben).

Emberi és anyagi erőforrásaink

Segélyszervezetünk – megalakulása óta – különös hangsúlyt fektet az önkéntes munkatársak bevonására. Jelenlegi munkatársi közösségünk elérte a százas nagyságrendet. (Ebbe a szűkebb körbe azokat számítjuk bele, akik évente legkevesebb tíz munkanapot szánnak szeretetszolgálati tevékenységekben való részvételre.) Önkéntes munkatársaink jelenlegi köre és lehetséges jövőbeli létszáma ennél sokkal nagyobb, mivel a másfél száz unitárius egyházközség lelkészei, világi elöljárói, nőszövetségi és

ifjúsági egyleti tagjai közül sokan bekapcsolódnak a szeretetszolgálati munkába. A fizetett munkatársaink száma elenyésző.

A Gondviselés Segélyszervezet elmúlt évekbeli költségvetésének bevételi és kiadási oldala egyaránt 10 000 000 (tízmillió) forint nagyságrendű. Honlapunkon közzétesszük az évenkénti összesített pénzügyi jelentéseinket, amelyek tételeken tartalmazzák a támogatásokat, valamint azok felhasználását. Az anyagiakat illetően számottevő tételt képeznek a rászoruló személyekhez eljuttatott természetbeni adományok (elsősorban tartós élelmiszersegélyek), amelyek évenkénti összértéke rendszerint a pénzügyviteli bevételeink kétszeresére (!) becsülhető.

Az egyházon kívüli erőforrások mozgósítása rendjén kulcsfontosságúnak tartjuk a célirányos szakmai együttműködések kialakítását más felekezetekkel és segélyszervezetekkel, az önkormányzatokkal és szakmai intézményekkel, ugyanis közösen átfogóbb mértékben és eredményesebben szövögethetjük a szociális hálók tátongó lyukait.

Befejezésül: ezúton is kifejezzük az elismerésünket a mindenkori szeretetszolgálati munkatársainknak, ugyanakkor köszönetet nyilvánítunk támogatóinknak, valamint az egyházon belüli és azon kívüli partnereinknek. Közös céljaink további szolgálatahoz a jó Isten áldását kérjük!

Munkatársi közösség

Rezi Elek

NÉHÁNY SZEMPONTBÓL AZ ERDÉLYI UNITÁRIUS LELKÉSZKÉPZÉS JELENÉRŐL ÉS PERSPEKTÍVÁIRÓL

Az erdélyi unitárius lelkészképzés jelen helyzetéről és perspektíváiról beszélni annyit jelent, mint egyházunk jelenét és jövőjét fürkészni. Írássom indító oka az, hogy elkalauzoljam az Unitárius Kalendárium olvasóit (főleg a világiakat, mert a lelkészek életük részeként élték meg azt, amelyet el fogok mondani) az erdélyi unitárius lelkészképzés helyszínére, és bemutassam azt, hogyan formálódik napjainkban az unitárius lelkész, milyen szellemi, lelki, hitbeli kvalitásokkal töltkezik tanulmányai során, kik oktatják, gyülekezeteink hogyan járulnak hozzá képzésükhöz.

Az intézet és az unitárius kar

Az erdélyi unitárius lelkészképzés a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben, közelebbről annak unitárius karán történik.

A Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet (a továbbiakban: KPTI) az Erdélyi Református Egyházkerület, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület, a Magyar Unitárius Egyház és a Romániai Evangélikus-Lutheránus Egyház magyar oktatási anyanyelvű, önálló lelkészképző egyeteme. Az egyetem rendjének és a benne folyó tevékenységnek elvi alapja a KPTI chartája, amely összhangban van a három erdélyi protestáns egyház hitvallásaival és alapszabályzataival/kanonjaival, Románia alkotmányával és az érvényben levő egyetemi oktatási törvényekkel.

A Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet jogi helyzete az 1989-es változások után sokáig rendezetlen volt: nem tartozott sem a Vallásügyi Államtitkársághoz, sem az Oktatásügyi Minisztériumhoz, amelynek az a veszélyes következménye lett, hogy „ideiglenes működési engedélyt kapott”, és sodródott a szemináriumi rangra való lefokozás és a megszűnés felé. Ennek a veszélyes helyzetnek a megakadályozására egyetlen járható út volt, *az intézményi és a tanulmányi programok akkreditációja*. Istennek legyen hála, hogy az akkreditációt sikeresen megvalósítottuk: 2009-ben az intézményi és az alapképzés akkreditációját, 2011-ben a magisz-

teri program akkreditációját szereztük meg, 2014-ben már az intézményi és az alapképzés 5 évenkénti újraértékelése is megtörtént. A sikeres akkreditáció azt jelentette és jelenti, hogy a KPTI története során első alkalommal az Oktatásügyi Minisztérium kötelékébe tartozik, és bekerült az országos egyetemi oktatási hálózat vérkeringésébe, sőt az Európai Unió egyetemi hálózatának a vérkeringésébe is.

A KPTI-ben a fenntartó egyházak elvárásainak és az akkreditáció követelményeinek megfelelően három szakirány van: református, evangélikus és unitárius szakirány. A református és evangélikus szakirány lelkészképzése közös, az unitárius szakirány lelkészképzése és szervezeti élete (például: bibliaóra, önképzőkör, legáció, szakmai gyakorlat, gyakorló teológusok szolgálata, reggeli áhítat, gyülekezeti szolgálat, diakóniai munka stb.) önálló, de a szakirányok között a közös tárgyak, a közös programok, a közös hivatástudat, és a kölcsönös tisztelet hidakat épített az elmúlt évtizedek alatt. Az unitárius szakirányt Unitárius Karnak nevezzük, amelynek irányítója az unitárius tanári kar és a dékán. Az Unitárius Kar teljes jogú tagja a KPTI-nek.

Az unitárius lelkészképzés folyamata

Vessünk egy pillantást az unitárius teológiai hallgatók lelkésszé formálódásának folyamatára, alkalmaira, lehetőségeire, követelményeire!

A KPTI-ben az ország többi egyetemeihez hasonlóan az ún. bolognai oktatási rendszer van érvényben. A rendszernek az a lényege, hogy az oktatás három pillérre épül: alapképzés (négy év), magiszteri képzés (két év) és doktorképzés. A képzési szakaszok mindenikére csak sikeres felvételi vizsgával lehet beiratkozni. A hallgatónak mindenik képzési szakasz végén záróvizsgát kell tennie, ha a záróvizsgák sikeresek, akkor a hallgató mindenik záróvizsgája után az Oktatásügyi Minisztérium által kibocsátott oklevelet kap, rajta az intézet szárazpecsétjével. Az oklevél feljogosítja a tulajdonosát arra, hogy oklevelét mind az országban, mind az Európai Unió országaiban szabadon használja. Megjegyzem, hogy az intézet által korábban kibocsátott oklevelek csak az egyházi életben voltak érvényesek.

A teológiai hallgató, a sikeres hatéves képzés után, alapképzési és magiszteri oklevelek birtokában jogot nyer arra, hogy püspöki megbízás alapján segédlelkészi szolgálatot végezzen a Magyar Unitárius Egyház vagy a Magyar Unitárius Egyház Magyarországi Egyházkerületének valamelyik egyházközségében. A gyakorló segédlelkészi megbízás egy évre szól, a szolgálatát a mentor (megbízott lelkész) és lelki nevelő felügyelete alatt végzi. A segédlelkész a Magyar Unitárius Egyház teológiai és szakképesítési bizottsága által kijelölt időpontokban konzultációkon jelenik meg a bizottság tagjai előtt. A segédlelkészi év végén unitárius lelkészképesítő vizsgát tesz az említett bizottság előtt, és a sikeres vizsga alapján unitárius lelkészi minősítést szerez, majd az egyház legközelebbi zsinátán felszentelik.

Összegezeként megállapíthatjuk azt, hogy az unitárius lelkészi formálódás időben hosszú évek alatt (összesen 7 év) történik, és a formálódás követelményrendszere magas szintű.

A lelkészképzés elméleti és gyakorlati vetületei

Az elkövetkezendőkben a lelkésszé formálódásnak az úgynevezett „mindennapjaiból” szeretnék tájékoztatást adni. A lelkészi formálódás útján járó személyt teológiai hallgatónak vagy teológusnak nevezzük A

teológiai hallgatóink az unitárius kar tanárai által összeállított tanmenet alapján, figyelembe véve a fent említett oktatási rendszer követelményeit, megfelelő órarendi keretben tanulnak. A tanmenet a négy teológiai szakcsoport (bibliai, rendszeres, történeti, gyakorlati teológia) megfelelő szakdiszciplínáira/tantárgyaira épül. Ezeket egészítik ki a művelődéstörténeti, egyházjogi, társadalomtudományi, ének, zene szaktárgyak, valamint a bibliai nyelvek (héber és görög), latin- és egy modern nyelv (az unitárius hallgatók angol nyelvet tanulnak).

A hallgatóknak az órák látogatása, valamint a gyakorlati és szemináriumi órákon való részvétel kötelező. A tanulmányi év két félévből (egy félév 14 hétből) áll. A tanulmányi év ünnepélyes megnyitásának a napja általában szeptember hónap utolsó vasárnapja. Minden félév végén vizsgaidőszak van, amely alatt a teológushallgató igyekszik minden szaktárgyból sikeresen vizsgázni.¹ A sikeresen vizsgázott hallgató tanulmányi ösztöndíjban részesül, amelyet a Magyar Unitárius Egyház biztosít.

A hallgatók *lelki életének* gyarapítását szolgálják az istentiszteletek látogatása, a hetenként tartott bibliaórák, a csendes napok, a reggeli áhítatok, az egyéni és közösségi lelki nevelői beszélgetések, a LángÓl elnevezésű unitárius ifjúsági istentisztelet és más alkalmak. Hallgatóink vasárnap a belvárosi unitárius templomban istentiszteleteken vesznek részt. A kötelező reggeli áhítatokat, hétfőtől péntekig reggel 7,30-tól az egyház Dávid Ferenc imatermében tartjuk, a hallgatók évfolyam szerinti sorrendben, szabadon választott vagy kijelölt bibliai rész alapján végzik reggeli szolgálataikat. A tanárok a hét első napján szolgálnak. A két napra terjedő ún. csendes napokat a két félév között tartjuk, amelyeknek az a céljuk, hogy a behívott vendégelőadók által tartott előadások és bibliaórák, valamint a közös beszélgetések és az intézeti közös szeretetvendégség által hitben, lélekben, hivatástudatban megerősödjék diák és tanár egyaránt.

A közösségi életet erősíti a hallgatók évenkénti közös külföldi kirándulása is, amelyen alkalom szerint tanárok is részt vesznek.

1 A 2016–2017. tanulmányi évben az alapképzésen a hallgatók évfolyamonkénti megoszlása a következők szerint alakult: IV. évfolyam 5, III. évfolyam 7, II. évfolyam 4, I. évfolyam 4 hallgató, összlétszám: 20. A magiszteri képzésen: I. évf. 4, II. évf. 4, összesen 8 hallgató; mindösszesen: 20 unitárius hallgató.

A gyakorlati képzés és a legáció

Hallgatóink egyik legnagyobb hatású gyakorlati felkészülési lehetőségének a *legációs szolgálatait* tarjuk. Hallgatóink az egyházi év három nagy ünnepén, karácsonykor, húsvétkor és pünkösdkor, legációs szolgálatokat végeznek azokban a gyülekezeteinkben, amelyek legátust fogadnak, és amelyek erkölcsi, anyagi támogatásban részesítik őket. A legációra való felkészülés komolyságot, odaadást, buzgóságot, lelkesedést vár el a hallgatótól és fokozott odafigyelést a gyakorlati tanszék tanárától. Köszönjük legátust fogadó egyházközségeink lelkészei/lelkésznői családjainak, egyházközségi gondnokainknak, híveinknek, hogy a hallgatóinkat fogadták, és őket erkölcsi és anyagi támogatásban részesítették. Az elismerés és a köszönet jegyében említem meg azoknak az egyházközségeknek a nevét (a legációs lista alapján), amelyek a 2016–2017. tanév alatt legátust fogadtak, és ezzel lelkészképzésünket segítették, támogatatták: Árkos, Barót, Brassó-Óváros, Brassó-Újváros, Homoródalmás, Nagyajta, Bölön, Magyaraszóvár, Ürmös, Vargyas, Felsőrákos, Dicsőszentmárton, Kükküllődombó, Torockó, Torockószentgyörgy, Oklánd/Homoródújfalú, Marosvásárhely-Bolyai tér, Marosvásárhely-Kövesdomb, Torda, Székelyudvarhely I., Székelyudvarhely II., Magyar-sáros, Székelykeresztúr, Kövend/Bágyon, Olthévíz, Kolozsvár-Belváros, Kissolymos, Korond, Székelyszentmihály/Kobátfalva/Bencéd.

Kiemelem hallgatónk nyári gyakorlatát. *Hallgatóink nyári gyakorlata vagy szolgálata* azt célozza, hogy a hallgatónak a gyakorlati, gyülekezet-építési, a gyermekek és az ifjúság vallásos nevelésének készsége, szociális érzékenysége gyarapodjon. Ennek érdekében végeznek egyhónapos nyári szolgálatot gyülekezeteinkben, gyermek- és ifjúsági táborokban, kórházakban, a Gondviselés Segélyszervezetnél.

Hallgatóink *közzolgálati feladatokat* is végeznek: a hagyománynak megfelelően a kolozsvári Házsongárdi temetőben a tanév alatt gondozzák unitárius nagyjaink sírjait, és azokat október 31-én a tanárokkal együtt megkoszorúzzák; segítenek a belvárosi egyházközségnek és a Gondviselés Segélyszervezetnek az öregek, hajléktalanok, betegek gondozásában; nemzeti ünnepeinken: március 15-én, október 6-án, november 15-én ünnepi műsorokat rendeznek, és azokat méltóan megünnepelik.

Hallgatóink a sikeres tanulmányi eredmény és a megfelelő magatartás alapján ösztöndíj-programokban vehetnek részt. Ezek a következők: Erasmus+ ösztöndíjprogram, Makovecz-féle ösztöndíjprogram, a hollandiai remonstráns testvéreink és az Amszterdami Egyetem által biztosított holland ösztöndíj (magiszteri hallgatónak), a Chicagói Meadville Lombard Unitárius Főiskola által biztosított ösztöndíj.

Az unitárius kar tanárai

Az unitárius kar tanáraitól azért kívánok szólni, mert személyük bemutatásával azokat a tantárgyakat is ismertetem, amelyeket oktatnak, és ezáltal egyrészt betekintést nyerünk a lelkeszi formálódás konkrét didaktikai vetületeibe, másrészt megismerik teológiai tanáraink szakmai orientációját. Természetesen a tananyag kibővül a református, evangélikus tanárok közös tárgyaival. Az unitárius tanárok jogi helyzetére nézve kétféle státust különböztetünk meg: főállású és óraadó tanárok.

Az alábbiakban ismertetjük az unitárius kar *főállású tanárainak* tudományos fokozatát, szakterületét, intézeti és kari megbízatásait, egyházszolgálatukat.

Rezi Elek: doktorátusa, professzori és habilitált doktori címe, illetve doktorvezetési joga van. Szakterülete: unitárius rendszeres teológia, szaktárgyai: hitvallásismeret, modern filozófia, etika, hittan, felekezeti ismeret, vallásfilozófia, szociáletika. *Megbízatai:* intézeti rektorhelyettes, a tudományos kutatói tanács elnöke, kari megbízatása: dékán.

Czire Szabolcs: doktorátusa, docensi fokozata van. Szakterülete: unitárius bibliatudományok, szaktárgyai: bevezetés az Ószövetségbe, bevezetés az Újszövetségbe, Ószövetségi exegézis, Újszövetségi exegézis, Ószövetségi bibliai teológia, Újszövetségi bibliai teológia, vallásszociológia, bevezetés a bibliai hermeneutikába, ifjúságszociológia, Biblia és populáris kultúra. *Megbízatai:* intézeti: a tanulmányi bizottság tagja; kari: az angol nyelv oktatásának koordinátora, bentlakásfelelős tanár, a szociális ösztöndíj koordinátora. *Egyházi szolgálat:* A Magyar Unitárius Egyház vallásérkölcsi-nevelési előadó-tanácsos, az *Unitárius Közlöny* főszerkesztője.

Kovács Sándor: doktorátusa, docensi fokozata van. Szakterülete: unitárius egyháztörténelem, szaktárgyai: unitárius egyháztörténet, vallástörténet, teológiai enciklopédia, magyar művelődéstörténet, protestáns

(unitárius) mártirológia, paleográfia, unitárius devocionális irodalom. *Megbízatai:* kari: önképzőköri felelős tanár. *Egyházi szolgálat:* a *Keresztény Magvető* főszerkesztője, a Magyar Unitárius Egyház Nagy-könyvtárának könyvtárosa.

Koppándi Botond: doktorátusa, adjunktusi fokozata van. Szakterülete: unitárius gyakorlati teológia, szaktárgyai: szónoklattan és szónoklati gyakorlatok, kateketika, valláspedagógia, egyházszertartástan, gyülekezetépítés, családpsztoráció, homiletika. *Megbízatai:* kari: lelki nevelő, előadásokat tart az angol nyelvű programban, a LángÓl ifjúsági istentisztelet koordinátora. *Egyházi szolgálat:* lelki nevelő az egyházi bentlakásban.

Az unitárius kar óraadó tanárai:

Ferenczi Enikő kórházlelkész, doktori fokozata van. Előadott szaktárgyai a gyakorlati teológia körében: lelkési formálódás, mentálhigiéné, klinikai lelkigondozás, hospice, jegyesoktatás, csoportdinamika. Az unitárius hallgatók lelki életének az irányításában is részt vállal.

Száló Réka: angoltanár, angol nyelvet oktat az I–IV. évfolyamok hallgatóinak. Hallgatóink az alapképzés záróvizsgája előtt (IV. év végén) kötelesek egy akkreditált nyelvvizsga-központban nyelvvizsga oklevelet szerezni.

Tanáraink hazai és nemzetközi kongresszusokon, konferenciákon, szimpóziumokon tartanak előadásokat, Erasmus+ és kutatói programokban vesznek részt. Tanáraink rangos hazai és nemzetközi szakmai társulatnak, szervezetnek tagjai, közegyházi és közszolgálati feladatokat töltenek be.

Tanáraink és hallgatóink munkájáról tájékozódni lehet a www.proteo.hu honlapon, vagy a hallgatók közösségi oldalán: <https://www.facebook.com/unitariusteologiaihallgatok/>.

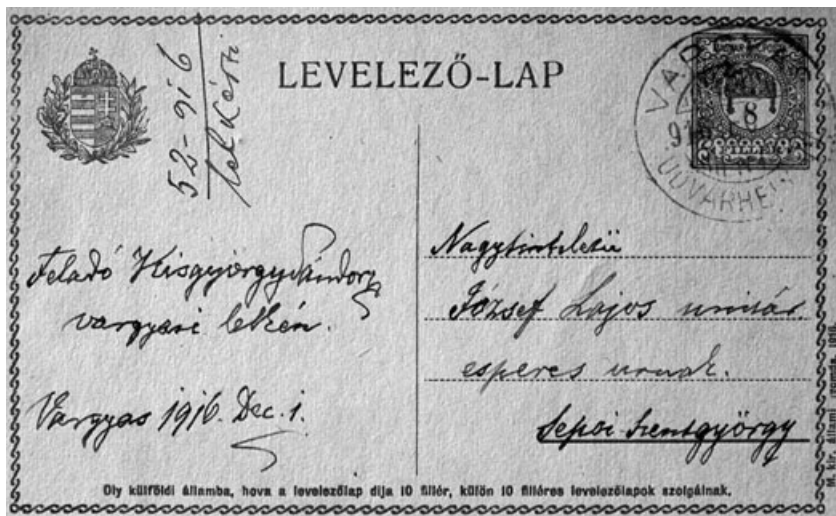
Hallgatóink blogújsága: A LÁNG (<https://unitariuslang.wordpress.com/>).

Elmondhatom, hogy az erdélyi unitárius lelkésképzés gazdag és felelősségteljes jelene biztató ígéret az egyházunk, az egyházközsegeink és az erdélyi unitárius teológiai tudományosság jövődjé számára.

A TÖRTÉNELEM NÉMA TANÚI

Az 1916-os román betörés százéves évfordulója kapcsán számos írás, könyv jelent meg és fog megjelenni a közeljövőben. Ezek nagy része tárgyilagosan tárja fel az első világháború számunkra, erdélyi magyarok számára, megpróbáló időszakát. Érvényes rá George Orwell megállapítása: „A háború lényege a pusztítás – nem feltétlenül emberi életeteké, hanem az emberi munka eredményeié.”

Az általam bemutatott történet a háború farkastörvényei felett is diadalmaskodó Isten iránti tisztelet győzelmét bizonyítja. A sepsiszentgyörgyi kis unitárius közösség, amelynek lelkésze az 1905-ben Kilyénből beköltözött József Lajos, alig vetette meg lábát, lelkesedéssel állt neki egyházközsége építéséhez. Tagjai Isten iránti szeretetük jelül adományaikkal szaporították az eklésia vagyonát. 1914-ben Ütő András és neje, Gyárfás Amália egy drapp színű selyem úrasztali takarót ajándékoztak az egyházközségnek, melynek értéke 300 korona volt. Rá két évre, a háborús évek közepén, József Lajos esperes felesége, szül. Ütő Julcsa, fia konfirmálása emlékére pünkösdkor „egy krém színű brokát selyem, közepén kehely, buzakalász koszorúval körítve s drága selyemmel hímézve, széle pointlace csipkével szegélyezve úrasztali pohár és kenyérterítőt” adományozott 150 korona értékben. Hamarosan azonban a háború forrataga megtörte a lelkesedést, haladást. 1916 augusztusában, amikor a sepsiszentgyörgyi esperes a Kolozsváron tartott főtanácsi gyűlésen tartózkodott, a román hadsereg betört Székelyföldre, elérte Sepsiszentgyörgyöt is. A jegyzőkönyvben bejegyezték: „A városban az ellenség nagy számmal járt és az egyes házakban laktak is. Nagyobb részben azonban a városon kívüli területeken tanyáztak.” A nagy felfordulásban a lelkészfeleség az értékpapírokat és takarékbetétes könyveket magával vitte a meneküléskor. Több mindent, ezek között „egy igen értékes asztalterítő, 1 drb. szintén szép és értékes úrasztali kenyér és pohár terítőt is magukkal vittek az oláhok”. Nem jutottak messze az elrabolt tárgyak: 1916. december 1-jén a vargyasi unitárius pap, Kisgyörgy Sándor levelezőlapon értesítette sepsiszentgyörgyi kollégáját, hogy az említett tárgyak nála vannak, de a postaszolgálat bizonytalansága miatt később fogja el-

juttatni jogos tulajdonosához. Rá két hétre, december 19-én hosszabb levélben számolt be a történetekről: „A pohárterítő [...] csipkefosztottan került ide, de jól észrevehető, hogy volt a szélén dísz, látható lévén a lebontás durva művészete.” Aztán folytatta: „Egy szegény özvegyasszonyunk házában valami posta- és távirodakezelő altiszt volt szállva (oláh) s mikor a nagy visszanyomuláskor átvonultak itt a bocskoros hadak, egy tolvaj katona odatért be, hogy ujabban rablott tárgyait csomagolja és e közben dicsekedve mutatta az altisztnek ezeket a szép tárgyakat, de vesztére, mert az altiszt látva, hogy azok szent dolgok, templomi kincsek, keresztet vetett, s felpofozva a katonát, elvette azokat, és a szegény asszonynak odaadta, hogy tegye a ládába. Ez osztán a katonák eltakarodása után megmutatta a bírónak, hogy nála mit hagytak az oláh katonák és a bíró arra intette, hogy majd a vizsgálatkor adja át a csendőröknek. De ez, gondolva, hogy a csendőrök erre s tova összegyurják s ki tudja mi lesz a vége, legjobbnak látta elhozni hozzánk és letétbe helyezni, míg valahogy hazaküldhetjük.” A lelkész megdicsérte az istenfélő idős asszonyt, és kilátásba helyezett egy kisebb ajándékot számára. A tárgyak visszaérkeztek Sepsiszentgyörgyre, de a pontos időt nem tudjuk. 1917-ben még ott voltak Vargyasban, és a sepsiszentgyörgyi jegyzőkönyvek nem említik a visszaérkezés időpontját. 1927-ben, amikor a szentgyörgyi unitárius eklézsia a saját elkészült imaházát avatta fel, az Aranykönyv

megjegyezte: „Krizsa Zsuzsika készítette, már korábban, 1916-ban József Lajosné lelkészné által adományozott pointlace csipkés urasztali pohár terítőre (brokát, selyemből készült) az elveszett csipke helyett az ujat. (Az anyaga a hívek adománya.) A munka értéke 1500 korona.” A kegytárgyak ma is az eklézsia tulajdonában vannak, a történelem zivatarainak néma tanúiként.

MESEKALÁKA

A szentegyházi kaláka története a következő:

2015 és 2016 szeptemberében néhány napig egy közösségi ház építésében lehetett részem.

Az épületet a Szent Gellért Alapítvány számára építették pályázati forrásokból és segítőkész emberek kalákája révén. Az időszakonkénti kalákát a Romániai Falugondóságok Szövetségének elnöke, Balázs Sándor unitárius lelkész szervezte a Szent Gellért Alapítvány ügyvezetőjével, György Attilával közösen. A Szent Gellért Alapítvány egy karitatív szervezet, amely sokoldalú tevékenységei közt gyermekek délutáni foglalkoztatásával, lelki gyakorlatok szervezésével és sérült személyek ellátásával is foglalkozik.

A kalákában több olyan önkéntes is kivette részét, akik az Unitárius Egyház berkeiben dolgoznak. A mesében idézett személyek és szófordulatok valóságon alapszanak.

Kicsengettek. Az elemisek sorjában felálltak helyükről, és szabálytalan csoportokba kezdtek verődni. Itt még kicsengetésnek nevezték azt a pillanatot, amikor a tanórát felváltja a szünet, bár csengőhang sehol sem hallatszott. A szülőktől vették át, akik vidékről telepedtek a megyeközpontba, a Hajnal negyed és az autópálya közötti új városrészbe. Az ő idejükben még egy-egy méretes rézcsengővel szaladt végig a szolgálatos a folyosókon.

Három évtizeddel később és néhány száz kilométerrel közelebb a modern civilizációhoz a kicsengetést fény-árnyék technikai hologramokkal jelezték.

A tanórákon használt berendezés, ami vizuálisan jelenítette meg az óra anyagát, szünetjelzőként most egy turistaösvényt vetített elő egyik oldalt halkán csobogó patakkal, másik felől suhogó bükkerdővel, ahol csiripelő sárgarigók keltek versenyre. Mindez fokozatosan, lassan előbukkanva, akár a reggeli napsugár, hogy a tanító még egészében lezárhassa a tanórát, s kioszthassa a házi feladatot.

Tizenegy óra volt, és Zsuzsika maga köré gyűjtötte pajtásait. „Ide néztek, Miksa apó arról mesél, amikor Szentegyházán a tábori játszóházat építették.”

Sámuel elfordította a karóráját 90 fokkal s a szemközti falra kezdett vetíteni.

Ősz öregember alakja körvonalazódott, nagy harcsabajuszánál csak a berettsapkája volt látványosabb. Ráncos homloka néha meg-megrándult, amint beszélt, két kezét néha összefogta maga előtt, majd ismét szétnyitotta tenyérrel felfele, mintha egy fehér galambot engedne útnak. Mögötte a virágmintás tornác körvonalazódott.

A hologramban épp ekkor gördült át egy idézet Jób könyvéből: „De az igaz ragaszkodik az útjához, és a tiszta kezű ereje megnő.”

Az ősz hajú mesélő mellett a kicsi Aba kérdezgett. Kik voltak ott? Miért nem munkások dolgoztak, mint itt a lakótelepen? A pap bácsik miért emeltek olyan nehezeket? Hány veder malter fogott el?

Miksa apó lassanként tért ki a kérdésekre, hogy ne bontsa meg a gondolat menetét, de lehet, hogy a déli fáradtság is kezdett erőt venni rajta.

„Tudjátok, itt mindenik égyformán veszi ki a részit tehetsége szerént. Ilyenkor nincs kategorizálás. Se adminisztrátor, se pedig főmérnök vagy segédmunkás nincsen. Mindenki megtalálja a maga helyit, és teszi, ami a legfontosabb. Szinte magától megy a munka, és megégyezéssel döntik el, ki mihez lát hozzá, a fennakadásokat meg a Jóisten úgyis eligazítja.

Azon a héten, emlékszek, erőt népszerű volt egy vessor Vörösmartytól: Kincs? hír? gyönyör? Legyen bár mint özőn, A telhetetlen elmerülhet benne, S nem fogja tudni, hogy van szívöröm. Ezt még János is megtanolta, aki Zsákodról jött volt el. Gyönyörű, tette majdég hozza. Jánosnak a szomszédja is ott volt, de osztán ő úgy vágta a malterezést, mint kan a kocát. Mindégyre rá kellett szólni, hogy ügyelj fiú, mert szögbe lépsz, meg ilyenek.”

A kis Mózsi, aki Aba mellett állt, akaratlanul megemelte jobb lábát, s elgondolkodott, hogy vajon hogyan is nézhetne ki egy szeg a színes üvegpadlón.

„A legkedveltebb jótanácsokat viszont Orbán osztogatta, egy mindentudó ezermester Keresztúrról. Na, mondja hozzáértőn, amikor arról volt szó, hogy széldeckából vagy kivágott déckából legyen-e a heveder, hogy aszongya: Túróból biza hegyet nem építenek. Aznap biza nagy tudású embernek számított. Nemhiába ment a lánya is Amerikába tovább-

tanolni. Elhihetitek mind, mert úgy igaz, ahogy itt ülök. Nem egyébert, de én egy nyáron két évig voltam ács, úgyhogy én es tudom az ilyeneket.”

Kis szünetet tartott. Az osztályterem falain kivetített jeles személyiségek közt Szent-Iványi Sándor mintha mosolyra húzta volna ajkait.

Miksa apó fáradtnak tűnt, de arca sugárzott az emlékek hatása alatt. Nótára zendített:

„Megvan az ideje, mindennek, barátságoknak és szerelemnek, megvan az ideje mindennek az ég alatt...”

A szomszéd néni alakja tűnt fel, amint egy Cappuccino feliratú papírpoharat nyújt feléje. Ivott egy kortyot, megköszönte torkát s folytatta: „Na, lehet keresztet vötni. Ez mán a Feri szavajárása volt, egy-egy jól sikerült munkafázis után. Tudjátok, helybéli katolikus létére amolyan mindenest volt az udvaron.

De a legszelidebb lélek azért mégiscsak a brassói esperes volt. Mindenhez idézettel vagy rímekben szólott hozzá, amikor szót kapott. Elköszönéskor is nem jó egészséget kívánt, hanem aszongya, hogy Isten vedd bús esztene, mert én innen megyek haza. Majdhogynem megsiratták azok a kemény, nyers vágású emberek. Úgy is kísért el a kapuig Attila, az Alapítvány elnöke, hogy bármelyik percen szívesen látott vendég ezentúl.

Ej, kérlek szépen, örült azon a héten az anyaszentegyház, mert az úgy van az unitáriusoknál, s akkor is úgy volt, hogy a hívek teszik az egyházat, s nem pedig fordítva. Úgy is engedett el Balázs tiszteletes vacsora után, hogy csak munkálkodjunk otthon is úgy, amint a kalákában tanoltuk.”

A hologramban kezdett elszürkülni a tisztás, a zúgó patak zengése alább hagyott. Az elködösített felületen Márk evangéliumából való idézet emelkedett ki: „Mert mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, lelkének pedig kárát vallja?”

A tanító visszatért előadói pozíciójába, s a diákok kezdtek egyenként a helyükre vonulni. A szünet a végéhez közeledett, és Sámuel lehajtotta az óráját:

„Skacok – szólott még Zsuzsika, csengő hangja hegyi patak csobogása –, gyertek át délután a manzárdterembe, ott folytatjuk, jó?”

HELTAI GÁSPÁR

talán az az igazi golgota
ha olyan keretben kell megfeszülni
melyben mint a fabula mondata
más betű típus és inri

az erdélyi szász hetente vált inget
takarékos mint messzi ősei
s mert gótikusnak álmodja a hitet
az ólmot sebéből is kiszedi

az ember mégis megtér néhanap
nyelvén vallásán önkéntesen túl ad
valamit sejtet velünk e szorongás

tán jön egy ezredév hol a nappal
holddal csillaggal kolozsvári pappal
húlt helyünk tárja napfényre az írás

JÓTANÁCSOK

Asszonyokkal tartandó házasságbeli békességről

A férfi az ő haragos és morgolódó feleségének természetét békével szenvedje el, mert semmi kígyó nincsen e földön oly mérges, mint a megharagudott asszonyállat. [...] Szorgalmas gondot viseljen arra a férfi, hogy tehetsége szerint meg ne fogyatkozzék abban, ami mind őneki, mint a háza népének szükséges dolog. Mert gyakorta megtörténik az, hogy mikor maguk az asszonyállatok kezdenek a maguk szükségére gondot viselni, néha oly dolgokban akadnak meg, amely nem csak nem szükséges, hanem még tisztességüknek is megárt. [...]

Arra is gondja legyen a férfinak, hogy a felesége semmi dologban a célból ki ne hágjon, tudniillik se úgy be ne rekessze, hogy mindenkor otthon kelljen ülnie, se pedig annyi szabadságot neki ne adjon, hogy minden kicsiny okból szélllyel futkosson és járjon. Mert a szélllyeljáró asszonyállat mind az ő hírét, mind pedig az ura marhácskáját veszedelembbe ejti. [...] Oly tűrő s szenvedő legyen a férfi, hogy ha valamit fog véteni az ő felesége, nem egyebek előtt, hanem csak maguk között feddje meg őt. Mert amely férfi az ő feleségét mások előtt feddi és dorgálja, szintén úgy cselekszik, mint az, aki felpök az égbe, és az ő maga nyálát orcájára veszi.

BERDE MÓZSA

Országgyűlési képviselő volt (1815–1893). Vagyonát az unitárius egyházra hagyta, többek közt azzal a meghagyással, hogy a kolozsvári, tordai és székelykeresztúri unitárius gimnáziumok kétszáz diákjának naponta egy ingyen cipőt kell juttatni, ez volt a Berde-cipő.

Helyezzék el a megadott szavakat a mellékelt hálóba, majd másolják át a számozott négyzetekbe lévő betűket az alsó, egysoros hálóba. A sötétített sorokban és a kis hálóban kialakul Berde alapfoglalkozásának a neve, a város neve, ahol élt, egy megye neve, amelynek tisztségviselője volt, valamint az általa viselt magas tisztség neve.

2 betűsek: AM, AR, CM, EM, GA, IB, KA, ON, SN, YÁ

3 betűsek: ÁFA, ÁSZ, BIM, CET, FAL, ICA, NÖL, ÓTA, PAM, SÁP, SÁS, TAI

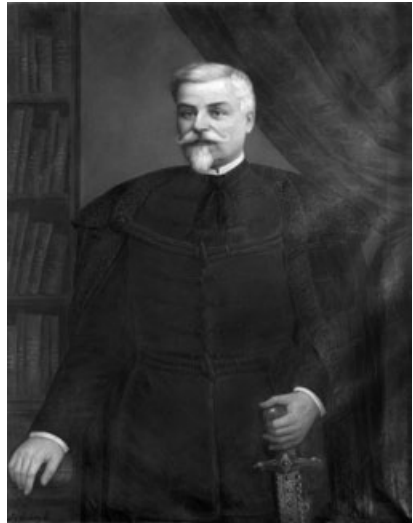
4 betűsek: ARAL, AVON, ÁRUL, COLA, ELLA, EMMI, ESZE, ETÁN, KÁBA, KOLA, NIVÓ, ÖLFA, SZÁL, THOR, VÁLÓ, ZITA

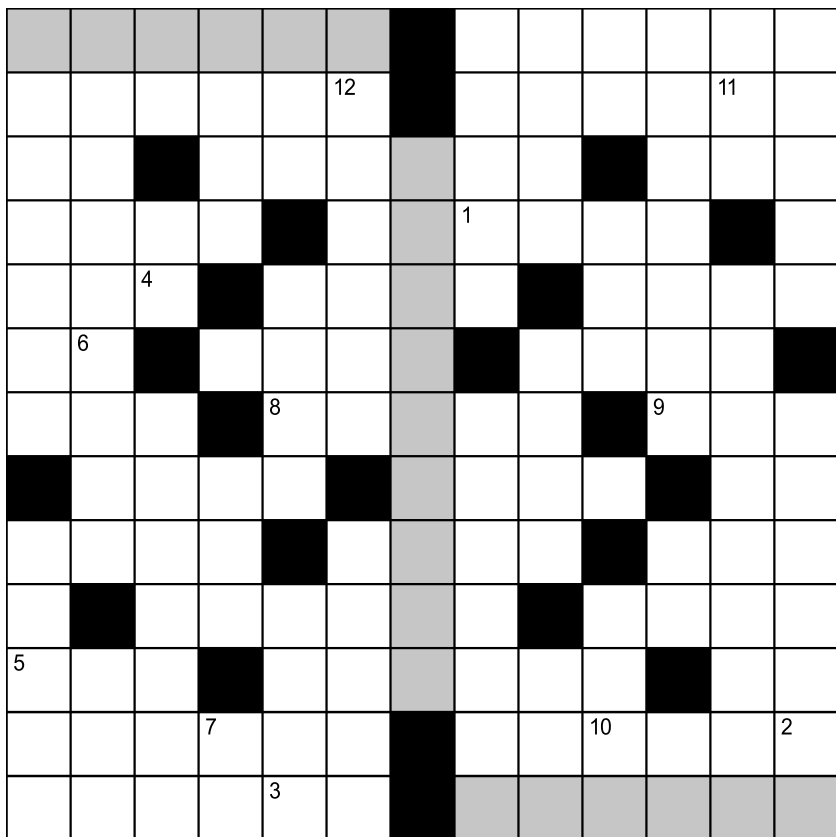
5 betűsek: ASOKA, AVONI, BOZÓT, CSÁKÓ, GOMBA

6 betűsek: AKARÁS, ANALÓG, HORDÁS, KANYON, LITVÁN, OLTÁRI, ROKONI, SIRATÓ, USAKOV, USZITÓ

7 betűsek: ANTIMON, JAKA-BOS, LAPILLI, ÓZONDÚS, PILLANT, ZSAROLÓ

9 betűsek: FACSEMETE, OKARINÁZÓ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	2	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	---	----

SZOBÁNK DÍSZE

A **KORALLVIRÁG** (*Kalanchoe blossfeldiana*) Madagaszkáron őshonos növényfajta, amely mérsékelt éghajlaton mint szobanövény tartható. Számos hibriddel, szín- és díszváltozattal rendelkező növénycsoport. Magassága kb. 30–35 cm, húsos levelei fényes zöldek, virágai fehérek, sárgák, narancs- és rózsaszínűek vagy pirosak. Virágait tél végén, tavasz elején hozza, de fénymegvonással elérhető a korábbi virágzás is.

Szereti a világos helyet, azonban óvjuk a közvetlen napsütéstől. Rövidnappalos növény, ami annyit jelent, hogy a virágzáshoz napi legalább 12 órányi sötétséget igényel két hónapon keresztül.

A 20 °C a számára ideális hőmérséklet. Télen ne tartsuk a növényünket 10 °C alatt. A túl alacsony hőmérséklet hatására ugyanis elhullatja a leveleit.

Az öntözésre figyeljünk oda. Ha a növény fűtött szobában van elhelyezve, naponta kell öntözni, azonban kerüljük a pangó víz kialakulását, mert a növény pusztulásához vezet. Tápoldatot kéthetente adjunk neki. Jól viseli a száraz levegőt is, párástani nem szükséges.

Két-három évente ültessük át. Szaporítani hajtásdugványról tudjuk. A levágott hajtásról távolítsuk el az alsó leveleket, és a hajtást olyan mélyre ültessük, hogy a levelek helye a talajba kerüljön.

Kecskés Csaba

A MAROSI UNITÁRIUS EGYHÁZKÖR A MÚLTBAN ÉS A JELENBEN

A Marosi Unitárius Egyházkör nem tartozik a Magyar Unitárius Egyház legnépesebb egyházkörei közé. A 2016. évi lelkészi jelentések tükrében az összlélekszám 6522 lélek. Napjainkban 18 anyaegyházközség, 9 leányegyházközség, valamint a hozzájuk tartozó szórványok alkotják az egyházkört. Az anyaegyházközségek között négy társegyházközség is van.

Egyházközségeink három folyó, a Nyárad, a Kisküküllő és a Maros mentén vagy azok közelében találhatók. Egyetlen anyaegyházközségünk, Szabéd helyezkedik el az úgynevezett Székely Mezőséken, annak Mezőség előtti kapujában. Közigazgatásilag minden egyházközségünk Maros megyéhez tartozik jelenleg.

A Marosi Unitárius Egyházkör, egyházunk többi történelmi egyházköréhez hasonlóan, a 19. század második felében jött létre. A 20. század politikai változásai során az egyházkört alkotó egyházközségeink területi beosztása időről időre kisebb átalakuláson esett át. Ezekre a legtöbbször kényszerű és nem az egyházi szükség hordozta változásokra, változtatásokra nem szeretnék részletesebben kitérni. Ehelyett felhívom a figyelmet arra a részletes és kimerítő tudományos írásra, amely ebben a témában nagytiszteletű Molnár Lehelnek, egyházunk levéltárosának tollából jelent meg a 2009. évi *Keresztény Magvető* 2. számában.

A történelmi visszapillantás rendjén most, amikor egyházunk fennállásának 450. évfordulóját ünnepeljük, csupán fél évszázadot megyek vissza az időben. 1968-ban egyházunk fennállásának 400. ünnepi esztendejében került sor a történelmi egyházkörök nagyméretű összevoná-

sára. Ekkor jött létre a Marosi és Küküllői Egyházkörök egybeolvasztásából a Maros-Küküllői Egyházkör, amely a Maros és Szeben megye területén fekvő egyházközségeket foglalta magában.

Az 1989-es politikai változás után újból lehetőség nyílt a történelmi Egyházkörök helyreállítására. A Maros-Küküllői Egyházkörben mindez 1999-ben valósult meg, amikor újból létrejött 13 egyházközséggel a Küküllői, 21 egyházközséggel pedig a Marosi Egyházkör. Az a tény, hogy a Maros-Küküllői Egyházkör különválása csupán a változás után tíz esztendővel jött létre, szépen mutatja azt az egységet és összetartozást, amely a 20. század második felének évtizedeiben a két egyházkör gyülekezeti és lelkészei között létezett.

A Marosi Unitárius Egyházkör a 20. század végén és a 21. század elején a külső és belső építkezés, a hitben való megerősödés lehetőségeit kereste és keresi. Egyházközségeink demográfiai mutatói nem mutatnak kedvező képet a mi egyházkörünkben sem. Ennek ellenére gyülekezeteink igyekeztek és igyekeznek az épített örökséget megőrizni, javítani, karban tartani. Hatalmas értéket jelentenek Nyárád menti Árpád kori templomaink: a nyárádszentlászlói, nyárádszentmártoni, nyomáti, szentgericei unitárius templomok, amelyeknek szakszerű javítása és karbantartása, a freskók feltárása, a festett kazettás mennyezetek restaurálása nagy odafigyelést és türelmet igényelt és igényel lelkészek és gyülekezetek részéről egyaránt. Árpád-kori templomaink gyönyörű füzérét a Nyárád mentén a vadadi unitárius templom egészítette ki a múltban, amely a II. világháború áldozataként leégett. A leégett templom helyett 1972-ben építette fel az egyházközség jelenlegi templomát.

Árpád-kori templomaink mellett nagy értéket képviselnek a 18–19. századokban és a 20. század első felében épült templomaink. Marosvásárhely történelmi központjában 1929–1930-ban épült fel neogótikus stílusban szép Bolyai téri templomunk.

A 20. század végén, 21. század elején egyházunk új templomok építésébe kezdett, főként kis- és nagyvárosokban, amelyekben híveink száma megnövekedett.

A Marosi Egyházkörben az új templomok építésének sora a maros-szentgyörgyi templom felépülésével és felszentelésével indult, amelyet az erdőszentgyörgyi, szováti, nyárádszeredai, marosvásárhely-kövesdombi templomok felépülése és felszentelése követett. Az erdőszentgyörgyi templom állami kárpótlásként épült fel az egykori bözdújfalusi

Bözödi köri találkozó

unitárius templom helyett, amely az 1980-as évek falurombolási politikájának lett az áldozata. A duzzasztógát szélén már csak romjaiban áll az egykori Bözödújfalusi unitárius temploma. A hívek egy jelentős részét Erdőszentgyörgyre költöztették. Ők alkotják más környező települések Erdőszentgyörgyön letelepedett unitárius híveivel együtt az Erdőszentgyörgy-Bözödújfalusi Unitárius Egyházközséget, amely nevében őrzi az egykori Bözödújfalusi emlékezetét.

Új templomaink felépülése, régi templomaink karbantartása, javítása, gyülekezeteink, lelkészeink és világi vezetőink elkötelezettségének, egyházszervezetének és áldozatvállalásának szép példái.

A külső építkezés mellett egyházközségenként és egyházkörként is igyekszünk hangsúlyt fektetni a belső építkezésre, a gyülekezet építésére, gyermekekkel, ifjakkal történő foglalkozásokra, iskolai és egyházközségi vallásórák tartására, nőszövetségek szervezésére és működtetésére.

Egyházköri szinten ezt a célt szolgálják hét esztendővel ezelőtt elindított egyházköri programjaink: a kátévetélkedő és a köri találkozó.

A kátévetélkedő hagyományos helyszíne esztendőről esztendőre Jobbágyfalva. A Jobbágyfalvi Unitárius Egyházközség temploma és gyülekezeti terme, valamint a Jobbágyfalva mellett található Tündér Ilona vendéglátóhely, ahol Sándor Szilárd tiszteletes úr és Sándor Éva tiszteletes asszony, Szász Csaba Levente tulajdonos és családja minden év júniusában nagy szeretettel várják és fogadják az újonnan konfirmált fiatalokat és az őket kísérő ifjúsági egylethez tartozókat, egyházköri képviselőket.

A kátévetélkedő két napon keresztül zajlik. Az első nap ismerkedési játékokkal, a nyárádszentmártoni Árpád-kori műemléktemplomhoz történő elzarándokolással, közös vacsorával, tábortűz mellett énekléssel telik el. A játékok levezetésében, tevékenységek megszervezésében és lebonyolításában hagyományosan a Maros köri és a marosvásárhelyi ifjúsági egyletek tagjai segítkeznek.

A második napon, reggeli után nyitó áhítattal indul a nap a jobbágyfalvi unitárius templomban, amely után hármás-négyes csoportokban zajlik a vetélkedő a gyülekezeti házban. Bibliai, egyháztörténeti és katekéztársulásokra válaszolnak írásban és szóban a konfirmandusok, valamint elénekelnek egy-egy egyházi éneket.

A kátévetélkedő a díjkiosztás után közös ebéddel ér véget a Tündér Ilona vendégháznál.

A Maros köri unitárius találkozó a Szejkefürdői egyetemes unitárius találkozó után első volt a köri találkozók sorában egyházunkban, amely a teljes egyházközt próbálja meg átölelni és megszólítani hetedik esztendeje. A kátévetélkedőhöz hasonlóan ennek a köri rendezvénynek is a jobbágyfalvi egyházközség vezetői voltak az ötletgazdái. Az első Marosi egyházköri találkozóznak szintén a jobbágyfalvi unitárius templom és a Tündér Ilona vendéglátóhely adott otthont.

Kátévetélkedő

Azóta az egyházkör több egyházközsége is bekapcsolódott a házigazdák sorába, és derekasan vette ki részét az esemény megszervezéséből és lebonyolításából: Jobbágyfalva után Nyárádszentlászló és Nyárádgálfalva, majd Szabéd, Bözöd, Szentgerice, Nyárádszentmárton-Csíkfalva, a hetedik esztendőben pedig ismét Jobbágyfalva-Nyárádszereda voltak köri találkozóink helyszínei. Harmadik esztendeje az egyházköri találkozó ki egészül az egyházköri ifjúsági találkozóval is a megelőző napon, amelynek szervezői és lebonyolítói a házigazda egyházközségek mellett a köri ifjúsági egyesület tagjai. A köri ifjúsági találkozó alkalmával előadásra, ifjúsági egyesületi tevékenységek ismertetésére, közösségépítő játékokra, tábortűzre, gitárestre szokott sor kerülni. A másnapi köri találkozóunk templomi vagy szabadtéri istentisztelettel, köszöntésekkel, rövid ünnepi műsorral veszi kezdetét, amelyet további kulturális és szórakoztató fellépések, ifjúsági egyesülettagok által szervezett közös szabadtéri játékok, ismerkedés, barátkozás, bogyósgulyásfőző verseny és közös étkezés követ.

Az elmúlt évek során több gyülekezetünkben is nyári bibliaheteket szerveztek, valamint egyetemes egyházunk népszerű gyermektáborai mellett sor került néhány egyházközségben nyári bibliatáborokra. 2017 augusztusában első esetben próbálkoztunk egyházköri gyermektábor szervezésével, amely III–VI. osztályos vallásórás gyerekeket szólított meg. A sikeres köri gyermektábor házigazdájá a Nyárád menti Szentgerice volt.

Egyházkörünk egyháztársadalmi szervezetei hagyományosan a nőszövetségek, amelyek az egyházközségekben és az egyházkörben egyaránt kifejtik áldásos tevékenységüket. Továbbá az ifjúsági egyesületek, amelyek az elmúlt években az Országos Dávid Ferenc Ifjúsági Egyesület égisze alatt nagyon szép tevékenységet mutattak fel. Egyházkörünk több egyházközségében került megszervezésre az elmúlt évtizedben ifjúsági konferencia, színjátzó találkozó, szavaló és népdaléneklési vetélkedő, különböző ifjúsági rendezvények.

Marosvásárhelyen a két unitárius egyházközség közös szociális alapítványaként működik az UnitárCoop Alapítvány, amely indulásakor a Maros-Küküllői Egyházkör alapítványaként jött létre. Jelenleg Marosvásárhelyen fejti ki segítő közösségi és emberszolgálati tevékenységét. Tevékenységi területét és szolgálatát azonban igyekszik kiterjeszteni az egyházkör többi gyülekezetére is.

Marosi Unitárius Egyházkörünkben kevés a népes, nagy lélekszámú gyülekezet. Napjainkban legnépesebb gyülekezeteink az ezer lélek fő-

lötti Marosvásárhely Bolyai téri és Marosvásárhely Kövesdombi Egyházközségek és az ötszáz lélek fölötti Szabédi egyházközség. A többi anyaegyházközségünk száz és négyszáz lélekszám közötti. Az elmúlt években, évtizedekben néhány kisebb lélekszámú anyaegyházközségünk társult szomszédos anyaegyházközségekkel, és társegyházközségek jöttek létre a közös teherviselés és az egyházközségek könnyebb fenntartása céljából. Ilyenek Jobbágyfalva–Nyárádszereda, Ikland–Nagyernye, Csókfalva–Erdőszentgyörgy–Bözödújfalú, Nyárádszentlászló–Nyomát.

A fentebb említett egyházközségeink mellett Marosi Egyházkörünket a következő anyaegyházközségek alkotják: Bözöd, Magyarzsákod, Marosszentgyörgy, Nyárádgálfalva, Nyárádszentmárton–Csíkfalva, Rava, Szentgerice, Szentháromság, Székelykál, Szováta, Vadad.

Leányegyházközségeink: Gyulakuta, Bordos, Szászrégen, a 2016-os Főtanácsig néhány éven át Beszterce, Süketdemeterfalva, Búzaháza, Kisadorján, Iszló, Maroskisillye. A leányegyházközségeknél szeretném megemlíteni egyetemes egyháztörténetünk egyik érdekes történetét a 18. század elejéről. Nevezetesen azt, hogy a napjainkban csupán kilenc lelket számláló Bordos leányegyházközség 1636-tól két éven keresztül püspöki székhely volt. Beke Dániel püspökünk a püspökválasztás után a Kolozsváron kitört belviszály miatt két évig Bordosról irányította Egyházunkat. A történelmi hűség kedvéért hozzá kell tennem, hogy abban az időben az akkor nagy lélekszámú gyülekezet az Udvarhelyi Egyházkörhöz tartozott. Ennek az időszaknak emlékét egy díszes kehely is őrzi, amely a bordosi leányegyházközség tulajdonában van.

Az anya-, társ- és leányegyházközségek mellett szórványban is jelentős számú hívünk él az egyházkör egész területén.

Az egyházközségek felsorolása után meg kell még említenem a kórházlelkészséget. Pavelka Attila lelkész a Marosi Egyházkör első kórházlelkésze, aki Marosvásárhely kórházaiban végzi ezt a nagyon fontos lelkesítő szolgálatot.

Összefoglalóban igyekeztem röviden felvázolni a Marosi Unitárius Egyházkörünk múltját és jelenét. Amint azt írásom elején is említettem, egyházkörünk nem a legnépesebb az egyházkörök sorában, de gyülekezeteink az elmúlt évtizedekben tapasztalható lélekszámbeli apadás ellenére bizakodóan tekintenek a jövő felé. Lelkészeink, gondnokaink, egyházközségi vezetőink és híveink a megmaradásért, lelki-szellemi és gazdasági gyarapodásért imádkoznak és dolgoznak.

A KÜKÜLLŐI EGYHÁZKÖRRŐL

A Küküllői Egyházkör a történelmi Küküllő vármegye, a későbbi, 1876-os területi felosztás szerinti Kis-Küküllő és Nagy-Küküllő vármegyék adminisztratív területén jött létre és működött unitárius egyházunk alakulásától kezdve a II. világháború utánig. E mintegy 370 esztendő rendjén az egyházkör szerkezetileg nemigen változott, leszámítva többnyire az egyházközségek lemorzsolódását, amely térségünkben a református felekezet térhódításának kedvezett. E lemorzsolódás a református fejedelmek uralkodása alatt történt, jobbra a „maior pars” alapján vetették meg lábukat a reformátusok a XVI. században az unitáriussá lett településeken. A teljesség igénye nélkül ilyen lemorzsolódott gyülekezeteink: Abosfalva, Alsóbajom, Balavásár, Bolkács, Bonyha, Bún, Dányán, Darlac, Egrestő, Hosszúaszó, Iklód, Jövedics, Királyfalva, Kiskend, Kisszőlős, Magyarpéterfalva, Maroscsapó, Pánád, Radnót, Szászcsávás, Szépmező, Zágor stb.

A kommunista rezsim berendezkedése után, az 1949-es tartományosítást követően többször is átszervezték az egyházköröket.¹ Természetesen ezek az átszervezések nem csak a Küküllői, hanem a többi erdélyi egyházkört is mélységesen érintették, éppen ezért csak röviden teszek említést arról, hogy a Küküllői egyházkör gyülekezetei ideig-óráig (1951–1957) az úgynevezett Szebeni Unitárius Egyházkör részét képezték, Sztálinvárossal (amely települést hagyományosan csak Brassónak szoktuk nevezni), az Olt mentéről Alsórákos, Datk, Olthévíz, Ürmös, rövid ideig Homoródjánosfalva egyházközségeivel, valamint a Zsil völgyével – Petrozsény, Vulkan – együtt. Az 1968-as megyésítés sokfelé határátkelő egyházi életünkben is: többek között létrejön a Maros-Küküllői Unitárius Egyházkör, amely természetesen a történelmi Küküllői egyházkört is szinte teljesen magában foglalta, az egy Bethlenszentmihály

¹ A 20. századi átszervezésekről bővebben: Molnár Lehel, *Nevek és korok. Az erdélyi unitárius egyház egyházköreinek 1948 és 2009 közötti változása; esperesei és felügyelő-gondnokai*, KerMagv 2009/2.

kivételével: a falu Fehér megye része lett, így a Kolozs-Tordai Egyházkörhöz tartozott.

1999-ben a Maros-Küküllői Egyházkör közgyűlése a szétválásról döntött, s így újra létrejött a Küküllői Egyházkör, akkor 13 anyaegyházközséggel és a hozzátartozó leányegyházközségekkel és szórványokkal. Utoljára 2011-ben történt változás az egyházkör szerkezetében, amikor is Nagyszeben leányegyházközséget Fogarastól elválasztva a Háromszék-Felsőfehéri Egyházkörtől Medgyes anyaegyházközséghez csatolták, s így a Küküllői Egyházkör részévé lett. Mivel időközben egyházunkban az egyházközségi jelleg besorolásában is változtatások történtek, ma a Küküllői Egyházkör 11 önálló, azaz anyaegyházközséggel rendelkezik, amelyekhez 5 leányegyházközség és 2 szórvány tartozik: Ádámos, Bethlenszentmiklós és szórványa, Magyarszentbenedek, Désfalva és leányegyházközsége, Harangláb, Dicsőszentmárton és szórványa, Radnót, Küküllődombó, Küküllősárd, Magyarsáros, Medgyes és leányegyházközsége, Nagyszeben, Pipe-Szásznádas, Segesvár és leányegyházközsége, Fehéregyháza, valamint Szőkefalva és leányegyházközségei, Küküllőszéplak és Vámosudvarhely.

Ifj. Kós Károly néprajzkutató által lejegyzett Küküllő-menti szóolás szerint „A Napot reggel a székelyek taszítják fel favillával a Kis-Küküllő vidékének egére, majd onnét este a mokányok húzzák juhfogóval a hegyeik mögé”. E szépen hangzó, frappánsan megfogalmazott népi megállapítás a Küküllői Egyházkör valóságából sok mindent tükröz. Például azt, hogy területileg a Küküllői Egyházkör a történelmi Erdély kellős közepében helyezkedik el, keletről Székelyfölddel határos, míg a nyugati mezsgyéje már az Nyugati-Kárpátok felé közelít, ahol a „mokányok” laknak. Talán a pontosság kedvéért a népi bölcsesség kiegészíthető a déli határral is, ahol már az egykori Szászföldet érintjük. Ha a fentieket összevetjük, több fény vetődik arra a felekezeti és etnikai állapotra egyaránt, miszerint térségünk jellegzetessége nemcsak a felekezeti, hanem a nemzetiségi jellegű kisebbségi állapot is. Magyarán: mifelénk mind a magyarság, mind az unitárius jelenlét is a szórványosodás veszélyes talaján áll. A hitélet anyanyelven való megélése, az oktatás és a kultúrélet egyaránt nehezebb a többségi „tengerben”, mint azokban a régiókban, ahol relatív jelentős számban vagyunk jelen.

A Küküllői Egyházkör 2017-ben mintegy 4494 lelket számlál. Ezen egyházfenntartók nagyjából két város, régióközpont köré csoportosul-

nak: Dicsőszentmárton és környéke, valamint Segesvár és környéke. Talán kissé kilóg ebből a besorolásból Medgyes és Nagyszeben. Segesvár és környékét a Székelyföld részeként emlegethetjük, különösen, hogy a 20. században Keresztúr- és Udvarhelyszék településeiből nőtt ki magát. Medgyes és Nagyszeben, amelyek szintén az elmúlt században nőttek egyházközséggé, inkább a Kis-Küküllő és a Nyárád mentéről származó unitáriusokkal bővültek. Dicsőszentmárton esetében az iparosodás szintén jelentős beköltözést eredményezett a Kis-Küküllő mentéről. A népesség alakulását illetően nem feledkezhetünk meg a Balázsfalva–Enyed–Gyulafehérvár felé való vándorlásról sem, ami a bethlenszentmiklósi és magyarszentbenedeki gyülekezetet érintette, valamint Marosvásárhelyről sem, hiszen a megyeszékhely (mint általában) vonzotta a lakosságot a Kis-Küküllő és a Nyárádmente településeiről, már ami az unitáriusokat illeti.

Még mindig a népesség fejezeténél maradva szólnunk kell a külföldi elvándorlásról is, mint olyan folyamatról, amely a 90-es évektől porlasztja térségünket. Céllámként többnyire Magyarországot és Németországot említhetjük, de Olasz-, Spanyol-, Franciaországról is szólhatunk. Ugyan ezen kiköltözött híveink „haza fizetnek”, így nem mindig esnek ki az egyházközségek nyilvántartásaiból, de hiányoznak a templomokból, a közmunkákról, a közösségi eseményekről. Szinte teljesen megszűnik a velük való kapcsolatunk, alkalomadtán a lelkész csak a világháló lehetőségei által férhet a közelükbe. Szomorú, hogy olyan egyházközségeink is akadnak, amelyeknek határai (a híveket illetően) egybeesnek Európa kontinens határaival.

A fentebb leírt belföldi és külföldi elvándorlások okait keresve arra az egyszerű következtetésre juthatunk, hogy azok szinte teljes mértékben gazdaságiak. Néhány fiatal az, aki továbbtanulva az egyetemi központokban „ragad”, de őket is inkább az ott megszerzett munkahely köti a nagyvároshoz. Valójában a múlt század második felében is, az iparosítás alkalmával, valamint a rendszerváltás után is az elvándorlás a jobb megélhetés miatt történik.

Az egyházkör gyülekezetei számos műemléképülettel rendelkeznek, s további számos kastély, udvarház jelzi a múlt szorgalmas munkáját, a patrónusok és az egyszerű nép áldozatkészségét egyaránt. Ma, ha el is fogytak a patrónusok, s a nép száma is megfogyatkozott, azért az áldozatkészség nyomai nyilvánvalóak. Erre a közösségépítő erőre merjük alapozni a jövődönket is itt, a Küküllők partjain.

**A KOLOZS-TORDAI UNITÁRIUS EGYHÁZKÖR
MÚLTJA – JELENE – JÖVŐJE**

A kezdetek

Kutatásaim alapját az egyház által kiadott *Kénosi Tőzsér János – Uzoni Fosztó István: Az erdélyi Unitárius Egyház Története II.* című könyv képezte, amelynek második kötetében az egyházokról azt találjuk, hogy időről időre változtak, követve a politika által meghatározott területi egységeket. Ezért az egyházkörök vármegyék, járások, tartományok, megyék vagy rajonok szerint alakultak. A mostani Kolozs-Tordai Unitárius Egyházkör, ahogy a neve is hordozza, a két területi egység, Kolozs vármegye és Torda vármegye területein alakult ki. 1948-ig két külön kört alkottak: a Kolozs-Dobokai egyházkört és az Aranyos-Tordai egyházkört. Kolozs vármegye egyházközségei a 17. században a püspök vagy az első pap esperessége alá tartoztak. Ezek az egyházközségek év szerint: Kolozsvár, Kolozs, Szovát, Szamosfalva, Alsó- és Felsőzsuk, Fejérd, Kide, Ilosva, Vajdakamarás és Káján. Ezekből ma csak négy településen létezik unitárius gyülekezet. A többiek a református fejedelmek uralkodása és az ellenreformáció alatt az unitáriusoktól elpártoltak. A dobokai egyházkörbe hat egyházközség tartozott: Szék, Boncida, Száva, Nagymiklós, Kékes és Válaszút. Ezek közül egy sem maradt unitárius.

Az Aranyos-Tordai egyházkörhöz tartoztak: Ótorda, Torockó, Torockószentgyörgy, Alsójára, Szind, Abrudbánya, Verespatak, Bágyon, Kövend, Várfalva, Aranyosrákos, Csegez, Sinfalva, Alsó- és Felsőszentmihály, Mészkö. Ezen településeken, Abrudbánya kivételével, a mai napig van unitárius gyülekezet.

Aranyos köri esperesek:

Óvári v. Kálai Péter	1593–1601
Varsolci M. János	1607
Réthy János	
Járai János	1617–1618
Dálnoki Ferenc	1626–1629

Dálnoki István	1643–1660
Solymosi Koncz Boldizsár	1660–1661
Hidvégi Tamás	–1665
Várfalvi Bordács István	1667
Dersi Lénárt Máté	1671–1678
Magyarosi István	1681–1693
Dersi Simon Pál	1693–1706
Ekárt Gergely	1707–1740
Fekete Márton	1740–1741
Kövendi János	1741–1754
Kissolymosi Koncz Boldizsár	1754–1760
Tordai Lukács György	1760–1764
Árkosi Mihály István	1765–1772
Szőcsi Miklós	1772–1784
Bartók János	1784–1796
Koncz Gergely	1796–1811 (hiányzik 1811–1949)

A Keresztény Magvető 2009/2. számában Molnár B. Lehel *Nevek és korok* címmel jelentetett meg egy tanulmányt, melyben az Erdélyi Unitárius Egyház egyházköreiből 1948 és 2009 közötti változásairól számol be, és közli az esperesek és felügyelők nevsorát.

Romániában az 1948-as kommunista hatalomátvételt követően több országos szintű területi-közigazgatási reformra került sor. A megyéket és a kisebb közigazgatási egységeket, a járásokat szovjet mintára tartományokra és rajonokra osztották. A Vallásügyi Minisztérium elrendelte az egyházkörök ehhez történő igazítását. Ez az időszak 1951-ig tartott.

KOLOZS-DOBOKAI EGYHÁZKÖR 1949-TŐL 1951-IG

Esperesek:

dr. Erdő János	1945–1948 (lemondott)
Sebe Ferenc	1949–1951

Felügyelők:

Kelemen Lajos	1941–1950
Báló János	1950. március 15. – 1950. április 11. (lemondott)

KOLOZSVÁRI EGYHÁZKÖR (1951-től 1968-ig)

Esperesek:

Lőrinczy Dénes	1951–1956 (lemondott)
Rostás Dénes	1957–1959 (1959–62-es ciklusra is megválasztották esperesnek, de behívták teológiai tanárnak. 1961-ig Nagy Béla volt a helyettes esperes.)
Sebe Ferenc	1961–1963
Nagy Béla	1964–1968

Felügyelőgondnokok:

Kereki András	1951–1955
Székely János	1951–1968
Inczeffy Károly	1955–1959
Balogh László	1945–1968

ARANYOS-TORDAI EGYHÁZKÖR (1949-től 1951-ig)

Esperesek:

Árkosi Tamás	1939–1949
Gombási János	1949–1951

Felügyelőgondnokok:

Tamás István dr.	1939–1949
Inczeffy Károly	1947–1949
Kereki András	1950–1951

A megyésítéskor 1968-ban alakult ki a napjainkban is ismert egyházkör, tisztségviselői a következők:

KOLOZS-TORDAI EGYHÁZKÖR (1968-TÓL NAPJAINKIG)

Esperesek:

Nagy Béla	1968–1972
Benedek Sándor	1973–1992
Székely Miklós	1993–2004

Farkas Dénes	2004–2008
Rüsz-Fogarasi Tibor	2008–2012
Dimény József	2012–

Felügyelő gondnokok:

Székely János	1968–1970
Balogh László	1968–1968
Pálfi Lőrinc	1968–1980
Veress Béla	1970–1975 (meghalt)
Márton Sámuel	1975–1980
Balla József	1981–1992
Pál András	1985–1988 (a kör már 1981-ben fel- terjesztette felügyelő gondnoknak)
Németh Ferenc	1989–1992
Székely Ferenc	1993–1996
Kiss János	1993–1996
Pálfi Sz. Ferenc	1997–2004
Bodor Attila	1997–2000
Székely Botond	2000–2008
Pataki József	2004–2008
Kolozsi Ernő	2008–2012
Péterffy Enikő	2008–2012
Pálfi János Árpád	2012–2016
Solymosi János	2012–2016
Fodor Dorottya	2016–
Novák György	2016–

Keresem a választ arra, hogy milyen lehetett esperesnek lenni a 16–17. században. Amikor egy-egy körlevelet a harangozó vagy egyházi vitte egyik egyházközségből a másikba, amikor lovas szekérrel jártak esperesi vizsgálószékre, és az egyházközségek gondoskodtak a szállításról...

Milyen felelősséget kellett hordozni a 20. században, amikor a döntő szó a Vallásügyi Minisztériumé volt? Vajon milyen kényszer hatására mondott le az esperességről Erdő János és Lőrinczy Dénes? Milyen lelkiülettel írtak „beszámolót” a kör vezetői az államvédelmi szerveknek?

A jelen

A Kolozs-Tordai Unitárius Egyházkör területileg a legnagyobb kiterjedésű a körök között. Kilenc megyében, 26 egyházközségben és hozzá tartozó szórványban él több mint 8000 unitárius.

A mellékelt ábrán megfigyelhető, hogy egyházkörünk nagyobb területen fekszik, mint a többi öt összesen.

Készítette: Selinger Sándor

2013 óta néhány nagyszerű új rendezvény született az egyházkör területén, az egyházkör vezetőségének szervezésében. Ezekről szeretnék beszámolni a következőkben.

Tordai-hasadéki Unitárius Találkozó

Öt éve az egyházkör fő rendezvénye, amelyet évente szervezünk a Tordai-hasadékbán. Egyedisége abban áll, hogy egész napos rendezvény, amelyet nem az egyházközségek, hanem a kör vezetősége szervez.

Célunk az volt, hogy elősegítsük az unitárius hitünkben való megerősödést, gyülekezeti értékeink felmutatását, lehetőséget nyújtsunk a találkozássra, ismerkedésre és minőségi együttlétre. Alkalmanként 600–700 személy vett részt, nemcsak Kolozsvár környékéről és az Aranyosszékről, hanem Déváról, Lupényból, Nagyváradról és Szatmárról is.

A rendezvény sikeréhez nagyban hozzájárult a több hónapos előtervezés, a helyszín kiválasztása, a rendezvény arculatának kialakítása, a szabadidős, kulturális és szórakoztató programok megtervezése. Nagy segítséget jelentett a lelkészkollegák és köri vezetők hozzáállása, a Várfalvi Polgármesteri Hivatal, az Alsófelsőszentmihályi Polgármesteri Hivatal, az Országos Dávid Ferenc Ifjúsági Egylet (a továbbiakban ODFIE), a Tordai Dávid Ferenc Ifjúsági Egylet és az Erdélyi Kárpát-Egyesület támogatása és munkája.

Verespataki advent

A 2013. november 4-én, Verespatakon tartott lelkészi értekezleten a lelkészi kar egy nyilatkozatot fogadott el, melyben elutasította a cián-technológia alkalmazását a bányászatban.

Az ott tapasztaltak cselekvésre buzdítottak, nem maradhattunk meg pusztán a nyilatkozattételnél, hanem konkrét cselekedetek révén is állást

Verespataki advent

szerettünk volna foglalni a ciántechnológiával történő aranykitermelés ellen. Ennek érdekében szerveztük meg a Verespataki advent istentisztelet-sorozatot. A rendezvény megszervezésében és kivitelezésében fontos szerepet vállaltak a körüli vezetőkön kívül Rácz Norbert Zsolt Kolozsvár-belvárosi lelkész, Solymosi Zsolt lelkész-vallásnád, a János Zsigmond Unitárius Kollégium igazgatója, Fülöp Júlia ODFIE-elnök. Kiemelendő még Végh Péter György informatikai rendszergazda és Varró-Bodoczi Barna operatőr munkája, akik az élő közvetítést biztosították.

Az istentisztelet-sorozat célja a karácsonyi ünnepre való ráhangolódás és közösségvállalás kifejezése volt a bányaprojektet elutasító helyi lakosokkal, akik a Roşia Montană Gold Corporation által veszélyeztetett jogainkért, környezetünkért és örökségünkért állnak ki. Egyben pedig szerettünk volna felkelteni a figyelmet a tervezett ciántechnológiával végrehajtandó nemesfém-kitermelés káros környezeti, kulturális és emberi jogi következményeire. Az istentiszteletek videófelvevétele ma is megtekinthető a Márkó László médiareferens által készített blogon (<http://verespataki-advent.blogspot.ro> címen). Igazi közösségi összefogást, értékvállalást sikerült elérnünk! Az események folytatásaként 2014-ben egy emléktáblát avattunk az 1848–49-es áldozatok emlékére, valamint sor került a verespataki összefogás jegyében egy kopjafa állítására is.

Együtt Isten völgyében

Három lelkész, Bálint Róbert Zoltán, Fekete Béla és Dimény József kezdeményezésére indult útjára ez a rendezvénysorozat, amely az aranyoszéki unitáriusok számára kívánt vallási, művelődési és közösségi élményt nyújtani a havi egy vasárnap délutáni alkalmak által. A rendezvénynek mindig más-más gyülekezet adott otthont. A szószéki szolgálatot vendéglelkészek végezték, majd valamely unitáriusokhoz kapcsolódó, illetve más aktuális témában került sor előadásra. Ezt a helyi közösség által szervezett szeretetvendégség és kötetlen beszélgetés követte. A rendezvénysorozaton átlagban 80–150 személy vett részt, és rendre bekapcsolódtak a környező unitárius és református gyülekezetek hívei is. Az elmúlt öt év alatt 20 alkalmat tartottunk, négy gálát és öt ifjúsági istentiszteletet.

Együtt Isten völgyében

Nyitott kapuk a kolozsvári unitáriusoknál

Az unitárius értékek felmutatása céljából öt alkalommal sikerült megszervezni az egyhetes rendezvénysorozatot, mely által a történelmi, vallási, szellemi és kulturális örökséget ismertetik a Kolozsváron működő unitárius egyházi szervezetek és intézmények.

A rendezvény fő szervezője Rácz Norbert Zsolt lelkész, társszervezők a Kolozsvár-Belvárosi, Íriszi és Monostori Unitárius Egyházközségek, a János Zsigmond Unitárius Kollégium, a Magyar Unitárius Egyház Püspöki Hivatala. Az esemény lebonyolításában részt vettek még az egyház-társadalmi szervezetek is: a Gondviselés Segélyszervezet, az ODFIE, a Kolozsvári Unitárius Nőszövetség, valamint az Unitárius Óvoda és Bölcsőde. A rendezvény szimpóziумain az előadók különböző időszerű társadalmi kérdésekre és kihívásokra igyekeztek sajátos unitárius választ adni. Olyan kérdések merültek fel, mint: Mit jelent európainak lenni? Van-e joguk az egynemű pároknak összeházasodni? Létezhet-e magyar–román párbeszéd? A megjelölt programok mellett koncertekkel, kiállításmegnyitókkal, gyermekfoglalkozással, borkóstolóval és sok minden más lehetőséggel várták a nyitott kapun besétálni óhajtókat a szervezők.

Rendhagyó történelemóra Torockón

A Torockói Unitárius Egyházközség és a Duna-Ház közös programja két évadot ért meg. A Duna-Ház honlapján a következő olvasható:

„Telt ház as előadással és rendkívül lelkes fogadtatással vette kezdetét a Duna-Ház új, Rendhagyó történelemórák Torockón című sorozata. Az előadás-sorozat máig meglévő hiányérzetet igyekszik pótolni: Erdélyben generációk nőttek fel úgy, hogy nem tanultak, nem tanulhattak magyar történelmet. Dr. Kovács Sándor, a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet Egyháztörténeti Tanszékének előadótanára minden hónap utolsó péntek délutánján tart közérthető, humoros, interaktív, a magyar történelem, vallás- és művelődéstörténet legfontosabb korszakait felelevenítő előadásokat. Az első alkalom az önálló erdélyi fejedelemség és az ún. recepta-religiók, azaz államilag elismert vallások rendszerével és a legendás erdélyi toleranciával foglalkozott.” (<http://www.duna-haz.com/branding-strategy>)

Az előadássorozat nagy népszerűségnek örvend, nemcsak a Székelykő lábánál élők, hanem az aranyosszékiek körében is. Tudomásom szerint Tordáról és Kolozsvárról is kijárnak meghallgatni ezeket.

A jövő

2018-ban az unitárius egyház fennállásának 450 éves évfordulóját ünnepeljük. Annyi lehetőséget kínál ez a kerek jubileum, hogy számba sem lehet venni. Rengeteg programra: előadásokra, kiállításokra, kulturális eseményekre, felekezetek közötti párbeszédre nyílik alkalom, s így talán könnyebben fel lehet, sőt: kell ismerni és meg kell érteni néhány alapelvet, amely előre viszi egyházi életünket. El kell döntenünk, hogy milyen egyházat szeretnénk. Egyetlen példát szeretnék felhozni: a Willow Creek Community Church chicagói gyülekezet történetét, amelynek lelkésze Bill Hybels. Húsz év alatt húszezer tagúvá növekedett ez a közösség. A meglepő, hogy semmi rendkívülit nem „találtak fel”. Először kitöltettek egy kérdőívet az ott élő emberekkel, hogy miért nem járnak templomba. Ilyen válaszokat adtak:

- Az egyháznak mindig csak a pénz kell.
- A prédikáció unalmas.
- Az egyház nem ad választ az emberek kérdéseire.
- A lelkészek úgy tesznek, mintha mindent tudnának.

A gyülekezet alapítói ezután igyekeztek figyelembe venni szolgáltatukban ezeket a szempontokat. Visszafoготtak lettek a pénz, az adakozás dolgában. Évekig nem volt gyűjtés. Ma pedig az adakozáskor mindig elmondják, hogy nem kötelező, hogy mindenki személyes belátása szerint tegye. Modern kommunikációs eszközöket vesznek igénybe istentiszteleteiken. Az alapos, biblikus igehirdetés mellett a rövid drámajelenetek, az interjú formájú bizonyágtételek, a pantomim és a filmrészletek is hozzátartoznak az istentisztelethez. A prédikációk, előadások aktuális témákat feszegetnek, és gyakorlati, evangéliumi válaszokat tartalmaznak. Az igehirdető baráti, pásztori hangot üt meg, nem „prédikálja le” a hallgatókat, hanem társként kíséri őket. Így tudták elérni ezt az eredményt.

Tudom, hogy nem alkalmazható maradéktalanul az amerikai példa, de nekünk is fel kell ismerni az egyházi valóságot, és tenni kell azért, hogy híveink minél nagyobb számban legyenek jelen egyházi életünkben, hogy közösségeink gyarapodjanak és felfrissüljenek.

ÚTRAVALÓ: „A HITED MEGTARTOTT TÉGED!”

Unitáriusnak kereszteltek a szüleim. 1991 januárjában már lehet, hogy el is dőlt a sorsom, amikor a nagyjaitai lelkészi irodában Gál Jenő tiszteletes úr megkeresztelt. Nagyon sokáig az unitáriusságom abban nyilvánult meg, hogy karácsonykor, anyák napján a sepsiszentgyörgyi unitárius templomban szerepeltem, verset mondtam, és hogy folyton el kellett magyaráznom, az unitárius és az evangélikus nem ugyanaz a felekezet. Kicsiny leányként (mert nálunk, székelyeknél gyermek nem lehettem) már megfogalmazódott bennem, hogy illene ismerni a vallások közötti különbségeket egy felnőtt embernek. Most, ahogy ezeket a sorokat írom, rá kell ébrednem, hogy lelkészi munkámnak nagy része ebben áll.

Gyakorló lelkészi éveimet Budapesten kezdtem, és azóta is ezen utcákat rovom nap mint nap. Első pillanattól kezdve beszippantott a város megannyi csodájával. Az impozáns épületek, a terek, a magyarság történelme, mely ezen utcákon zajlott, teljesen elvarázsolt. A kulturális élet, a szabadság megélésének lehetősége. És a sok szép élmény és új környezeti hatás mellett embertömeg vett körül, akik ugyanazt a nyelvet beszélték. Mindez örömmel töltött el, mindaddig, míg rá nem jöttem, hogy unitárius lelkészként ugyanazt kell elmagyaráznom az embereknek, mint kislánykoromban. A kérdések naponta záporoznak: „Ez új vallás? Még soha nem hallottam róla.” „Unitáriánus? Jaj, ez pont olyan, mint a református?” „Ti vagytok az új zsidók, ugye?” Budapesten unitáriusnak lenni sok türelmet igényel. Egy idő után azonban kialakul egy rutin, és úgy fogja fel az ember, mint egy missziót, hiszen minden találkozásban benne van a lehetősége annak, hogy gyarapodunk. Természetesen az esetek nagy részében gyümölcsözőek a beszélgetések. Érdekes, hogy a politikai elnyomások ebben az országban milyen sikeresek voltak. Míg Erdélyben az emberekben megerősödött a hit, a ragaszkodás, addig itt elengedték, félretették. Az én generációm fiataljainak többsége nincs is megkeresztelve, vagy ha igen, akkor az is előfordul, hogy nem tudja, hogy milyen felekezethez tartozik. Az ilyen beszélgetések eleinte mindig dühössé tettek, aztán szomorúvá, hiszen ezek az emberek folyamatosan

kutattak az után a vallás után, melyben otthon érzik magukat, melyek eszméikkel, életmódjukkal megegyezik. Szükségük van arra, hogy ne lemondásra vagy térdre kényszerítse őket egy vallási közösség hitrendszere, hanem felemelje. Ebben rejlik unitarizmusunk felvirágzása, az egyszerűségben és a tisztaságban, pontosan azért, mert a körülöttünk elterülő világ bonyolult elvárásrendszerekkel bombáz.

Az elmúlt két évben tíz iskolában fordultam meg mint vallástanár. Elképesztő, hogy a tantestületből sokan a protestáns szót sem ismerik, mások meg eretnekként tekintenek az unitáriusokra. A csoportok kétszemélyesek, egy gyerek és én. Eleinte furcsának találtam, aztán rájöttem, hogy sokkal jobban beléjük tudom édesgetni az erkölcsi tanításokat, a történeteket, ha mindenkinek a személyes családi életét veszem alapul. Így alakítottam ki egy szorosabb kapcsolatot nem csak a diákokkal, de családjaikkal is. Tanítványaim egy része jelen van az egyházközségi életben. Szüleikkel vasárnaponként templomba jönnek, részt vesznek a rendezvényeinken. A közvélemény ezeket a családokat nevezné igazi unitáriusoknak. Valóban azok. Mindegyiknek másban rejlik az erőssége, és mindannyiuknak hálás vagyok, hiszen munkámat ők nagymértékben előre segítik.

Visszatérve az iskolai vallásoktatásra, a legtöbb család létezéséről nem is tudunk. A szülők vagy a nagyszülők Erdélyből származnak, innen örökölték a vallásukat. Egy ilyen nagyvárosban, mint Budapest, az emberek ritkán szakítanak időt templomba menni. Hétvégén rengeteg programot kínál a város, vagy éppen otthoni teendőiket látják el, mondhatnánk, nagyvilági életüket élik. Mégis fontosak a gyökereik... számomra ez az egyik legszebb dolog ezeknek a családoknak a megismerésében. Mert ezzel mutatják, hogy nem csak egy hagyománytisztelő cselekedet volt, hogy megkeresztelték a gyereket, hanem valóban szeretnék, hogy ebben is nőjön fel, legyenek ismeretei arról, hogy mi van körülötte, milyen lehetőségeket kínál a hit. Minden esetben képviselünk valamit, ami a nagy plénium előtt ismeretlen és szimpatikus. Mi is kellene ennél több? Hogy valójában milyen Erdélyben született, Magyarországon lelkészként dolgozó unitárius embernek lenni? Embert próbáló. De azt hiszem, a világ bármely pontján élni az. Embernek lenni még annál is nehezebb... A nagy titok talán a kommunikációban rejlik, amiben van mit fejlődnünk. Minden tájegységnek megvan a sajátossága, és a benne élő embereknek is. Ez a legszebb a világban, a színessége. Nincs

jobb vagy rosszabb, hiszen mindennek van jó vagy rossz oldala, nézőpont kérdése. Megtalálni a közös nevezőt igen nehéz feladat, de hiszem, hogy nem lehetetlen. Akarat kell hozzá és hit.

Én hiszem, hogy a jó Isten mindannyiunkra gondot visel az úton, melyet életnek nevezünk. Hiszem azt, hogy mindenkinek joga van megismerni azt a Gondviselőt, aki nem félelemmel tölti el a lelkét. Hiszem, hogy a gyermekeink gazdagabbak lesznek azzal, ha képet alkotnak a valóságokról, az unitárius hitfelfogásról. Hadd tudják meg, hogy miért harcoltak majd 450 éven át ezek az emberek, hogy mi mellett álltak ki. Hogy milyen volt az, amikor szabadon hihettek, beszélhettek, olvashattak, de azt is, hogy milyen az igazán bátor ember, aki szembenéz a hóhérrel, és azt mondja, hogy nem tagadom meg azt, amiben hiszek. Hogy milyen volt az, amikor eleinket megalázták, kigúnyolták, eltaposták, templomait és iskoláikat elvették. Hogy megismerjék, mi az az erő, mely minden csüggedés és kilátástalanság ellenére is talpra állít, elindít, újjáépít.

A mindennapi életben is ezzel kell megküzdenniük a most iskolapadban ülő gyermekeknek. Ők lesznek a jövő építői, és unitárius egyházunk vezetői. Mindegy, hogy hol élünk, a hitünk megtart, és legfőbb feladatunk, hogy mi is megtartsuk és gyarapítsuk. Az előttünk álló példa jó. Ma nekünk kell kiállni a holnap emberei elé, szeretettel, alázattal és tisztelettel, okosan és bátran mutatni az utat, közben mesélni, tanítani, játszani. Én minden nap ehhez kérem a jó Isten segítségét, és reménykedem, hogy még sokan rajtam kívül.

PUSZTÁBAN ZSIDÓKAT...¹

Pusztában zsidókat vezérlő jó Isten,
Ki előttük mentél tüzes oszlop képben,
Ígéret földjére vezérelvén szépen
Kalauzok voltál minden szerencséken.

Te adtál csillagot ama Mágusoknak
Vezérül is angyalt ifjú Tóbiásnak,
Heródes előtt futó Szűz Máriának,
Te voltál vezére minden zarándoknak.

Könyörgök, nekem is hogy légy már vezérem,
Mert ím bújdosni űz nagy bú és szemérem,
Én Istenem, ebben ne vessen el vérem,
Őrizz meg gonosztól, felségedet kérem.

Építsd fel elmémet a jó bölcsességgel,
Szívemet pediglen hittel, reménységgel,
Bujdosó fejemet töredelmességgel,
S te-adtad lelkemet buzgó könyörgéssel,

Jártomban, keltemben hogy csak reád nézzek,
Búmban, örömömben reád figyelmezzek,
Jó s gonosz szerencsét csendesén viseljek,
Soha semmi helyen el ne felejtselek,

Hogy bujdosásom ideje tölte után
Én édes hazámba térjek ismét vígan,
Mindazokat jó egészségben találván,
Akik szomorkodnak éntőlem búcsúzávn.

1 Az 1602–1615 között kiadott kolozsvári unitárius énekeskönyvben is szerepelt.

Felejtsd el annak is háládatlanságát,
Aki erre vett engem, régi rabját,
Ámbár élje vígan felőlem világát,
Csak én bennem oltsd meg nagy szerelmem lángját.

Én édes hazámból való kimentemben,
Szent Mihály nap előtt való harmad' hétben,
A másfélezerben és nyolcvankilencben,
Az ó szerint szerzém ezt ilyen énekben.

ALSÓBOLDOGFALVI GYERMEKJÁTÉKOK – 2.

Macskázás

Egy gyermeknek kendővel bekötik a szemét. Megadott területről, pl. egy jó nagy körből a többiek nem mehetnek ki, hanem a körön belül szaladgálva kiabálják: Itt árulják a szilvát, ropogtatják a magját!

A macska addig szaladgál, ameddig sikerül elfognia valakit. Miután elfogta, tapogatással ki kell találnia, hogy név szerint ki az, akit elfogott. Ha ez nem sikerült, a játék tovább folytatódik, ameddig fel nem ismeri, ki az, akit elfogott. Akit felismer, az lesz a macska.

Öt kövezés

Csak lányok játszották. Kis cserépdarabokat gyűjtenek, öt darabot egy kőhöz súrolva simára csiszolnak, kb. kockacukor nagyságúakra. Utána körbe ülnek törökülésben, az első számú kislány mind az öt követ a markába veszi. Jól összerázza őket, majd egyszerre leejti maga elé. A lehulló cserépdarabok bizonyos távolságra szétgurulnak. Egyet felvesz, ezt fel kell dobnia, s mielőtt ezt kifogná, már fel kell vennie még egyet, majd ezt is fel kell dobnia, ha már a markában van az első kő. Ez így megy, amíg mind az öt kis kő a markába nem kerül. Ha közben bármelyiket kiejti a markából, kiesik a játékból. Az nyer, aki mind az öt követ úgy fel tudja szedni feldobás után, hogy egyet se ejt el. Szabály volt az is, hogy miután a markából az összerázott köveket a földre dobta a játékos kislány, azok bármeddig is gurultak, csak törökülésből szabadott utána-nyúlania, hogy felkapja őket a földről.

Kakasviadal

A küzdő felek egymással szemben leguggolnak, kezüket mellmagaságban tartják. Guggoló helyzetben ugrálnak, egymáshoz közeledve, távolodva, aztán adott jelre kezeikkel, tenyerükkel taszítani kezdik egymást. Az a győztes, akinek sikerült ellenfelét háromszor a hátára fordítania. Ha a küzdelem két csapat között folyik, összeszámítjuk az egyes játékosok által elért győzelmeket.

JÓTANÁCSOK

Gyümölcsök eltartásáról sokáig

Az ép almákat s körtvéyeket minden sértődés nélkül száraz időben fájukról kézzel szedd le, és azokat szép tiszta ruhával törölgesd meg, tedd száraz zabba, sokáig elállanak. Vagy: végy üres faládákat avagy száraz, tiszta üres hordókat, aztán fővenyt, mosd meg azt jól, azután pedig szárazsd meg, és tedd a ládádba vagy hordókba. Ezeken felyül rakd aztán a gyümölcsöket, hogy egymást ne ériék, majd fővennyel fedd bé. Azután tedd a ládákat vagy hordókat száraz, de nem meleg helyre.

Szőlőgerezdek eltartásáról

Ha a jól megért szőlőfürtöket, melyekben semmi rothadt sincsen, lemet-szed száraz időben a tőkéjükről, a száraikat mártsd olvasztott szurokba. Aztán az ily fürtöket két nap tedd ki a sütő napra, s onnan valamely száraz polyvára, de úgy, hogy egymást ne ériék. Meghintheted felül száraz polyvával.

Zöldségeknék és kerti veteményeknek eltartásáról újig

Egy négy lábnyi mélységű gödörbe, melynek a feneke jó száraz homokkal meg van hordva, rakd le ősszel a kerti zöldségeket s veteményeket, s a gödör száján rudakat nyújtogatván keresztül-kasul, hintsd meg a tetejeiket szalmával, a szalmát pedig fedd bé azzal a földdel, amelyet a gödörből kiástál. Aztán akármikor bontod fel a gödröt, mindig olyan épen leled benne a kerti veteményeket, amint beléraktad.

A répának mindenféle nemét, a zellert, karalábét s más efféléket megaszalhatod: vagdald el vékony szeletekre, fűzd fel fonalra, és a meleg kemence körül a házban aggasd fel, de arra gondod legyen, hogy a por bé ne lepje azokat az enni-valókat.

FERENCZ JÓZSEF

Az unitárius egyház 23. püspöke volt (1835–1928).

Az utolsó erdélyi polihisztor, a püspök iskola- igazgatója volt	Bróm vegyjele	Motor forgó- része	Nyári mezei duett!	Egyszer sem	Német roham- osztág volt	Nem is ezzel!	Becézett Ilona	Nyak- melegítője van	Dátumrag	Méter	Valami ellen agitál	Sítéc- márka	Luxem- burg autójele
	Az állatok királya									Sál vége!			A püspök felesége
	A püspök műve									Kén vegyjele			
Az AEA tagállama					Orosz ka- mionmárka				Illat	Egyházi gyűléssel kapcsolatos			
Sok népdalt tudó személy					Fluor vegyjele		Mutató névmás			Foghús			
							Ezüst vegyjele			Járom			
Vaj- feleség					Fékez							Egyel!	
					Tönkretesz							Rágószer- ven képződik	
A tárgy ragja		Törvény- széki ügy				Gramm		Határrag			A szélein forrt		
		Nagyot távozt				Életút		Americium vegyjele			Rostnövény		
Maros megyei falu							Hasonló						
							Könnyezik						
Karel Capek műve (R.U.R.)				Kiszabott feladat						Kettő fele			
				Földbe rejt						Após, népiesen			
Sziget- lakó nép		Bikavér jelzője						Becézett Katinka					
		Akol eleje!						Pintyfele madár					
Hatalom- ban tartás							Informatika fogalom				Őszi, a széleken!		
							Töszámnév				Férfinév		
Dögevő állat						Rég élt előd			Indulatszó			Névelő	
						Létezik			Idő... választás jelzője			Műló	
Akna közepe!			Siemens		Enniváló					Asztácium és nitrogén			
			Francia terület- mérték		Nem mozog					Motormárka			
Baranya megyei falu				Talmi			Gödörbe fordul a kereke						
				Orosz folyam			Lakrészt						
Bosszul						Úr ... templomi bütor							
						Észak							
Észak		A püspök műve											L

SZOBÁNK DÍSZE

A **RÁNCOS TÖRPEBORS** (*Peperomia caperata*) a borsfélék családjába (Piperaceae) tartozó, Közép- és Dél-Amerika szubtrópusi és trópusi területeiről származó növény. Levelei enyhén pozsgásak, szív alakúak, erősen ráncosak, szélük ép. Virágzata a töllevek közül ered, és túlnövi azokat. Virágzata különleges megjelenésű.

Világos vagy félárnyékos helyre tesszük, a tűző napot nem kedveli. Biztosítsunk számára meleg környezetet, ahol télen sem esik 18 °C alá a hőmérséklet.

Vízigénye közepes, tartsuk a talaját egész évben egyenletesen, mérsékelten nedvesen. Vegetációs időszakban 2 hétenként tápoldatozzuk, télen elegendő, ha havonta tesszük. Kedveli a levegő magas páratartalmát, gondoskodjunk környezetének párásításáról.

Tavasszal és nyáron levél- és szárdugvánnyal szaporíthatjuk.

Kisgyörgy Zoltán

IKER-EMLÉKEZET. KÉT ÉVFORDULÓ KÖZÖTT

A mészköi lelkész, író, költő és utazó Balázs Ferencre (1901–1937) és a kollégiumi igazgató-vallásanár, lelkész és író Lőrinczi Lászlóra (1898–1981) emlékezzünk most közösen, egyszerre! Előbbire 2017-ben halálának 80. éves évfordulója okán a Kincses városban, utóbbira ebben az évben emlékezzünk születésének 120. évfordulója alkalmából Ürmösön, utolsó szolgálati helyén.

De ennél még több az együtt emlékezésre való ok, mert egy időben voltak az Egyesült Államokbeli egyetemeken, mi több, sorstársak és barátok, utóbb – miután útjaik elváltak – levelezőtársak. Életükről, munkásságukról bőven szól a kortárs unitárius irodalom. E sorok írója Lőrinczi László két vaskosabb kéziratcsomója eltűnésének okán szólal meg most, amelyben éppen Balázs Ferencsel való találkozásait írta le a szerző. Sajnos nagyapám visszaemlékezéseinek kéziratai odalettek – tájékoztattott Lőrinczi László Sepsiszentgyörgyön élő unokája, Pásztor Ferencné László Csilla. A nyolcvanas években kezet tett rá a szekuritáre. Apámnak sikerült visszaszereznie, de, feltételezzük, hogy a kéziratok többé ne okozhassanak lelki megrázkódtatást a családnak, tüneményesen ismét odalettek. E sorok írójának volt szerencséje belelapozni a kiadásra előkészített kéziratba közvetlenül a Lőrinczi László halálát követő év elején, amelyből rövid részletet is közölt a *Falvak Dolgozó Népe* oldalain (1982. március 20.) *Emlékeim Balázs Ferencről* címmel. A kézirat első kötegében azoknak a leveleit közölte, akik személyes élményeket őriztek Balázs Ferencről. Sajnálhatjuk azonban azokat is, melyeket az író húga, Béltékny Lászlóné Balázs Ibolya küldött Lőrinczinek. A második kéziratcsomó borítójára ezt írta rá: *Az én Balázs Ferencem*. Alcíme: *Emlékezés és vallo-*

más. Alatta ceruzával egy sokat mondó megjegyzés: „Végleges lemásolásra, sokszorosításra kész.” A két évforduló alkalmával megajándékozuk a kalendárium olvasóit Lőrinczi Lászlónak Balázs Ferencről szóló, 1982-ben általunk közölt emlékezés-töredékével. Hozzánk, háromszéki unitáriusokhoz ugyanis több szállal is kötődik Balázs Ferenc. Kopjafája ott áll a sepsiszentgyörgyi unitárius templom cintermében a jeles unitárius nagyok kopjáinak sorában, hű másaként annak az eredetinek, amely Balázs Ferenc síremlékét jelölte halála után a mészkői temetőben, s jelenleg az érdi Magyar Földrajzi Múzeum gyűjteményében látható. A fejfamásolat készítője a Balázs Ferenc felmenőinek falujából, Csehétfalváról származó Balázs Antal nyugalmazott sepsiszentgyörgyi néptanító, faragómester. Az ő munkája az a faragott fejfa is, amely jelenleg Balázs Ferenc mészkői síremlékét jelöli. Balázs Ferencnek egy kisonográfiával állított emléket egy földink is, a háromszéki Torján született irodalomtörténész, Kicsi Antal (1936–1980). E sorok írója apácai fiatal tanár korában nem egy alkalommal hallgatta Lőrinczi László szószerzői beszédeit az Apácával szomszédos Ürmösön, ahol 27 évet szolgált. Nemzedékek sora vitte lelkészük egy életre szóló útravalóját, erős unitárius öntudatát, mély istenhitét, az egyházhoz és a néphez való szilárd ragaszkodását és hűségét, a csodatevő felebaráti szeretet érzését. Laci bácsi emléke élénken él még ürmösi hívei között, a templomkertben pedig helybeliek által faragott kopja őrzí emléket.

Találkozásaim Balázs Ferencsel

„Szent-Iványi Sándor és Balázs Ferenc főiskolai tanulmányaikat folytatták a Harvard Egyetemen, illetve a Berkeley Unitarian College-ban, amikor én 1926-ban kiérkeztem az Egyesült Államokba, Clevelandbe [...]. Ők már előzőleg töltöttek bizonyos időt –valószínűleg dr. Cornish jóvoltából – Clevelandben. Szünidei tartózkodásnak –szórakozásnak – fogták fel az ott töltött heteket, megismerkedtek néhány clevelandi értelmiségivel [...].

Előveszem Feri leveleit (az enyémekeket sohasem tudtam megszerezni, s már az elsőből kitérűnik, hogy én kezdtem levelezni vele. Valószínűleg tájékoztatást kértem tőle a clevelandi magyarok helyzetéről. Válaszaiból az derült ki, hogy örül megérkezésemnek, s fölhívja a figyelmem néhány ot-tani magyar értelmiségire, s egyúttal üdvözlí is őket. Ez a levél 1926. feb-

ruár 27-én kelt Berkeleyben. Őn pedig január elején érkeztem volt Clevelandbe. Második levelét május 12-én keltezte. Magyarul írta, és hosszasan kifejtette benne falu-megváltó terveit: a modern mezőgazdasági gépek szövetkezeti használata lényegesen megrövidíti falun is a munkaidőt, jut idő tehát a közhasznú munkák elvégzésére, és alkalom nyílik a művelődési tevékenység elvégzésére is. Magáról csak annyit írt, hogy menyasszonya van, s hogy boldog, mert ő is hasonlóképpen gondolkodik. Levelét ezzel a mondattal fejezte be: „Óh, Laci, milyen pompás dolgokat fogunk mi művelni!”

Balázs Ferenc (Kisgyörgy Benjamin jobbitott archív változata)

Terveit logikusnak találtam, de valahogy... nem fogott meg. Hiányzott hozzá a személyes találkozás közvetlen varázsa. Az AUT (Amerikai Unitárius Társulat) 1926. évi rendes közgyűlése alkalmával dr. Cornish felhívott: szeretné, ha nyári szabadságomat – júniust és júliust – Chicagóban tölteném. Világért el nem árulta, hogy milyen tervet melenget atyai szívében. Mikor aztán megérkeztem a chicagói Meadville Diákotthonba, Szent-Iványit már ott találtam. Ahogy meglepetésünkből magunkhoz tértünk, Iván így kiáltott föl: Nahát, ez a Cornish! És kezembe nyomott egy ceruzával írt angol nyelvű levelezőlapot, amelyben Feri jelentette be érkezését.

Ivánnal vártuk az állomáson. Ahogy aprózott felénk, semmi újat nem fedeztem fel rajta a Kolozsváron megszokott Balázs Ferihez képest: cipői csónakok, nadrágja vasalatlan, szürke inggallérja kihajtva, feje fedetlen...

Másnap korán ébredt, minket pedig ezekkel a szavakkal ébresztett: „Halljátok feleim, mától ez a szoba Erdély!” S nyomatékul kiterített az asztalra egy térképet. Pár perc múlva már a hallban csendült fel a hangja, zongora-kíséret mellett énekelte az éjszaka folyamán komponált dalát: „Itt

Lőrinczi László. Kevésbé ismert felvétellel a családi hagyatékából

valahol, ott valahol, idegen országban,/Nem hull a könny a szemünkből, hahota sem harsog,/ Otthon járnak, tervet szőnek, lángban él az arcok.”

– De hiszen ez Ady-paródia! Kiáltotta Iván.

Számomra azonban ez elég volt ahhoz, hogy elérzékenyüljek...

Fölkerestük a diákotthon igazgatóját. Derűs mosollyal fogadott. Éppen megszokott reggeli teendőit végezte: nekivetkőzve seperte udvarát. Ki akartuk venni kezéből a seprűt, de nem engedte. Azt mondta, hogy egy hétig nem dolgozhatunk. Ki kell pihenni utazásunk fáradalmait, majd aztán mind a hármunknak meglesznek a napi teendőink. Azzal

szolgáljuk meg – mondta – a szállást és az étkezést. Feri reggelente a járdán összeseperi a leveleket, és az órabérből beszerezheti a napi nyerskosztját. Mi az étkezdében fogunk inaskodni: felhordjuk a mosogatókonyhába az edényeket, és ennek ellenében napi háromszori étkezésben lesz részünk. Majd hozzátette: egyébként az időnkkel teljesen szabadon rendelkezünk, eljárhatunk az egyetem nyári előadás-sorozatára, esetleg fürödhetünk a tóban... Mindezek mögött ott éreztük dr. Cornish mindenre kiterjedő gondoskodását. Köszönetet rebegettünk, s indultunk tájékozódó körútra.

Szóltanul ballagtunk fel az egyetemre, tanulmányoztuk az előadás-rendet, majd lekerültünk a tópartra, megfürödtünk, és sütkéreztünk a strand meleg homokján. Messze voltunk az otthoni tájtól, de a vonuló felhőket figyelve gondolataink odahaza jártak...

Feri hamar átvette szellemi-érzelmi életünk irányítását. Kiderült ugyanis, hogy vele egyébről nem lehet beszélni, mint arról, hogy „milyen pompás dolgokat fogunk mi művelni odahaza!” Teljesen rabja volt falu-

megváltó álmainak, s bizony meg kell vallnom: engem is hamar magával ragadott személyiségének ellenállhatatlan varázserejével. Meglehet, hogy éjjelente – ha fölébredtem – megmosolyogtam magam. Tudtam, hogy a földön járok, hiszen 28. éves voltam, akinek benőtt már a feje lágya, és hát az első világháború tapasztalatait is a tarsolyomban hordozom. De reggel, amikor Feri újra teregetni kezdte álmait – a mi népünk értelmes, szorgalmas, de szellemileg le van maradva, mert nincs ideje a művelődésre –, újból szóttuk tovább az elképzeléseinket. Nem volt nehéz: olyan mesebelien könnyűnek látszott onnan a falu megváltása...! Csakhogy kiszabadulva az álom bűvköréből, a tanítvány visszahullt a földre. S a cselekedet mindig gyakorlatibb, földönjáróbb volt, mint a próféta álma.

Július 20-a körül Iván is elutazott. Friss vőlegény volt mind a kettő. Feri Taosba igyekezett, ahol Kriszti – később a felesége lett – a nagybátyjánál tartózkodott. Heteket töltöttek együtt, a környék természeti csodáját járták. Augusztus 18-án a Grand Canyontól küldött képeslapot, amelyre csak ennyit írt: „Grand! Feri!”

Utolsó levelét 1927. március 20-án keltezte Berkeleyben. „Nagy öröm számomra –írta –, hogy mezőgazdasági egyetemre vagy beiratkozva. Mi csak beszélünk falvaink mezőgazdasági modernizálásáról, de te már a tettek embere vagy.” Megírta azt is, miként gyűjti a pénzt a hazafelé való utazáshoz. Csatolta búcsúelőadásának meghívóját. Műsorán magyar népdalok, erdélyi egyházi énekek, klasszikus dalok és eredeti szerzemények szerepeltek.

Balázs Ferenc-emlékkopja Sepsiszentgyörgyön (Fotó: Albert Levente)

Emlékkopja Ürmösön (Fotó: Finta Tibor)

1927 októberében indult Japán felé. Megfordult aztán Kínában és Indiában is. Majdnem egy év múlva érkezett haza 1928 augusztusában. Iván 1926 júliusában Olgához indult, s november 5-én érkezett Kolozsvárra,

Én augusztus végén visszatértem Clevelandbe. A karácsonyt Bostonban töltöttem dr. Cornish vendégeként. December 31-én érkeztem Amherstbe. 1927 áprilisában pedig magam is búcsút mondtam az „új világnak.” S júliusban beköszöntöttem Kadácsba.

*

Balázs Ferenc egyszer járt nálunk Kadácsban, 1930-ban. Miután „megfürdött” a nevezetes székelkeresztúri konferencia sikerében. Ahogyan A rög alattban is megírta: „az voltam akkor hosszú ideig, aki azóta talán sohasem: a mindenki által elismert valaki, akit nem szid a sok, és véd a kevés, mert egybefoglalt az egészel a közös munka közös eredménye.”

Akkor már megszerveztük Kadácsban a baromfitenyésztést, a méhészetet és a gyümölcstermesztést – szövetkezeti alapon. Hogy gyönyörködött mindenben, amit látott! Hogy követett engem mindenüvé, amikor kint a gazdaságban valami tennivaló támadt! Valósággal megsimogatta a 200-as keltetőgépet, mely éppen üzemelt a konyhában. De a legjobban az lepte meg, amit a szövetkezet asszonyainál látott, és amit tőlük hallott...

Hét év múlva egy fényképet hozott a posta: a Balázs Ferencről készített utolsó felvételt.. Házam népe összefutott a nagy riadalomra: vigyétek, szaggassátok, dobjátok...! S velem együtt ők is zokogtak.

Ez a kép ma is megvan, és néha még most is megríkat: Feri a maga 36 évével már 44 éve halott, s én a magam 83 esztendejével még élek...!

Többször volt alkalmam végigsétálni a mi Pántheonunkban, a Házsongárdi temetőben. Figyelmem mindig megakadt Simén Domokos relief-arc képe előtt, de nem tudtam megmagyarázni magamnak, hogy miért. Egyszer valaki megragadta a karomat, és azt mondta: „Nagyon pózmentes ez az arckép!”

Ilyen pózmentes lelki arcot szeretnék én is rajzolni Balázs Ferencről.

*

E sorok írója az utóbbi rendszerváltás óta (27 éve) a sepsiszentgyörgyi Háromszék napilap belső munkatársaként falujáró riporterként dolgozik jelenleg is. Elmondhatom: Balázs Ferenc álmainak egy része ma is aktuális! A háromszéki fiatal gazda-társadalomnak még ma is szüksége lenne felnőni a korszerűség felé tartó továbblépés új ösvényeire, miként azt Balázs Ferenc hangsúlyozta. Sajnos azonban az még korai, hogy magának érezze-tudja a szövetkezetesítés gondolatát, mert megcsömöröltek tőle felmenőik a lepergett közel negyedszázados diktatúra alatt. De nyílnak már az új ösvények. Nem a megcsömöröltek számára, hanem a fiak és az unokák számára mifelénk is. Derűlátóként mondom: szaporodnak már Háromszék-szerte is a nagybani krumplitermelők, a tejelő- és hús-állattenyésztők, a gyümölcs- és zöldségtermelő farmerek, a mezőgépkereskedők, és a Sapientia Magyar Tudományegyetem marosvásárhelyi kara meghirdette erre a tanévre is agrármérnöki alapképzését sepsiszentgyörgyi tanulmányi központjában. A Székelyföld munkát, korszerű gépeket és természetes trágyát kívánó termőtalajának továbbra is el kell tartania, el fogja tartani azt, akit annak művelésére kötelezi az élet.

Balázs Ferenc álmai – ha késve is, ha csak részeiben is – szárba szökkennek.

**A HIT LÁMPÁSÁBÓL NYERT VILÁGOSSÁGBAN.
GYERGYÓI UNITÁRIUS KEZDETEK**

Szépen, sorban érkeznek a hívek a templomba. Ha összetalálkoznak, bevárják egymást, beszélgetnek a templom fele menet. A Virág negyedből jövő asszonyok sokszor közösen érkeznek. A torony alatt beszélgetnek, megpihennek. Majd újra és újra nyitják az egymás után érkezők a kaput. Örvidenek egymásnak, és érdeklődnek egymás iránt, elbeszélik a hét történeteit. A hangulat békés, családi. Majd elfoglalják megszokott helyeiket. Egy férfi megszólaltatja a harangot, elcsendesülnek a vígan beszélő szájak. Az imában elmerülve mély sóhajtások hallatszanak. Istentisztelet van, mély hálaadás.

Ma az imaházban lelnek lelki békére Isten gondviselésében bizakodva a gyergyói unitáriusok. Örökkévaló köszönetünk mindazoknak, akik ennek a megvalósulásában segédkeztek! A gyülekezet formálódásának az idején a református templom volt az álmok megfogalmazásának, az unitárius jövő tervezésének, a gyülekezésnek a helyszíne.

Ebben az írásban a kezdetek mesélnek, s nyújtanak betekintőt az első két lelkész és az első gondnok szolgálatába. E mesének lapjai az emberi szívek, melyekbe a hit, az erő és az akarat iniciáléival írta be az élet a gyülekezet első ténykedéseinek, a szervezkedés csodálatos működésének történetét.

A mese főszereplői Száva Péter és Simén Domokos lelkészek, valamint Kováts Botond, a gyülekezet első gondnoka.

Időseink ajkán megfogalmazódó visszaemlékezések alapján íródik e mese, amelynek legnagyobb üzenete, tanulsága az, hogy a nekünk adott isteni erővel, tehetséggel, lelkesedéssel munkálkodnia, szolgálnia kell mindenkinek. Másként kárba megy. Hiszen „lámpást sem azért gyűjtanak, hogy a véka alá tegyék, hanem a lámpatartóra, hogy világítson mindenkinek a házban.” (Mt 5,15)

A gyergyói kezdetek művelői, lelkészek, gondnokok és hívek magasra tették hitük lámpását, melynek fénye bátorította őket, hogy a sötét min-

dennapok fojtogató valóságával is szembeszállva építsenek, növekedjenek.

„Száva Péter volt az első lelkészünk. Akkor alakult meg a csíkszeredai egyházközség, s lettünk mi a gyülekezet szóránya. Száva Péter lelkészsége idején vették meg a csíkszeredaiak az ottani imaház épületét, ott voltunk a felavatáson mi is.

Száva Péterről azt tudom elmondani, hogy olyan csodálatos hangja volt, olyan szépen énekelt, hogy énekesnek is bevált volna. Hallgattam volna estig! Kicsi, fiatal, szemüveges és tevékeny volt” – mesélte Horváth Magdolna, hajdani derzsi papleány, néhai Török Mihály lelkész harmadik lánya.

Az első gondnok Kováts Botond volt. Lelkes, tevékeny ember, aki foglalkozása szerint a gyergyói vágóhíd higiéniját ellenőrizte. Ő maga is papgyerek, néhai id. Kováts Domokos nyárádgyálfalvi unitárius lelkész harmadik, legkisebbik fia.

„Öcsém írta össze az unitárius híveket, megszervezte az unitáriusok kapcsolatát. – meséli Kováts Levente, a második Kováts fiú. Az élet érdekessége, hogy mindhárman Gyergyószentmiklósról kerültek, s lettek a gyülekezet tevékeny tagjai. Amikor Száva Pétert a gyergyói hívek lelkigondozásával megbízták, Kováts Botond önként vállalta, megszervezi az istentisztelet tartásának lehetőségeit. „Megbeszélte a református lelkipásztorral, Árus tiszteletessel, hogy a református templomban tartassák az istentiszteleteket. A lelkipásztor kulcsot adott neki. Száva Péter és később Simén Domokos tiszteletesekkel felhajtották az unitáriusokat. Minden hónap utolsó vasárnapján délután 4 órától volt az istentisztelet” – mesélte Kováts Etelka, Botond felesége.

Kováts Botond jellemét dicsérve Horváth Magdolna megjegyzi: „édes kicsi bohém ember volt. Segítőképz, bárki bármiben megszorult, számíthatott Botond segítségére.”

Száva Péter három évig volt a gyülekezet lelkésze, külföldre emigrált. Utána bő két évig nem volt lelkész a gyergyóiaknak, vendéglelkészek szolgáltak. Kováts Levente kiemeli közülük Kelemen Imre tiszteletest és néhai id. Kováts Domokost.

Majd Simén Domokos tiszteletes Ádámosról Csíkszeredába került, s lett ezáltal a gyergyóiak lelkésze is. Nagy szeretettel emlékeznek rá a hívek. Basilides Gyöngyi rá gondolva azt mondta: „Szeretett pap bácsi

volt. Melegszívű. Nélküle nem tudom, mostanra mi lett volna az unitáriusokkal. A hozzáállása és szeretete sokat jelentett.”

„Aranyos volt és kedves. De olyan népszerű, belevaló. Én papban ilyet addig még nem láttam – fogalmazott mosolyogva Kováts Etelka. – Ultramodern volt, senki nem mondta meg első ránézésre, hogy ő pap. Jó-lelkű. Ami jó és szép jelző az életben létezik, azt Domi bácsira rá tudom mondani. Mindenki Domi bácsija volt. Mindenki szerette. Nagyon szépen prédikált. Mindig a hétköznapi életről beszélt a bibliai témák alapján. Domi bácsi egy Benedek Elek volt” – folytatta visszaemlékezéseit Kováts Etelka.

Megnehezítette szolgálatát betegsége, protézissel, botalt járt, de ennek ellenére lelkesen végezte a gyergyói unitáriusok lelki gondozását. „Simén Domokos tiszteletesnek köszönhető, az amerikai testvérgyülekezeti kapcsolatunk. Illetve az, hogy külföldi szeretetsomagban és babakocsi-adományban részesülhettünk” – mesélte Kováts Levente.

Kováts Botond szolgálata végzésében lelkes segítője volt Domi bácsinak. „Őcsém hordozta autóval, vagy érte ment az állomásra” – mondta Kováts Levente. „Szinte minden istentisztelet után nálunk volt a vacsora, Botond soha nem engedte haza Domi bácsit vacsora nélkül” – jegyzi meg Kovács Etelka. Kováts Botond az Egyházi Képviselő Tanács tagja is volt, és képviselte a gyülekezetet az egyházi gyűlésekben.

A lelkes és világi előjáróság mellett a gyarapodó kis egyházközség tagjaiból az említetteken kívül dr. Simon István, Gyulai Lili doktornő és Török József lelkes tevékenységet folytattak, segítették a gyülekezetet erkölcsileg, anyagilag. Az első presbiterek Horváth Magdolna és dr. Simon István voltak.

Összetartó közösség volt már akkoriban is. Bizonyára ez volt a megmaradásuk alapja. Az utánuk jövők ebbe a gyülekezeti szellemiségbe kapcsolódtak bele, s tudtak további eredményeket felmutatni.

A gyergyói unitárius kezdetek építői magasra tartották a hit lámpását, amely világossága fényt adott a mindennapoknak, s mutatta az előre, a holnapokba, a jövőbe mutató utat. Köszönjük mindnyájuknak a lelkes, tevékeny gyülekezetépítő munkát és a megbízatást, hogy most már az utánuk jövők tarthatják magasra a hitnek világosságot adó lámpását!

EMLÉKEIM GELLÉRD IMRÉRŐL

1971. november 8-án ismertem meg Gellérd Imrét Homoródszentmárton főterén, ahova édesanyámmal együtt érkeztünk meg autóbusszal.

Tiszteletemet és hálámat ezzel a visszaemlékezéssel akarom kifejezni egyházunk nagy és kellőképpen meg nem becsült lelkésze iránt.

Nemrégiben Kovács Sándor teológiai tanártól kaptam a kezembe Gellérd Imre post mortem doktori dolgozatát *Az Unitárius Egyház prédikációirodalmának 400 éve* címmel. Ekkor határoztam el, hogy megírom ezt a cikket.

1971. november 8-án én magas lázzal, meghűlve és legyengülve még bőrröndöt sem voltam képes cipelni. Imre bácsi akár apám is lehetett volna, nagyon kedves, közvetlen volt, segített még bőrröndöket is cipelni. Emlékszem, hogy első ebédünket Gál Jenő nyugalmazott tanító bácsinál fogyasztottuk el. Aznap délután négy óra felé jött Imre bácsi egyik lókodi rokona, Kádár István, az ő lovas szekerekkel indultunk a négy kilométerre levő Lókodba.

Imre bácsi ott gyűlést hivatott össze, és a presbiterek jelenlétében adta át az egyházközség leltárát, mert pár hónapig Lókodon is ő volt a beszolgáló lelkész. Másnap, vasárnap, betegségem miatt délután három órakor Imre bácsi jött Lókodba ismét, hogy az istentiszteletet megtartsa. A következő héten dr. Szász Dénes székelyudvarhelyi esperessel együtt ketten szereztek számomra fűtéshez szükséges fűrészpont és égetésre szükséges tartályt, amit teherautóval Imre bácsi hozatott ki Lókodba, és helyezett is működőképes állapotba a lelkészi szobámban.

1972 márciusától egészen 1973 február végéig Lókodból jártam be Homoródszentmártonba ebédelni. Imre bácsival együtt ebédeltünk a főterén lakó Soós Ilona néninél. Velünk ebédelt akkor az állatorvos is, akinek a nevére már nem emlékszem. Az én ebédköltségemet teljes egészében Gellérd Imre bácsi fedezte. Soós Ilona néni mondta is egyszer vicces kedvében, hogy ő nagyon szereti a papokat, és örül, amikor engem lát. Homoródszentmártonban ő és az édesanyja volt a leghűsege-

sebb templomlátogató. Mikor szükség esetén többször is helyettesítettem Imre bácsit, Homoródszentmártonban leghálásabb hívem és hallgatóm volt.

Hét közben nagyon sokszor töltöttem az éjszakát Gellérd Imre bácsinál. Ma is előttem van szobájának a képe. Az utca felőli két ablak között volt egy Jézus Szíve katolikus kép, Imre bácsi ágya felett a *Jézus siratja Jeruzsálemet* c. kép, az én ágyam felett pedig egy gyermekre ügyelő őrangyal képe függött. Imre bácsi szobája mindig egy templomhoz hasonlított. A szoba közepén levő asztalon mindig ott láttam lánya, Zizike érettségi, ballagási fényképét.

Imre bácsi lányát, Zizit nem ismertem személyesen, csak tudtam, hogy egy évvel nagyobb nálam, és Marosvásárhelyt az orvosi-gyógyszerészeti egyetemre jár. Azt viszont észre vettem, hogy Imre bácsi mindig óvakodott attól, hogy lányának fiatal lelkészeket bemutasson. Egy nyári lelkészi értekezlet után Székelyudvarhelyen összefutottam Imre bácsival, ő a lányával volt, aki szünidőre mindig haza jött Udvarhelyre az édesanyjához. Imre bácsi csak sietve köszönt vissza az én köszöntésemre, és máris rohant tovább lányával együtt.

Zizikét csak a 2002-s kövendi zsinaton, lelkésszé szentelése alkalmával volt lehetőségem megismerni.

Zizi sohasem jött Homoródszentmártonba. Imre bácsi fiát, Andort, aki egy évvel volt fiatalabb nálam, csak egyszer láttam, 1972 nyarának egyik napján.

Imre bácsi, ha jól tudom, egy osztályban vagy csak egy iskolában járt Fazekas Jánossal, a későbbi kommunista miniszterrel és KB taggal. Egyyszer Fazekas, mikor ismét találkoztak 1948–49-ben, rá akarta venni, hogy álljon be a kommunista pártba, mert mint mondta „minisztert csinálunk belőled”.

Imre bácsi akkor nem adott választ, de elmondta, hogy mikor alkalma volt legkedveltebb tanárával, dr. Simén Dániellel találkoznia, előhozta a dolgot, és elmondta ezt tanárának. Simén Dániel azt válaszolta: „Imre, mi lelkészek nem csak boldogságot akarunk adni székel népünknek, hanem Isten-hitet is. Hidd el, nem bánod meg, ha csak lelkész leszel!”. Ez után a beszélgetés után szövődött egy életre szóló barátság közte és Simén Dániel között.

Imre bácsi felesége, Kovács Judit az ötvenes években vagy csak az 1959-es letartóztatása után beadta kérvényét az Unitárius Püspökségre, hogy letehesse kántorképző vizsgáit, és így valami jövedelemhez jusson. Fel is ment dr. Kiss Elek püspökhöz, aki erről mit sem tudott, majd átmentek a szomszéd szobába Sebe Ferenc előadó-tanácsoshoz aki íróasztala egyik süllyesztőjéből vette elő a kérvényt. Ez annyira rosszul esett Kovács Juditnak, hogy haza térvén Székelyudvarhelyre, fiával, Andorral együtt visszatértek a római katolikus egyházba.

Amikor a férjeket elvitték, a feleségek formalitásból el kellett válniuk, hogy álláshoz jussanak. Az 1963-as amnesztia után minden feleség újra házasságot kötött az elhurcolt, de hazatért élettárrsal. Egyedül Kovács Judit nem ment férjhez újból Gellérd Imréhez. Ezt Imre bácsi mesélte el nekem. Amikor 1963-ban hazajött, a felesége kérte: „Imre, gyere, házasodjunk újból össze, de az Unitárius Egyházat hagyd ott, mert nézd, én hogy jártam velük, kérésemet a mélybe süllyesztették és még választ sem adtak.” Imre bácsi ugyanúgy, mint 1948-ban, 1963-ban sem tette le a palástot, hanem továbbra is lelkész akart maradni. Egyedül élte szürke és szenvedésekkel teljes, dolgozó hétköznapijait Homoródszentmártonban. Kovács Judit sem ment férjhez soha, hanem fiával élt székelyudvarhelyi lakásában. Imre bácsi sokszor látogatta meg őket. A kívülálló nem ítélkezik. Szegény Imre bácsinak is igaza volt, ő hivatását akarta betölteni. De Kovács Juditot is meg lehet érteni, hogy megundorodott az Unitárius Egyház akkori vezetőségétől.

1972-ben Imre bácsi lett a köri jegyző az akkor legalább 45 egyházközséget felölelő székelyudvarhelyi esperesi körben. Az esperes Báró József homoródszentpáli lelkész lett. Az esperes más elfoglaltsága miatt Gellérd Imre bácsit bízta meg, hogy végezze el az esperesi vizsgálatot Gyepesen. A gyepesi lelkész akkor Simény József volt. Imre bácsi engem

vett maga mellé, és ketten indultunk el egy tavaszi napon Gyepesbe, mely legalább vagy 9-10 km-re volt Homoródszentmártontól. Gyepesben én prédikáltam, Imre bácsi beszélt a hívekhez az úrasztala mellől. Simény József és családja nagyon nehéz körülmények között élt. Imre bácsi kérte a presbitereket és a híveket, viseljenek, ha lehet nagyobb gondot a papi családra. Később értesültem, hogy Simény József is utánam két évvel megvált a lelkészi hivatástól és Székelyudvarhelyre költözött.

A tanári hivatás gyakorlatából Imre bácsi egyáltalán nem esett ki. Ahányszor betértem hozzá ebéd után, mindig foglalkozott egy-egy iskolással, akik az iskolában gyengébb eredményt mutattak fel számtanból, vagy románból. Napi renden volt az iskolai tantervekkel, számtanból vagy természetrajzból, fizikából vagy románból. Sok szentmártoni gyermek neki köszönhette a 8–10 osztály elvégzését.

Minden hónap hetedik-nyolcadik napján lelkészi értekezleteket tartottunk Székelyudvarhelyt. Ilyenkor fizetésosztás is volt, mindig egybekötve valamilyen békegyűléssel és teológiai dolgozat felolvasásával. Előfordult, hogy Kovács Lajos püspök jelen volt a '72–'73-as években ezeken a gyűléseken. A gyűlésen jelen levők közül egyedül csak Imre bácsi tudott tökéletesen franciául és a Strassbourgban franciául doktorált Kovács Lajos. A dolgozatok kapcsán Imre bácsi sokszor hozzászólt és akarattal franciául idézett francia filozófusoktól. Ilyenkor Kovács Lajost bosszantotta Imre bácsi francia nyelvtudása, sokszor percekig keresztül vitatkoztak a francia kifejezéseken. Mi csak élveztük a „tudományos feszengéseket”, de látszott a püspök hatalmi erőfitogtatása Imre bácsival szemben.

1969 februárjában Imre bácsi temette legkedvesebb tanárát és barátját, dr. Simén Dánielt. Együtt töltöttek négy évet a Duna-deltában a peripravai börtöntelegen az 1963-as amnesztiáig. Temetési beszédének alapigéje Dán 4,11–12 volt: „vágjátok ki az óriási fát ..., de gyökereit hagyjátok a földben”. Imre bácsi jóslata volt ez a „Simén/iskola” jövőjéről. Ennek a beszédnek az eredménye lett az 1963-as nyári főtanácsi istentisztelet szószéki megbízása az egyház vezetősége részéről. Búcsúzásképpen ezeket a szavakat mondta Simén Dánielnek: „búcsúzom tőled, tanárom, barátom és sorstársam!” Itt természetesen közös börtönsor-

sukra tett utalást. Sebe Ferenc előadó-tanácsos ellenőrizte előzőleg a leírt és betanult szöveget. A sorstársam kifejezést Sebe kihúzta. Mikor ez is elhangzott, másnap Sebe Ferenc felhívta Imre bácsit a püspökségre és megdorgálta. – Ezt Imre bácsi mesélte el nekem.

Az 1968-as szilveszteri évváró istentiszteleten dr. Kiss Elek püspök a szószékről hangoztatta: „imádkozzatok Dogaruért, mert Dogaru főinspektor mondta nekem, hogy mi, unitáriusok jó fiúk voltunk a népi demokráciában”. Ez a jó fiú státus bizonyos önkontrollokkal építési lehetőséget adott az egyházi vezetőknek. 1969-ben Bende Béla halála után dr. Erdő Jánost be tudták hozni teológiai tanárnak, ugyanabban az évben Szabó Dezső komjátszegi lelkészt behozták Kolozsvárra belvárosi lelkésznek. Az 1970-es évek végén Székely László újszékelyi lelkész is álláshoz és lakáshoz juttatták Kolozsvárt. Mind a három említett személy börtöntársa volt 1959–63 között Imre bácsinak. Az egyház vezetői, akin akartak, tudtak segíteni, akit viszont figyelmen kívül hagytak, az viselhetette tovább a nehéz élet keresztjét vidéken. Dr. Kovács Lajos püspök 1972-es állami elismerésekor rögtön közölték az elismerés feltételét is. Ez Izsák Vilmos kötelező kinevezése volt a teológiai intézet gyakorlati tanszékére. Kiss Elek püspök élete végéig ellenállt Izsák kinevezésének, mert tudta, hogy az állami szervek besúgója, de az alkalmazkodó dr. Kovács Lajos püspök rögtön beleegyezését adta az állami hivatal kérésére.

Imre bácsit mindig álláshiányra és lakáshiányra hivatkozva utasították vissza az egyházi központban. Az igazság az, hogy nem az állami szervek, hanem egyházának vezetői álltak ellent, hogy Kolozsvárra költözhessen, és valamilyen egyházi állást biztosítsanak a számára.

Én sosem állítottam, hogy erkölcsi vagy akármilyen támasz is lehetnék Imre bácsinak. De ő mindig támaszom volt tanácsadásban meg étkezéseimet illetően is. Szomorúan, sokszor elgondolkodva tanúja voltam magányos és néma küzdelmének. Amikor tudta, székelyudvarhelyi családját mindig támogatta, de mindig lehangoltan tért vissza Homoródszentmártonba. Én 1974 május végén hagytam el lókodi állásomat, amely tettemet mai napig sem bánom. Imre bácsi szorgalmas, tetterős és lélekben erősebb egyéniség volt, mint én, de sorsa tragédiába torkollott, mert rájött, hogy saját egyháza, melynek áldozta egész életét, melyhez hűsége volt, hagyja elveszni. Együttérzéssel és erkölcsi támaszként Imre

bácsi mellett mindig ott volt Zoltán Sándor nyugalmazott homoród-szentmártoni lelkész is, aki később unokájánál halt meg Magyarországon.

Gellérd Imre bácsi az örök helytállás, lelki-testi erő és a becsület örök mintájaként áll előttem most is. Őt utolérni, felülmúlni nem lehet. Végeredményben hitem szerint győzött. Az örök élet hosszú és hivatást betöltő útján meglátta Istenét, akihez életében vágyott, és akiért győztesen minden nehézséget leküzdött. Emléke legyen örökké áldott, Isten üdvözítse sokat szenvedett lelkét.

A CINKUS NÉLKÜLI VÁSÁR¹

A bihal határozott jellem, karakter. Elveit, szokásait, esze járását nem szereti máról holnapra változtatni, ami a mai világban igen-igen megbecsülendő jó tulajdonság.

Teszem fel, van közöttük olyan, amelyik hozzászokott ahhoz, hogy gyöngéd asszonyi kezek fejjék. Az ilyenhez ugyan közelíthet férfiember finom sarjával, szecskázott répával vagy más ilyen csemegével, ami kedves bihali szemeknek-szájaknak. Az eredmény olyan határozottan csattanó elutasítás a sajtár oldalára, amiért más körülmények között feltétlenül a diplomáciai viszonyok megszakítása lenne a következmény. Azonban tekintettel arra, hogy a legkoromfeketebb bihalnak is hófehér, igen kíváncsú a teje, s habár jegy nélkül, mégsem feketén adja, a diplomáciai tárgyalások, mint általában, mikor valami fontos nyersanyagforrás a tét, ha új alapon, s egyoldalú kezdeményezésre is, de újrakezdődnek.

Ilyenkor gazduram – a már említett csemegék újraelőlegezése mellett – kendőt köt fejére, az asszony mihesnap irokolyáját ölti a fehérharisnya felé, s ilyen előkészületekkel ül a tárgyalóasztal, illetve a bihal mellé a fűjőszékre. Ez így megy mindaddig, amíg az asszony haza nem jön a vásárról, vagy fel nem kelhet a betegágyból. Mindebből nyilvánvaló, hogy a bihal nem amolyan egyszerű jószág, amit csak úgy félvállról el lehet intézni. Rejtélyes, mint a sötét Afrika, titokzatos, mint egy keleti szertartás, s méltóságos, mint egy spanyol hidalgó.

Ezért meg is becsülik ám azt, amelyikkel a család összeszokott. Tudják, számon tartják erényeit, gondosan titkolják hibáit, s egy-egy tudott, jó bihalért messze földre is elmennek, mikor eladóvá válik.

Azonban jól mondta volt a bölcs, hogy minden paradicsomnak megvan a maga kígyója. A legféltettebb, a legerkölsösebb bihalnak is befellegzett, mikor a félelmes torokgyík kerülni kezd. Rövid néhány óra

¹ Megjelent az 1944-es unitárius kalendáriumban.

alatt szálnalmas lesz az utca, a pajta félelmetes hangú urából, a méltóságos tekintetű bihalból.

Ilyenkor csak azonnali, gyors cselekvés mentheti a menthetőt. Az atyafiság rögtönzött, de körültekintő tanácskozása után, ha reménytelennek néz ki a helyzet, egy gyors lábú, gyirs eszű atyafit mészárosért futtatnak, aki ilyenkor feleárban, ímmel-ámmal, részletfizetésre, jó haszonra segít, hogy a veszett fejszének legalább a nyeléből kerüljön meg valami. Megesik aztán, hogy a mészáros, akinél a tagló megnyugtató közelségben van, kivárja a baj jobbra fordulását, s így kevés kockázattal, némi szerencsével a szorultság árát jól kamatoztatja. Azonban az így felgyógyult állapot úgy titkolják, rejtegetik a mészárosok, mint nagyvilági dáma kelletlenül született gyermekét a világ előtt.

Lakatos Imréék csendes életzajlását is egy ilyen nem várt, sötét vészmadár bolygatta fel váratlanul. Eleddig minden hónap végére tekintélyes summára dagadtak a dekák a szövetekezeti csarnokban. Törtté, vertté ki nem fogyott a dézsából a Lóri jóvoltából, míg egyszer a félelmetes nem kezdtek mutatkozni egy borús reggelen a drága jószágon.

Józsi bá s Áron sógor egy szentre mind együtt voltak a tethelyen. Egyik a galambfalvi „urust” javallotta, aki a Laji molnár tináját is olyan sikeresen megvérezé. A másik a lövétei majort, aki a tavaly nyáron, mikor a veszett farkas garázdálkodott, mind a két juhseregnek veszetség elleni port adott a cimboraság költségére. Véletlen vetett véget a vitának. Egy fogatos, bőrkabátos mészáros eregült be a faluba Udvarhely felől. Dragomán uram volt, kinek timár veje keddenként bőrt, talpat szokott árulni sátorban a Botos utcában.

Sok szó nem is igen esett. Ugyan kinek lenne kedve kötődni, alkudni, áldomásozni ilyen körülmények között? Féláron, csekély előpénzért, utólagos fizetésre cinkusolásra (járatlevél átírására) saroglyához kötötték szegény feketét. Jámboran, leeresztett fejjel kullogott a mészáros szekere után. Bezzeg, máskor egyik sánmartjától a másikig hajított volna egy ilyen könnyű, fatengelyű szekeret!

Lakatos Imrééknél nem volt kelés, nem volt fekvés, hogy a Lóri szóba ne jöjjön. Különösen a kis Áronkának törött el a mécsese mindegyre, mikor a többi marhát tallószni hajtotta az őszi kocsánba.

Mire a mondott időre, vásár napjára a városba ment Imre a cinkussal a hátrálékért, ami a vételárból maradt, már vigasztalódott valamit, mert útközben olyanfélét hallott, hogy a zsombori mester leszerel a bihal-

gazdaságról. Azt pedig a két Homoród mellékin minden ember tudja, hogy ami Makó a hagymának, az Zsombor a bihalnak.

Tűnődve, számolva, csendesen lépegetve haladt, s egyszer csak a Botos utcában a sátrak közt eszénkedék magához tűnődéséből Imre gazda. S hát uram fia, mit látnak szemei? Saját, tulajdon, rég levá-

gottnak hitt Lóri bihala kérődzik jámboran, egyesben egy kis sráfszekér előtt, amelyről Dragomán úr veje pakolta a sátorba a bőrt s a talpat. Csudálkozásában földbe gyökereztek Imre gazda lábai.

– Már akár csudálmány, akár csinálmány, de ez az én Lóri bihalam! – nyögte ki bús keserűségében. – Az, az, aki lelke van, hiszen a bal fülén is látszik a jegy, amit a medve mancsa vágott, mikor Kiadar oldalán szerre őriztük a csordát kosározáskor.

De azért egyelőre nem szólt senkinek semmit. Óvatosan átosonkodott a másik járdára, onnan is szemügre vette. Hogy teljesen megbizonyosodjék, szólítgatni kezdte a sátor bütyjétől úgy, mint otthon, amikor az abrakot adta itatás után az alsóház előtt. Ha volt is valami kétsége, köddé foszlott menten, mert a bihal – letagadva rövid idejű városi neveltetését – hatalmas mekkenésekkel indult szekerestől, bőristül, talpastól, ládákön, sátrakon keresztül a hang irányába. Recsegték, ropogtak a bódék, düledeztek a sátorfák jobbra-balra. Erre Imre nyomtalanul eltűnt a sokadalomban.

A székben sokan voltak. Türelmesen várt hát a közben elékerített komával, kisbíró sógorral, míg rákerült a szer.

– Azért a kis maradék pénzért jöttem volna Dragomán úrhoz, meg hogy a cinkust átalírássuk – szerénykedett elé Imre.

Neheztelő tekintettel, kelletlenül nézett a mészáros Imre gazdára.

– Na, köszönöm szépen az ilyen üzletet. Mire a város végén a doványhoz értünk volna, áment mondott a bihala. Még jó, hogy a bőrén megtérült valami.

– Gyilkos keringette, ha már ennyire kárt vallott az úr, én sem kívánom vesztét. Minek akkor cinkus, hogy még arra is költekezzünk? Ugye, kietek is hallák, Dragomán úr nem követel cinkust.

Békében búcsúztak. Elváláskor még le is kezeltek.

Amire a komával, kisbíró sógorral visszaléptek a Botos utcába, már visszarendeződtek a sátrak. A tímár vő is újjal pótolta a törött járompalcát a Lóri nyakánál. Most már megbizonyosodva, bátran lépett a tímár elé Imre.

– Ejnye-ejnye, láncosadta, nem csoda, ha Dragomán úr két tanú előtt se akará nevére cinkusoltatni ezt a rusnya állatot. Tiszta héjába kínálok itt a komák előtt a cédolával. Nyess, falusi állat ez. Nem szokhassa az ilyen úri ceremóniát. Azért is jövénk hütös emberrel, mármint a kisbíró komával, hogy visszaszármaztassuk gondozójának ezt a csekély előpénzt.

Azzal a sátor pultjára helyezé az otthon kapott sovány előleget.

– Hanem tiszta lelkiüsmerelemmel mondhatom, világ életemben nem hittem volna eleddig, hogy nadrágos városi ember ilyen igazi kúrát rakjon a más állatjára. Váltig is állítom, hogy a falusi marhaurus tudománya semmi az ilyen járt-közt emberéhez képest.

Mire az elámult, elképedt tímár szóhoz juthatott volna, kifogták a bihalat egyes jármából. Az Imre kezét nyaldosva, hatalmas brekkenésekkel indult Szentimre felé, hogy a Szarkakő alatt minél előbb a hazai erdőre érhessen. A koma s a sógor alig tudtak lépést tartani az elveszettnek hitt s mégis megkerült tékozló állattal. Mert amint fennebb is említém, karakter a bihal, még ebben a váta hoda világban is. Csak esze legyen annak, aki tartja.

KÖVÁRI JAKAB

vég előtt írt be téged is
szilveszter esti anyakönyvbe
őszintén voltál kishamis
nem vágyakoztál keresztségre

csak elfogadtad öntudatlan
kollegiális hangulatban
hogy öntözött s varázsigét
mormolt pár kósza hópihét

sohase hitted sorsod szépnek
testamentumos jövőképet
csecsemőként se álmodál

éjfél van befordulsz a sarkon
csonkának maradt templomtornyon
rád vár a kor és a halál

JÓTANÁCSOK

Csendes és nyugodalmas életről

Ha csendes és nyugodalmas életet kívánsz élni az emberek közt, tartsd emlékezetben a következő hasznos tanácsot: 1. Az elvett jótéteményekről megemlékezzél, s azon igyekezzél, hogy a rajtad tett bosszúságokról elfelejtkezzél. 2. Ami magadé, ha kevés is, nagyra becsüljed, ami másé, ha sok is, semminek avagy kicsinynek tartsad. 3. Társaságot a jókkal tartsad, és a gonoszokkal való társaságot eltávoztasd. 4. A náladnál nagyobbhoz szép és emberséges magad viselésével, a hozzád egyenlőkhöz ilendő egyenességgel, a náladnál kisebbekkel nyájasnak mutasd magadat. 5. Továbbá a jelenvalókkal igyekezzél jót tenni, a távol való felől mindenkor jót szólj. 6. Még nagy szerencsétlenségedet is kicsinynek tartsd, de becsületednek csak kicsiny szükségét is nagynak állítsad. 7. Kicsiny dolgoknak megnyeréséért sok marhádat, sem pedig sok bizonytalan hasznú dolgokért egy bizonyos, s a kezekben való szerencsédet és javaidat kockára ne vessed. Végezetre: egy bizonyos barátodnál több ne légyen, eltávoztasd, hogy ellenséget ne szerezzen magadnak.

BATTYHÁNY ILONA

Grófnő, Battyhány Lajos miniszterelnök és Zichy Antónia leánya, a Magyar Gazdasszonyok Országos Egyletének tiszteletbeli elnöke, kór-házalapító és fenntartó volt (1842–1929). 1879-ben unitárius hitre tért.

Vízszintes: **1. A grófnő első férje, szintén gróf, országgyűlési képviselő.** 14. Ehhez hasonló. 15. Operai dalbetét. 16. Ünnepelesen átad. 17. Siologus. 19. Albániai város. 21. Közelre mutató névmás. 22. Tetejére tud nézni. 23. Lócsemege. 25. Kikötőhely. 26. Német-római császári hadvezér volt (Giorgio, 1550–1607). 27. Életút. 29. Orosz vadászgép volt. 30. Megrészegedő. **35. Veszprém megyei község, itt vette a grófnő édesanyja a Nádasdy–Festetics-kastélyt.** 37. Mocsári növény. 39. Nota bene, röviden. 40. Arab állam, fővárosa Bagdad. 41. Pehelyszerű, könnyű növényi szál, textilszál. 42. Tűz szélei! 43. Nemesfémmel való bevonás. 44. Csend jelzője lehet. 45. Vízimadár fajta. 46. Pipázik, népiesen. 47. ...mondás, népköltészeti alkotás. 48. Nyel, közepen! **50. Ezen a településen született a grófnő.** 55. Égéstermék. 56. Szaglószerv. 57. Kenőanyag. 60. Mocsári növény. 61. Csomó a kötélen. 62. Idegen szavakban jelentése: élet. 63. Magyar író, szerkesztő volt (1900–1978). 65. A láda eleje! **66. A grófnő második férje, az esketést Ferencz József püspök végezte.**

Függőleges: 1. Körül-belül, becsléssel megadott méret. 2. Ritka női név. 3. Sebes. 4. A földszintre tud nézni. 5. Amerikai bombázó gép volt, Hiroshimára róla dobták le az atombombát. 6. Metszés. 7. Szigetlakó nép. 8. Módosított zenei hang. 9. Hó borítja. 10. A szív oldala. 11. Portugáliai város. 12. Skálahang. 13. Tóth Árpád verse. 18. Leszármazott. 20. Mező. 24. A Fekete templom városa. 28. Heves ide-oda mozgatás. 31. Folyó Spanyolországban. 32. Ijed. 33. Hamvveder. 34. Előidézés. 36. Hálát kifejező szó, fiatalosan. 37. A cet fogainak anyaga. 38. Más helyre pakoló. 41. Legfontosabb szervünk. 46. Szintén ne. 49. Nagy amerikai tó. 50. Ceruza, rég. 51. ... Annan, ENSZ-főtitkár volt. 52. Ábra. 53. Nagynéni. 54. Tetejére sül. 55. Hunyad megye autójele. 58. Deszka. 59. Tibeti szarvasmarha. 61. Paszuly. 64. Szár közepe!

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
14					15				16			
17						18		19			20	
21		22					23		24	25		
26					27		28		29			
30	31	32	33		34	35		36		37	38	
39		40				41					42	
43									44			
45				46			47					
48	49	50	51		52		53	54	55			
56			57	58		59	60			61		
62			63						64		65	
66												

SZOBÁNK DÍSZE

A **SZÜRKE SZAKÁLLBROMÉLIA** a broméliafélék családjába (Bromeliaceae) tartozó növénycsoport. A nemzetség fajai Közép- és Dél-Amerikában honosak.

Fán lakó, úgynevezett epifiton életmódú fajták. Különös megjelenésük abban rejlik, hogy gyökereiket nem szokványos módon használják. Csúpan rögzítésre használják az alapként szolgáló ághoz, törzshöz, sziklához.

A leveleiken szürkés pikkelyek találhatók, ezek segítségével a levegőből veszik fel a számukra szükséges mennyiségű vizet. Így elsősorban páradús helyeken élnek.

Változatos megjelenésű virágaik ritkán jelennek meg, és rövid ideig díszlenek.

Több fajuk ismert, mint például a *Tillandsia usneoides*, amely fáról lecsüngő mohára hasonlít.

Egész évben világos helyet igénylő növénycsoport. A szobahőmérséklet megfelelő számukra. Mivel a szürke szakállbroméliát nem cserépbe ültetjük, hanem egy dekoratív fakéreghez rögzítjük, a vízigényét párástással pótoljuk. Permetezzük gyakran lágy vízzel. Tápanyag-utánpótlásként tavasztól nyár végéig használjunk 25%-osra hígított tápoldatot.

Buzogány-Csoma István

HISZEM AZ ÖRÖKÉLETET

„Képzeld el egy ősz öregembert, aki egy üvegcsét nyújt feléd. S szól: »Ebben van a halhatatlanság itala. Aki megissza, örökké fog élni.«... Meginád? Azonnal? Elkunyerálnád, hogy majd gondolkozol rajta? Elutasítanád? Alkudozni kezdenél? És ami a legfontosabb: nem borzongatna meg valami szorongásféle, olyasmi, ami leginkább a halálfélelemhez hasonlítható? A visszavonhatatlan és végleges életben maradás fenyegetése. Amin többé soha nem lehet változtatni. Évszázadok fognak elmúlni, évezredek, mindenki meghal, akit ismertél, szerettél vagy gyűlöltél, és mindenki, aki valaha is belépett az életedbe, s az emberélet végén kihullt belőle... Emlékezhetsz-e arra, hogy ki mindenkibe voltál szerelmes hatszáz és nyolcszáz és ezerkétszáz évvel ezelőtt, és hol nyugszanak megöregedett és halálba tért gyermekeid, sok százan, akiknek a nevét is elfelejtetted? Megölni sem bírod magad, nem hajthatod le a fejed örök álmra, létezned kell, most és mindörökké, ámen. Történhet még valami a világon, amit ne ismernél? Születhetne még ember, aki érdekelne? Előállhatna olyan helyzet, ami számodra ne lenne halálosan unalmas? S el tudnád-e viselni önmagadat a végtelenségig? ... Kéred az üvegcsét? Akarsz halhatatlan lenni?»¹

Hiszem az örök életet, mert élni akarok... akkor is. Számomra még nem megnyugtató az, hogy akkor is élünk mások emlékezetében, amikor már meghaltunk. Szép és dicséretes dolog, ha sokáig emlékeznek

¹ Popper Péter, *Fáj-e meghalni?* Budapest, Saxum kiadó, 1999 (Az élet dolgai sorozat), 31.

rám, s még inkább, ha pozitív tartalommal. Az igazán megnyugtató az, hogy akkor is élek, amikor mások már rég megfeledkeztek rólam. Élek, és Abban és Azzal, aki egykor életre hívott.

Az örök élet személyes jellege kérdés, és mégsem az. Mi az, hogy személyes, mitől személyes? Attól, hogy valóban én leszek ott? Én, az én sajátos érzéseimmel, észlelésemmel, érzékeléssel, emlékeimmel? Akár a rossz emlékeimmel: és akkor ott is gyűlöl az ember? Ott is fájnak az emlékek? – persze, megint csak az önző én szólal meg. Vagy beleolvadunk egy nagy Egészbe, és nincs tudat, nincsenek emlékek, csak az oszt-hatatlan Egy, mi Istenben és Isten mibennünk?

Bevallom, hogy az első temetésem alkalmával nem volt gondolkodás, nem volt elmélkedés a szertartást megelőzően, csak izgalom és imádkozás, hogy a jól megírt és megtanult szöveget el tudjam mondani. Később, amikor kifogytam a megszerkesztett beszédekből, és a magam ura kezdtem lenni, és temetési beszédekkel kellett megfogalmazni, vigasztaló, bátorító szavakkal simogatni a gyászolók lelkét úgy, hogy közben az ember ne csapja be saját magát, és senkit a hallgatók közül, akkor jött az elkerülhetetlen szembesülés...

Az, hogy csak higgyem, túl egyszerű. S hiszem, hogy Isten azért adta az értelmet, hogy használjuk, és értelmes hittel és hívő értelemmel alakítsa ki-kí a maga földi életét. Gyermekkoromban rettegtem a halál gondolatától is. Valahányszor temetési menetet láttam, napokig álmodtam róla. Attól féltem, mi lesz velem, ott lent, amikor betesznek a koporsóba, és elföldelnek, egyedül leszek, nem kapok levegőt. Később, amikor engem is elkapott a serdülők világfájdalma, könnyedén – bár keserűen – lerendeztem magamban a dolgot: amikor nem álmodunk, arról az időről és állapotról nincsenek emlékeink sem. Csak úgy eltelték azok az órák. Vagy mielőtt megszülettünk volna, ott, ahol volt minden ember – és a kátéból megtanultam, hogy Istennél voltam –, arról a létről sincs semmi emlékem, tehát számomra nem is létezik, s így lesz ez a halál után is. Kikapcsolnak, s a bennem lévő isteni rész visszatér Teremtőjéhez, de én, az Ego, megszűnök létezni. Ahogy Szabó Lőrinc fogalmaz: „...ez a legfurcsább, a semmi, hogy lehet többé sose lenni, ez a legfélelmetesebb... Végső lakójául agyamnak a nagy csodálkozás marad csak: hogy voltam, és hogy nem leszek.”¹

1 Popper, i. m., 92.

Azóta, amióta gyermeki filozófiámmal megalkottam az én túlvilági végkövetkeztetéseimet, sok minden változott bennem. Lelkészként a halál fogalmával, a gyászsal, a temetéssel „szorosabb” kapcsolatba kerültem, de idő kellett ahhoz, hogy másként közelítsek a kérdéshez. Ne úgy, mint a szorongó gyermek, ne úgy, mint a világfájdalmakat átélő serdülő, hanem úgy, mint Isten gyermeke.

Segédlelkészként a már gyakorlott lelkésztársaimat kértem, beszéljünk el ezzel a témával kapcsolatban, talán a magam erősítéséért is, de inkább a tapasztaltabbak meghallgatásáért, és azért, hogy lássam, mi, a jelenkor „Isten hangjának, üzenetének szócsövei”, unitárius lelkészek hogyan is állunk a halál, temetés, örök élet gondolatával.

Ahhoz, hogy a gyászolóknak beszélni tudjunk róla úgy, hogy valóban vigasztalni is tudjunk az örök élet hitével, először magunkban kell helyretennünk a dolgokat. Ha nem azt prédikálom, amit hiszek, akkor csak üres beszéd az egész. Mindig is érdekelt az, hogy a lelkészek mi alapján beszélnek, vigasztalnak gyülekezeteikben: saját meggyőződésük felvállalásával, a megtanult és az egyház által elfogadott hitrendszer alapján? A gyermekkori Isten-kép hatása alatt? Megtanult vagy a reménylett isteni igazságszolgáltatás fényében?

Akkor, amikor Isten visszakerül az Őt megillető helyre, akkor, amikor úgy érzem, kész vagyok farkasszemet nézni az elmúlás tényével úgy, hogy közben tudom, nincs meghalás, csak beleszületés Istenbe, akkor beszélhetek, szolgálatok hitelesen.

Magamban is el kell jussak a felismerésig: „*a mindenható Teremtő, aki a nemlétből létrehív, a halálból is képes életre hívni. Mert bízom abban, hogy az ember és a világmindenség teremtőjének és fenntartójának a halál területén is van még néhány szava túl minden eddig megtapasztalt határon, hogy amint az első, úgy az utolsó szó is Őt illeti, és ahogy Ő a kezdet Istene, úgy a végnek is Ő az Istene: alfa és ómega. Aki ilyen komolyan hisz az örökké élő Istenben, az hisz Isten örök életében, és akkor hisz a saját – az ember – örök életében.*”¹

1 Hans Küng, *Örök élet?* http://www.szepe.hu/irodalom/vallas/hans_kung.html

Van-e valami a halál után?

A különböző weboldalakat fürkészve találtam rá egy szavazásokkal foglalkozó világhálós csapatra. Mindenféle, és mindenféléről lehet oldalukon szavazni, többek között arról is, hogy van-e valami a halál után. Meghökkenítő eredményeket láthatunk az alábbi táblázatban:

Igen, akkor valami nagyon fontos kezdődik	36,8%
Valami van	22,3%
Remélem, valami csak van	21,4%
Bizonytalan vagyok	9,1%
Sajnos semmi	6,0%
Szerencsére semmi	4,4%
Összesen 3856 szavazó	

Amint a mellékelt táblázat mutatja, a megkérdezetteknek fele sem biztos abban, hogy Valaki vár reánk az örökkévalóságban. Jung szavai-
val élve: „A halált úgy ismerjük, mint ami egyáltalán a vég. Ez az a pont,
amely sokszor még befejezése előtt lezárja a mondatot, és utána már csak
másokban marad valami emlékezet vagy utóhatás. Az érintett számára
azonban lepergett a homokóra.”¹

Amikor életerőnk a csúcson van, könnyedén lerendezzük az elmúlás
kérdését. Minden alkalomra tartogatunk egy-egy találó életbölcsséget,
de „ha egyedül maradunk, ha leszáll az éjszaka, és olyan sötét és csönd van,
hogy semmi mást nem hallunk és nem látunk, mint azokat a gondolatokat,
amelyek összeadják és kivonják életünk éveit, mint kellemetlen tények hosz-
szú sorát, amely könyörtelenül bizonyítja, mennyire előrehaladt már az
óramutató, ha csak annak a fekete falnak lassú és feltartozhatatlan közele-
dését érezzük, amely végleg elnyel majd mindent, amit szeretünk, kívá-
nunk, birtokolunk, remélünk, és amire törekszünk, akkor az összes életböl-
csség nyomtalanul eltűnik valami rejtett zugba, és álmatlanul hanyko-
lódva fojtogató takaróként nehezedik ránk a félelem.”² Amikor csődöt

1 C. G. Jung, *Lélek és halál*, fordította Nyíró József, eredeti cím: *Seele und Tod*. www.mek.oszk.hu

2 Uo.

mond a nagy bölcselkedés, csak a hit fegyverével harcolhatunk, mert a hit segít abban, hogy ne úgy fogadjuk a halált, mint életünk teljes, végleges megsemmisítőjét, hanem mint beteljesítőjét, végérvényes elkészítőjét, mint örök hazatérést, otthonra találást Istennél, gondviselő Atyánknál. *„A keresztény ember nem csak a láthatókra néz, hanem a láthatatlanokra is, éppen ezért hiszi, hogy a halál nem más, mint kapunyitás az örökkévalóságra, Isten országába. A halál alkonyt zár le és hajnal fejé nyílik.”*¹

A temetés szertartása

Unitárius szertartásaink talán legnehezebbike a szolgálat szempontjából a temetés. A gyászban, a fájdalomban, a veszteségben és olykor az Isten-tagadás határán kell megnyugtatni a vergődő emberi lelkeket, és a tekinteteket Isten felé fordítani. Minél tragikusabb a halál érkezése, annál nehezebb a vigasztalódás.

A szertartás menete, ha háznál vagy a templomban kezdődik: kezdő és derekas ének, ima, Miatyánk, közének, textus-felvétel, temetési beszéd – általában 20-25 perc – utóima, búcsúztató, áldás és záróének. Ha temetői kápolnában történik a szertartás, kissé szűkebb keretek között, de hasonló felépítésben zajlik. A sírnál bibliaolvasás, Miatyánk, a hitvallás is elhangzik a temetési énekek mellett. A szertartás befejező aktusa a hantolás és a koszorúk elhelyezése után az áldás.² Ezt követően jó, ha a lelkész a hozzátartozóknak részvétet kíván, mert sokat jelent az együttérzés a veszteség feldolgozásában.

A temetési szertartás lezárt koporsóval történik, bár van olyan unitárius gyülekezet, ahol ez másként történik: a koporsót csak a temetési beszéd elmondása után fedik le, a lelkész az udvaron prédikál a végtiszteséget tevőknek, a közvetlen hozzátartozók pedig a halottas háznál a koporsó körül gyűlnek össze.

Az egyházi alaptörvény kimondja, hogy csak hatósági bizonyítvány alapján végezhető el a szertartás. A hatósági rendeleteket és törvényeket a halott eltemetésével kapcsolatban be kell tartani, valamint a lelkész „a

1 Józsa István Lajos, *Az értelmesek pedig fénylenek, mint az égnek fényessége*. Unitárius Szószék, Székelyudvarhely, 2005/1., 31.

2 *Az Unitárius Egyház istentiszteleti és szertartási rendje*, 1999, 16–18

halál nemére való tekintet nélkül bárkit részesíthet temetési szertartásban, ha erre felkérjük.”¹

Lelkigondozás szempontjából a temetésnek igen fontos szerepe van: a gyászolónak szüksége van arra, hogy látható és érzékelhető keretek között a rítus segítségével zárhassa le a sokkot, a túlfeszülő önkontrollt. „A temetés mint rítus tömörített, szimbolikus formában összefoglalja a gyász teljes folyamatát. Az utolsó útra kísérés, a sírhoz való járulás, a koporsó lassú leeresztése a sírba jelképesen fejezik ki az elhunyttól való elválást.”² A temetési rítus nem helyettesíti a gyászolók érzéseit, de lehetővé teszi és szabályozza, kontrollálja, s így megakadályozza a „túlműködéseket”. Ezáltal a gyászoló kontrollált és rituálisan szabályozott lehetőséget kap arra, hogy érzelmeit kimutassa.

A gyülekezet és az „esemény”

A vallás fogalma a latin *religio* származéka, melynek jelentése újra (*re*) kötni (*ligio*), egybekapcsolni. A vallás tehát akkor, amikor azt teszi, amit tennie kell, akkor egybekapcsol, összeköt, Istent és embert, embert és embert, s ezt a köteléket a válság idején megerősíti, szorosabbra köti. A temetés, a gyász, a szenvedés éppen az az alkalom, amikor ezt a köteléket szorosabbra kell húzni az emberi együttérzésben, törődésben, és Istenbe vetett bizalmunkban. Ez az a pillanat, amikor a leginkább ajkunkra tör a kérdés: Igazságos-e az élet? Vajon azért szenvedünk a végsőig, mert megérdemeltük? Vajon érdemeink szerint boldogság és siker volna a jutalmunk? A válasz természetesen nem. Az élet nem tökéletesen igazságos és nem mindig tisztességes. A jókkal is történnek rossz dolgok, és a rosszakkal is történnek jó dolgok. Az élet nem, Isten azonban jó, és igazságos, még akkor is, ha emberi ésszel képtelenek vagyunk elfogadni veszteségeinket. A vallás összekapcsol. Isten és ember örök szövetsége nem szakadhat meg soha. A vallás összekapcsol, hogy emberek álljanak egymás mellé a válságban, a gyászban, a szenvedésben, s így valóban ez az esemény gyülekezetivé válik. A vallás nem csak kollektív

1 Az Erdélyi Unitárius Egyház Alaptörvénye, Erdélyi Unitárius Egyház, Kolozsvár, 2003, 20.

2 Hézser Gábor, *A pásztori pszichológia gyakorlati kézikönyve*, Kálvin János Kiadó, Budapest, 2002, 240.

jelleget ad a temetés és gyász fogalmának: „*Mindig is magáénak vallotta és vallja ma is a halál kérdésének megválaszolását: olyan joga és kötelessége ez, amely tőle elválaszthatatlan, és amelyről önmaga megcsonkítása nélkül nem mondhat le.*”¹

Minden gyülekezeti esemény – annak témája függvényében – megérinti az embert úgy, mint egyént, és úgy, mint az adott közösség tagját. A temetés esetében a gyülekezeti esemény témája adott: a halál, ami köré csoportosulnak azok az érzések, amelyek jelentkeznek az eseményen résztvevőkben. Az ember mulandóságának a ténye ilyenkor fokozott mértékben tudatosodik a résztvevőkben. Együtt érzünk a veszteség érintettjeivel, de önmagunkra is gondolunk. Az esemény célja búcsút venni a földi létből eltávozottól, de ugyanakkor az élet értékének – mint az egymás iránt megnyilvánuló nemes érzések megnyilvánulási helye – hangsúlyozása.

A halál ténye sok esetben felold, megold olyan ellentéteket, amire az élet nem volt képes, a végtisztesség megadásának gondolatával, legtöbb esetben, mindent megbocsátunk, közösségi céllá nemesül a tisztességes temetési szertartás megszervezése, lebonyolítása. Részben a részvétnek köszönhetően, nem kevés százalékban a település jó hírének öregbítése, vagy legalább megőrzése indítja az embereket, hogy minden egyebet mellőzve, segítsenek a halottas háznál.

A gyülekezet életében a temetés jelentős eseménynek számít, mert minden ember, függetlenül attól, hogy kiről van szó, megkapja az utolsó, és talán első tiszteletadást. Amikor olyan ember koporsója mellett kell megállni, aki nem a jó tulajdonságairól volt híres, temetése alkalmával a halottra és az élő hozzátartozókra, rokonokra való tekintettel megkapja a végtisztességet.

A haláleset bekövetkeztét falusi egyházközségekben harangozás, városi gyülekezeteinkben pedig újsághirdetés útján teszik közzé. A közzététel pillanatától számítva minden ténykedés a temetés megszervezésére és lebonyolítására összpontosul. A feladat szép, tisztességgel való véghezvitelében a gyászolók nincsenek magukra hagyatva. A részvétnyilvánítás kifejezésén, a halottvirrasztáson való megjelenésben és kultikus tevékenységben (ima, zsoltárecsklés), a segítség készséges fölkinálásán s a

¹ Szász Ferenc, *Szemponatok a halál értelmezéséhez a 19. és 20. század unitárius prédikációirodalmunk tükrében*, Keresztény Magvető, Kolozsvár, 90. évf., 1984/3. 145.

temetési szertartáson való részvételen keresztül mellettük áll a közösség, s így a temetés gyülekezeti eseménnyé válik. Vannak esetek, amikor egy-egy elesett, nincstelen, magára maradt embernek gyülekezeti összefogással adják meg a végtisztességet.

Vannak olyan gyülekezetek, ahol a sírásást a „ma rajtad, holnap rajtam” elve alapján ellenszolgáltatás nélkül, „kalákában” végzik, s a közösség tagjai így sietnek segíteni a gyászoló hozzátartozókon.¹

A temetési szertartás lebonyolítása városban „nem gond”, rendelkezésre áll ugyanis a temetői halottasház. Faluhelyen lehetőleg oda kell hatni, hogy a templomból temessünk, mert a templom fegyelmez (nincs társalgás, vihogás, nem zavarja a temetési szertartást esetenként a baromfiudvar hangoskodása) s a szertartásban való cselekvő részvételre, vagyis éneklésre készíti a gyülekezetet.

A koszorúkkal kapcsolatosan, amelyek a szertartás elmaradhatatlan tartozékai vagy kellékei, és nem az őszinte tisztességadás jelképei, vannak fenntartásaim. Azt mondja Jób a szenvedései felett okoskodó barátoknak: „rossz vigasztalók vagytok”. Csak részvétet nyilvánítani tudunk, kondoleálni, és méregdrága koszorúkat rendelni, amelyek nemegyszer a rossz lelkiismeret virágai, de vigasztalni nem?² Nagy Gáspár magyarországi költő temetése előestéjén a gyászoló család kérése az volt, hogy kegyelte jelül koszorút senki se hozzon a sírra, elegendő lesz egyetlen szál virág. Fölemelő és méltóságteljes látvány az „egyszálvirágos” kegyeltezők néma tisztelgése, s jó lenne, ha köreinkben is gyökeret verne ez a megindítóan szép szokás, s a koszorúra szánt összeget jótékonyági vagy szociális célokra lehetne fordítani. Az is örök igazság, hogy nem a holtaknak kell a virág, hanem az élőknek. A rossz lelkiismeret azonban nem alszik, és rend szerint akkor vádolja az embert, amikor szeretteink már nincsenek, s el nem mondott, ki nem mutatott szeretetünket egy-egy drága koszorúval, márványkerettel helyettesítve gyógyítgatjuk magunkat. Az is igaz, hogy a sírok rendben tartása, takarítása erkölcsi kötelesség, és azt mondja a bölcsesség, hogy szerethetél lángolóan valakit, de ha ma eltemetted, és holnap elfeledted, akkor nem volt igazi szeretet a szívedben, de nem kell és nem is szabad túlzásokba esni.

1 Felkarolandó és népszerűsítendő szokás ez napjainkban, amikor egyházközösségeink életében egyre inkább háttérbe szorul a kalákaszellem.

2 Gyökössi Endre, *A növekedés boldogsága*, Budapest, Kálvin Kiadó, 1999, 23.

Miből élünk? Avagy Kis unitárius örökélet-antológia:

Lelkészársaimat arról faggattam, hogy ki hogyan gondolkodik az örökélet felől, és arról, hogy ez mennyire van benne azokban a prédikációkban, amelyeket temetési szertartások alkalmával elmondanak. Az alábbiakban ezekből a vallomásokból közlök részleteket, nevek helyett csak Unitárius Lelkész (a továbbiakban UL) A. B. stb. jelzést használva.

UL A.: *„Hogy mi következik a halál után, hogy van-e személyes örök élet, s az milyen? – ezekre a kérdésekre minden egyháznak meg van a maga hitrendszere szerinti hivatalos „felfogása.” Megvallom őszintén, hogy a mi vágyó szemeink elől elrejtett eme isteni titoknak a fűrkészése engem különösképpen soha sem foglalkoztatott. De reménye annak, hogy a lélek él, s lélek a lélekkel mindig találkozhatik, s így hadifogságban elhalt édesapámmal, harctéren elesett testvébátyámmal s temetőkertben pihenő édesanyámmal és testvéreimmel Isten ölén egyszer találkozhatunk – ez a reménység gyakran táplálja és simogatja meg lelkemet.*

Végő fokon teljes megnyugvással tölt el a gondolat, hogy véges földi életem, s az örökkévalóság végtelenségében egyaránt Isten kezében vagyunk, s az Ő lényege az örökkévaló szeretet.”

A vallomások közt hangot kap a klasszikus unitárius:

UL B.: *„Van személyes örök élet, mert Isten mindenkiről gondoskodik valamilyen formában, Isten igazságából kifolyólag életünket, cselekedeteinket megítéli, és aszerint jutalmaz vagy büntet. Ennek szellemében prédikálok.”*

UL C.: *„Hiszek az örök életben, mint egy valamikor elkezdődött, és az ismeret által meghatározhatatlan ideig tartó folyamatban, amelyben egy adott időben és helyen én mint egyén bekapcsolódom, megpróbálva eleget tenni annak az Istentől kapott és emberek által elvárt küldetésnek, amely alapján kiteljesedhet földi életem. Egy adott időpontban és helyen, nem a magam akaratából, bár így is lehet, kiszállok ebből a folyamatból, de a folyamat tovább halad az általam nem ismert végig. Én megszűnök létezni, de az élet mint folyamat halad tovább... a túlvilágtól nem várok semmit, és nem is foglalkoztat személyesen a kérdés. Számomra sokkal fontosabb az élet, amelynek mennyiségtől függetlenül minőségben minél teljesebbnek kell lennie. Hiszem, hogy halálom után lelkemet a nagy Lélek keblére öleli, és ez ölelésben jó helyen lesz, és megmarad. Cseppent egy csepp vizet egy pohár vízbe. Nem tudod, a tömeg mely pontjára kerül, de az összesen biz-*

tosan megtalálható. Számomra ez a fontos. Temetés alkalmával az életről szoktam beszélni. Arról az életről, amivel megajándékozott Isten, s amit figyelő és gondviselő szeretete mellett reám bízott, hogy a megszerezhető ismeretek birtokában azt minél teljesebbé tegyem. Ez az én feladatom: Istentől kapott adottságaimat és képességeimet a legmagasabb fokon kihasználva az isteni szellemet magamba hordozva Ember legyek.”

UL D.: „Hiszek az örök életben, mert nem tűnhet el az emberi élet nyomtalanul. Minden ered valamiből, valakiből. A földi életnek is az alapja a folytonosság. Az ember Istentől ered, oda kívánczik vissza és oda is jut. Isten pedig örök. Tehát van örök élet.

Halál után a test porrá lesz – mint tudjuk – akár eltemetik, akár hamvasszák. A kérdés az, hogy mi marad meg? A kéz nem mozdul, a láb nem jár, a szem nem lát, a fül nem hall többé. Nem is teheti meg, mert mindez a testhez tartozik. Az agy mozgatja, irányítja ezeket a testrészeket. Az agy is meghal, kiszárad, porrá lesz, nem veszi, és nem továbbítja többé az ingert. Nem gondolkozik, nem hoz határozatokat, megszűnik létezni, akármit is képzelt azelőtt pl. az örökéletről. Mi marad meg? Mondhatnám paposan, hogy a lélek, de mi a lélek? Nem gondolat, nem mozdulat, nem forma, nem hang. A lélek nem a gondolatokat, hanem az érzéseket irányítja, a jó érzéseket és a rossz érzéseket – a szeretetet, a jó szándékot, a megbocsátás hatalmát, szívességet stb. vagy a gyűlöletet, rossz indulatot, irigységet stb. – ezek az érzések e földi élet ideje alatt sem láthatóak, hallhatóak, megfoghatóak, mégis tény, hogy vannak. (pl. Ha első szám harmadik személyben beszélsz valakiről, nem tudod megmutatni, bármennyire is szeretnéd, hogy mennyire szereted vagy gyűlölöd azt a személyt.) Annak mértékéről csak te tudsz, és csak ez a fontos.

Egy emberi élet szükséges ahhoz, hogy elegendő érzéseket halmozzunk fel, mert ezek az érzések határozzák meg a halál utáni öröklétet. Tehát ami megmarad, az az érzés. Attól függően, hogy milyen érzésekből halmoztunk fel, többet lesz jutalom vagy büntetés az örök élet. Úgy érzem, nem lehet kellemes az örökkévalóságig irigységben, rossz indulatban stb. tengődni. Sokkal jobb egy örökkévalóságig fürdőzni a szeretetben, jó indulatban stb.

Az ítéletet, az igazságszolgáltatást nem Isten hozza – hiszen Ő »mindenkivel csak jót teszen, nem csak a jókkal és érdemesekkel, de a büntetésre méltókkal is«. Mi ítélkezünk saját magunk felett attól függően, hogy szabad akaratunk, lelkiismeretünk hatására mégis milyen érzéseket gyűjtünk be... (tovább is lehet fűzni a lehetőségeket, a reinkarnáció mint má-

sodik, netán ezredik esély, de én ebbe nem mennék bele) szerintem csak egy dobásunk van, még pedig olyan, ahol a teke golyóját mi irányítjuk. Nincs mese! Szoktam erről prédikálni.”

UL E.: „Isten születésünkkor lelket lehelt belénk, hogy sáfarkodjunk e lélekkel. Ezt tőlünk számon kéri majd, tőlem is és tőled is. Istenben való bizalmam nagyobb, mint hogy Őt azzal kísérténém, hogy azon gondolkozzam, mi vár majd rám, ha meghalok. Elhunyt szeretteim pedig Őbenne nyugszanak meg – s hitem szerint majd én is. Nem mindegy tehát, hogy miként élek – mindazonáltal ez nem félelem miatt, hanem majd a nagy jutalom miatt fontos számomra –, melyben, hiszem, már életemben is részesülhettem (minden esetre én reménykedem).”

UL F.: „Az ember csak a testiség törvénye szerint tud gondolkodni, ez a tény határozza meg az örökéletről alkotott hitünk, felfogásunk. A sírnál egy rutinos szöveget mondok: Ami bennem lélek, veletek megy. Ott fogok köztetek lenni mindig. Megtalálsz virágaid között, amikor elhervadnak, megtalálsz a falevélben, amikor lehull, meghallasz az esti harangszóban, mikor elenyészik, s valahányszor reám emlékeztek, mindig arccal szemben fogok veletek állani...¹ az emlékezés az örök élet földi vetülete, ez tulajdonképpen a másokban – szeretteimben – való megmaradásom, tovább léteimet biztosítja, igazolja.”

UL G.: „Nem tudom leírni a túlvilágot, még nem ismerem. A fantáziát bekapcsolhatjuk, de hogy milyen ott, azt egyedül csak az tudja, aki »rendezi«. Hiszem, hogy ítéletre szükség van, mert ez a földi élet sokszor igazságtalannak tűnik. A jutalmat mindenkinek meg kell kapnia. Bármennyire unitárius hitben nőttünk fel, de a túlvilág-képünkre hatással volt-van a dogmakeresztény hit (mennyei – pokoli – tisztító tűz stb.). Kérdéseket vetnek fel. Temetések alkalmával nem bonyolódok bele a túlvilágba, az életéről beszélek, kiemelve – ha volt – a halott erkölcsi értékeit, és azokat példaként említem. Ha nem volt, de kinek nincs valami, akkor is általában a minőségi életéről beszélek.

Amíg az élet Istentől van, és elfogadom, azt, hogy Isten gondviselő (ha nem fogadom el, akkor is az), akkor azt is hinnem kell, hogy a halál után is lelkemre vigyáz, hogy lelkem nála jó helyen van. Az életet elpusztítani nem lehet.”

1 Jókai Mór sírfelirata nyomán.

UL H.: „A gyülekezet, amelyben jelenleg lelkészi szolgálatot végzek, nagyon kicsi, mint ahogy az egész falu is, amelyben az unitáriusokon kívül vannak még reformátusok és római katolikusok is. Ezért a temetési szertartás alkalmával gyakorlatilag az egész falu jelen van, ami inkább faluközösségi, mint sajátosan unitárius gyülekezeti jelleget kölcsönös az eseménynek: az egész falu megmozdul, az egyházközség asszonyai segédkeznek a torra szánt étel elkészítésében, a férfiak pedig, beleértve az egyházközség elöljáróit, tekintettel arra, hogy ilyenkor ingyen hozzájuthatnak viszonylag nagy mennyiségű alkoholhoz, az italozásban lelik kedvüket. Éppen ezért maga a temetési szertartás ideje jelenti azt a rövid, kétórányi időközt, a szó szoros értelmébe vett szolgálatot és temetést, amikor a gyülekezet méltóan búcsúzik az elhalálozottól.

Hiszek az örök életben, mert... ez nem kérdés, és nem is filozófiai fejtegetés tárgya, hanem egyéni meggyőződésé, hitfelfogásé. Azon túl, hogy a fenti kijelentéssel egyetértek, a kérdés nem releváns unitárius hitem szempontjából, ugyanis egy olyan, hagyományos és dogmatikus keresztény gondolatmenetbe terelné eszmélkedésemet, amely érzésem és tapasztalatom szerint távol áll az unitárius, racionális, ugyanakkor ráérzéseiben is szerénynek és alázatosnak kívánczó hitfelfogástól. Hiszem az örökéletet, mert nemcsak egyetemes emberi vágy fogalmazódik meg benne, továbbmenően pedig az értelmetlen halál képzetének az elutasítása, hanem azért, mert a mai természettudomány alaptételeivel is összeegyeztethető (gondolok itt az információ, mint a világegyetem alapvető alkotóelemének a paradigmájára). Kultúr- és vallástörténeti szempontból érdekel a kérdés, viszont egyéni hitem szempontjából az örökélet kérdése nem bír jelentőséggel. Sarkítva fogalmazva azt is mondhatnám, hogy ez a kérdés számomra valójában nem is létezik...

Vallásos háttérrel, neveltetésem és képzésem miatt a túlvilági élet és a személyes örökélet kérdéséhez meglehetősen kritikus a viszonyulásom. A halál után élet kifejezést idegennek tartom unitárius felfogásomtól. Abból indulok ki, hogy a halál az élet szerves és szükséges része, amely nem egy rossz dolog (az egyén mindig hajlik arra, hogy a számára kellemetlen vagy félelemteli eseményekkel kapcsolatosan erkölcsi ítéletet fogalmazzon meg). Továbbmenően nem az én feladatam azon gondolkodni, hogy mi történik velem a halál után, ugyanis az evolúció során az emberi elme azért fejlődött ki, hogy a környezeti kihívásokra megfelelő választ tudjon adni, és nem arra, hogy válaszokat találjon olyan kérdé-

sekre, amelyeknek megoldására az emberi elme egyszerűen nem képes. Itt lép be a vallásosság az egyén életébe.

A halál beálltának pillanatától nincs élet, a személy megszűnik létezni. A Platón által az európai gondolkodásba bevezetett test-lélek dualizmus, amelyet aztán Descartes fejtett ki az akkor rendelkezésére álló tudományos gondolkodás közegében, nem tartható fenn véleményem szerint. A Descartes tévedése fogalom tartalmilag arra vonatkozik, hogy az egyén olyan egységet alkot, fizikai és elméleti sajátosságai által, amelyek a személyiség fogalmában egyesülnek, és semmilyen körülmények között nem választható szét. Továbbmenően, az egységes világ, amely hitem szerint az egy Isten alkotása, és az Ő kezében van minden élő és élettelen a világmindenségben, nem osztható fel »anyagi« és »szellemi« részre. Ezért nem látom értelmét a túlvilági életnek vagy a személyes örökéletnek (ahogy nincs érzékelés érzékszervek nélkül, úgy egyén sincs személyiség nélkül) hitrendszeremben. Véleményem szerint az egyén nem képes arra, hogy elképzelje azt, hogy »ő« megszűnik létezni, érzései, gondolatai, reményei és örömei elvesznek. Ezért megnyugtató lehet egy túlvilági életbe vetett hit vagy a személyes örökélethez való ragaszkodás, de úgy látom, hogy ez egyrészt a halálfélelemből származik, másrészt pedig abból a tényből, hogy az ember intuitíven ráérez az élet megoldás-nélküliségére. Nézetem szerint az örökélet nem személyes (ha nincsenek meg azok a biológiai alapú mechanizmusok, amelyek alapján körülhatárolhatóak azok az érzetek, érzelmek, gondolatok és viselkedésformák, amelyek az egyént egyedivé teszik, és személyiséget kölcsönöznek, nincs személyiség. Más: agy nélkül nincs elme, elme nélkül pedig nincs öntudat, öntudat nélkül pedig hogyan létezhetne személyiség? Személyiség nélkül pedig miért neveznénk személyesnek az örökéletet?), hanem személyen túli. Ami él (mert mindig élő), az az isteni lényeg, ami bennünk van. Ez kapcsolatban állhat személyiséggel, »velem«, de alapvetően a kettő nem függ össze.

Hiszem az örök életet, mert hiszem és érzem, hogy az isteni valósághoz tartozom (ez nem érdem kérdése), mint minden teremtmény, ezen túl minden más kérdés számomra ezzel kapcsolatosan érdekes és izgalmas – spekuláció.”

Személytelen halál

A környezet, a minket körülvevő világ nem tanít meghalni. Vajon milyen lehet szeretteinknek ott, a kórházi ágyon, függönyök mögött, ide-

gen környezetben, idegen emberek közt, kiszolgáltatottan, kábultan, tehetetlenül? Bármennyire is gyülekezeti esemény a temetés, a halál azonban nem az. A halál már nem gyülekezeti „...nem családi esemény, hanem a klinika, az intenzív osztály ügyévé vált. A környezet idegen és steril, semmiben sem hasonlít a családi környezetre. A halál az idők folyamán hontalanná vált.”¹ Azzal, hogy a halál kilépett a családi környezetből, megszűnt az egyéni tapasztalatszerzés lehetősége is.

A haldokló kórházba kerül, s a gyógyíthatatlan betegeket gyógyító személyzet veszi körül. A kórház és a dolgozók igyekeznek betölteni hivatásukat és céljukat, azzal, hogy gyógyítani akarnak, és ezzel „a haldoklás folyamata és a gyógyítás célja, a haldokló és a kórház érdeke ellentétbe kerülnek. A gyógyító személyzet számára lehetetlenné válik annak a célnak az elérése, amelyre hivatott. A beteg olyan környezetbe kerül – a pszichikai összefüggéseket tekintve –, amelyben nem felel meg a céloknak, ahol idegen. Ilyen értelemben hontalanná válik...”²

A halál közelségét megérezve a hozzátartozók azonnal döntenek: a haldoklót minél hamarabb szakemberek kezébe kell juttatni, és így indul el a halál családból, közösségből való kiválása.³ A kapcsolatot tovább gyengíti az is, hogy a steril kórházi környezetbe az „idegenek”, a családtagok zavarják a páciens optimális ellátását, és a látogatás idejét rövidebbre kell szabni. A haláltól való elidegenedésünket a halál medikalizálódásának folyamata egyre inkább erősíti, és „amilyen mértékben az egyén, a közösség, majd a társadalom is – sokak szerint – képtelenné vált arra, hogy megfelelő módon gondozza a haldoklót, és gyászolja a halottat, olyan mértékben hárította át ezt a feladatot az egészségügyre. Embernek emberhez fűződő kapcsolata így alakul át egyén és intézmény – szociális otthon, kórház, szanatórium, intenzív osztály – kapcsolatává”,⁴ s végül egymás-

1 Hézsér, i. m., 219.

2 Hézsér, i. m., 221.

3 Egyre inkább úgy tűnik, hogy ha halál nem is, de a születés kezd visszakerülni az életben. Európa-szerte kezd gyakorlottá válni az édesapák jelenléte a születésnél a kórházban. Sőt vannak olyan országok, ahol egyre emelkedik az otthoni, családi környezetben lefolyó születések száma. Talán ez a folyamat lesz az, ami elvezet oda, hogy a halál is visszakapja „természetes” környezetét.

4 Kárpát Ágnes, *A gyász szociológiája*, Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete Etnoregionális Kutatóközpont, 2002, 7.

nak ellentmondóan éppen az ember – a beteg, a haldokló és a gyászoló – esik ki az orvoslás és a társadalom figyelmének központjából.

Zárszó

Mindannyiunkat előbb vagy utóbb magával ragad a gondolat, vajon milyen álom vár bennünket a koporsó párnáján túl, vagy egyáltalán álom vagy valóság az, amit a gyász fátylain keresztül meglát, megsejt a vergődő emberi szív, megérez belőle valamit. Bármilyen makacsul szoktuk hajtogatni, hogy semmit sem tudunk pontosan túlvilági sorsunkról, az emberi elme mégis csodálatos, önmegnyugtató világot kreál az odaátról.

Titkon mindannyian reméljük a folytatást, s olyannak reméljük, amilyennek megálmodjuk életünk során: a szegény majd gazdagságot remél, az éhező a bőség kosaráról álmodik, a megkeseredett, megkínzott pokolra kívánja ellenségeit, s ő maga már csak azért él, hogy ha eljön az idő, kinyílják neki a mennyország kapuja.

A halál utáni élet nem élet, hanem lét és állapot Istenben. Az, hogy mit képzelsz el az ember, mindenkinek a saját belső titka, vágya. Metaforákkal emberi módon megpróbáljuk körülírni ki-kí vágya és tehetsége szerint ezt a világot, de számomra két örökérvényű állapotoli figyelmeztetés az, amit a temetési szertartások alkalmával beszédeim megfogalmazásakor szem előtt tartok: *„Amiket szem nem látott, fül nem hallott és emberek szíve meg sem gondolt, amiket Isten készített az őt szeretőknak”* (1Kor 2,9) és *„meg vagyok győződve, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem hatalmasságok, sem jelenvalók, sem elkövetkezendők, sem magasság, sem mélység, sem semmi más teremtmény nem szakíthat el minket Istennek szerelmétől”* (Róm 8, 28–39).

Az örök élet számomra személyes és egyben egyetemes.

Végül fordítsuk tekintetünket ismét az élők felé, és próbáljunk Isten és ember szeretetében és szolgálatában minél teljesebb életet élni, s így nem kell tartanunk attól, hogy a nagy találkozás alkalmával kiállítanak azok közül, akik bemennek az „Atya örömébe”. Ne csak a temetés, a gyász elhordozása legyen gyülekezeti, minden napunk legyen hasznára a világnak, mindazokkal, akikkel egy kenyérből és borból részesülve Jézus-tanítványi közösséget vállalunk. Ebben a szellemben prédikálok, vigasztalom és szolgálom a gyülekezetet, a közösséget.

AMÍG ŐRIZ A SZEMED...

Mindannyian gyászoltunk már. Vagy legalább búcsúztunk. Tudjuk, milyen elválni valakitől vagy valamitől. Nagyon kevesen vannak azok, akik nem tették fel maguknak a miért kérdését, kevesen vannak, akik nem érezték azt, hogy lehajtott fejjel aludt el fölöttük az Isten gondviselése.

Ugyanilyen sokan gyújtottunk gyertyát valakinek az emlékére. A különbség talán csak abban áll, hogy milyen érzésekkel álltunk meg a gyertyák fényében. A környezetünk valahogy azt sulykolta belénk, hogy ilyenkor szomorkodnunk meg sírnunk kell. Mert a sír mellett vagy emlékeink mellett üldögélve könnyebb felidézni a rögek kopogását vagy egy kedves, távolodó személy alakját, mint azt a néhány emléket, ami hozzá köt. De hiszem, mindenben innen és túl, hogy november elseje nem gyásznap. Sokkal inkább kedves emlékezés mindazokra, akik valamikor életünk részei voltak. Hálaadás azokért, akik megszülettek, vagy egy kicsit emberebbé tettek, valamikor velünk jártak, akik valamikor mindennapjainknak értelmet adtak.

De hát nehéz, mert persze úgy vagyunk beállítva, hogy könnyebb szomorkodnunk, háborognunk, lázadoznunk, mint örvendeznünk. Pedig egyszerűbb és élhetőbb lenne a világ, ha megtanulnánk nem félni a mulandóságtól, ha végre minden zsigerünkkel megértenénk, hogy az, aki egyszer volt, akit nagyon szerettünk, és aki ugyanígy szeretett, örökre elmenni képtelen. Jó volna, ha újra hinnénk, úgy igazán abban, hogy az isteni gondviselés olyan áldásos, csodás módon működik. Játsszik. Mindig ad valamit, ami azt, akitől elbúcsúztunk, itt tartja, minket pedig hozzá röpit.

Hogy mire gondolok pontosabban? Pillanatokra, helyzetekre. Amikor előkerül egy zsák ruha, amiből csendesen kiszivárog egy rég elfelejtett illat. Amikor az utcán sétálva hirtelen észrevevesszük, hogy ismerősek egy idegen arcvonásai. Amikor a város zajában felnevet bennünk egy hang. Amikor takarítás közben egy könyvből kiesik egy fénykép. Máskor pedig egyszerűen, váratlanul, valahonnan nagyon mélyről talán kibugyog lelkünkől egy emlék, ami róla szól.

Igen, ezek azok a pillanatok, amikor könnyed lélekkel kéne ráköszönnünk, és amolyan bölcs, szelíd mosollyal felismerjük és belássuk: itt van, nem ment el.

Valahogy meg kéne tanulnunk úgy búcsúzni, és úgy emlékezni, mint a kis herceg pilótája: „A csillagok viszont mind-mind hallgatnak. De neked olyan csillagaid lesznek, amilyenek senki másnak. [...] Mert én ott lakom majd valamelyiken, és ott nevetek majd valamelyiken: ha éjszánként fölnézel az égre, olyan lesz számodra, mintha minden csillag nevetne. Neked, egyedül neked, olyan csillagaid lesznek, amik nevetni tudnak! [...] S ha majd megvigasztalódtál (mert végül is mindig megvigasztalódik az ember), örülni fogsz neki, hogy megismerkedtél velem.” Nevetni a csillagokra, ezernyi csilingelő gyertyafényre. Ennyi a titok. Felölteni a szeretetet, s hinni abban, hogy ez képes összefogni mindent, engedni kisimulni lelkünk ráncait, erőt meríteni mindabból, amit jelentett, és maga után hagyott. Igen, fáj, de egy pillanatra sem szabad megfedkeznünk arról, hogy mi, emberek, csodára vagyunk képesek: lehunyt szemmel is látunk...

A tegnap este a Fellegvár tetejéről néztem a pislákoló Házsongárdot. Ahogy pillanatok alatt kitágult a kép, és nemcsak a temetőt, hanem a fényekben úszó Kolozsvárt is láttam, kicsit belém nyilallt a felismerés, és mondtam az Istennek: halott-világítás. Ahogy Böződi György is mondja novellájában. Mert a nagy nyüzsgés, rohanó kocsik, zaj, szag- és emberkavalkád ellenére, mintha egy kicsit halottnak tűnt volna a város. És világítanak fölötte, és emlékeznek letűnt szép időkről, kopogó macskakövekről, fekete-pirosan pörgő szoknyákról, muzsikaszóról, azokról a napokról, amikor a munka nem tűnt tehernek, amikor a bornak más íze, a levegőnek más illata volt. A napokról, amikor olyan jól tudtunk, mi, emberek élni.

S ha e felismerésben van egy cseppnyi igazság, akkor talán nem ártana kissé magunkba néznünk, és elgondolkodjunk azon, hogyan élünk. Talán nem ártana lemérnünk életünk ritmusát, felmérni mindennapi történéseit, megszámolni azokat, akikkel ünnepelni, dolgozni, élni lehet. Mert nem ártana „itt” lenni, és nem folyamatosan elvágyódni valahova. Talán nem kéne olyan gyakran a nemlétbe kíváncsoznunk, oda, ahol semmit sem kell tennünk, ahol nem tartozunk senkinek semmivel. Hiszen mi tudunk okosan, szépen élni.

Erre kell emlékeznünk, ez kell eszünkbe jusson, nem csak ilyenkor, e csendes megállásban, hanem minél gyakrabban. Mert azok, akiktől elbúcsúztunk, sok minden más mellett, ezt hagyományozták ránk. Az élni akarást. Nekünk pedig, akiket Isten a holnappal ajándékoz meg naponta, áldott feladatunk tartalommal tölni be a magunk és mások életét, falvakat, városokat, ahol élünk. Nekünk kell elfújni a gyertyákat, amelyekkel a múlt minket világít, és a Fellegvár tetejéről néz le ránk, és kissé gúnyos mosollyal megjegyzi: halott-világítás.

A HALÁLNAK FÉLELMEI

Nyugodjon békében: nagyanyám szokta mondani: nem félek a haláltól, csak a kínjától. Ősi bölcsesség húzódik meg a szavak mögött. Milyet az ember önmagát vizsgálja, vagy az emberi természetet, tudja: egyszer búcsút kell venni mindattól, amit ismert. Egyszer el kell köszönni attól a környezettől, ami biztonságot adott. S el kell indulni azon az úton, ahonnan teremtmény még vissza nem tért. Ettől nem félt, de a velejárójától igen. Félt a betegségtől. Félt a magánytól. S ezt olyannyira, hogy azt kérte a Mindenhatótól, hogy ha menni kell, először ő menjen el. Nem tudta, hogy mi van a halálban, nem tudta, hogy az mivel jár, de hitte, hogy könnyebb, nyugalmat adóbb, mint az a tény, hogy ő kelljen gyászoljon. Mert ő annak elvesztését, akivel több, mint hat évtizedet együtt élt, együtt dolgozott, gyereket nemzett, nevelt és temetett: lelkileg nem tudná elviselni. Nem tudta milyen a halál, de tudta, milyen a szomorú gyász. Mélyen emberi magatartás volt az övé. Imája meghallgattott. De halála órájában nem volt szabad elengedni kezét, mert félt, ha egyedül marad.

A legtöbben így vagyunk. Nemcsak a kínjától félünk, hanem magától a tényről is. Elriaszt, megbéklyóz a tehetetlenség, a magunkra maradottság. Sajnáljuk azt, aki megpihent, és féltjük magunkat, mert nélküle nem tudjuk, hogyan tovább.

A halál ténye mindig kegyetlenséggel, szomorúsággal, fájdalommal, megtörtséggel jár. Mind olyan érzések, amelyeket az ember nem keres, hanem elkerül. Félünk a bizonytalantól. Félünk a sötétől. Félünk, mert semmi konkrétumot nem tudunk. S amikor szemtől szembe kerül az ember a halállal, már nem tud olyan vitéz lenni, mint amikor semmi köze nincs az egészhez.

Összeszorul az ember szíve, mikor szaggatnak a harangok. Pedig azok épp arra hívatottak, hogy erősítsenek.

A legnagyobb bajunk a halállal talán nem is az, hogy eltűnünk, hogy testünk ismét porrá lesz. Hanem, hogy elszakadunk egymástól, hogy már nincs közünk egymáshoz. Már nincs, akitől tanulni, akiben győnyörködni, akit segíteni, akivel szembe szállni, bakalódni. Nincs, akiről

gondoskodni. Az a nagy baj, hogy azt érezzük, elhagytak bennünket. Elveszett az, aki szeretetet adott, s akit tudtunk szeretni. S ez a legnagyobb tragédiánk. Félünk, hogy már nincs akitől szeretetet kapjunk, vagy ha hátramaradtak vagyunk: nincs, aki olyan hálásan köszönje meg azt, hogy szerettük.

Legnagyobb félelmünk, s legyünk bár a legnagyobb gonosztevők: hogy egyedül maradunk. Hogy már senkinek sem vagyunk fontosak. Már senki sem rajong értünk. Már senki sem szeret. Már senkinek sem kell a szeretetünk. S ebbe az ember szó szerint bele tud pusztulni. Mint hogy ezt valaki megtapasztalja, nincs nagyobb csapás.

Ennek a félelmünknek a feloldását nem tudom előidézni. De a gyász ideje nem a felejtés ideje. Az az elfogadás ideje. Kinek-kinek addig tart a gyásza, amíg elfogadja a bekövetkezett veszteséget. Hogy halál ide, halál oda, de őt szerettétől nem tudja elszakítani.

Vajon el tudja szakítani egy szerető feleségtől a férjet a halál? Soha. Mert köti őt a szerelem, köti őt a felbecsülhetetlen sok emlék, köti a közös küzdelem. Köti vágy, köti az illat, a tárgyak sokasága.

El tudja szakítani a halál a gyermeket a szülőtől? Soha. Mert köti a vér, köti a szív. Köti az áldozat. Köti az aggodalom, az odaadás. Köti az elkísérés. Kötik az örömteli pillanatok. Kötik a feltörő emlékek.

Elragadhatja közelemből szerettemet a halál. Megfoszthat attól, hogy halljam hangját. Megfoszthat attól, hogy megfogjam kezét, hogy szót értek vele. Elveheti tőlem testét, némává teheti előttem lelkét: de amíg szeretetet érzek iránta, s amíg képes vagyok felfogni a mindenható Isten szerető gondoskodását, addig velem van. Addig sem engem, sem őt nem győzte le a halál.

Nyilvánvaló dolog, hogy a test születése pillanatától a halál felé törekszik. De a lélek mindenkor az élet és béke felé.

November elején mindig méltóságban tündököl minden temető. Azt hirdeti a nagy világnak: ide nézzetek jó emberek, a

mi temetőnk az a hely, ahol a szerető szíveket sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelmek, sem jelenvalók, sem eljövendők, sem hatalmak, sem mélység, sem semmiféle más teremtmény nem választhatja el. Az a hely, ahol felismerték a szentet, megsejtték a titkok titkát, s kevés már nem érik be. A közöny és a közömbösség már nem kenyerünk.

A tehetetlenség a gyász idején megbéklyóz. S mert szenvedést okoz, félünk Tőle is, meg a kínjától is. De a gyász elmúltával, ami – kinek hosszabb, kinek rövidebb ideig tart – figyeljünk az életre, hogy senki el ne választhasson a világmindenséget összetartó erőtől.

Az égő gyertya elfogy, a virág elhervad, a test elporlik, de a szeretett és a szerető szívek örökké élnek. Ezt a tudássá kinőtt hitet soha el ne felejtjük.

ULTIMA RATIO

Meleg, sugaras októberi nap volt, midőn utoljára vadásztam szalonkákra a k-i mocsarakon. A szalonkák az élesen tűző nap melege alatt szépen kitartottak, lomhábban repültek, s csak akkor jutott eszembe az órát megnézni, midőn tényeim már elfogytak.

Háromra járt az idő. Egészen egyedül voltam a széles mocsáron. A mély, néma csendet nem zavarta meg semmi. Időnként fölrebbent előttem egy-egy csekkegő szalonka, amint a mocsárparton végigmentem; pár pillanatra hallottam fejem fölött azt a gyöngéden, halk decrescendóba vesző, sivító hangot, amit a magasan járó, csörgő kacsák repülése okoz; a beláthatlan magasságban járó vadludak szakadozott, gügyögő hangja mind távolabb és távolabbról hallatszottak, aztán mély csendbe veszett minden hang.

A messze síkságba nyúló legelők és ugarolt szántóföldekről sem hallatszott semmi.

A nap a nyugatról fölkavarodó ritkás, fehér felhőkbe tűnt; sugarai tompább élűek lettek, mintha gyöngéd moll függöny mögött ragyogtak volna, mi által világosabb, majdnem kékbe játszó lett az árnyék. A sárguló nád, sás, káka mintegy aranyos visszfényt vert; a zöldek sötétebbek, mélyebbek lettek, és itt-ott a vizek derült, ezüst fényben csillámlottak ki a barna sártömegek közül.

Egy fűszál, egy nád sem ingott, de azért a mocsár mégsem látszott élettelennek. Nem a dermedt mozdulatlanság volt ez, sem az álmatag nyugalom, mely a nyári estéket, kivált júniusban, jellemzi, hanem volt benne valami a lemondó, a félnk nyugalomból – midőn a késői hajtások alig bújnak ki a földből, s eleven zöldjük csak együttesen, mint reflektáló szín hat, ellensúlyozva az érett-sárga nád, a barnulásnak induló káka és piszkosbarna sástarlók által.

Szomorú és mégis ilyenkor a legbarátságosabb a mocsár. A levegő átlátszóbb, nyugodtabb; nem csálnak sem az erős fénynek, sem a tikkasztó melegnek reszketeg hullámai. Minden való, igaz színében mutatkozik; és az a mély szürkésbarna szín, mely minden egyes növényt, minden gö-

röngyöt így összefűzve jellemez, adja meg azt a fájdalmas, bánatos hangulatot, melynek olyan szívesen átengedjük magunkat.

Csak lassan haladtam előre a parton.

A mocsárnak mintegy a testét hosszában összetartó emelkedőre mentem. Nagyon ki voltam fáradva, s megőrültem, midőn kissé távolabb megpillantottam egy kocsit, amint a káposztásföldek között, gazzal, száraz kórókkal megrakva előredöcögött. Lassan, lépésben haladt, és könnyű volt elérnem. Egy sárga, vén gebe volt a kocsi elé fogva.

– Bevisz-e, bátya, a faluba?

– Nem megyek tovább, csak a temetőig. Odáig elviszem az urat! – felelt az öreg, aki a kocsiban ülő a kis saroglyában ült olyanformán, hogy a lábai lelőgtak.

Már nagyon öreg lehetett. Ráncos arcát ritka szakáll borította. Hófehér bajusza rövidre volt nyírva, és fehér haja gyér fürtökben omlott le sovány, csontos vállaira. Nagy, szőrös kezében hatalmas ostor nyelet szorított, s időnként iszonyú erőlködéssel rá-rávágott a sárga gebére, amely olyankor egy-egy élénkebb mozdulatot tett, de csakhamar visszaesett előbbi lassú tempójába. Látja, uram, gyenge, mint magam is! Vének vagyunk mind a ketten!

Az öregnek olyan volt a hangja, mint mikor valaki a mezőn nagy távolságból kiáltoz. Érzett rajta az erőlködés, és mégis gyöngye, majdnem suttogó volt.

– Hát tudja mit? – mondtam neki. – Én majd nem ülök föl, hanem földobom a puskámat meg ezt a néhány madarat tarisznyástól a kocsi-jára s szép csendesen elballagok maga mellett. Jó lesz?

– Mindegy, akár felül, akár nem. A sárga nem sokat törődik vele, úgy sincs messze! Ez a kóró nem valami nehéz!

– Aztán mit csinál maga a temetőben, bátya?

– Mit csinállok? Hát ott lakom. Őrzöm a holtakat.

– Régen?

– Az isten tudná, mióta! Lehet már vagy negyven esztendeje, ha nem több!

– A forradalom alatt, Kossuth Lajos idejében is itt lakott már?

Az öreg megvakarta a füle tövét, köpött egyet, és mondta:

– No hát kint laktam! Gondolom, akkor veszett el a nagyobbik fiam, a Gyuri. Kossuth Lajosnak is hallottam a hírét. Eltörülte a robotot, és a

szegénység pártját fogta. Vajon él-e még szegény? Nagyon vén lehet már az is!

– Lesz annyi idős, mint kelmed! Hát kelmed hány esztendő?

Az öreg gondolkodóba esett, és elnevette magát.

– Ki tudná? Aztán meg mire való azt tudni?

– De mégis?

– Vagy nyolcvan és egynehány esztendőt tán leszolgáltam. Lehet vagy több, vagy kevesebb, mindegy!

Elhallgattunk mind a ketten. Csendesen lépkedtem a kocsi mellett, s elmélyedtem annak elgondolásában, hogy milyen boldog lehetett és lehet ez az ember, aki éveit nem tartja rováson, aki előtt az időnek értéke nincsen, akinek életében az események nem alkottak korszakokat, hanem akinek napjai lefolytak csendes nyugalomban, simán, zajtalanul, mint a rónák folyói.

Tíz perc múlva a temetőhöz értünk.

Ilyennek mint a k-i temető, képzeltem én mindig a szép temetőt. Tulajdonképpen csak egy út van benne, amely két részre osztja az egészet. A sírok aztán rendetlen összevisszaságban vannak egymás mellett, némely helyen sűrűbben, némely helyen ritkábban, amint az öreg csősz szeszélye hozza magával. Az egész temető teli van bokrokkal, gazzal, csak itt-ott piroslik ki egy-egy romlásnak indult márványkereszt. Magas fű borítja az egészet, s az új sírok, feketésbarna hantjaikkal, éppenséggel nem ridegek. Azok a glédába állított városi sírok, azok a kaszárnýázott halottak, amint táblánként számozva egymás mellett fekszenek mintegy raktározva, egész undorában, borzasztóságában éreztették velem a halál rútságát. Itt a sírok szerteséjjel, bokrok, fák között vannak; tarka fűszőnyeg borítja őket; valóságos kis erdő ez, melyben az ember csak itt-ott bukkan sírra, s a tömeges fakereszt sorok, hideg kőmasszák nem sértik a szemet. Magas akácfák veszik körül az egészet, s a nesztelen csend, a nyugalom, ami a fákon belül van, az a föltétlen hiánya minden pompának, gazdagságnak, afféle szelíd, bánatos kifejezést ad e helynek.

Mire kijöttem a temetőből, az öreg már kifogta a lovat, levette fejéről a kötőféket, s szabadon kieresztette a temető árka mellé legelni. Odahal-latszott, amint ropogtatta a fűvet.

– Van-e jó vize, bátya? Szomjas vagyok!

– Van. A delelőkútról hozom, itt van mindjárt a vasúti töltés mellett.

Még csak most néztem meg az öreget, amint bement az alacsony viskóba vízért.

Sovány, magas, csontos ember volt. Valamikor régen igen erős lehetett; azt mutatták hatalmas tenyerei, erős nagy csontjai. Minden öregsege mellett könnyen mozgott, és élénk, kék szemei örökös derűjökkel afféle vidám nyájas kifejezést adtak arcának. Egész megjelenése vonzó volt, s foglalkozásának komorsága, úgy látszott, egészen érintetlenül hagyta.

Kis idő múlva kijött a viskóból, és hozott egy barna agyagkorsóban vizet, egy kendőbe takarva kenyeret, egy kis fehér rongyba kötve törött sót s egy marék nyers zöldpaprikát.

Elém tette a vizet, és szó nélkül leült a földre, aztán hozzálátott a lakomához.

A kukoricaliszt kenyérből levágott egy darabot; felvágta, megsózta a zöldpaprikát, s fölváltva hol egy szelet kenyeret, hol pedig egy darab zöldpaprikát rakott a szájába.

Az emberek ezelőtt évezredekkel is így táplálkozhattak; a különbség csak az, hogy az én öregem késsel vágta a kenyeret és a paprikát. Rá nézve a táplálkozás tekintetében a civilizáció csak egy késsel ment előbbre.

– Aztán ízlik-e, öreg?

– Van közte némelyik édes. A csípőseket is megszoktam már. Gyerekségetemtől egész nyáron ez az eledelem – felelt az öreg, és szorgalmasan, nagy gyönyörrel majszolt. – Megkínálnám az urat is, de tudom, hogy nem szereti! Én szeretem!

– Miért nem jár be néha a faluba? Ott kapna meleg ételt. Az ilyen öreg embernek jó ám a meleg leves!

– Hoznak nekem ide is néha. Kivált a gyermekhalott után! Aztán minek járnék be a faluba?

– Már az unalom miatt gondoltam!

Az öreg elnevette magát.

– Unalom! Már hogy unnam el magam, mikor élek, látok és hallok! A nappal csak elmúlik! Hol pizsmogással a fák körül; hol gödörmunkával, hol szundítással töltöm el az időt, aztán meg nézegetni is szeretek; de az éjszakával nem tudok mit csinálni! Nem tudom megszokni ezt a vasutat itt mellettem! Már egy félórányiról hallom, mikor dübörög! Kivált télen,

mikor jobban hallatszik a füttyölése! Sipít, süstörög, hogy szinte félelmes. Nem tudom megszokni!

– Pedig látja, öreg, a nélkül ma már nem lehet meg a világ!

Az öreg ismét elnevette magát.

– Nem lehet? Dehogy nem lehet! Hát ezelőtt mért lehetett meg? Miat-tam akár sohse járjon. Ezen ugyan járnak eleget éjjel is, meg nappal is, szünet nélkül. Sokszor elgondoltam már, ugyan honnan jönnek, merre mennek? Nyilván úgy lesz, hogy a hideg tenger szélétől a meleg tenger széléig megy ez a vasút. De mi végből járnak? Kész csoda! Nem vihet jóra ez a sok lótás-futás!

Az öreg a korsó után nyúlt, és ivott belőle hosszan, jóízűen. A víztől csurgó száját megtörölte az inge ujjával, aztán nagy körülményességgel kicsiholt, és rágyújtott. Hozzám fordult, és elégedett nyájassággal mondta:

– Látja, uram, most egészen jól érzem magamat. Így aztán el tudnék ülni ki tudja meddig.

– És mit gondol ilyenkor?

– Ki tudná? Mindenfélét. Nézegetem a fákat itt körül. Valamennyi a szemem láttára nőtt föl, ösmertem őket kiskorukban. Csak az a szélső kőrís ott a sarokban, az már akkor is szépecske volt, mikor ide kerültem.

– Hogyan került ide? Hiszen akkor még egészen fiatal ember volt?

– A belső kívánság hozott ide. Nem szerettem sohasem a lármát. A gyerekeim, a feleségem elpusztultak, hát kire dolgozzam? Minek? Itt aztán szépecskén megéltem; a többi közt már talán én is kapa alá kerültem volna.

– Talán bizony haragszik az emberekre?

– Nem én. Miért haragudnám? Nem vétett nekem senki! De én így jobb szeretek.

– De mégiscsak jó, ha az ember híreket hall néha a világ folyásáról?

– Minek az nekem, sohasem kíváncsi voltam utána. Megvoltam anélkül csendes békességben. Ki-ki törődje a saját bajával – ha van neki. Nekem csak a nyulakkal van bajom télen, mikor nagy a hó, mert akkor bejönnek a huncutok, és lerágnak az apró fáimat. Nem is képzelem a tekintetes úr, mennyi huncutság lakik egy nyúlban! Elbújik a sír tövébe, néha majd ráhágok, mégsem ugrik ki. Teszi magát, hogy aluszik, pedig jól lát a huncut!

– De hát ha forradalom lenne újra, vagy ha a muszka el akarná venni az országunkat, már csak megmozdulna még kelmed is?

– Hát a muszka nem ember? Nem enne meg az sem!

– Ilyenformán bátya, maga nem jó hazafi, maga nem szereti a hazáját? Az öreg mutatóujjával lenyomta pipájában a hamut, egy percig gondolkozni látszott, s azután furfangos mosollyal mondta:

– Hát az szeret engem!

E percben robogott el a temető mellett villámgyorsasággal a Párizsból jövő expressz Oriental hosszú, bronzszínű kocsijaival. Nehány utas kibámult az ablakon; az egyiknek eszébe jutott, hogy a kalapjával felénk integessen. Nem viszonzozhattam neki a köszöntést, mert a következő percben a vonat már csak mint parányi, kicsi pont mozgott előre, s egy vékony, hosszúkás füstvonal jelezte az irányát.

– Látja, öreg, hogy köszöntgetett az az úr ide a vasútról? Az most Párizsból, a világ legszebb városából megy le egyenest Törökországba!

– Párizsból? – kérdezé az öreg bábész arccal. – Soha nem hallottam hírért! Hiába! Én még eddig hál' isten sohasem tettem ki lábamat a határból. Aztán meg hová is mentem volna? Minek?

– Nem kívánczolt még sehová? Embereket, országokat látni? Fiatalabb korában az ember kíváncsibb!

– Én mindig ilyen voltam, amilyen vagyok. Hál' isten, sohasem kellett a helyemből megmozdulni. Mit is láthattam volna? Így is megöregedtem. Így volt jó, amint volt.

– A templomba csak bejár néha?

– Nem én! Minek? Nem haragudtam én sohasem az Istenre, talán ő sem haragszik rám! Megvagyunk csendes békességben!

Az öreg elhallgatott, és lassú tempóban tenyerébe ütötte a pipáját. A mellényzsebéből kivett aztán egy darab rongyot, s belékötötte nagy gonddal a bagót.

Minden mozgulatán, arcvonásán látszott a teljes megelégedés. Rán-cos arcából, halványkék szemeiből a nyugalom derűje sugárzott; úgy beszélt, mint aki egészen tisztában van azzal, hogy földi rendeltetését híven teljesítette, s most már a teljesített kötelesség öntudatával várja, hogy leszakíttassék az élet fájáról. Csendes, majdnem suttogó hangjában volt valami meggyőződésszerű erő, amely egyenesen a lelkéből látszott fakadni, beszédében valami édes nyugalom, szelíd tisztaság, mely azt látszott bizonyítani, hogy lelke sohasem háborgott, hogy vágyak soha-

sem zaklatták, hanem csendesen, nesztelenül érett meg, akár egy ákácfa, mely senki által sem ápolva, észrevétlen, a föld valamely elhagyott sarkában élte át a fejlődés fokozatait.

Egy ember, aki az évezredek civilizációjában csak mint megszeliidített ártalmatlan példány jelentkezik. Annak az állandóan jellemzetes óriás embercsoportnak egyik példánya volt ő, amelynek kaotikus tömegéből ki-kikelnek a finomabb idegekkel ellátott emberek, s akiknek javára, kedvére a világ teremtvé látszik lenni.

Élt nyolcvan és néhány évig és a kor eszméi, küzdelmei, erényei és bűnei nesztelenül suhantak el mellette. Még csak sejtelemmel sem bírt azon ezer és ezer névtelen hős küzdelméről, mártíréletéről, akik a jövő nemzedékek civilizációját előkészítik, és akik örült önmehtagadással a fajta érdekében dolgoznak.

Nem ismeri azt a bőségben úszó, falánk osztályt, mely a herék módjára élvezi a verejtékes munka gyümölcseit. A beteges idegek által köve-telt ingerek, a szerelemnek körmönfont művészete, a szem, száj fény-űzése reá nézve nem léteznek. A szájhős demokraták hazudozásait, monarchák csalásait, a buta bürokrácia furfangjait nem ismeri. A szalonnokban, színházakban kísértő blazírt férfiak és asszonyok ismeretlen lények előtte. A rang és pénz hatalmának a hírét sem hallotta. Nincs fogalma arról az eszeveszett élethalálharcról, melyet a nagyobb számú „gyöngék” az aránytalanul kevés „erősekkel” vívnak a sikeres megélhetés érdekében. Nem is sejti, hogy ennek a küzdelemnek fegyvere az ész, s hogy az egész küzdelem eredménye e fegyver értékétől függ.

Egy ártatlan falu szélén, füvek és fák között él. Megérett itt békességben, s csak annyit dolgozott, hogy összetartsa testét-lelkét. Ép, egészséges mind a kettő.

A civilizációból mindössze néhány álmatlan óra jutott neki, melyeket a mellette elrohanó vonatoknak köszönhet.

Él köztünk vakon, s ha tízezer esztendő múlva valami csodás hatalom fölébresztené nyugodalmas álmából, s kérdeznék tőle, kérnék, mondaná el, hogy miként, hogyan éltek az emberek az ő idejében, mert minden adat elveszett, nincsen egy írott sor, egy jel, egy tény, ami a mostani életre egy parányi, kis fényt vetne, az én öregem ott állana némán, bután, s nem tudna egyebet mondani, mint hogy zöldpaprika és kukoricaliszt kenyér volt rendes tápláléka, s hogy az emberek valami különös szerkezetű kocsikon, örült gyorsasággal rohantak valamiféle irányok felé.

Egyetlenegy parányi, kis eszméről, gondolatról sem tudna számot adni, s mindvégig csak azt hajtogatná: „Én meg voltam elégedve – éltem és meghaltam. A többi ember mit mívelt? Nem tudom!”

Hátha neki van igazza? De hátha vétett a fajtája ellen? Miért nem szolgálta ő is a fejlődés hatalmas érdekeit? Vagy talán a civilizáció egyik irányának a csúcspontja, öntudatlan jelensége-e ő?

A szükségszerű megsemmisülés érzete jutott-e öntudatlanul uralomra benne, bénította-e meg akaraterejét, tette-e közönyössé önmaga és fajtája iránt? Ez a közöny-e a beteg állapot, vagy pedig a mi önámítási képességünk a boldogsági mániának szimptómája-e?

Neki, vagy nekünk van-e igazunk? Ki van jogosítva, hogy ítéletet mondjon fölötte? Amint így tépelődve néztem az öregot, befordult a temető kapuján egy parasztszekér, rajta egy pléhes, vaspántos koporsó, a kórházban elhalt szegények közös koporsója, kik földi pályafutásuk alatt nem szereztek annyit sem vagyonban, sem szeretetben, hogy haláluk után négy szál deszkára érdemesek volnának.

A kocsis odakiáltott az öreghez:

– Hej! Matyi bácsi! Jöjjön no, hadd hányjuk bele! Az öreg lehetőleg gyorsan fölkelt, és kapát fogva sietett a kocsi után. Én ott maradtam a viskó előtt. Az öreg nagy léptekkel ment a kocsi mellett, s néhány perc múlva eltűnt a temető fái, bokrai között.

Míg az öreg odajárt, benéztem szobájába.

Alacsony egyablakos lyuk volt az, inkább odú, mint szoba, s a szegénység bélyege, a piszok és penész rajta volt a falakon és minden tárgyon. Egy keskeny, a földbe vert cölöpökre zsúpszalmából font ág, rajta egy rongyos darócköpeny, egy fapad, egy kecskelábú kis asztal volt az egész bútorzat. A hasas sárkemeny padkáján volt egy nagy agyagkorsó, letakarva nedves ronggyal, a sarokban egy kopott cirokseprő – más nem volt a szobában.

Kellemetlen, dohos volt bent a levegő, s iparkodtam ki a szobából. Alighogy föllélegzettem a szabad levegőn, látom az öregot, amint a sírokon keresztül, kalap nélkül, majdnem botorkázva jön.

Arca egészen halvány volt; szemei beestek, csontos száraz kezei reszkettek, térdei minduntalan megcsuklottak, majd hogy össze nem esett.

Szinte megijesztett, s megütődve siettem elébe.

– Mi baj, Matyi bácsi? Mi lelte?

Az öreg nem felelt, hanem leült a viskó elé, és mereven, majdnem fásult bámészsággal nézett le a földre.

– Mi történt, Matyi bácsi? Talán beteg? Adok vizet! A kezével intett, hogy nem kell neki. Mélyen fölsóhajtott, s aztán reszkető hangon, majdnem sírva mondta:

– Már másodszor! Pukkadt!

– Mi az? Mi pukkad?

– A szegény ember... meztelen... mint a kutyát... be kell dobni... a gödribe! Ezt is... bedobtuk. Aztán pukkad... mint a puskalövés! A hasa... a hasa...

Az öreg elfödte arcát mind a két kezével. Láttam, hogy sovány ujjai közül szőrös keze fején, ingén végig hogy peregnek le a könnycseppek. Az öreg egészen meg volt törve. Mind keservesebben és keservesebben kezdett zokogni; majdnem fuldoklott. Motyogott valamit, de heves zokogása miatt lehetetlen volt érteni egy szavát is.

Próbáltam megnyugtatni.

– De hát mi köze hozzá? Hiszen nem is ismerte a szerencsétlent? Talán rokona volt?

– Nem! Dehogy! – nyögte ki az öreg nagy keservesen. – De majd... én is... így járok. Pukkadt!

Inge ujjával törülgette könnybe lábadt szemeit. Görcsös zokogás fogta el ismét. Gyermek módon, a térdére támasztotta ősz fejét, és sírt.

– Senkim sincs! Engem is... bele fognak dobni... mint a kutyát! Én is... pukk...

A heves zokogás elnyomta szavát. Többször elkezdett még beszélni, de hasztalan volt minden erőlködése, a torkára forrt minden hang.

Hirtelen fölkelt, rám sem nézett, s mindkét kezével elfödve arcát, ingatag léptekkel bement a viskóba.

Hallottam, amint belülről bereteszte az ajtót.

HALOTTAK NAPJÁN

I.

Most keseregd ki bánatod':
Sirasd magad meg, ez a te napod,
Magános élet gyászos embere!
De szomorú tekintetteddel
Ne a halottakat keresd fel,
Ne menj a temetőbe, ne!
Idegen minden sírja néked;
Ott is csak a magány kíséret,
S csak annál kínosabban érzed
Kietlen egyedűliséged'.

Azért a négy fal közt maradj,
S gondold meg azt, hogy árva vagy;
Élők között is, holtak közt is az,
Halottad sincs, kit megsirass.

II.

Ez a halál, a hervadás hava.
Emlékezzünk halottainkra ma.
Óh, mert kinek nincsen köztünk halottja,
A temetőben vagy saját szívében!
Menjünk ki s hintsünk a hideg sirokra
Könnyet s virágot; ma a könny se szégyen.

Ki vesztett gyermeket, szülőt, arát;
Ki téged gyászol, hitves, jó barát:
Gondolja meg: e szomorú világon
Nemcsak porhüvelyünk: minden veszendő.
Elszáll az ifjúság, a nyár, az álom,
S hogy ne legyen multtá, nincs oly jövőendő.

Melyen kedvünkre, nyíltan sírhatunk,
Egész esztendőben nincs több napunk,
Fájdalmunkat ma rejtegetni nem kell.
Halandó, gyöngé testvérek vagyunk ma.
Sirok között egyenlő minden ember,
Akár ott sirva, akár oda jutva.

Szász Ferenc

DÁVID FERENC

itt nyugodnék vagy talán csak amott
milyen minden egy mióta halott
volnék köteles mindenés
üdvösség ügyben ex ügyeletes

akár az eszme és az eszközök
a latolgatás így és úgy között
és ez a ritkán népes keskeny út
mely hült helyemre a tetőre fut

elbaktatok már tordán túlfele
ez a stációk rendelt ideje
déván még vár és jeltelen a kő

az élet végletes változata
atyánk műértő olvasata
ma még írni kell kíváncsi jövő

PERCZELNÉ KOZMA FLÓRA

Nagy műveltségű hirdetője volt Dávid Ferenc tanainak, mai napig úgy is ismert, mint az unitáriusok női apostola (1864–1925).

Helyezzék el a megadott szavakat a mellékelt hálóba, majd másolják át a számozott négyzetekbe került betűket az alsó, kétsoros hálóba. A sötétített sorokban és a kis hálóban kialakul annak a városnak a neve, ahová férjével, Perczel Ferenc tisztviselővel költözött, annak az unitárius püspöknek a neve, aki gyászszertartását végezte, születési-elhalálozási helye, valamint annak a szervezetnek a neve, amelynek társelnökévé választották 1901-ben.

2 betűsek: AS, ÁG, CS, DD, KI, LŐ, OL, RI, RO, RY, SI, TB, TR, UA

3 betűsek: ÁRA, ELO, ÉVI, FIÚ, GOD, IRÓ, KKK, MOA, SIÓ, SZÚ, ULI, UNO

4 betűsek: AARE, AULA, ÁRIA, BENE, EZ AZ, FUGA, ÍRÓS, LANT, MIRE, NILS, NERC, OLG, RÁRO, URFI

5 betűsek: ANIKÓ, ÍRMAG, KOSÁR, KRAKK, LEJUT, OLDAL, UTAZÓ

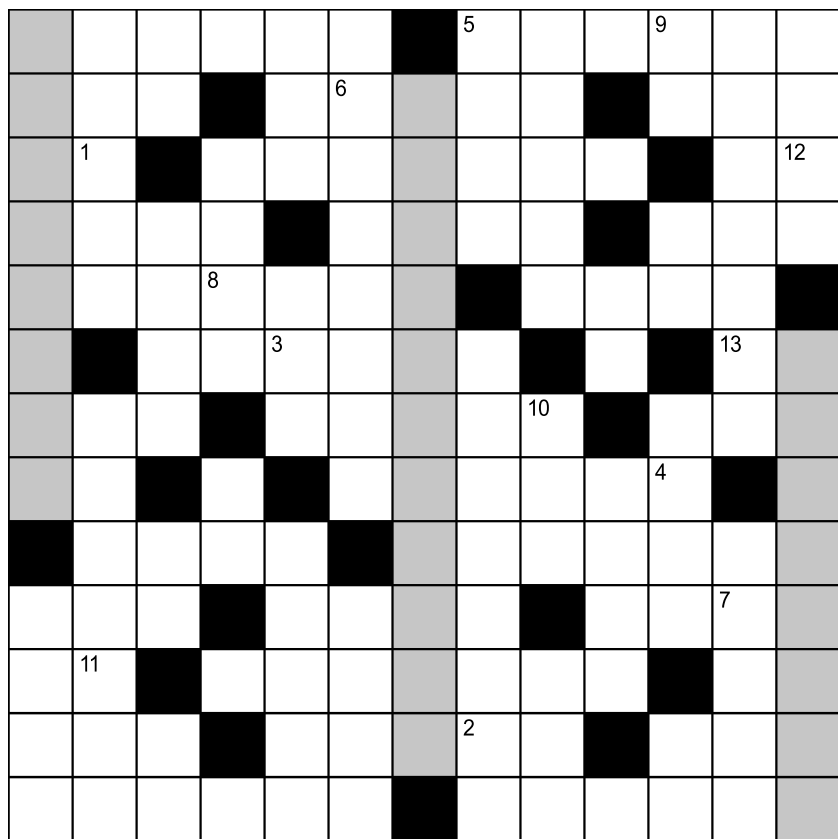
6 betűsek: BORZEB, FURCSA, GÓTIKA, ITATÓS, REVANS, TIVOLI

7 betűsek: BÓLOGAT, IRÁNYÍT, KADARKA, PIROSÍT, PLÁNÉTA, SZORITÓ

8 betűsek: BELETART, SAVASSÁG

*Kozma Flóra
(feketében) és
családja*

1	2	3	4	1	5	6	7	6	8	9	
				6	10	11	12	6	13		

SZOBÁNK DÍSZE

A **SZANZEVIERIAFAJOK** (*Sansevieria* spp.) Nyugat-Afrikából származó növények, amely a sárkányfafélék családjába (*Dracenaceae*) tartoznak. Magyar nyelvterületen anyósnyelvként is ismert szobanövény.

Örökzöld levelei mereven felállóak, lándzsás alakúak. Alapszíne sötétzöld, rajta sötétebb és világosabb keresztirányú csíkozás található. Vannak olyan fajták is, amelyek levélszélét hosszanti sárgás sáv díszíti.

A levelek elérhetik az 1 m-es magasságot is, könnyen felborulhat emiatt, ezért jó ha mély és nehéz cserépbe ültetjük.

A növény minden része mérgező!

Világos vagy félárnyékos helyet biztosítsunk számára.

Melegigényes faj lévén vigyázzunk, hogy a környezetében a hőmérséklet ne csökkenjen 15 °C alá télen sem.

Mérsékelt vízigényű, akkor öntözzük, ha talaja kiszáradt. Nyáron havonta tápoldatozzuk. Hűvösebb körülmények közt még jobban csökkentjük az öntözést. Párasítanunk nem szükséges a környezetét. Levéldugvánnyal szaporíthatók 5 cm-es levéldarabokból.

Vass Károly

CSOMAGOLOM AZ AJÁNDÉKAIMAT

Fáztál, és nem gondoltál másra, mint hazaérni. Otthon... a következő pillanatban sóhajod csörömpölve tört össze lábnyomodban. Felkaptad a fejed, ijedten néztél hátra, szinte beleordítottál a félhomályba – talán csak a magad megnyugtatóására, vagy azért, hogy hirtelen valahol más-hol ébredj. Igen, igen, ezt mind láttam rajtad. Ott álltam a kapualjban, csendben néztelek, az időtlenségben most ez volt a legjobb szórakozásom. A tüdődbe fagyott a kiáltás, és álltál ott, visszafelé, és nézted lépteid tükkrét – azt nézted, azt kellett nézd, mert egyéb nem volt a fagyos ösvényen. Na, látod!? Eltaláltam! Csak azt nem tudtam, hogy mi az érdekes ebben, miért nem kapkodod fel az összetört sóhajszilánkokat, és sietsz haza, a melegbe, s egy csésze forróság mellett várd az ünnepet. S, ha megérkezik az, akiben hittél, s akit ma oly féltve elhittetsz, a csillagszóró füstjében nagyot koppan a legnagyobb csomag, mert kezek és vágyak egyszerre csapnak le rá – a „Pásztorok, pásztorok...” elhalkul benned, és a szétszaggatott csomagolásokat a tűzbe válogatod, dunsztba teszed a díszeket, s fáradtan söpröd az ünnepet az esztendő küszöbe alá.

Miért nem indultál?

Fáztam, és nem gondoltam másra, mint hazaérni. Harangszó... a következő pillanatban belém hasított: Karácsony! Elkéstem! Olcsó reménnyel néztem hátra, hogy hátha nem én vagyok az egyetlen. Az utca kihalt volt, a félhomályt sűrű lábnyomok foltozták. Vastag talpú, mélyen süppedős, finom, leheletnyi, törpe és óriás nyomok. Egymásba szaladók és elszakadók. A harang még mindig az ünnepet kongatta, álltam visszafelé és hallgattam. Az „Elkéstem!” már nagyon messze járt, helyét az utca végén elveszni látszó lábnyomok talánya vette át: melyik sarokról fordult be az ünnep? Kerestem a nyomait. És ott voltak! Minden lépés-

ben, az emberek hozták. A csillag, a pásztorok, a bölcső, az új remény, jött minden lépéssel. Az első karácsony! Nem, nem az, amit mindannyian jól ismerünk, hanem az, amelyik 450 évvel ezelőtt ringatta a jászolbölcsőt. Milyen volt? Fáztak, énekeltek, takarítottak, siettek az emberek? Sok minden változott akkor, a karácsony is? Hideg templomokban hogyan osztották a szeretetet és az új reménységet? Mit vittek akkor magukkal a bölcsék és hogyan búcsúztak a pásztorok? Hányan égették körükre a gyertyát, újra meg újra elolvasva a történetet, és vajon mindenki örvendett, hitt és nem félt az angyalok szózatát hallgatva?

Jó lenne tudni! És én... nem tudom, csak érzem, hogy mindez hozzám tartozik, az ünnepemhez. Azok a régi karácsonyok az én karácsonyaim is. Ezeken nőtt és erősödött, tört el és forrott össze hitem, ünnepem.

Most már bizonyos voltam abban, hogy nem késtem el, mert velük, velem jön az ünnep. Elindultam. Az utca szélén félig behavazott fenyőág hevert, valaki úgy gondolta, hogy attól nem lesz tökéletes a karácsonyfa és letörte, eldobta. Az a fa most már biztos fel van öltöztetve, ágain csillagszórók várják az elfogyást, árnyékában izgalom remeg, még ép minden csomagolás. Majd lassan berekednek a pásztorok, a fát kidobják, az ünnepet elseperik.

Felveszem, hazaviszem, az idén ütött-kopott ruhákban pislákol az angyal, nem futja többre.

A csikorgó ösvényen csomagolom az ajándékaimat. Az első dobozba 450 évet csomagolok, majd együtt bontjuk ki, és tűnődünk el rajta. Egy kis szelencébe neki szánom azt a fényt, amit bennem gyújtott, amikor először megláttam. Zsebeim engednek az ajándékot kereső kezemnek, és békességet veszek elő. Be akarom csomagolni, nem lehet. Nem lehet, ahogyan a szeretet sem engedi, az öröm sarka is kilátszik. A pénztárcám mélyen elbújt, ma nem őt ünnepeljük. Helyette sok minden előkerül, nem tudom becsomagolni őket, de viszem haza, örülök, hogy vihetem.

Otthon, a melegben, átadom nekik. Együtt ülünk le, és keressük a *Mennyből az angyal*... hangjait. S ha elmúlik karácsony, nem söprögeztünk, és nem tesztünk dunsztba, élünk abból, ami az ünnepen éltetett.

Látod, te kapualjban meghúzódó marionettmester, nem hagyom rángatni magam, s nem játszom egyhasználatú karácsonyokat. Játsszák sohan, s aztán teli torokból várják az éves nagyvakációt, elfelejtik a csillagszórót, a nagy dobozokat, a bölcsőt, a harangot, a fát, a küszöböt, az érzést.

Már nem fázom, de még mindig arra gondolok, hogy hazaérjek. Várnak rám.

KARÁCSONYI ÚTKERESÉS

Van valami különlegesen egyedi a karácsony ünnepében. Valami, amiért mindenki várja, mindenki készül rá: a nagyvilág már az adventi időszak kezdetén pompába öltözik, a bevásárló központok idejében beszerzik a karácsonyi „kellékeket”, közeledtével a rádióban, televíziókban egyre többször csendül fel egy-egy karácsonyi dal. Látszólag minden lehetőség adott arra, hogy ráhangoljuk lelkünket. Látszólag, mert valójában éppen karácsony igazi üzenetéről terelik el a figyelmünket, az egyre több és újabb divat pedig megnehezíti az ünneplésünket, rohanássá teszi. Már-már bizonyítási vágy hatja át, nem az ünnep valódi lényege.

Karácsony közeledtével mindig a régi gyermekkori karácsonyok emlékét keresem, utakat, amelyek azokhoz az egykori szép karácsonyokhoz vezetnek. Gyermekként valahogyan más volt. Ünnep volt, úgy igazán. Emlékszem, mindig azt hittem, hogy ilyenkor megáll, vagy legalábbis lassul az idő. Az ünnep minden pillanatának jelentősége volt. Aztán ahogy elkezdett nőni velem a világ, a karácsony sem volt ugyanolyan. Eszeveszett iramában az életnek már nem lassult le az idő, sőt a karácsony is elillant...

Állandó útkereséseimben aztán egyre erősödtek bennem a kérdések. Azon gondolkodtam, hogy mit jelent valójában a karácsony, miről szól? Mitől válik igazivá, áldottá? Számtalanszor tettem fel a kérdést, hogy vajon mit is ünnepelünk karácsonykor. Mi benne az én feladatom? Ho-

gyan éljem meg? Látva a csillogó városokat, a feldíszített házakat, egyre inkább azt éreztem, hogy a karácsony bennragadt a külsőségekben... Félni kezdtem tőle, egyre erősödött bennem a kérdés: baj, hogy már nem várom? Lehet ilyent? Utakat kerestem – olykor kiutakat –, amelyek igazi karácsonyhoz vezetnek. Rájöttem, hogy az a baj a karácsonnyal, hogy igazi szépségének megértése helyett a külsőségek adta szépségeket keressük. A karácsony ezekről is szól, de lényege ennél sokkal több.

Az üzenet nemcsak a pásztoroknak szólt az *akkor és ott*-ban, hanem hozzánk is szól az angyal évről évre: ne féljünk, hanem örüljünk, ünnepeljük meg annak a lehetőségét, hogy a születés szentsége által Isten feltételek nélküli szeretete más irányban hívja életünket. Induljunk el, keressük meg saját karácsonyi utainkat. A csillag felettünk is ott ragyog, mutatja az irányt életünk betlehemei felé, hogy rátaláljunk arra, aki nekünk is megszületett.

Évnek fordulóján állunk.

Nemrég lobbant ki az utolsó gyertya a karácsonyfán, a csillagszóró sercegő szikrái is már csak füstös kis emlékek. A gondos háziasszony előkészítette a szilveszter éji finomságokat, a szilveszterezni ide-oda utazók előkészítik az ünneplőiket, hogy a számukra különleges helyen, ahová mennek, méltóképpen, kellő sziporkával, pompával, jókedvvel köszönthessék az új évet.

Mert kell a fény, a hangzavar, a tömeg, tán még akkor is, ha arcunkon a mosoly, a harsány jókedv csak tettetés, mert szempillánkba kapaszkodik az öregedés félelme, az év, mely tán kudarcokat is hozott, nem engedi lesöpörtetni magát oly könnyen, s a viaskodásba bele-belefehéredik egy-két hajszál, és sem arcszesz, sem púder nem tudja elfedni küszködéseink sáncait arcunkról.

A szilveszter éjszakája látványosan szembesít azzal, amivel nem akarunk. Örülünk, hangoskodunk, petárdákat durroztatunk, eszünk-iszunk, de a szalonspicc se tudja feledtetni, hogy nem természetes, amit csinálunk: gyomrunk becsülettel helyt kell álljon. Nem, nem a töltött káposzta, lencseleves, szárnyasvirsli, malacsült megemésztésére gondolok. Bár némileg metonimikus a dolog, hiszen magunkba tömünk – letuszkolják torkunkon – egy esztendő, a nagy hajtásban hol van, hol nincs idő a letisztázás, a csendes emésztgetés perceire. S ha már tovairamodik a hol rajtunk végigrobogó s minket kifosztó, hol meg alánk nyúló, szépséges legelőkre terelgető év, ha mást úgyse tehetünk, hogy az idő nagy fogaskerekeit lassítsuk, hát engedjük, hadd menjen az egy év, mind a tizenkét hónapjával, ötvenkét hetével, háromszázhatvanöt napjával, számlálhatatlanul sok percével.

Mitől van az, hogy egyeseknek hamisítatlan, tiszta öröm az ünnep, másoknak meg stressz, hajtás, hazugság?

Hogy történt, hogy saját elődeink kialakította szokásokhoz, a kultúrához, melybe születnünk adatott, nem tudunk kapcsolódni? S igazán nem azért, mert megváltozott a világ, felgyorsult az élet. (Milyen jó is,

hogyan vannak közhelyek, könnyűvé teszik a kimondhatatlanon való túl-
lépés zavarát, nemde?)

Kinek-kinek más a története, magyarázata, már ha megengedte ma-
gának a keresés, kutakodás luxusát...

Manapság nehéz történetet mesélni. Talán nem csak azért, mert a
nagy történetek hitelüket veszítették, olyannyira kiforgattuk, szösznyire
szaggattuk szövetüket, hanem azért is, mert – nem csoda – ki vagyunk
éhezve a történetekre. Saját kis történeteink gifekké, szűrőkkel cifrázott
képekké, élő videofelvételekké (micsoda abszurdum, akárcsak annak
idején a realizmus álma!) szűkültek. Képek végeláthatatlanul mozgó
sora se tudja pótolni azt, mit a mesélés, a tapasztalatból leszűrődő törté-
netek nyújthatnak. Mert idő, salakégető idő szükséges hozzá.

Talán igazságtalan vagyok a képek történeteivel, mik ma már nem
ecsetek rejtelmes vonásai nyomán, hanem ujjbegyek pöcögtetésével
lesznek. Másként és mást, a képek sűrítő módján mesélnek. Például mit
meg nem adnánk, ha láthatnánk Atlantisz máig ható legendás világát!
Az első jelet véső embert, Nefertiti szobrászatát, Gutenberg arcát! Vagy
Dávid Ferencet! Nincs az a szöveg, amely olyan pontosan leírná, s ez ál-
tal elénk varázsolná arcát, mint egy portré. Egy hiteles. Mert nem ma-
radt fenn a 16. századból olyan ábrázolás, amelyet hitelesnek tarthatunk,
bár adtak a későbbi századok arcképeket, egész alakos festményeket,
plaketteket, mellszobrokat stb. róla.

De ha művészet az, amit a befogadó akként kezel, akkor történet az,
legyen bár ikonikus vagy verbális, amit akként fogadunk.

Ha korábban azt állítottam, manapság nehéz történetet mesélni, ak-
kor ugyanvalóst távol áll a játszi könnyedségtől 2018 elmesélése.

Mert annyi, de annyi minden történt. S mert nekünk, unitáriusoknak
olyan sokat jelent ez az év. Csak 2068 lesz ehhez fogható. (Ha terved és
törvényeid engedik, add, Teremtőnk, érzük meg. Érzék meg az unitáriu-
sok a fél évezredes évfordulót.)

S mert olykor nem kerülhetjük el a felismerést: ünnepeink, szilveszte-
reink ambivalenciájának felszámolása saját kezünkben van. Miért rez-
zennénk össze egy tűzijáték fűtyülésétől, ha ma azért lehetünk itt, mert
valakik dobhártyáját a száz évvel ezelőtt befejeződött nagy háború
srapneleinek vijjogása hasogatta? És túléltek. Szó szerint vagy halálukkal
mentve mások életét – általuk vagyunk itt. Az ő bátorságuk, az általuk
megélt borzalmak, a roncsolt karok, a beolvasztott harangok, az őszi fa-

levelek hozta csalódás árán élünk ma. A közeli és távoli múlt igazságtalanságai, tragédiái, árulásai, születései és halálai árán vagyunk azok, akik. Akkor is, ha nem látjuk a közvetlen kapcsolódást.

Mert 1568 sikertörténet számunkra, de 1638 vagy 1718 a megalázottak és megnyomorítottak közé állított. És jeremiádotok zenghetnének többszörösen kisebbségi sorsunkról, de vegyük észre: itt vagyunk. Itt lehetünk mindenféle siralmas történetünk ellenére. Miről szól az igazi történetünk? Fel merjük fejteni a személyes életünk, világlátásunk, közösségi mentalitásunk szötte történeteket? Miért jó nekünk mellünket verve panaszkodni? Hát hurraóptimizmusba menekülni? Esetleg a kiengesúlyozott, józan objektivitás álcája milyen részleteket hagy homályban, s miket kell fényárba borítson, hogy a lipinka el ne billenjen? Mert billenni fog, ha a bátorság lámpásával bekukkantunk a zegzugokba.

Rajtunk múlik, hogy mit kezdünk a boruló mécses láttán: idegesen megigazítjuk csillogó ruhánkat, méltatlankodunk a legkisebb ünneprontás miatt is? Feszülten figyeljük, az évnek fordulóján mi kúszik be a lajstromunkra, s az oda nem illőnek ítélteteket gyorsan a kezelő gombjába vagy a pezsgőspohárba száműzzük, esetleg tekerünk a hangerőn egyet?

Mert van sötét folt. És az marad, ha annak látjuk, ha nem oldozzuk fel magunkban az elfogadás, a bölcs belátás, a hála és a tiszteletadás, a tisztánlátás, a dobogó szívű szembenézés kulcsaival. Kényes, fekélyes kérdés a múlt rendszer megalkuvásairól gondolkodni.

Szemnek lenni a láncban, az élet folyamában nem csak a szép és jó, a tiszta és a felemelő elfogadását jelenti, hanem az iszap, kék zúzóadások, a szégyen megélését is.

Honnan fakad az élet értéke, ha nem a mélységekből?

Hát vegyük elő, engedjük a csillárfénybe őket, a kitaszítottakat, szőnyeg alá söpörteket, megoldatlanokat. Érzéseket, emlékeket, titkokat, ármányokat, családtagokat, politikusokat, árulókat és a lélek igazi pástorait, döntéseket, baleseteket, tragédiákat, halálokat és születéseket.

Elmesélem az én kis történetem, ami elkísért az év során, ami visszakúszott figyelmem középpontjába.

Talán éppen a másságról beszélgettem a hamvas arcú, kilencedikes csillogó szeműimmel. A hevenyészett osztályteremben, ami átjáróház és lerakat is volt egyben, a velem szemben ülő ifjú arc elkomorulása, bán-

tottságtól biggyedő ajka, a társait megülő szürke felleg különösen emlékezetes maradt számomra.

Talán már nem az első, de (igazán remélem) még nem is a sokadik csalódás a felnőttekben ült ki vonásaikra. Elkomorultak, úgy félúton a gyermeki, könnyen tovalebbenő elégedetlenség és a felnőtt, belefeledkezős, veszélyeket rejtő, rossz vért szülő sértődés között.

Mit tegyek, hogy ne csontosodjon bennük kőkeménnyé a bántás, hogy bőrük hamvát, lelkük aranyló vígságát, örökké bugyogó kacagásukat ne árnyékolja be a méregfog?

Mert először tapasztalták meg, hogy ők mások. Elűtnek a többségtől. Kipenderültek a magány futóhomokos, törpebokros vidékeire. Hogy magyarok Romániában, természetes számukra, hisz a közvetlen környezetüknek is az. Hogy fiúk lányok között és lányok fiúk között, tán még csiklandóan izgalmas is lehet. Hogy már nem éppen gyerekek, de közel sem felnőttek, kilogikázták. Adottságuk és meghatározottságuk is egyben nemük, társadalmi hovatartozásuk, bőrszínük, nyelvük, nemzetiségük. És felekezetük.

Itt csapott le a másságot kirekesztő többség gőgje rájuk.

Magam is megdöbbsentem. Tudom róluk, hogy a gyermek- és konfirmandustáborokban énjük újabb földrésze tárult fel előttük, felekezeti azonosságtudatuk, s benne személyes hitük mustármagjai. Kicsik, de ott vannak. S az alig sarjadó vetésbe gázolt bele egy tanárunk. Tudatosan, célzatosan, nem egyszer, nem kétszer. Hát vallás az unitárius? Csak a református a rendes vallás!

Ezek az ifjú emberek már tudták, hogy milyen szabályok szerint működik a felnőtt világ. (Ki mondta, hogy az iskola nem készít fel az életre? Igaz, hogy a képletek nem sokat segítenek például egy ilyen helyzetben.) Ha felszólalnak, gondolták, a jegyeik bánják majd. És lenyelték a gázságot, nem védték meg magukat. Mert az osztályfőnök se védte meg őket.

Mit tehettem a feltárt bánatuk enyhítésére?

Megdöbbsentett, mert újra és újra megdöbbsent az emberi butasággal keveredő rosszindulat, az önmagát mások rovására fényező egó pusztító ereje. Hogy ezt pont tanár teszi – és itt fordult át bennem valami. Ha valami nagyon ellentmondásban áll világmépünkkel, vagy összezavarodunk tőle, vagy azonnal szélesebb perspektívából látunk rá erre a valamire, mint ki hanyatt esik, s hirtelen a teljes eget látja.

A vallásórai beszédhelyzet hozta, hogy – magam is a hanyatteszerű döbbenet után – kapaszkodókat kerestem. Látjátok, az elmúlt 450 évben biztos megesett párszor, ami veletek is megesett, nem csak unitáriusokkal, de minden bizonnyal reformátusokkal is, ez se volt rendes felekezet a katolikusok szemében.

Nem volt kedvem elhallgatni a kolléga minősíthetetlen eljárása felett érzett nemtetszésemet. Mert ami nem helyes, az nem helyes. Még akkor sem, ha kolléga követi el. Tudom, hogy ezek a teremtések már kezdik kapiskálni, a gyarlóság azokban is ott van, akik kárhoztatják a gyengeségeket. A felnőttekben. És bennük is, a lassan felnőtté serdülőkkben.

És beszélgettünk arról, hogy vannak olyan emberek, akik szeretnek kötekedni, mint ahogy vannak olyanok is, akik szeretnek bolondozni. Sokfélék vagyunk, mind elférünk a nap alatt.

Nem bolygattam bennük a történetet, hiszen magam is úgy láttam, ellehetetleníthetném a diákok helyzetét, háborúságot szítanék, ha szóvá tenném az esetet. Egyszóval megalkudtam.

Kerestem a megalkuvás alacsony bejáratú szobájából a kiutat. Ugyanott nem lehet szabadulni belőle, ahol lépre ment az ember.

Lett belőle egész évre elkísérő történet, amelynek színes virágai, felismerései nőttek.

(Tanulságok)

(1) A legenda valóban legenda a soknemzetiségű és sokfélekezetű országárszról, ahol még így is, ilyen szurkapiszok árán is el kell férünk. S el is férünk. Ezek a történetek olvasandók!

(2) A történelem nem hibás azért, amiért sokszor nem vagyunk képesek okulni belőle. A lehetőség adott. Elnyomottnak és elnyomónak egyaránt. Lehet egy élet gazdagságát a köz javára hagyni, mint az összes tanító, mint az összes adománytevő, s lehet siránkozni, újra és újra háborúba menni, templom tartókövét kereszttestül kihajítani – de ne csodálkozzunk, ha ránk omlik a templom.

(3) Nem az a baj, ha belenyugszunk, hanem az, ha nem tudatosítjuk magunkban: meghatározza látásunkat, értékítéletünket számbeli kisebbségünk, az oly gyakori hányódás, a méltatlan bánásmód. Nem mindegy, hogy azért elégedek meg a kopott bútorzattal a bérszobában, mert hozzá vagyok szokva, vagy azért, mert tudom, amint alkalmam

adódik, szebbé varázsolt környezettel tisztellem meg a bennem élő szépséget.

(4) Hetedszerre, hétszer hetedszerre is újra kell kezdjük. Nem macasságból, nem kivagyiságból, hanem azért, mert a szeméthegek aljában is kisarjadhat a mag, ha kevés fény, víz éri. Nem hiú ábrándok, remények kergetése miatt, hanem mert ez az élet. Az újrakezdés.

Újrakezdjük és folytatjuk a keresést, a szembenézést, Isten-arcunk megismerését. A kígyó okosságával, a galamb szelídségével.

(5) A gyermeki ártatlanság nem frázis, hanem megmászíthatatlanul pusztulásra ítélt drága kincs. Hát becsüljük meg. Mert ez az ár (milyen felfoghatatlanul nagy és fájdalmas!), mit az elszürküléssel fenyegető felnööttségért fizetünk mindannyian. De a váltó is, mivel az örök keresés, a jó, a szép, az igaz megtalálására kötelezzük magunkat. Hát nem felbecsülhetetlenül szép a felelősség, melynek ilyen ára van?

(6) Vigyázzunk, nem azt a mintát adjuk át a gyermekeinknek, amelyet beléjük akarunk verni, hanem azt, amelyet viselkedésünkből látnak. Ha megalkuvók vagyunk, ők is azok lesznek. Ha erőszakosak vagyunk, követni fognak. Ha ez is, az is, jó eséllyel lesznek ők is ez is – az is. De csak jó eséllyel. Mit adtak nekünk át az elődeink? Mit tettünk mi hozzá? Hát az utánunk jövők?

(7) Heves, rövid, katartikus lefolyású lehet a konfliktus, ha azon melegeben keressük a megoldást. És felszabadító a kísérlet, még akkor is, ha nem találunk rá a megoldásra. Ha azonban elmulasztjuk az azonnali cselekvést, az elme segít: nem az újra és újra lejátszással, nem a meg nem történt jelenetek kiszínezésével, hanem azzal a hanyatt eséshez hasonlatos perspektívatágítással (a szaknyelv átkeretezésnek nevezi), amit a döbbenet is okozhat. Az így születő felismerések jó útítársak. Valójában kit védünk, ha valakinek védelmére kelünk?

Így ürítsük poharunkat 2019-re. A 450 év méltó folytatására – hiszen van, amikor a méltóság, de van, mikor a pusztta folytatás a továbblépés. Védjük felismeréseinket a feledéstől. Az igazat a hamistól. Védjük a gyenge megerősödését. Halászbottal, ne hallal. És védjük a jövőbe vetett hitünket: a hitünk jövőjét.

KARÁCSONY FELÉ

Szép Tündérország támad föl szívemben
Ilyenkor decemberben.
A szeretetnek csillagára nézek,
Megszáll egy titkos, gyönyörű ígézet,
Ilyenkor decemberben.

Bizalmas szívvel járom a világot,
S amit az élet vágott,
Behegesztem a sebet a szívemben,
És hiszek újra égi szeretetben,
Ilyenkor decemberben.

És valahol csak kétkedő beszédet
Hallok, szomorún nézek,
A kis Jézuska itt van a közelben,
Legyünk hát jobbak, s higgyünk rendületlen,
S ne csak így decemberben.

KARÁCSONYI ÉNEK

Mért fekszel jászolban, ég királya?
Visszasírsz az éhes barikára.
Zenghetnél, lenghetnél angyalok közt:
mégis itt rídogálsz, állatok közt.

Bölcs bocik szájának langy fuvalma
jobb tán mint csillag-ür szele volna?
Jobb talán a puha széna-alom,
mint a magas égi birodalom?

Istálló párája, jobb az neked,
mint gazdag nárdusok és kenetek?
Lábadhoz tömjén hullt és arany hullt:
kezed csak bús anyád melléért nyúlt...

Becsesnek láttad te e földi test
koldusruháját, hogy fölvetted ezt?
s nem vélted rossznak a zord életet?
te, kiről zengjük, hogy megszületett!

Szeress hát minket is, koldusokat!
Lelkünkben gyújts pici gyertyát sokat.
Csengess éjünkön át, s csillantsd elénk
törékeny játékunkat, a reményt.

ZSAKÓ ARANKA

Dr. Mikó Lőrincné Zsakó Aranka (1889–1968) az Unitárius Nőszövetség vezetője, a Romániai Kisebbségi Nők Központi Titkárságának tagja, az Unitárius Ipari Leánylíceum felügyelőgondnoka volt.

Vízszintes: **1. Rövid ideig ebben a partiumi városban élt férjével, a kezdő jogász Mikó Lőrinccel.** 14. Növényvilág. 15. Rövid ceruzanyom a papíron. 16. Levartt hajtás ruhán. 17. Gyilkol. 18. Így is nevezik decembert. 20. Péktermék. 21. Alaktalan. 22. Kábítószerfajta. 23. Gléda. 24. Holland város. 25. Vonatkozó névmás. 27. Férfinév. 31. Igerag. 33. Van ilyen rigó is, hegedű is. 34. Magyar költő volt (György, 1913–1978). 35. A francia kártya egyik színe. 36. Régész igéje. 37. Népi hossz-mérték. 39. Város Somogy megyében, Magyarországon. 40. Borítékra írjuk. 42. Magasra tart. 44. Szemmel érzékel. 45. Idegen szavakban jelentése: föld. 46. Német rohamosztág volt. 47. ... Ramazotti, énekes. 48. Az egyik művészet. 51. Máramarosi folyó. 53. Román Anna. 55. Sérülés. 57. Aromás, zamatos. 58. Íróeszköz. 59. Fen. 61. Maró anyag. 63. Tanácskozás, tárgyalás. 64. Áruba bocsátás. 66. Éneklő szócska. **67. Ebben az erdélyi városban született Zsakó Aranka.**

Függőleges: 1. Belgium autójele. 2. Vasúti megálló. 3. Híres párizsi dóm. 4. Pirosas színárnyalat. 5. Épület eleme. 6. Francia férfinév. 7. Földünk természetes kísérője. 8. Megelégel. 9. Olasz város. 10. Folyó Belgiumban. 11. Kicsiség. 12. A harag napja, latinul. **13. Három évig ebben a városban járt iskolába Zsakó Aranka.** 14. Első nőként töltötte be ezt a tisztséget az Unitárius Egyházban. 19. Előd. 22. A Lant csillagkép latin neve. 26. Folyadék térfogat mértékegység. 27. Becsület, idegen eredetű szóval. 28. Menekül. 29. Nagy kosár. 30. Tanít. **32. Ebben az erdélyi városban töltötte gyermekkorát, majd élt később Zsakó Aranka.** 38. Biztonsági berendezés. 41. Németh László regénye. 43. Fémpenz, régiesen. 44. Az ENSZ első főtitkára volt (Trygve). 45. Kenderből, szalmából vagy vesszőből csavart kötél. 48. Az egyik fiú a Pál utcából. 49. Ajtót szélesre nyit. 50. Szintén ne. 52. Árvita. 53. Ájul. 54. Föníciai betű. 56. Mosdóféle. 60. Keleti uralkodói cím. 62. Lenti helyre. 65. Sáv szélei!

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
14					15					16		
17		18					19	20				
21				22			23			24		
25			26		27	28	29		30		31	32
33				34					35			
36				37				38	39			
40	41		42	43			44			45		
46		47				48			49		50	
51		52	53		54	55		56	57			
58				59			60			61	62	
63					64					65	66	
67												

SZOBÁNK DÍSZE

A **MIKULÁSVIRÁG** (*Euphorbia pulcherrima*) Mexikó trópusi éghajlatú vidékeiről származik, a kutyatejfélek családjába (*Euphorbiaceae*) tartozó növény. A téli ünnepek beköszöntével igen közkedvelt szobanövényünk. Díszítőértékét az ősz végén, tél elején megszíneződő fellevelei adják. Ezek hónaljában képződnek az aprócska virágok. A fellevelek általában skarlátvörös színűek, de van már rózsaszín, krémfehér vagy sárgás és krémfehér alapon piros csíkozású.

Mivel fénykedvelő faj, biztosítsunk számára világos helyet. Hőmérséklet szempontjából viszonylag hűvös, 15–18 °C körüli hőmérsékleten érzi magát jól. 12–15 °C-on teletessük.

Közepes vízigényű faj, talaját csak enyhén tartsuk nyirkosan, a túllöntözéstől elveszíti a felleveleit. Akkor öntözzük, mikor levelei enyhén lankadnak. A pihenő időszakban az öntözése még takarékosabb legyen. Tápoldatozásáról kéthetente gondoskodjunk.

A száraz levegőhöz alkalmazkodott növény, viszont bírja a magasabb páratartalmat is.

Tartsuk szem előtt, hogy a mikulásvirág minden része mérgező, és tegyük olyan helyre, ahol gyerekek nem érhetik el! A növény gondozása után mossuk meg a kezünket.

A téli ünnepek elteltével általában megszabadulnak ettől a növénytől. Egy kis odafigyeléssel azonban újra elérhetjük, hogy megint díszbe boruljon.

Virágzás után arasznnyira vágjuk vissza a hajtásait. Tavasszal, a kihajtás idején ültessük át. A virágok és a színes fellevelek akkor jelennek meg, ha ősszel két hónapon keresztül napi 14 órán át sötétben tartjuk, letakarjuk.

A Magyar Unitárius Egyház hivatali címtára

I. FŐHATÓSÁGOK, EKT ELNÖKSÉGE, FŐHATÓSÁGI HIVATALOK, FŐHATÓSÁGI SZINTŰ ÁLLANDÓ SZAKBIZOTTSÁGOK, EGYHÁZI BÍRÓSÁGOK

ZSINAT, FŐTANÁCS, EGYHÁZI KÉPVISELŐ TANÁCS

Székhely: Kolozsvár, 1989. december 21. utca 9. szám

Postacím: 400105 Cluj-Napoca, CP 24.

Tel.: 0264 593 236, tel./fax: 0264 595 927

Tel./fax: 0364 405 557, mobiltelefon: 0742 356 036

Elektronikus postacím: ekt@unitarius.org

Honlap: www.unitarius.org

<http://www.facebook.com/magyarunitariusegyhaz>

AZ EGYHÁZI KÉPVISELŐ TANÁCS ELNÖKSÉGE

Bálint Benczédi Ferenc püspök

Farkas Emőd főgondnok

Boros János főgondnok

Gyerő Dávid főjegyző

Kovács István közügyigazgató

Kászoni-Kövendi József püspöki helynök

Elekes Botond Áron egyházkerületi főgondnok

FŐHATÓSÁGI SZINTŰ HIVATALOK

PÜSPÖKI HIVATAL

Pap Mária püspöki titkár

FŐHATÓSÁGI HIVATAL

Gyerő Dávid hivatalvezetéssel megbízott főjegyző

HITÉLETI, MISSZIÓI ÉS NEVELÉSI ÜGYOSZTÁLY

Székely Kinga Réka hitéleti és missziói előadó-tanácsos
dr. Czire Szabolcs valláserkölcsi-nevelési előadó-tanácsos

FEJLESZTÉSI ÜGYOSZTÁLY

Szabó László fejlesztési előadó-tanácsos, szeretetszolgálati koordinátor

KÖZIGAZGATÁSI ÜGYOSZTÁLY

Bálint Róbert Zoltán közigazgatási előadó-tanácsos

Molnár Lehel levéltáros

dr. Andorkó Júlia Eszter kiadványszerkesztő

Végh Péter rendszergazda

Mezei Melinda Kinga titkárnő, iratterjesztő

Bulbuka Csaba gépkocsivezető

GAZDASÁGI ÜGYOSZTÁLY

Dácz Tibor gazdasági előadó-tanácsos

Baka-Bálint Imola Éva főszámvevő

Török Dalma pénzügyi ellenőr, személyzeti ügyek felelőse

Dózsa Éva pénztáros

dr. Furu Árpád építészeti és műemlékvédelmi tanácsadó, turizmus-szervező

Furu Xénia építészeti és műszaki tanácsadó

Gáspár Péter háznagy

Kis János karbantartó

Diószegi Mónika, Kovács Noémi Ildikó, Mnerie Hajnalka Csilla altisztek

Bárdos Attila, Boros Tibor, Vass Ferenc Csaba, Vancea István kapusok

OKTATÁSI ÜGYOSZTÁLY

Andrási Benedek oktatási előadó-tanácsos

EGYHÁZI KÉPVISELŐ TANÁCS

Hivatalbeli tagok: Bálint Benczédi Ferenc (püspök), Farkas Emőd, Boros János (főgondnokok), Gyerő Dávid (főjegyző), Kovács István (közügyigazgató), Kászoni-Kövendi József (püspöki helynök), Elekes Botond Áron (egyházkerületi főgondnok); Dimény József, Kecskés Csaba, Szentgyörgyi Sándor, Lőrinczi Lajos, Simó Sándor, Török István

(esperesek); dr. Mihály Noémi, Nagy László, Nagy Zsigmond, Czerán József, Bálint Sándor, Dombi Gyula, Gazdag Géza (egyházkerületi és egyházköri képviselők); a Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Kara, a János Zsigmond Unitárius Kollégium, a Berde Mózes Unitárius Gimnázium, az Unitárius Lelkészek Országos Szövetsége, az Unitárius Nők Országos Szövetsége, az Országos Dávid Ferenc Ifjúsági Egylet és a Gondviselés Segélyszervezet egy-egy képviselője

Választott tagok: Vónya László, Czimbalmos Kozma Csaba, dr. Sándor Krisztina, Kolumbán Gábor, dr. Barabássy Sándor, Ilkei Árpád, Solymosi Zsolt, Rácz Norbert Zsolt, Jakabházi Béla Botond

FŐTANÁCSI BIZOTTSÁG

Hivatalbeli tagok: a főhatósági szintű állandó szakbizottságok egy-egy képviselője

Választott tagok: Fazakas Lajos Levente, Gál Zoltán, Gergely János, Kiss Sándor Loránd, Jenei László Csaba

FŐHATÓSÁGI SZINTŰ ÁLLANDÓ SZAKBIZOTTSÁGOK

HITÉLETI, MISSZIÓ- ÉS VALLÁSERKÖLCSI-NEVELÉSI BIZOTTSÁG

Hivatalbeli tagok: dr. Czire Szabolcs (valláserkölcsi-nevelési előadó-tanácsos), Székely Kinga Réka (hitéleti és missziói előadó-tanácsos), a Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karának és az Unitárius Lelkészek Országos Szövetségének egy-egy képviselője

Választott tagok: Rácz Norbert Zsolt, Bartha Márta, Fekete Levente, Lakatos Sándor, Kászoni-Kövendi József

TEOLÓGIAI ÉS SZAKKÉPESÍTÉSI BIZOTTSÁG

Hivatalbeli tagok: Székely Kinga Réka (hitéleti és missziói előadó-tanácsos), dr. Czire Szabolcs (valláserkölcsi-nevelési előadó-tanácsos), Andrási Benedek (oktatási előadó-tanácsos); dr. Rezi Elek, dr. Kovács Sándor, Koppándi Botond (a Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karának teológiai tanárai); az Unitárius Lelkészek Országos Szövetségének képviselője

Választott tagok: Popa Márta, Farkas Emőd, Demeter Sándor Lóránd

OKTATÁSI BIZOTTSÁG

Hivatalbeli tagok: András Benedek (oktatási előadó-tanácsos); a Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Kara, a János Zsigmond Unitárius Kollégium és a Berde Mózes Unitárius Gimnázium egy-egy képviselője

Választott tagok: id. Szombatfalvi József, Vörös Alpár István Vita, Gazdag Ildikó, Lakatos Sándor, dr. Rüszt-Fogarasi Enikő

SZOCIÁLIS ÉS EGYHÁZTÁRSADALMI BIZOTTSÁG

Hivatalbeli tagok: Szabó László (fejlesztési előadó-tanácsos), Székely Kinga Réka (hitéleti és missziói előadó-tanácsos); az Unitárius Lelkészek Országos Szövetsége, az Unitárius Nők Országos Szövetsége, az Országos Dávid Ferenc Ifjúsági Egylet és a Gondviselés Segélyszervezet egy-egy képviselője

Választott tagok: Páll Krisztina, Orbán Árpád, Tóthné Erdő Mária

JOGÜGYI BIZOTTSÁG

Hivatalbeli tagok: Bálint Róbert Zoltán (közigazgatási előadó-tanácsos), Szabó László (fejlesztési előadó-tanácsos); Szabó Előd (a Felsőfokú Fegyelmi Bíróság képviselője)

Választott tagok: dr. Mihály Noémi Klára, dr. Sztranyiczki Szilárd, Nagy Zsigmond.

MÉDIA- ÉS KIADÓBIZOTTSÁG

Hivatalbeli tagok: Pap Mária (püspöki titkár), dr. Kovács Sándor (a *Keresztény Magvető* főszerkesztője), dr. Czire Szabolcs (az *Unitárius Közlöny* főszerkesztője), dr. Andorkó Júlia Eszter (az egyetemes egyházi kiadványok szerkesztője), a MUE médiareferense

Választott tagok: Rácz Mária, Farkas Wellmann Endre

GAZDASÁGI ÉS PÉNZÜGYI BIZOTTSÁG

Hivatalbeli tagok: Dác Tibor (gazdasági előadó-tanácsos), Baka-Bálint Imola Éva (főszámvevő)

Választott tagok: Csongvay Attila, László János, Zoltán Csaba, Ferenczi Júlia, Osváth Ilona

EGYHÁZI BÍRÓSÁGOK

FELSŐFOKÚ FEGYELMI BÍRÓSÁG

Tagok: Fóri Hajnal, Gergely János, Binder Csilla, Bán Endre, Soly-mosi Alpár, Szabó Előd, Lakatos Adél Csilla

KÖZÉPFOKÚ FEGYELMI BÍRÓSÁG

Tagok: Dombi Zsuzsánna Júlia, dr. Haltek Rozália, dr. Bakó László, Csécs Márton, Szász Ferenc

II. BELSŐ INTÉZMÉNYEK

A Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári Gyűjtőlevéltára

Levéltáros: *Molnár Lehel*

A Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári Nagykönyvtára

Megbízott könyvtáros: *dr. Kovács Sándor*

A Magyar Unitárius Egyház Magyarországi Egyházkerületének Könyvtára és Levéltára

Könyvtáros: *Muszka Ibolya*

III. NYUGDÍJINTÉZET

Elnök: *Nagy László*

Aelnök: *id. Szombatfalvi József*

Jegyző: *Máthé Sándor*

Főkönyvelő: *Király Tünde*

A NYUGDÍJINTÉZET TANÁCSA

Nagy László, id. Szombatfalvi József, Máthé Sándor, Pap Mária, Csete Árpád, Józsa István Lajos, Farkas Dénes, Vass Mózes, Kiss Gergely, Benczédi Ágnes, Bulbuka Csaba

A NYUGDÍJINTÉZET ELLENŐRZŐ BIZOTTSÁGA

Baka-Bálint Imola, Dimény József, Szentgyörgyi Sándor

IV. EGYETEMES EGYHÁZI TULAJDONBAN LEVŐ VÁLLALKOZÁS

Konviktus Kft. (diákétkeztetés, ételkiszállítás, rendezvények, bisztró)

Ügyvezető: *Balázs András*

Refektorium Kft. – Bistro 1568

Ügyintéző: *Pócsai András*

V. EGYHÁZTÁRSADALMI ÉS SZAKMAI SZERVEZETEK

Unitárius Lelkészek Országos Szövetsége

Elnök: *Csete Árpád*. Titkár: *Nagy Adél*

Unitárius Nők Országos Szövetsége

Elnök: *Dimény Csilla*. Titkár: *Asztalos Klára*

Országos Dávid Ferenc Ifjúsági Egylet

Elnök: *Popa Ilona*

Alelnökök: *Magyari Zita, Barothi Brigitta, Elekes Zsolt*

Gondviselés Segélyszervezet

Elnök: *id. Szombatfalvi József*

Alelnök: *Zoltán Csaba*

Ügyvezető elnök: *Szabó László*

Központi munkatárs: *Vagyas Attila*

Lókodi Kiss Rozália Ökumenikus Öregotthon

Igazgató: *Zakariás Klára*

Könyvelő: *Ciuskov Emőke*

VI. TANINTÉZETEK

Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Kara

dr. Rezi Elek, a rendszeres teológia tanára

dr. Czire Szabolcs, a bibliai teológia tanára

dr. Kovács Sándor, az egyháztörténelem tanára
dr. Koppándi Botond Péter, a gyakorlati teológia tanára
dr. Ferenczi Enikő, a gyakorlati teológia megbízott tanára

János Zsigmond Unitárius Kollégium (Kolozsvár)

Popa Márta igazgató és fizikatanár, Solymosi Zsolt igazgató és vallástanár, András Ákos testnevelő tanár, Apáczai Csilla református vallástanár, Balon-Ruff Andrea református vallás- és angoltanár, Bartha Bea német- és angoltanár, Bárdos Réka tanító, Bicăzan Silvana Luminița román tanár, Boda Attila testnevelő tanár, Boér Ágota tanítónő, dr. Bucur Tünde Csilla magyartanár, Boldizsár-Zeyk Anna angol- és némettanár – jelenleg gyereknevelésen –, Borsos Ágota óvónő, Cserei Botond angol- és némettanár, Derritei Katalin óvónő, Dénes Bíborka tanítónő, Dénes Éva magyartanár, Raț-Diószegei Timea Orsolya tanítónő – jelenleg gyereknevelésen –, Farkas Enikő tanítónő – jelenleg gyereknevelésen –, Fetti Lavinia-Ionela román tanár, Finta Erika tanítónő, Fodor Ilka Borbála zenetanár, Hegedűs Kornélia angoltanár, Jakabházi Annamária matematikatanár, Jakab Melinda tanítónő, Józsa Izabella fizikatanár, Kaupert Melinda informatikatanár, Kiss Bíborka angol- és némettanár, Kocsis Ildikó Emese képzőművészet- és rajztanár, Komjátszegei-Fábián Réka tanítónő, Korodi Alpár történelemtanár, Kovács László technológiatanár, Kürthy Katalin matematikatanár, Máthé Ildikó magyartanár, Mihály Réka angoltanár, Miklós Márta angoltanár, Nagy Tünde filozófianár, Nyitrai János matematikatanár, Orbán-Kalamár Alíz Mária római katolikus vallástanár jelenleg gyereknevelésen, Kind Csilla római katolikus vallástanár, Ördög Ödön zenetanár, Pálfi Levente tanító, Péter Rozália kémianár, Popescu Teodora román tanár, Rácz Mária lelkesz-unitárius vallástanár, Ruzsa-Kis Adél óvónő, dr. Selyem Tünde angoltanár, Szatmári Gabriella Ramona tanítónő, Szász Miklós Botond testnevelő tanár, Szekernyés Réka földrajztanár, Szegedi Emőke óvónő, Szentandrás Livia Ilona biológiatanár, Tamás Éva óvónő, Timár Mária Magdolna matematikatanár, Török Melinda tanítónő, Türkösy Erzsébet Szidónia óvónő, Udvari Zita tanítónő, Varga Gabriella tanítónő, Varga Ildikó Katalin tanítónő, Vorzsák Milán angoltanár, Albert Hajnalka főkönyvelő és közgazdaságtan-tanár, Lakatos Gabriella titkárnő, Rayka Daniela orvosnő, Török-Pistuka Imola asszisztens, Kádár Tünde asszisztens, Keresztesi Polixéna pszichológus-tanár, Vitus-Bulbuk Emese logo-

pédus, Ágoston-Jancsi Anna laboráns, Maneszes Sándor Levente adminisztrátor, Pálfi Csaba bentlakás igazgató, Santa Krisztina pénztáros, Feischmidt Ildikó könyvtáros, Balázs Anna altiszt, Balázs Rozália altiszt, Csete Rozália altiszt, Csete Zsófia altiszt, Dezső Rozália altiszt, Farkas Piroska altiszt, Szabó Magda altiszt, Zsigmond Erika altiszt, Szabó Melinda altiszt, Varga Erzsébet altiszt, Köpeczi Sándor karbantartó, Vári Csaba karbantartó, Vincze-Minya Szilárd karbantartó, Bárdos Attila kapus, Boros Tibor kapus, Vancea István kapus, Vass Csaba kapus

Berde Mózes Unitárius Gimnázium (Székelykeresztúr)

Varró Margit igazgató és matematikatanár, Bálint Rozália tanítónő, Bán Eszter biológiatanár, Bartha Márta tanítónő és lélektanár, Bíró Mária tanítónő, Bölöni László tanító és buszvezető, Csiszér-Rajti Tibor Sándor informatikatanár és rendszergazda, Czire Alpár testnevelő tanár, Buzogány Zsuzsanna magyartanár, Farkas Ágnes némettanár, Józsa Levente néptáncoktató, Kacsó Eszter földrajztanár, Lakatos Sándor unitárius lelkész, vallástanár, lelki nevelő és könyvtáros, Lukács Éva magyartanár, Marosi Tünde református segédlelkész, hitoktató, Nagy Emese Tímea angoltanár, Nemes Annamária zenetanár, Pál Izabella román-tanár, Paniti Imola testnevelő tanár, Pap Katalin tanítónő, Rafai Dalma kémia-tanár, Sántha Delinke-Beáta angoltanár, Sipos István történelem-tanár, tanfelügyelő, Székely-Tiboldi Anikó Ida magyartanár, Szőcs Annamária történelem-tanár, Vári-Nagy Zsófia fizikatanár, Vornicu Mónika román-tanár, Zsidó Csaba matematikatanár, Fazakas Szilveszter Aranka gondnok, Fazakas Katalin főkönyvelő, Patakfalvi Erika titkárnő, Mátéffy Ágnes raktáros, Lőrincz Hajnal nevelőnő, Lőrincz Sándor éjszakai felügyelő, Balázs Mária főszakácsnő, Bartos Ilona altiszt, Bölöni Anna szakácsnő, Gagyí Julianna altiszt, Gyarmati Judit altiszt, Sófalvi Anna altiszt, Sófalvi Levente karbantartó, Szali István karbantartó, Szali Lília altiszt

Kolozsvári Unitárius Óvoda

Ruzsa-Kis Adél vezető óvónő, Deritei Katalin, Dobri Erika, Góznér Gabriella, Györffy Orsolya, Halmágyi Júlia, Kúrtósy Szidónia, Mikó Zsuzsa, Tamás Éva, Vass Gyöngyi óvónők, Fogarasi Gyöngyi logopédus, Láposi Edit, Szabó Melinda és Varga Erzsébet gyermekgondozók

Kolozsvári Unitárius Bölcsőde

Szilágyi Izabella vezető óvónő, Moldvai Anna Mária, Pethő Kinga és Szabó Beáta óvónők, Balázsi-Márton Katalin, Fülöp Réka, László Izabella és Szász Andrea gyermekgondozók, Felméri Cecília ápolónő, Butyka Ildikó altiszt

VII. EGYHÁZKÖRÖK ÉS EGYHÁZKÖZSÉGEK

1. KOLOZS-TORDAI EGYHÁZKÖR

Esperes: *Dimény József*

Egyházköri felügyelőgondnokok: *Fodor Dorottya, Novák György*

Egyházköri jegyző: *Fekete Béla*

Egyházköri közügyigazgató: *Csécs Márton*

ALSÓFELSŐSZENTMIHÁLY

Lelkeszi család: *Dimény József és Csilla Júlia*

Gondnok: *Domokos Béla*

Énekvezér: *Dimény Csilla Júlia*

ARANYOSRÁKOS

Lelkeszi család: *Vass Károly és Gyöngyi Mária*

Gondnok: *Gadó Károly*

Énekvezér: *Lőrinczi Károly*

BÁGYON

Lelkeszi család: *Fekete Béla és Keresztesi Polixéna*

Gondnok: *Kiss Dezső, Csép István*

Énekvezér: *Csegezi Ildikó*

DÉLNYUGAT-ERDÉLYI SZÓRVÁNYEGYHÁZKÖZSÉG

Lelkész: *Koppándi Zoltán Attila*

Székhely: Déva – gondnok: *Balázs Dénes*

Vajdahunyad – kapcsolat: *Kofity Magda*

Arad – kapcsolat: *Major Csaba*

Temesvár – gondnok: *Szász Enikő*

ÉSZAKNYUGAT-ERDÉLYI SZÓRVÁNYEGYHÁZKÖZSÉG

Lelkészi család: *Pálffy Annamária és Tamás Szabolcs*

Székhely: Szatmárnémeti – gondnok: *Sándor Gyula*

Nagybánya – gondnok: *iff. Csiki Árpád*

Zilah – gondnok: *Fejér László*

Nagykároly – beszolgáló lelkész: *Bartha Mária Zsuzsánna*
gondnok: *Imreh András*

Máramarossziget – gondnok: *Gál András*

KOLOZS

Lelkészi család: *Gyerő Dávid és Bak Ágnes*

Gondnok: *Deák Erzsébet*

KOLOZSVÁR 1 – BELVÁROS

Lelkészi család: *Rácz Norbert Zsolt és Mária*

Segédlelkészek: *Rácz Mária, Jobbágy Júlia*

Gondnok: *dr. Haltek Rozália*

Énekvezér: *Kiss Erika*

KOLOZSVÁR 2 – IRISZ

Lelkészi család: *Mezei Csaba és Melinda Kinga*

Gondnok és énekvezér: *Csete Rozália*

Beszterce – leányegyházközség

Beszolgáló lelkész: *Solymosi Zsolt*

Gondnok: *Bencze Mária*

Kide – szórvány. Beszolgáló lelkész: *Solymosi Zsolt*

Gondnok: *Szabó Lenke*

Dés – szórvány. Beszolgáló lelkész: *Solymosi Zsolt*

Gondnok: *Panaiot Mária*

KOLOZSVÁR 3 – MONOSTOR

Lelkészi család: *Rüsz-Fogarasi Tibor és Enikő*

Gondnok: *Pál András*

Énekvezér: *Kertész Rozália*

Alsójára – leányegyházközség. Gondnok: *Fodor Lőrinc*
Énekvezér: *Árkosi Alfréd*

KÖVEND

Lelkészi család: *Székely Miklós és Ilona*

Gondnokok: *Egei Endre, Nagy István*

Énekvezér: *Székely Surányi Ilona*

Bogátpusztá – szórvány. Gondnok: *Nagy András*

Kapcsolat: *Borbély Attila*

LUPÉNY

Gyakorló segédlelkész: *Benedek Csongor*

Gondnok: *Kovács Sándor*

Vulkán – leányegyházközség. Gondnok: *Balázs Dénes*

MAGYARSZOVÁT

Lelkészi család: *Balázs Tamás és Katalin*

Gondnok: *Bodor István*

Énekvezér: *Kádár Annamária*

MÉSZKŐ

Lelkészi család: *Bálint Róbert Zoltán és Réka*

Gondnok: *Szél Gyula*

Csegez – leányegyházközség. Gondnok: *Szilágyi Dezső*

Szind – leányegyházközség. Beszolgáló lelkész: *Szabó László*

Gondnok: *Vajas István*

NAGYENYED

Lelkészi család: *Sándor Botond és Erzsébet Éva*

Gondnokok: *Kelemen Ferenc, Makkai Béla*

Marosújvár – szórvány. Gondnok: *Gálffy Endre*

NAGYVÁRAD-BIHAR

Lelkész: *Molnár Imola*

Gondnok: *dr. Ellenés-Jakabffy Zoltán*

Nagyszalonta – szórvány. Gondnok: *Vaszkán Katalin*

PETROZSÉNY

Lelkész: *Kardos József*

Gondnok: *Szőcs Andrea*

Aninószabányatelep – szórvány. Gondnok: *Bokor János*

SINFALVA

Lelkészi család: *Pálfi Dénes és Ildikó*

Gondnok: *Nagy Dezső*

Énekvezér: *Pálfi Ildikó*

TORDA

Lelkészi család: *Józsa István Lajos és Emese Rozália*

Gondnok: *Fodor Béla*

Gazdagondnok: *Gombási Ferenc*

Énekvezér: *Szabó Mária*

Aranyosgyéres – szórvány. Gondnok: *Nagy Csongor*

TORDATÚR

Lelkészi család: *Bodor Rozália Piroska és Csete Márton*

Gondnok: *Wekerle Tibor*

Komjatszég – leányegyházközség. Gondnok: *Szabó Ferenc*

Algondnok: *Wekerle Zsófia*

TOROCKÓ

Lelkész: *Csécs Márton Lőrinc*

Gondnok: *Király Ferenc*

Énekvezér: *Simándi Teréz*

TOROCKÓSZENTGYÖRGY

Lelkészi család: *Finta Emese Erzsébet és Csaba*

Gondnokhelyettes: *Nagy Sándor*

Énekvezér: *Imre Elvira*

VÁRFALVA

Lelkészi család: *Barabás Zsolt és Barta Alíz*

Gondnok: *Kolozsi Ernő*

Énekvezér: *Fodor Melinda*

VERESPATAK

Lelkeszi család: *Pálfi Árpád és Margit*

Gondnok: *Pálfi Árpád Levente*

Kolozsvári kórházlelkész: *dr. Ferenczi Enikő*

Ifjúsági és egyetemi lelkész: *Fülöp Júlia*

2. MAROSI EGYHÁZKÖR

Esperes: *Kecskés Csaba*

Felügyelő gondnokok: *Nagy Zsigmond, Barabás Lóránt*

Egyházköri jegyző: *Jenei Sándor Levente*

Egyházköri közügyigazgató: *Fazakas Lajos Levente*

BÖZÖD

Lelkeszi család: *Fazakas Lajos Levente és Angéla Melinda*

Gondnok: *Kádár József*

CSÓKFALVA-ERDŐSZENTGYÖRGY-BÖZÖDÚJFALU

Lelkeszi család: *Tőkés Lóránt és Csilla*

Gondnok: *Szoboszlai Kálmán*

Erdőszentgyörgy – Osváth Árpád

Gyulakuta – leányegyházközség. Gondnok: *iff. Izsák Lajos*

Havadtő – szórvány. Gondnok: *Kis Albert*

IKLAND-NAGYERNYE

Lelkeszi család: *Kiss Zsuzsanna és Sándor Lóránd*

Gondnokok: **Ikland** – *Áchin Sándor*

Nagyernye – *Szakács Klára*

JOBBAGYFALVA-NYÁRÁDSZEREDA

Lelkeszi család: *Sándor Szilárd és Éva*

Gondnokok: **Jobbagyfalva:** *Balla István*

Nyárádszereda: *Csíki Zsolt*

Énekvezér: *Szász Angéla*

MAGYARZSÁKOD

Lelkész: *Balázs Sándor*

Gondnok: *ifj . Hegedűs Béla*

Énekvezér: *Fülöp Tibor*

Bordos – leányegyházközség. Gondnok: *Engi Sándor*

MAROSSZENTGYÖRGY

Lelkészi család: *Kis János Csaba és Tünde*

(*Pálffy Tamás Szabolcs a Marosi Ítéltábla 1482/R. sz. ítélete alapján*)

Gondnok: *György László*

Szászrégen – leányegyházközség. Gondnok: *Bányai Albert*

MAROSVÁSÁR HELY – Bolyai tér

Lelkészi család: *Nagy László és Gizella*

Irodavezető: *Nagy Gizella*

Vallástanár: *Kedei Ibolya*

Gondnok: *Szabó Zoltán Győző*

Énekvezér: *Szabó Hajnal Imola*

MAROSVÁSÁRHELY – Kövesdomb

Lelkészi család: *Kecskés Csaba és Andrea Noémi*

Gyakorló segédlelkész: *Szombatfalvi Csongor*

Vallástanár: *Varró-Bodoczi Ilona*

Irodavezető: *Kiss Matild Paula*

Gondnok: *Vónya László*

Énekvezér: *Kecskés Gyöngyvér*

NYÁRÁDGÁLFALVA

Lelkész: *Jakabházi Béla Botond*

Megbízott gondnok: *Csécs Albert*

Énekvezér: *Tar Imre*

NYÁRÁDSZENTLÁSZLÓ–NYOMÁT

Beszolgáló lelkész: *Jakabházi Béla Botond*

Gondnokok: **Nyárádszentlászló:** *Benke Csaba*

Nyomát: *Cseh József*

Süketdemeterfalva – leányegyházközség. Gondnok: *Tóth Péter*

NYÁRÁDSZENTMÁRTON–CSÍKFALVA

Beszolgáló lelkész: *Kiss Sándor Loránd és Zsuzsanna*

Gondnokok: *Fazakas Csaba, Csont Sándor*

Búzaháza – leányegyházközség. Gondnok: *Várad Imre*

RAVA

Beszolgáló lelkész: *Balázs Sándor*

Gondnok: *Andrási Sándor*

Énekvezér: *Nagy Ágnes*

SZABÉD

Lelkész: *Jenei Sándor Levente*

Gondnok: *Jakab László*

Énekvezér: *Szabó Júlia*

SZENTGERICE

Lelkeszi család: *Varró-Bodoczi Barna és Ilona*

Gondnokok: *Sánta Boros József, Paizs Ernő*

Énekvezér: *Sánta Boros József*

Ákosfalva – szórvány. Gondnok: *Berei Ákos*

Nyárádszentbenedek – szórvány. Gondnok: *Pásztor Jenő*

SZENTHÁROMSÁG

Lelkeszi család: *Hegedűs Tivadar és Erika*

Gondnok: *Moldován Mihály*

Énekvezér: *Csiki Izabella*

Kisadorján – leányegyházközség. Gondnok: *Borbély Beáta*

SZÉKELYKÁL

Lelkeszi család: *Molnár Attila és Mónika*

Gondnok: *Mihály Ignác*

Iszló – leányegyházközség. Gondnok: *Fogarasi Sándor*

Kisillye – leányegyházközség. Gondnok: *Nagy József*

Marosjára – szórvány. Gondnok: *Aszalos Ibolya*

SZOVÁTA

Beszolgáló lelkész: *Fazakas Lajos Levente*

Gondnok: *Fazakas János*

VADAD

Beszolgáló lelkész: *Kiss Sándor Loránd*

Gondnok: *Marton Sarolta*

Marosvásárhelyi kórházlelkész: *Pavelka Attila*

3. KÜKÜLLŐI EGYHÁZKÖR

Esperes: *Szentgyörgyi Sándor*

Felügyelő gondnokok: *Nagy Ferenc György, Czerán József*

Egyházköri jegyző: *Jenei László Csaba*

Egyházköri közügyigazgató: *Veress Ferenc László*

ÁDÁMOS

Lelkeszi család: *Fülöp D. Alpár és Erika Anna*

Gondnok: *Miklós József*

Énekvezér: *Szilágyi Pál*

BETHLENSZENTMIKLÓS

Lelkeszi család: *Veress Ferenc László és Tímea*

Gondnok: *Vincze Zoltán*

Énekvezér: *Szabó Hunor*

Magyarszentbenedek – szórvány

DÉSFALVA

Beszolgáló lelkész: *Szász Tünde*

Gondnok: *Kiss László*

Harangláb – leányegyházközség. Gondnok: *Jakab Attila*

DICSŐSZENTMÁRTON

Beszolgáló lelkész: *Szentgyörgyi Sándor és Tünde*

Gondnok: *Udvar Miklós*

Énekvezér: *Nagy Rozália*

Radnót – szórvány. Kapcsolat: *Szakács Magdolna*

KÜKÜLLŐDOMBÓ

Lelkeszi család: *Péterfi Sándor és Erika*

Gondnok: *Szabó Zsuzsánna*

Énekvezér: *Péterfi Erika*

KÜKÜLLŐSÁRD

Lelkésző család: *Jakab Zsolt Mihály*

Gondnok: *Kádár Erzsébet*

MAGYARSÁROS

Lelkészi család: *Jenei László Csaba és Ildikó*

Gondnok: *Balázs József*

Énekvezér: *Dezső Margit Hajnalka*

MEDGYES

Lelkészi: *Márkos Hunor Elemér és Erzsébet Zita*

Gondnok: *Fehér László*

Nagyszében – leányegyházközség. Gondnok: *Bárbat Rodica*

PIPE-SZÁSZNÁDAS

Lelkészi: *Orbán Dezső*

Gondnokok: *Orbán Vencel, Gergely János*

Énekvezér: *Jenei Ildikó*

SEGESVÁR

Lelkészi család: *Benedek Jakab és Enikő*

Gondnok: *Sánta Mózes*

Énekvezér: *Benedek Enikő*

Fehéregyháza – leányegyházközség

Gondnok: *id. Oroszhegyi Ernő*

SZŐKEFALVA

Lelkészi: *Szász Tünde*

Gondnokok: *Bacsó István, Czirmai Gyöngyi*

Énekvezér: *Magyari István*

Küküllőszéplak – leányegyházközség. Gondnok: *Bordi András*

Vámosudvarhely – leányegyházközség. Gondnok: *Kristály Attila*

4. SZÉKELYKERESZTÚRI EGYHÁZKÖR

Esperes: *Lőrinczi Lajos*

Felügyelő gondnokok: *Bálint Sándor, Kibédi Emil*

Egyházköri jegyző: *Gál Zoltán*

Egyházköri közügyigazgató: *iff. Szombatfalvi József*

ALSÓBOLDOGFALVA

Lelkeszi család: *Vida Rozália és Zsombor Ferenc*

Gondnokok: *Gagy József, Gagy Lőrinc*

BENCÉD

Lelkeszi család: *Makkai-Ilkei Ildikó és Csaba*

Gondnokok: *Mózes László, Pál Ferenc*

CSEHÉTFALVA

Lelkeszi család: *Lőrinczi Lajos és Tünde*

Gondnok: *Szentpáli Imre*

Énekvezér: *Deák Dénes*

CSEKEFALVA

Lelkeszi család: *Moldován-Szeredai Noémi és Gergely*

Gondnokok: *Nagy Levente, Jánosi Jenő*

Rugonfalva – leányegyházközség. Gondnok: *Márton Dezső*

ÉNLAKA

Lelkeszi család: *Nagy-Mátéfi Tímea és István*

Gondnok: *Kolumbán Gábor*

Etéd – szórvány. Gondnok: *Nagy Zoltán*

FIATFALVA

Lelkeszi család: *iff. Szombatfalvi József és Erika*

Gondnok: *Vas Mihály*

Énekvezér: *Gagy Attila*

FIRTOSMARTONOS

Lelkeszi család: *Szász-Cserey Katalin és Botond Árpád*

Gondnok: *Kibédi Emil*

Firtos Láz – szórvány. Gondnok: *Tóth Judit*

FIRTOSVÁRALJA

Lelkeszi család: *Sipos László és Mónika*

Gondnok: *Bálint Sándor*

GAGY

Lelkeszi család: *Gál Zoltán és Magdolna*

Gondnok: *Pál Mihály*

Énekvezér: *László Attila*

Kismedesér – leányegyházközség. Gondnok: *Tóth Ernő*

KADÁCS

Lelkeszi család: *Lőrinczi-Vass Zsuzsánna és Lőrinczi Domokos*

Gondnok: *Csutak Sándor*

KEDE

Beszolgáló lelkész: *Moldován-Szeredai Noémi*

Gondnok: *Vass Zoltán*

KISSOLYMOS

Lelkeszi család: *Lőrinczi Levente és Lőrinczi-Simó Orsolya*

Gondnok: *Nagy Gyula*

Énekvezér: *Buzogány Lajos*

Nagysolymos – leányegyházközség. Gondnok: *Szilágyi Márton*

KOBÁTFALVA

Lelkeszi család: *Csáki Levente és Melánia*

Gondnok: *Bálint Endre*

KOROND

Lelkeszi család: *Lázár Levente és Demeter Erika*

Gondnok: *Bíró Lajos*

Fenyőút-Pálpataka – leányegyházközség

Gondnok: *Tőfalvi Lajos*

KŐRISPATAK

Beszolgáló lelkész: *Szász-Cserey Katalin*

Gondnok: *Péter Géza*

NAGYMEDESÉR

Lelkeszi család: *Sipos Mónika Rebeka és László*

Gondnok: *Solymosi Sándor*

SIMÉNFALVA

Lelkeszi család: *Szén Sándor és Cilla*

Gondnok: *Bíró József*

Énekvezér: *Bálint Hortenzia*

SZENTÁBRAHÁM

Lelkeszi család: *Berei István és Enikő*

Gondnokok: *Mátéfi Domokos, Kerestély István*

Énekvezér: *Benkő Béla*

Magyarandrásfalva – leányegyházközség

Gondnok: *Keresztes István*

SZÉKELYKERESZTÚR

Lelkeszi család: *Tódor Csaba és Éva*

Gondnokok: *Demeter Domokos*

Énekvezér: *Bak Erzsébet*

Betfalva – szórvány. Gondnok: *Szécsi Irén*

SZÉKELYSZENTMIHÁLY

Lelkeszi család: *Tófalvi Tamás és Kinga Juliánna*

Gondnok: *Varga Dénes*

Gondnokhelyettes: *Péter Dénes*

SZÉKELYSZENTMIKLÓS

Beszolgáló lelkész: *Csáki Levente*

Gondnok: *Bálint Sándor*

TARCSAFALVA

Lelkeszi család: *Mikó Ferenc és Amália*

Gondnok: *Benczédi András*
Énekvezér: *Székely Mónika*

TORDÁTFALVA

Beszolgáló lelkész: *Lőrinczi Lajos*
Gondnok: *Boros Etel*

ÚJSZÉKELY

Lelkeszi család: *Jakab Zsolt Mihály és Borika*
Gondnok: *Buzogány József*
Énekvezér: *Jakab Borika*

5. SZÉKELYUDVARHELYI EGYHÁZKÖR

Esperes: *Simó Sándor*

Felügyelő gondnokok: *Dombi Gyula, Mezei Domokos*

Egyházköri jegyző: *Andorkó Attila*

Egyházköri közügyigazgató: *Kelemen Szabolcs*

ABÁSFALVA

Lelkeszi család: *Barabás Áron és Edit*
Gondnok: *Gergely Attila*

CSÍKSZEREDA

Lelkeszi család: *Solymosi Alpár és Erika*
Gondnok: *Dombi Gyula*

Hargitafürdő – szórvány

GYEPES

Lelkész: *dr. Pál János*
Gondnok: *László Lajos*
Énekvezér: *Gyarmathy Boglárka*

GYERGYÓSZENTMIKLÓS

Lelkeszi család: *Tőkés-Bencze Zsuzsánna és Tőkés Lehel*
Gondnok: *Székely Erzsébet*

Csikszentdomokos – szórvány. Gondnok: *Román Erzsébet*

Balánbánya – szórvány. Gondnok: *Pap Rozália*

HOMORÓDALMÁS

Lelkészi család: *Csete Árpád és Tordai Tímea*

Gondnok: *Csíki Áron*

Énekvezér: *Kádár Vencel*

HOMORÓDJÁNOSFALVA

Lelkészi család: *Lőrinczi Botond László és Krisztina*

Gondnok: *Benedek István*

Énekvezér: *Timár Dénes*

Homoróddaróc – leányegyházközség

Gondnok: *György Izabella Zsófia*

HOMORÓDKARÁCSONYFALVA

Lelkészi család: *Benedek Mihály és Enikő*

Gondnok: *Szentpáli Géza*

Énekvezér: *Benedek Tímea*

HOMORÓDKEMÉNYFALVA

Beszolgáló lelkész: *Barabás Áron*

Gondnok: *Tódor Zakariás*

Énekvezér: *Vass Pál*

HOMORÓDSZENTMÁRTON

Lelkészi család: *dr. Pál János és dr. Andorkó Orsolya Mária*

Gondnok: *Szász Barna*

Énekvezér: *ifj. Zsombori Levente*

HOMORÓDSZENTPÁL

Lelkészi család: *Léta Zsolt és Piroska*

Gondnokok: *Burján József, Tódor Vendel*

HOMORÓDSZENTPÉTER

Lelkészi család: *Székely Kinga Réka és Zsolt Csaba*

Gondnokok: *Bató Áron, Csomor Imre*

Énekvezér: *Máthé Ilona*

HOMORÓDÚJFALU

Lelkész: *Gyerő Attila*

Gondnokok: *Dávid Géza, Benedek Dénes*

Énekvezér: *Kelemen Hunor*

Székelyzsombor – leányegyházközség. Gondnok: *Jobb Margit*

KÉNOS

Lelkeszi család: *Andorkó Attila és Andorkó-Gál Kinga*

Gondnok: *Gál Attila*

Lókod – leányegyházközség

OKLÁND

Lelkeszi család: *Kelemen Levente és Éva*

Gondnok: *Bartha Dénes*

Algondnok: *Gólicza János*

Énekvezér: *Kovács Irén*

RECSENYÉD

Lelkeszi család: *Nagy Adél és dr. Gidó Csaba*

Beszolgáló lelkész: *Andorkó Attila*

Gondnokok: *Nagy Elemér, Dáné Mihály*

SZÉKELYDERZS

Lelkeszi család: *Demeter Sándor Lóránd és Újvárosi Katalin*

Énekvezér: *Pál Ákos*

SZÉKELYMUZSNA

Lelkeszi család: *Újvárosi Katalin és Demeter Sándor Loránd*

Gondnok: *Mester Sándor*

Zetelaka – leányegyházközség. Gondnok: *Kolumbán-Antal József*

SZÉKELYUDVARHELY 1.

Lelkeszi család: *Simó Sándor és Melinda Tímea*

Gondnok: *Jánosi Jenő*

Vallástanár: *Bencze Ilona*

Énekvezér: *Orbán Gyöngyvér*

SZÉKELYUDVARHELY 2.

Lelkészi család: *Rüsz Domokos és Kovács Éva*

Gondnok: *Littasi Gyula*

Énekvezér: *Bán Miklós*

SZENTEGYHÁZA

Lelkész: *Kelemen Szabolcs*

Gondnokok: *Berki Sándor, László Zoltán*

VÁROSFALVA

Lelkészi család: *Lőrinczi Botond László és Krisztina*

Gondnok: *Csáka Csaba*

Énekvezér: *Demeter Dénes*

Székelyudvarhelyi kórházlelkész: *Katona Dénes*

6. HÁROMSZÉK–FELSŐFEHÉRI EGYHÁZKÖR

Esperes: *Török István*

Felügyelő gondnokok: *Erdő-B Vilmos, Demeter Zoltán*

Egyházköri jegyző: *Szabó Előd*

Egyházköri közügyigazgató: *Buzogány-Csoma István*

ALSÓRÁKOS

Lelkészi család: *Szabó József és Mária*

Gondnok: *Rákosi József*

Énekvezér: *Szász András*

Kaca – leányegyházközség. Gondnok: *Pál István*

ÁRKOS

Lelkészi család: *Bíró Attila és Annamária*

Gondnok: *Barabás Géza*

Énekvezér: *Márk Attila*

Tusnádfürdő – leányegyházközség

Beszolgáló lelkész: *Székely János*

Gondnok: *Máthé Attila*

BARÓT

Beszolgáló lelkész: *Fekete Levente*

Vallástanár: *Nagy Réka*
Gondnok: *Fazakas László*
Énekvezér: *Ilkei Tünde Gabriella*

Köpec-Köpecbánya – leányegyházközség. Gondnok: *Zoltán Éva*

Olasztelek – leányegyházközség. Gondnok: *Péter Erzsébet*

Bardoc – szórvány. Gondnok: *Gáspár Mária*

BÖLÖN

Lelkész: *Kozma Albert*
Gondnok: *Uzoni István*
Énekvezér: *id. Kozma Albert*

Földvár – szórvány. Gondnokok: *Dombi Gábor, Dombi Eugénia*

BRASSÓ 1 – ÓVÁROS

Lelkeszi család: *Andrási Benedek és Erika*
Gondnok: *Erdő-B Vilmos*

Feketehalom – leányegyházközség. Gondnok: *Bács Juliánna*

Vidombák – leányegyházközség. Gondnok: *Tóth János*

BRASSÓ 2 – ÚJVÁROS

Lelkeszi család: *Szász Ferenc és Bokor Katalin*
Gondnok: *Huszár Sándor*

Négyfalu – leányegyházközség. Gondnok: *Kádár András*

DATK

Lelkeszi család: *Major László és Orsolya Beáta*
Gondnok: *Kallos Ince*
Énekvezér: *Kovács Éva*

DÉL-ERDÉLYI SZÓRVÁNYEGYHÁZKÖZSÉG

FOGARAS-BUKAREST

Fogarás

Beszolgáló lelkész: *Székely János*
Gondnok: *Sofletea Marosi Ágnes*

Bukarest

Beszolgáló lelkész: *Vagyas Attila*
Gondnok: *Ács Beáta*

FELSŐRÁKOS

Gyakorló segédlelkész: *Palkó Zalán Koppány*

Gondnok: *Pető Elemér*

Énekvezér: *Fábricz Emília*

KÁLNOK

Lelkész: *Szabó Adél Júlia és Furus Levente*

Gondnok: *Ütő Judit*

Sepsibodok – leányegyházközség. Gondnok: *Deák Ferenc*

Étfalva-Zoltán – szórvány

KÓHALOM–HOMORÓD

Lelkész: *Márkos Ervin Sándor*

Gondnokok: *Toró Zoltán, Nagy József*

Énekvezér: *László Attila*

KÖKÖS

Lelkeszi család: *Bartha Alpár és Éva*

Gondnok: *Ilyés János*

NAGYAJTA

Lelkeszi család: *Fekete Levente és Judit*

Gondnok: *ifj. Barabás András*

Miklósvár – leányegyházközség. Gondnok: *ifj. Balázs Sándor*

Középajta – szórvány. Gondnok: *Gazdag Levente*

OLTHÉVÍZ

Lelkeszi család: *Török István és Lőrincz Melinda*

Gondnok: *Bálint Ágoston*

Énekvezér: *Balázs Mózes*

SEPSIKÖRÖSPATAK

Lelkeszi család: *Tordai Ernő és Melinda*

Gondnok: *ifj. Költő Sándor*

SEPSISZENTGYÖRGY

Lelkeszi család: *Kovács István és Ágnes*

Segédlelkész: *Péterfi Zita Ágnes*

Vallástanár: *Pál Tünde*

Gondnok: *Gazdag Géza*

Énekvezér: *Hurubás János*

Kovászna – leányegyházközség

Gondnok: *Murvai Buzogány László*

Sepsikilyén – leányegyházközség. Gondnok: *Füzi Imre*

SEPSISZENTKIRÁLY-BOTFALU

Lelkeszi család: *Györgyilyés Izolda*

Gondnokok: **Sepsiszentkirály:** *Kiss Ernő*

Botfalu: *Fitori Bálint*

SZENTIVÁNLABORFALVA-KÉZDIVÁSÁRHELY

Lelkeszi család: *Buzogány-Csoma István és Csilla Mónika*

Gondnokok: *Gábor Vilmos, Bucs Ildikó*

ÜRMÖS

Lelkeszi család: *Szabó Előd és Kata*

Gondnok: *Bódi Béla*

Énekvezér: *Urák János*

Apáca – szórvány. Gondnok: *László Ilona*

VARGYAS

Lelkeszi család: *Ilkei Árpád és Judit*

Gondnok: *Tóth Péter*

Énekvezér: *Varga Réka*

Székelyszáldobos – leányegyházközség

Gondnok: *Kolumbán Erzsébet*

Sepsiszentgyörgyi kórházlelkész: *Buzogány-Csoma Csilla Mónika*

7. MAGYARORSZÁGI UNITÁRIUS EGYHÁZKERÜLET

EGYHÁZKERÜLETI KÉPVISELŐK TANÁCSA,

EGYHÁZKERÜLETI HIVATAL

Püspöki helynök: *Kászoni-Kövendi József*

Egyházkerületi főgondnok: *Elekes Botond Áron*

Egyházkerületi jegyző: *dr. Szent-Iványi Ilona*
Egyházkerületi felügyelőségondnok: *dr. Barabássy Sándor*
Egyházkerületi közügyigazgató: *Máté Ernő*
Egyházkerületi főszámvevő: *Szekeres Piroska*
Sajátos munkakörű lelkész: *Szabó Csengele*
Gyakorló segédlelkész: *Bardócz-Tódor András*

BARTÓK BÉLA UNITÁRIUS EGYHÁZKÖZSÉG

Lelkeszi család: *Léta Sándor és Erika*

Gondnok: *Gergely Felicián*

BUDAPESTI UNITÁRIUS EGYHÁZKÖZSÉG

Lelkeszi család: *Kászoni-Kövendi József és Mária*

Gondnok: *dr. Vajda László*

Énekvezér: *Mészáros Nóra*

DEBRECEN

Lelkeszi család: *Pap Gy. László és Margit*

Gondnok: *Csíki József*

DUNÁNTÚLI SZÓRVÁNY

Lelkész: *Máté Ernő*

Gondnok: *Bandi András*

FÜZESGYARMAT

Lelkeszi család: *Balázsi László és Mária*

Gondnok: *Kovácsné Ceglédi Mária Tünde*

Gyula és Környéke Szórványegyházközség

Szórványgondnok: *Kispálné Romvári Etelka*

ÉSZAK-DUNÁNTÚLI UNITÁRIUS

SZÓRVÁNYEGYHÁZKÖZSÉG (GYŐR)

Beszolgálásért felelős lelkész: *Kászoni-Kövendi József*

Megbízott gondnok: *Szabó Ildikó*

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY

Beszolgálásért felelős lelkész: *Kászoni-Kövendi József*

Gondnok: *dr. Ravai Elek*

Szeged – leányegyházközség. Gondnok: *dr. Kiss Tibor*

Duna–Tiszaközi Szórványegyházközség

Gondnok: *Balázs Mihály*

Énekvezér: *Turcsányi Katalin*

KOCSORD

Lelkészi család: *Bartha Mária Zsuzsanna és Károly*

Gondnok: *Jakab Gyula*

ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI UNITÁRIUS SZÓRVÁNYEGYHÁZKÖZSÉG (MISKOLC)

Lelkészi család: *Kriza János és Lakatos Csilla*

PESTSZENTLŐRINC

Lelkész: *dr. Szent-Iványi Ilona*

Gondnok: *Giba Ferenc*

VIII. GYERMEKNEVELÉSI SZABADSÁGON LÉVŐ LELKÉSZEK

Mikó Amália lelkész, *Nagy Adél* lelkész

IX. NYUGDÍJAS LELKÉSZEK NÉVJEGYZÉKE

Adorjáni Levente, Andorkó Ferenc, Andrási György, Bálint Imre, Bencző Dénes, Benedek Sándor, Bíró Mihály, Dimény András, Egyed Dániel, Farkas Dénes, Farkas László, Fazakas Endre, Ferencz Gábor, Kecskés Lajos, Kedei Mózes, Keresztes Sándor, Kibédi Pál, Kiss Alpár, Kiss Gergely, Kiss Mihály, Kotecz József, Kozma Albert id., Lőrinczi Károly, Máthé Sándor, Nagy Endre, Nemes Dénes, Nyitrai Levente, Nyitrai-Németh Csongor, Pál Ádám, Pálffy Tamás, Szabó Zoltán, Szathmáry Incze Kornél, Szombatfalvi József id., Török Elek, Varga Major Sándor, Vass Mózes

REJTVÉNYPÁLYÁZAT

Kedves Olvasóink!

A 2018-as könyvnapárunkban, szokásunkhoz híven, Forrai Tibor rejtvénytízerkeresztőnk munkája nyomán rejtvénytírázátot hírdetünk. A 12 rejtvénytben olyan adatokat rejtettünk el, amelyek az unitárius reformáció és történelem neves személyiségeihez kapcsolódnak. A rejtvénytírázatra 51 helyes megfejtéssel lehet jelentkezni.

Kérjük Olvasóinkat, hogy töltsék ki a kalendárium 367–368. oldalán található listát, és május 1-jéig küldjék be a kivágott szelvényeket az *Unitárius Közlöny* szerkesztőségébe, az alábbi postacímre:

400105 Cluj/Kolozsvár,

B-dul 21 Decembrie 1989, nr. 9.

A helyes megfejtés beküldői között 2018 júniusában értékes tárgyi nyereményeket sorsolunk ki. A sorsolás eredményét az *Unitárius Közlöny*ben tesszük közzé, a nyereményeket pedig a szerencsés nyertes egyházközségének lelkészéhez juttatjuk el.

Jó fejtőrést, eredményes rejtvénytífejtést kíván

Forrai Tibor és az *Unitárius Kalendárium* szerkesztője

TARTALOM

Bálint Benczédi Ferenc: <i>Előszó a 2018. évi kalendáriumhoz</i>	5
Keresztnevek és névnapok az Unitárius Naptárban.....	30
Egyházi ünnepeink 2018-ban	38
Nemzeti ünnepeink.....	38
Húsvét időpontja a nyugati és a keleti szertartású egyházaknál (2018–2029)	38
Jelentős évfordulók 2018-ban	39

Január – Élet a vallási viták idején

Fekete Árpád <i>újévi köszöntőverse</i>	48
Rüszt-Fogarasi Enikő: <i>Képzeletbeli utazás egy 16. századi városba</i>	49
Józsa István Lajos: <i>A vallásszabadság kihirdetésének hatása Torda városára</i>	54
Rácz Norbert Zsolt: <i>Önazonosságunk hitelveinken innen és túl – 1.</i> ...	60
Rejtvény (János Zsigmond)	65
Szobánk díszé.....	66

Február – Mesélnek a kövek

Kovács Sándor: <i>A kerek kő</i>	68
Korzo Egyesület: <i>Lapok közötti séta: unitárius történetek Kolozsváron</i>	74
Gidó Csaba: <i>Amikor a harangok is csatasorba álltak</i>	80
Rácz Norbert Zsolt: <i>Önazonosságunk hitelveinken innen és túl – 2.</i> ...	84
Versényi György: <i>Emlékezet köve</i>	89
Rédiger Géza: <i>Bogáti Fazakas Miklós</i>	91
<i>Énekek éneke</i> (ford. Bogáti Fazakas Miklós)	91
Rejtvény (Bogáti Fazakas Miklós)	95
Szobánk díszé.....	96

Március – Kéziratok üzenete

János Zsigmond <i>adománylevele a kolozsvári iskolának – közzéteszi: Molnár Lehel</i>	98
Molnár Dávid: <i>Unitárius pap a „kutyafejű” tatárok rabságában</i>	100
Nagy Henrietta: <i>Írott arckép</i>	106

Enyedi György: <i>Gismunda és Gisquardus históriája</i>	114
Szász Ferenc: <i>Enyedi György</i>	116
Alsóboldogfalvi gyermekjátékok – 1.	117
Rejtvény (Enyedi György)	119
Szobánk díszé	120

Április – Az erdélyi vallás

Gálfalvi Gábor: <i>Az unitárius vallás apostolai</i>	122
Lászlóffy Aladár: <i>Szülföldje és sírja a gondolatszabadság</i>	127
Rácz Norbert Zsolt: <i>Önazonosságunk hitelveinken innen és túl</i> – 3. ...	131
Húsvéti öntözővers	135
Sándor Szilárd: <i>Húsvéti vers hitetleneknek</i>	136
Jótanácsok	137
Rejtvény (Thordai János)	139
Szobánk díszé	140

Május – Széles e világban

Vilius Rudra Dundzila: <i>A történelmi Raków településéről</i>	142
Zsombori Paula: <i>Túl az Óperencián</i>	145
Adorjáni Alpár Károly: <i>Mesevarázs</i>	149
Márkos Albert: <i>A tökkása</i>	151
Bíró Attila: <i>Asztal</i>	153
Jótanácsok	155
Rejtvény (Székely Mózes)	157
Szobánk díszé	158

Június – Unitárius értékek: szabad akarat

Bartha Alpár: <i>Fonálvágó</i>	160
Sándor Krisztina: <i>Unitáriusként ma és holnap</i>	163
Gyallay Domokos: <i>A szép szó</i>	165
Sándor Szilárd: <i>...segíts, hogy</i>	170
Szász Ferenc: <i>Paget János</i>	170
Jótanácsok	171
Rejtvény (Paget János)	173
Szobánk díszé	174

Július – Unitárius értékek: felelősségtudat

Bartha Márta: <i>Megélni felelősséggel a mindennapokat</i>	176
Kocsis Tünde: <i>Merész felelősséggel</i>	179
Thomas Mann: <i>A törvény</i>	184
Sándor Szilárd: <i>1Móz 9,5b</i>	194
Jótanácsok.....	195
Rejtvény (Richmond Anna)	197
Szobánk dísze.....	198

Augusztus – Tallózó

Szabó László: <i>Dióhéjban a Gondviselés Segélyszervezetről</i>	200
Rezi Elek: <i>Néhány szempontból az erdélyi unitárius lelkészképzés jelenéről és perspektíváiról</i>	207
Márk Attila: <i>A történelem néma tanúi</i>	214
Adorjáni Alpár Károly: <i>Mesekaláka</i>	217
Szász Ferenc: <i>Heltai Gáspár</i>	220
Jótanácsok.....	221
Rejtvény (Berde Mózsa)	223
Szobánk dísze.....	224

Szeptember – Jelenből a múltból

Kecskés Csaba: <i>A Marosi Unitárius Egyházkör a múltban és a jelenben</i>	226
Fülöp Dezső Alpár: <i>A Küüllői egyházkörről</i>	232
Dimény József: <i>A Kolozs-Tordai Unitárius Egyházkör múltja, jelene, jövője</i>	235
Szabó Csengele: <i>Útravaló: „A hited megtartott téged!”</i>	245
Balassi Bálint: <i>Pusztában zsidókat</i>	248
Alsóboldogfalvi gyermekjátékok – 2.	250
Jótanácsok	251
Rejtvény (Ferencz József)	252
Szobánk dísze.....	254

Október – Akik előttünk jártak

Kisgyörgy Zoltán: <i>Iker-émlékezet. Két évforduló között</i>	256
Tőkés-Bencze Zsuzsanna: <i>A hit lámpásából nyert világosságban. Gyergyói unitárius kezdetek</i>	263

Incze Kornél: <i>Emlékeim Gellérdd Imréről</i>	266
Kővári Jakab: <i>A cinkus nélküli vásár</i>	272
Szász Ferenc: <i>Kővári Jakab</i>	274
Jótanácsok.....	277
Rejtvény (Batthyány Ilona).....	278
Szobánk díszé.....	280

November – Halottak napja és az unitáriusok

Buzogány István: <i>Hiszem az örökéletet</i>	282
Fülöp Júlia: <i>Amíg őriz a szemed</i>	297
Csécs Márton: <i>A halálnak félelmei</i>	300
Gozsdu Elek: <i>Ultima ratio</i>	303
Reviczky Gyula: <i>Halottak napján</i>	312
Szász Ferenc: <i>Dávid Ferenc</i>	313
Rejtvény (Perczelné Kozma Flóra)	315
Szobánk díszé.....	316

December – Évnek fordulóján

Vass Károly: <i>Csomagolom az ajándékaimat</i>	318
Magyari Zita: <i>Karácsonyi útkeresés</i>	320
Andorkó Júlia Eszter: <i>A 451.</i>	322
Juhász Gyula: <i>Karácsony felé</i>	328
Babits Mihály: <i>Karácsonyi ének</i>	329
Rejtvény (Zsakó Aranka).....	331
Szobánk díszé.....	332

A Magyar Unitárius Egyház hivatali címtára.....	333
Rejtvénypályázat	362
Pályázati lap a rejtvényekhez.....	367

PÁLYÁZATI LAP A REJTVÉNYEKHEZ

A megfejtő neve:

Pontos lakcíme:

A megfejtő lelkészének neve:

János Zsigmond (4 megfejtés)

Ő hirdette meg a világon először:

Itt halt meg:

János Zsigmond címe:

Az 1568-as híres országgyűlés jelzője:

Bogáti Fazakas Miklós (5 megfejtés)

A Kornisok szolgálatában e faluban is élt:

Ebben a városban hunyt el:

Ez is volt Bogáti:

Ide menekült üldöztetése elől:

Ez volt a Kornis családnál Bogáti:

Enyedi György (4 megfejtés)

Vízszintes 1.:

Vízszintes 67.:

Függőleges 19.:

Függőleges 28.:

Thordai János (4 megfejtés)

Születési helye:

Egyik foglalkozása:

Annak a királynak a neve, akinek zsoltárait fordította:

E kiadvány szerkesztésében vett részt:

Székely Mózes (6 megfejtés)

Vízszintes 1.:

Vízszintes 38.:

Vízszintes 67.:

Függőleges 1.:

Függőleges 16.:

Függőleges 41.:

John Paget (4 megfejtés)

Paget kórházi tanulmányainak városa:

Elhalálozási helye:

A Garibaldi seregében harcoló fiának a neve:

Születési helyének a neve:

Richmond Anna (3 megfejtés)

I. rész:

II. rész:

III. rész:

Berde Mózsa (4 megfejtés)

Berde alapfoglalkozása:

A város, ahol élt:

E megye tisztségviselője volt:

Tisztsége:

Ferencz József püspök (4 megfejtés)

A püspök igazgatója volt:

A püspök műve (1):

A püspök műve (2):

Felesége:

Batthyány Ilona grófnő (4 megfejtés)

Vízszintes 1.:

Vízszintes 35.:

Vízszintes 50.:

Vízszintes 66.:

Perczelné Kozma Flóra (4 megfejtés)

A város, ahová férjével költözött:

Ez a püspök temette:

Születési-elhalálozási helye:

A szervezet, amelynek társelnökévé választották 1901-ben:

Zsakó Aranka (5 megfejtés)

Vízszintes 1.:

Vízszintes 67.:

Függőleges 13.:

Függőleges 14.:

Függőleges 32.: